

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSKOND
POLITOLOOGIA OSAKOND

Gustav Kutsar

VÄÄRTUSTE JA VÄÄRTUSSÜSTEEMIDE
ANALÜÜS TSIVIL-MILITAARSUHETES:
EESTI NÄIDE

Magistritöö

Juhendaja:
lektor MA Alar Kilp

Tartu 2007

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	8
I PEATÜKK: TÖÖ TEOREETILISED LÄHTEKOHAD.....	16
1. Väärtused, väärtuskonflikt, väärtussüsteemid ja – teooriad.....	16
1.1. Väärtuste mõiste.....	17
1.2. Väärtussüsteemid.....	18
1.3. Väärtuskonflikt.....	18
1.4. Väärtusteooriad.....	19
1.5. Modernistlikud ja postmodernistlikud väärtused.....	22
2. Riigikaitse uurimiseks vajalik teoreetiline raamistik.....	23
2.1. Eesti ühiskond vaadelduna läbi tsiviil-militaarsuhete prisma.....	27
2.2. Riigikaitse.....	28
2.2.1. Riigikaitse kontseptsioon.....	30
2.2.2. Riigikaitse kontseptsiooni muutused.....	31
2.2.3. Erinevad riigikaitse tüübid.....	35
2.3. Kokkuvõte riigikaitsest.....	37
3. Riigikaitse institutsioonis kehtestatud väärtused.....	38
3.1. Ametnike väärtussüsteem.....	40
3.2. Militaar-institutsiooni väärtussüsteem.....	40
3.2.1. Ohvitseride väärtussüsteem.....	41
3.3. Kokkuvõte väärtussüsteemidest riigikaitstes.....	43
4. Eliidi teooria.....	44
4.1. Tsiviilvõimu- ja militaareliit.....	45
4.2. Eliidi väärtushinnangute mõju.....	45
5. Tsiviil-militaarsuhteid käsitlevad teoreetilised lähtekohad.....	47
5.1. Senised teoreetilised lähtekohad.....	47
5.2. Töös kasutatavad teoreetilised lähtekohad.....	49
5.2.1. Teoreetiliste lähtekohtade kohaldamine.....	50
6. Metodoloogia.....	50
6.1. Uuringu I etapp: tsiviil-militaarsuhete analüüs.....	50
6.2. Uuringu II etapp: väärtussüsteemide analüüs.....	52
6.2.1. Ametnike eetikakoodeks.....	52
6.2.2. Kaitseväe eetikakoodeks.....	53
6.3. Uurimusküsimuse kontrollimine.....	53
6.3.1. Vastajate väärtushinnangute mõõtmine.....	54
6.3.2. Liberaalsed või konservatiivsed väärtused.....	54
6.3.3. Modernsed või postmodernsed väärtused.....	55
6.4. Tsiviil-militaarsuhete väärtussüsteemide erinevus.....	55
6.5. Väärtushinnangute mõjutegur.....	57
6.5. Küsitlus.....	57
6.5.1. Metoodika.....	57
6.5.2. Sihtgrupid.....	59
6.5.3. Ankeet.....	60
6.5.4. Valim.....	61
II PEATÜKK: EMPIIRILINE UURING.....	62
7. Eesti tsiviil-militaarsuhete analüüs.....	62
7.1. Tsiviilühiskonna suhted militaar-institutsiooniga.....	62
7.2. Militaar-institutsiooni suhted tsiviilühiskonnaga.....	67

7.3. Kokkuvõte tsiviil-militaarsuhetest	69
8. Küsitlus „Väärtused riigikaitstes” ja selle tulemused.....	71
8.1. Üldised väärtused (küsitluses teema I).....	71
8.1.1. Balti riikide ohvitseride üldväärtused	72
8.1.2. Eesti militaargruppide üldväärtused.....	73
8.1.3. Tsiviilgruppide üldväärtused.....	74
8.1.4. Kokkuvõte: militaar- ja tsiviilgruppide üldväärtuste võrdlemine	76
8.2. Vahendväärtused (küsitluses teema II)	76
8.2.1. Balti riikide ohvitseride vahendväärtused	77
8.2.2. Militaargruppide vahendväärtused	78
8.2.3. Tsiviilgruppide vahendväärtused	79
8.2.4. Kokkuvõte: tsiviil- ja militaargruppide vahendväärtuste võrdlemine.....	81
8.3. Ühiskonnas domineerivate väärtuste võrdlus (küsitluses teema III).....	82
8.3.1. Militaargruppide dominantväärtused	83
8.3.2. Tsiviilgruppide domineerivad väärtused.....	84
8.3.3. Kokkuvõte: tsiviil- ja militaargruppide domineerivad väärtused.....	85
8.4. Tsiviil-militaarsuhted (küsitluses teema IV)	85
8.5. Maailmavaatelised hoiakud (küsitluses teema V).....	86
8.5.1. Kas konservatiivsete või liberaalsete väärtuste pooldaja?	87
8.5.2. Maailmavaatelse hoiaku ja valimistel tehtud valikute seosed.....	88
8.6. Enim väärtustatud omadused (küsitluses teema VI)	88
8.6.1. Poliitikule enim märgitud omadused.....	89
8.6.2. Ametnikule enim märgitud omadused	89
8.6.3. Sõjaväelasele märgitud omadused	91
8.7. Väärtushinnangute mõjutaja (küsitluses teema VII)	92
9. Tulemuste analüüs.....	94
9.1. Eesti ja teiste ühiskondade üldiste ja vahendväärtuste võrdlused	94
9.1.1. Eesti tsiviil-militaargruppide üldväärtuste võrdlus	94
9.1.2. Tsiviil-militaargruppide vahendväärtuste analüüs	97
9.1.3. Kokkuvõte üld- ja vahendväärtuste analüüsist.....	100
9.1.4. Väärtuste võrdlus liberaalsel/konservatiivsel teljel.....	101
9.1.5. Väärtuste Eesti ja Prantsusmaa väärtuste võrdlus.....	101
9.1.6. Balti riikide riigikaitstes osalejate üldiste väärtuste võrdlus	106
9.1.7. Balti riikide riigikaitstes osalejate vahendväärtuste võrdlus	108
9.2. Militaar-institutsiooni sisene väärtushinnangute analüüs	109
9.3. Eesti ühiskonnas domineerivate väärtuste nihe.....	111
9.4. Hinnangud tsiviil-militaarsuhetele	118
9.5. Maailmavaatelse hoiaku analüüs.....	119
9.6. Väärtushinnangute vastavus institutsiooni väärtussüsteemile.....	120
9.7. Militaar-institutsiooni väärtussüsteemi analüüs	122
9.8. Väärtushinnangute mõjutaja.....	125
9.9. Võimalikud arengustenaariumid ja ohud tsiviil-militaarsuhetes	126
10. Järeldused	127
KOKKUVÕTE.....	131
Resume	139
Kasutatud allikad.....	142
Töös kasutatavad peamised mõisted	147
Lisa 1. Läti keelne tõlge küsitluse terminitele.....	148
Lisa 2. Avaliku Teenistuse Eetikakoodeks	148
Lisa 3. Kaitseväge eetikakoodeksist väljavõtted.....	149

Lisa 4. Küsitlusankeet: väärtused riigikaitstes	150
Lisa 5. Kriitiline diskursusanalüüs	156
Lisa 6. Andmetöötlus tabelid	157
Lisa 7. Vastajate sotsiaalne taust.....	173

Tabelid

TABEL 1. TSIVIIL-MILITAARSUHETE IDEOLOOGILISE TASANDI MUDELID	24
TABEL 2. TSIVIIL-MILITAARSUHETE VÕIMUTASANDI MUDELID.	25
TABEL 3. MUUTUSED RIIGIKAITSE KONTSEPTSIOONIDES	32
TABEL 4. ARMEE TÜÜBID MODERNSEST KUNI POSTMODERNSE AJASTUNI	36
TABEL 5. RIIGIKAITSES KEHTIVATE EETIKAKOODEKSITES NIMETATUD VÄÄRTUSED	44
TABEL 6. AMETNIKE VÄÄRTUSSÜSTEEM	53
TABEL 7. KAITSEVÄE EETIKAKOODEKSI VÄÄRTUSTE OMADUSLIKUD NIMETUSED	53
TABEL 8. LIBERAALSETE-KONSERVATIIVSETE VÄÄRTUSTE MÕÖTMINE	55
TABEL 9. VÄÄRTUSTE PAIGUTUMINE MODERNISMI-POSTMODERNISMI TELJEL	55
TABEL 10. TSIVIILÜHISKONNA SUHTUMINE MILITAAR-INSTITUTSIOONI EESTIS	66
TABEL 11. MILITAAR-INST.(SÕJAVÄE) SUHTED TSIVIILÜHISKONNAGA	69
TABEL 12. TSIVIIL-MILITAARSUHETE ANALÜÜS	70
TABEL 13. BALTI OHVITSERIDE ÜLDISTE VÄÄRTUSTE ESIKOLMIK	72
TABEL 14. EESTI MILITAARGRUPPIDE ÜLDVÄÄRTUSTE ESIKOLMIK	74
TABEL 15. TSIVIILGRUPPIDE ÜLDVÄÄRTUSTE KOKKUVÕTE	75
TABEL 16. BALTIKUMI OHVITSERIDE VAHENDVÄÄRTUSTE KOKKUVÕTE	77
TABEL 17. KOKKUVÕTE MILITAARGRUPPIDE VAHENDVÄÄRTUSTEST	79
TABEL 18. TSIVIILGRUPPIDE VAHENDVÄÄRTUSTE KOKKUVÕTE	81
TABEL 19. TSIVIIL JA MILITAARGRUPPIDE VAHENDVÄÄRTUSTE VÕRDLEMINE	82
TABEL 20. TSIVIIL-MILITAARSUHETE HINDAMINE (POSITIIVSED-NEGATIIVSED).	86
TABEL 21. KOKKUVÕTE MAAILMAVAATELISTEST HOIAKUTEST (KONSERVATIIVNE VS LIBERAALNE)	87
TABEL 22. KOKKUVÕTE VALIMISEELISTUSTEST	88
TABEL 23. POLIITIKU OMADUSED OHVITSERI JA AMETNIKU HINNANGUL	89
TABEL 24. AMETNIKU VÄÄRTUSTEADVUS JA OODATAVAD OMADUSED	90
TABEL 25. OHVITSERI STAATUSELE ANTUD OMADUSTE KOKKUVÕTE	91
TABEL 26. KUI PALJU NATO-GA LIITUMINE ON MÕJUTANUD VÄÄRTUSHINNANGUID?	92
TABEL 27. KUI PALJU RIIGIKAITSELISED VÄÄRTUSED ON MÕJUTANUD VÄÄRTUSHINNANGUID?	92
TABEL 28. KOKKUVÕTE SELLEST, KUI PALJU ON EETIKAKOODEKS MÕJUTANUD VÄÄRTUSHINNANGUID	92
TABEL 29. KUI PALJU TEISTE ISIKUTE EESKUU ON MÕJUTANUD VÄÄRTUSHINNANGUID	93
TABEL 30. EESTI MILITAAR- JA TSIVIILGRUPPIDE ÜLDVÄÄRTUSTE ERINEVUSTE MÄÄR	95
TABEL 31. KOLME KÕRGEIMA VÄÄRTUSE KOONDTABEL	97
TABEL 32. MILITAAR- JA TSIVIILGRUPPIDE VAHENDVÄÄRTUSTE ERINEVUSE MÄÄR	99
TABEL 33. OLULISEMAD VAHENDVÄÄRTUSED MILITAARGRUPPIDEL	99
TABEL 34. ÜLD- JA VAHENDVÄÄRTUSTE ANALÜÜSI KOKKUVÕTE	100
TABEL 35. KAS ROHKEM LIBERAALNE VÕI KONSERVATIIVNE – MÕÖTMINE TELJEL	101
TABEL 36. EESTI JA PRANTSUSMAA ÜLDVÄÄRTUSTE ANALÜÜS	102
TABEL 37. EESTI JA PRANTSUSMAA ÜLDVÄÄRTUSTE KOKKUVÕTE	103
TABEL 38. EESTI JA PRANTSUSMAA VAHENDVÄÄRTUSTE ANALÜÜS	104
TABEL 39. EESTI JA PRANTSUSMAA VAHENDVÄÄRTUSTE VÕRDLEMINE	105
TABEL 40. EESTI JA PRANTSUSMAA ÜLD- JA VAHENDVÄÄRTUSTE KOKKUVÕTE	105
TABEL 41. MODERNSETE VÕI POSTMODERNSETE VÄÄRTUSTE ESINEMINE TEEMAS III	116
TABEL 42. UURINGU TULEMUSTE VÕRDLEMINE „EESTI 2003“ TULEMUSTEGA	117
TABEL 43. AMETNIK OHVITSERI JA KAITSEPOLIITIKU HINNANGUL	121
TABEL 44. SÕJAVÄELASELE ENIM MÄRGITUD OMADUSTE LOETELUD	123
TABEL 45. OHVITSERI OMADUSTE VÕRDLEMINE EETIKAKOODEKSIGA	123
TABEL 46. MODERNSE AJASTU OHVITSERI OMADUSTE ANALÜÜS	124
TABEL 47. KUTSELISTE SÕDURITE JA AJATEENIJATE HINNANGUD OHVITSERI STAATUSELE	124
TABEL 48. VÄÄRTUSHINNANGUTE MÕJUTADA ARVULINE KOKKUVÕTE	125

Joonised

JOONIS 1. INGLEHARTI VÄÄRTUSDIMENSIOONIDE SKEEM	20
JOONIS 2. TSIVIILÜHISKONNA PAIGUTUS INGLEHARTI VÄÄRTUSTE DIMENSIOONI TELGEDEL	21
JOONIS 3. TSIVIIL-MILITAARSUHETE PINGETE TEKKIMISE ALA	26
JOONIS 4. VÄÄRTUSHINNANGUTE KUJUNEMISE SKEEM	42
JOONIS 5. TSIVIILVÕIMU JA SÕJAVÄE SUHETE SKAALA	56
JOONIS 6. BALTI RIIKIDE OHVITSERIDE ÜLDISED VÄÄRTUSED	72
JOONIS 7. EESTI MILITAARGRUPPIDE HINNANGUD ÜLDISTELE VÄÄRTUSTELE	73
JOONIS 8. TSIVIILGRUPPIDE ÜLDVÄÄRTUSTE GRAAFILINE JOONIS.	75
JOONIS 9. TSIVIIL- JA MILITAARGRUPPIDE ÜLDVÄÄRTUSTE VÕRDLUS	76
JOONIS 10. BALTI RIIKIDE OHVITSERIDE VAHENDVÄÄRTUSED	77
JOONIS 11. MILITAARGRUPPIDE VAHENDVÄÄRTUSTE GRAAFILINE JOONIS.	78
JOONIS 12. TSIVIILGRUPPIDE VAHENDVÄÄRTUSTE GRAAFILINE VÕRDLUS.	80
JOONIS 13. TSIVIIL- JA MILITAARGRUPPIDE VAHENDVÄÄRTUSTE KOONDVÕRDLUS	82
JOONIS 14. EESTI ÜHISKONNAS DOMINEERIVAD VÄÄRTUSED: KÕIKIDE MILITAARGRUPPIDE HINNANGUD	83
JOONIS 15. EESTI ÜHISKONNAS DOMINEERIVAD VÄÄRTUSED: KÕIGI TSIVIILGRUPPIDE VÕRDLUS	84
JOONIS 16. TSIVIIL- JA MILITAARGRUPPIDE OMAVAHELINE VÕRDLUS EESTIS DOMINEERIVATE VÄÄRTUSTE ALUSEL	85
JOONIS 17. KAHEKSA ENIM NIMETATUD OMADUST AMETNIKU STAATUSELE	90
JOONIS 18. OHVITSERI STAATUSELE KAHEKSA ENIM NIMETATUD OMADUST MILITAARGRUPPIDE POOLT	91
JOONIS 19. TSIVIIL-MILITAARGRUPPIDE ÜLDVÄÄRTUSTE ANALÜÜS	95
JOONIS 20. TSMIL GRUPPIDE VAHENDVÄÄRTUSTE ANALÜÜS	98
JOONIS 21. EESTI JA PRANTSUSMAA ÜLDVÄÄRTUSTE VÕRDLUS	102
JOONIS 22. EESTI JA PRANTSUSMAA VAHENDVÄÄRTUSTE GRAAFILINE VÕRDLUS.	104
JOONIS 23. EESTI JA LÄTI OHVITSERIDE ÜLDVÄÄRTUSTE VÕRDLUSANALÜÜS	106
JOONIS 24. LEEDU JA EESTI OHVITSERIDE ÜLDVÄÄRTUSTE VÕRDLUSANALÜÜS	107
JOONIS 25. LÄTI JA EESTI OHVITSERIDE VAHENDVÄÄRTUSTE VÕRDLUSANALÜÜS	108
JOONIS 26. LEEDU JA EESTI OHVITSERIDE VAHENDVÄÄRTUSTE VÕRDLUS	109
JOONIS 27. EESTI ÜHISKONNAS DOMINEERIVATE VÄÄRTUSTE VÕRDLUS (KÕIK GRUPID)	112
JOONIS 28. OHVITSERKONNA VÄÄRTUSTE VÕRDLUS.	113
JOONIS 29. NOOREMA MILITAARPÕLVKONNA VÄÄRTUSTE VÕRDLEMINE	114
JOONIS 30. TSIVIILGRUPPIDE NOOREMA PÕLVKONNA VÄÄRTUSTE VÕRDLUS.	114
JOONIS 31. KÕIGI NOOREMA PÕLVKONNA ESINDAJATE VÄÄRTUSTE VÕRDLUS	115
JOONIS 32. TMS HINNANGUTE (POSITIIVSED-NEGATIIVSED) ANALÜÜS	118
JOONIS 33. AMETNIKE VÄÄRTUSSÜSTEEM JA SELLE SEOS EETIKAKOODEKSIGA	121

SISSEJUHATUS

Kuidas kaitsta demokraatiat ja selle väärtusi nii, et demokraatia ise ei oleks ohustatud? See küsimus on huvitanud teadlasi, kes uurivad tsiviil-militaarsuhteid. Eesti tegi läbi režiimi muutuse ja valis demokraatliku riigikorra 1991. aastal. Samast ajast on ehitatud üles Eesti kaitseväge. Koos ühiskonna arenguga on muutunud ka militaar-institutsioon ja tema sisemine väärtuste hierarhia. Kui seni Eesti kaitseväes enamus ametikohti oli täidetud kaadrikaitseväelastega, siis viimastel aastatel töötab järjest enam militaarstruktuuris tsiviilisikuid avaliku teenistuse seaduse alusel. Ka neil on väljakujunenud oluliste väärtuste struktuur. Kindlasti on tsiviil- ja militaarvaldkondades veel väärtuste kogumeid, mis erinevad teistest ja mida saaks süsteemselt uurida. Näiteks poliitikutel, kes kujundavad riigikaitset.

Kuidas sellised erinevad väärtuste kogumid ja -süsteemid mõjutavad omavahelisi suhteid, on käesoleva uuringu üks põhiküsimusi. Merle Maigre 2005. aastal Inglismaal kaitstud magistritöö "*Post-Communist Transition in Civil-Military Relations. The Case of Estonia*" käsitles riigikaitse probleeme läbi Eesti ajaloolise pärandi prisma ja arvas, et tsiviil-militaarsuhetes on teatav konflikt paratamatu. Jälgides avalikku meediat, jääb mulje, et viimastel aastatel pole tsiviilvõimu esindajate ja militaarjuhtide suhted enam nii neutraalsed kui varem ning põhimõtteliste küsimuste debatt jätab mulje tugevnevast konfliktist. Käesoleva töö autorit on huvitanud küsimus: kas nende võimu esindajate ja juhtide vahelised suhted võivad tuleneda nendest erinevatest väärtussüsteemidest, näiteks ideoloogilistest või muudest? Esmapilgul võib tunduda, et pole vaja hinnata sõjaväeliste juhtide meelsust, sest nad on sama ühiskonna liikmed, järelikult peaksid nad omama samu hoiakuid nagu teisedki kodanikud. Samas on nad riigikaitseks välja valitud ja peavad omama tõekspidamisi, mis aitavad ühiskonda kaitsta ohtude eest. Riikide ajalugu on näidanud, et riigikaitstes osalejate hoiakutest võib sõltuda riigi saatus, kui meenutada mitmeid režiimi muutusi. Seega on uurimisprobleemi asetuseks sõjaväeliste juhtide meelsuse hindamine. Käesolevas uurimuses tuuakse välja militaar-institutsiooni põhilised väärtushinnangud ja võrreldakse neid teiste sihtgruppidega, et teha kindlaks, kas on tegemist lõhega ühiskonnas ja militaar-institutsioonis valitsevate väärtuste vahel.

Olukorrad, kus riigivõimu esindus ja sõjavägi asuvad kaitsma erinevaid väärtusi, päädivad tihti võimu kukutamisele. Kui arvata, et riigipöörde oht esinevad peamiselt mitte-demokraatlikes riikides, siis ajaloost nähtub, et tsiviil-militaarsuhete vähene tähtsustamine võib ohustada ka küpse demokraatiaga riike. Seega on iga riigi jaoks oluline hoida tähelepanu all tsiviilühiskonna ja sõjaväe vahelised suhted. Seda valdkonda nimetatakse erialakirjanduses

ingliskeelse terminiga *civil-military relations*, mille eestikeelne vaste oleks tsiviil-militaarsuhted. Töös kasutatakse ka lühendit TMS.

Nimetatud teemat on käsitletud ja uuritud peamiselt nendes riikides, kus on kutseline armee. See teema on tõusnud huviorbiiti ka nendes riikides, kus on toimunud üleminek seniselt armee tüübilt kutselisele armeele. Pärast Külma Sõja lõppu huvitas mitmeid teadlasi, kuidas demokraatliku sihiga riigid korraldavad ümber totalitaarsete sugemetega senised Varssavi Pakti liikmesriikide armeed. Need teadlased on teinud võrdleva uurimuse paljude riikide kohta, kuid nende hulgast puudub Eesti¹. Käesolev uurimus käsitleb tsiviil-militaarsuhete valdkonda Eestis ja osaliselt aitab täita seda tühimikku.

Tänapäeval paigutatakse nii riigid kui ka nende rahvuslik kaitsepoliitika uude, postmodernsesse julgeoleku keskkonda, kus enam ei võidelda konkreetse vaenlasega, kelle puhul oleks tuvastatud tema riiklik taust, vaid nähtamatu vaenlasega (näiteks terroristlike rühmitustega), kes ei esinda mitte ühte või mitut riiki, vaid pigem midagi muud. Võitlus käib tsivilisatsioonide vahel, kus iga rühmitus võitleb nende väärtuste eest, mis domineerivad rühmitusele omases keskkonnas. Nüüdisajal pole ükski teine sotsiaalne institutsioon olnud niivõrd mõjutatud rahvuslikest ja rahvusvahelistest faktoritest kui sõjavägi². Peamiselt on see tingitud suurtest muudatustest postmodernsel ajastul, kus avaliku poliitika teostamisel on järjest raskem põhjendada avalikkusele sõjast või rahutagamisoperatsioonidest osavõtmist. Seetõttu peavad professionaalsed ohvitserid järjest enam vastama küsimustele, mille nimel võideldakse³. Morris Janowitzi arvates on põhjuseks ideoloogiate mõju vähenemine parteipoliitikas ja mida nõrgemad on poliitiliste parteide ideoloogilised kontseptsioonid, seda tugevamaks peavad muutuma sõjaväelaste poliitilised veendumused⁴.

Politoloogia osakonnas on senini uuritud kohaliku poliitilise eliidi väärtushinnanguid⁵. Ka on tehtud avalikke uuringuid riigikaitse usaldusväärsuse kohta, kuid veel pole läbiviidud uurimust kaitseväelaste väärtushinnangute või veendumuste kohta. Käesoleva töö autori arvates on see oluline, kuna riigikaitse on üks riigi alustugesid ja kui poliitiline eliit ei tunne militaareliidi väärtushinnanguid, siis riigikaitse arendamisel võidakse teha vigu, st. kui ei arvestata riigikaitsjate hoiakutega, eriti nende väärtustega, mis neile on olulised. Käesolev töö toob välja militaar-institutsiooni peamised väärtused.

---

¹ Autori märkus: põhjusel, et Eesti kohta puudusid andmed.

² Williams 2000:265

³ 2005 a. toimunud visiidil Iraagis teenivate Eesti sõdurite juurde tuli peaministril vastata sõdureid ja ohvitseri vaevanud küsimusele: "Milliseid Eesti rahvuslikke huve kaitsevad nad Iraagis?". Toomas Sildam, „Peaminister Andrus Ansip sõitis Iraaki Eesti sõdureid tänama”, *Postimees*, 19.09.2005.

⁴ Janowitz 1964:235

⁵ Tarkmeel, Anneli. 1998. Eesti kohalik poliitiline eliit; - 2001. The Values of the Local Elites in Post-Communist Democratisation: The Case of Estonia.

Charles C. Moskos, kes pikemat aega on uurinud militaar-valdkonda, kinnitab, et suuremad muutused armeede ümberkujundamisel *kodanikearmeeest kutseliste sõjaväelaste*⁶ armeeks põhjustab uusi hoiakuid ja väärtusi sõdurite hulgas. Tema arvates lisaks struktuurile ja eesmärgile muudab postmoderne sõjaväe mudel armees ka väärtusi⁷. Ka Eesti avalikus retoorikas on kõneks olnud üleminek kutselisele armeele. See on kirjas ka ühe valitseva erakonna poliitilises programmis⁸. Kuid erakondade kaitsepoliitika peatükke vaadeldes paistavad silma suured erinevused. Ühed pooldavad totaalkaitset, teised territoriaalkaitset; ühel juhul toetutakse reservarmeele ja teisel juhul muudele üksustele⁹. Poliitiliste parteide erinev nägemus riigikaitsest kuulub demokraatia juurde. Juhul, kui valitseval eliidil ja militaar-eliidil on erinev nägemus riigikaitse arengust¹⁰, tekib konfrontatsioon või lõhe ühiskonna juhtivate gruppide vahel ja pingestuvad tsiviil-militaarsuhted. On võimalik ka vastupidi. Kui leiab aset tihe läbikäimine militaar-institutsiooni ja ühiskonna vahel, siis sõjavägi reageerib tundlikult ühiskonna väärtustele¹¹.

Teine oht, millele on viidanud tsiviil-militaarsuhete valdkonna uurija Janowitz: „On väga ohtlik, kui sõjaväge hakatakse vaatlama kui eraldiseisvat ja ühiskonnast lahusolevat institutsiooni või kui kutseline sõjaväelane hakkab nägema enda võõrandumist ühiskonnast”¹². Käesoleva töö lõpus tuuakse välja need ohud, mis võivad ilmneda tsiviil-militaarsuhetes, kui ei arvestata osapoolte jaoks oluliste väärtustega.

Töötades militaarstruktuuris, tutvus autor mitmete probleemidega, millele on viidanud eelpool nimetatud tsiviil-militaarsuhete valdkonna uurijad. Näiteks on aastaid soovitud Eestis luua kutselistest kaitseväelastest koosnev väeosa. Peamine takistus on seisnenud selles, et ei pürgi

---

⁶ Autori märkus: kutselised sõjaväelased – töös on kasutusel üldmõistena „kutseline armee“, siis ka elukutseliste sõjaväelaste asemel kasutatakse terminit: „kutselised sõjaväelased“, kuigi Eesti kontekstis juriidiliselt korrektne oleks kasutada ainult terminit „kutseline kaadriksõjaväelane“. Kuna tegemist on akadeemilise uurimusega, siis kasutatakse pigem üldmõisteid, mis paremini ühtivad erialase (TMS) terminiloožiaga.

⁷ Moskos 2000:27

⁸ „Seetõttu peab Reformierakond vajalikuks jätkata liikumist kutselise kaitseväe moodustamise suunas, toetudes inimeste vabatahtlikule kutsevalikule”, Reformierakond 2007.

⁹ Näide Keskerakonna programmist: Eesti riigikaitse tugineb jätkuvalt üldisele ajateenistuskohustusele ja professionaalsetele üksustele. Peame lähikümneni peaesmärkideks mobiilsete väeüksuste osakaalu suurendamist ning territoriaalkaitsestruktuuri ümberkorraldamist olulisel määral Kaitseväele tuginevaks maakaitsestruktuuriks, <http://www.keskerakond.ee/>, (06.06.2007).

Vrd: Rahvaliidu programm: Rahva kaitsetahte kasvatamiseks ja riigikaitseoskuste tagamiseks peame vajalikuks üldist kohustuslikku kaitseväeteenistust ja totaalkaitse põhimõtete rakendamist, kaasates ühtsesse süsteemi nii kaitsejõud, Kaitseväele, piirivalve kui ka tsiviilstruktuurid. Toetame mobiilseid, tänapäeva relvastusega ning hea väljaõppega kaitseväeüksusi kui Eesti riigikaitse tuumikut, <http://www.erl.ee/index.php?id=55>, (06.06.2007).

¹⁰ „Alates 2003. aastast, lähtudes NATO kaitseplaneerimise protsessi põhimõtetest ja soovitudest, reorganiseeriti Eesti riigikaitse struktuuri nii, et olulisel määral vähendati territoriaalkaitse struktuuri suurust ja väljaarendamiseks planeeritavaid ressursse” (Eesti Kaitsevägi 2003:17).

¹¹ Sarkesian 1977:313

¹² Janowitz 1971:260

piisavalt noormehi kutselisteks sõjaväelasteks, ehkki sotsiaalsed tagatised ja palgatingimused on olnud head. Selline olukord on püstitanud mitmeid küsimusi:

- 1) Kas tänases ühiskonnas on hakanud domineerima sellised väärtused ja hoiakud, mille tõttu on raske leida isikuid riigikaitseks¹³?
- 2) Teine juhtivate ohvitseride küsimus oli see: kas äsjavärvatud kutselistel sõduritel on teistsugused väärtushinnangud kui senistel kaitseväelastel, kes Eesti taasiseseisvumisest peale on riigikaitse teenistuses olnud?

Kaitseväe teema on olnud viimastel aastatel aktuaalne ja on prognoositav, et huvi selle vastu kasvab, kuna Eesti poliitilise eliidi poolt kavandatakse üleminekut kutselisele kaitseväele. See teema on toonud mitmeid pingeid poliitikute ja kaitseväe juhtide vahel. Ka teistes maades on täheldatud, et just vaidlused üleminekust kutselisele armeele tekitavad pingeid tsiviil-militaarsuhetes. Pascal Vennesson, kes on seda teemat uurinud Prantsusmaal, soovib nende küsimuste uurimisel lähtuda empiirilistest uuringutest, et mõõta tsiviil-militaarsuhteid ajal, mil riigi armee pole veel täielikult muutunud kutseliseks¹⁴.

Analüüsides tsiviil-militaarsuhteid, leidis käesoleva töö autor, et poliitilise ja militaar-eliidi vähene koostöö kogemus ja konstruktiivse dialoogi puudumine viitab sellele, et tsiviil-militaarsuhteid on võimalik Eestis korraldada senisest paremal viisil.

Eesti valmistus liituma NATO-ga 1996. aastal. Seega on 2007. aasta sobiv aeg mõõta, kas seoses riigikaitse kontseptsioonilise muutuse (liitumine 2004.a.) ja kaitsepoliitilise koostöö laienemisega, on omaks võetud ühise kaitsepoliitika väärtused. Seda on soovitanud Huntington, kelle arvates tuleks välja tuua seosed väärtushinnangute, tegutsemispõhimõtete ja institutsioonide vahel ning hinnata, millises ulatuses põhimõtted ja institutsioonid kajastavad väärtushinnanguid ja hoiakuid¹⁵.

Tsiviil-militaarsuhteid on põhjalikult käsitlenud Huntington raamatus *The Soldier and the State* ja Janowitz teoses *The Professional Soldier*. Kuid nimetatud autorite tööd jäävad Külma Sõja aegsesse perioodi ega vasta enam tänastele olukordadele. Samuti vajavad mitmed

---

¹³ Kaitsejõudude Peastaabi ülem Alar Lanemann on väitnud, et sõjaväe üldise maine langusele on kaasa aidanud arusaam justkui sõjaväe pole tänases Eestis riigis enam õieti vajagi: „See tähendab, et prestiižikasse ametisse saamiseks peaks nii ajateenistusse kui ohvitserikoolidesse olema järjekord ukse taga, aga ometi on juba paar aastat Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuse kursuste kvaliteetse komplekteerimisega probleeme./.../ Üks seletus on, et langusele, huvi muutusele eelnes terve rida signaale, mis jätsid mulje, et võib olla sõjaväe sellisel kujul ei ole enam vaja või on vaja seda vähemas ulatuses”, Alar Laneman, „Sõjavägi on väga turvaline koht”, *Eesti Päevaleht*, 22.02.2005.

¹⁴ Vennesson 2003:229

¹⁵ Huntington 2002: xxxvi

teoreetilised seisukohad ümberhindamist. Üldjoontes võib öelda, et Huntington keskendus oma teoreetilistes seisukohtades sellele, kuidas tsiviil-militaarsuhted võiks toetada sõjaväe võimekust kaitsta demokraatlike väärtusi väliste jõudude eest, ja Janowitz sellele, kuidas tsiviil-militaarsuhted võiks alal hoida neid väärtusi, mis kindlustaksid ühiskonna liikmete osavõtu *kodanikearmee teenistusest*¹⁶. Nimetatud teadlaste tööd ei anna vastust küsimusele tänases maailmas, kus selleks, et kaitsta oma riigi väärtusi, tuleb kasutada sõjalist jõudu ka riigist väljapool. Selline olukord, kus kutselisi sõdureid kasutatakse näiteks *Iraagi demokraatia* kaitsel, tekitab ühiskonnas nii poliitilisi pingeid kui ka lõhet riigikaitse otsustajate (kaitsepoliitikute) ja täideviijate (ametnike ja ohvitseride) vahel.

Peale Külma Sõja lõppu on toimunud üleilmses julgeoleku keskkonnas suured muutused. Mitmed riikide ühendused on lagunened ja asemele on astunud uued alliansid. Seetõttu peavad riigid sõnastama need väärtused, mille tõttu nad osalevad julgeolekupoliitilistes süsteemides, kus kehtib kollektiivse kaitse leping. Kui uued rahvusriigid on valinud demokraatia, siis peavad nad sõnastama ja ka korraldama oma riikliku kaitse nõnda, et tärkava demokraatia tingimustes luuakse selline väärtuste süsteem, mis kaitseb demokraatiaga edendatavaid väärtusi. Eesti on peale NATO-ga liitumist uues julgeoleku ja kaitsepoliitilises situatsioonis, kus kehtib kollektiivkaitse printsiip, mistõttu territoorium, mida tuleb kaitsta, jääb rahvusriigi piiridest väljapoole. Kuidas see on mõjutanud riigikaitse osalejatele väärtushinnanguid, ka sellele küsimusele annab vastuse käesolev uurimus.

Lisaks eelpool nimetatud teoretikutele, tutvus käesoleva töö autor ka teiste teoreetiliste seisukohtade ja võimalike uurimismeetoditega. Üks võimalus oleks riigikaitset ja selles valitsevaid väärtusi uurida läbi sõjaväele püstitatud eesmärkide või selle kaudu, milleks riik sõjaväe on asutanud. See oleks tsiviil-militaarsuhete **missioonipõhine mudel**¹⁷. Eesti sõjavägi paigutatub väliste tunnuste järgi, peale NATO-ga liitumist, hilis-modernsesse armeetüüpi ja võib tulevikus edasi liikuda postmodernsesse tüüpi. Et sõjaväe eesmäärke võib riigi kaudu defineerida mitmeti, oleks uurimissuunad liigselt hajutatud. Teine võimalus oleks valida nn. **humanitaarne mudel**¹⁸, kuid seda peab Douglas Bland mitte eriti tugevaks mudeliks, kuna selle eelduseks peaks olema kõrgetasemeline harmoonia riigikaitse eliidis ning arvab, et *unifitseeritud teooria* aitab paremini selgitada tsiviil-militaarsuhete struktuuri, selle

---

¹⁶ Burk 2002:12

¹⁷ Bland 1999:8

¹⁸ Bland 1999:8

komponente ja omavahelisi suhteid¹⁹. See unifikseeritud teooria oleks nn *jagatud vastutuse* mudel ja see keskenduks objektiivse tsiviilkontrolli teemale, millega tuleks uurida nelja tsiviil-militaarsuhete probleemi²⁰, millest vaid üks ühtiks käesoleva uurimuse teemaga. Kuna tsiviil-militaarsuhteid väärtuste teemal on uuritud vähesel määral ning praeguseks pole veel kinnistunud ühtegi normatiivset teooriat, lähtus käesoleva töö autor TMS uurinud teadlase (Bland) soovitusel võtta empiirilise uuringu aluseks midagi kindlat. Näiteks institutsioon. Riigikaitse koos sõjaväega omab konstitutsiooniga määratud institutsioonilist positsiooni. Seega püsivat tunnust. See oleks tsiviil-militaarsuhete **institutsionaalne mudel**. Institutsiooni kaudu saab määratleda, millised väärtused on eelistatavad (varem kehtestatud) ning piiritleda ka uuritavate sihtgrupid, kellega saab läbi viia empiirilise uuringu teada saamiseks antud ajahetkes kehtivad väärtushinnangud.

Käesoleva töö empiiriliste uuringute aluseks võetakse tsiviil-militaar valdkonda uurinud teadlaste poolt soovitatud mudelid ja uurimistasandid. Nende tasandite alusel selekteeritakse välja võimalikud sihtgrupid, kelle väärtushinnangud on olulised uuritava töö seisukohalt. Väärtushinnangute skaalad ja loetelud võetakse mujal riikides ja Eestis läbiviidud väärtuste uuringutest. Sihtgruppide väärtushinnangute teadasaamiseks koostatakse seitsme teemaga küsimustik ja küsitlus viiakse läbi Eestis ja Lätis. Uuringus osaleb üks sihtgrupp ka Leedust. Küsitluse vastused töötatakse läbi programmiga SPSS ja Excel.

Töö **peamine eesmärk** on välja tuua riigikaitstes osalejate väärtushinnangud ning vaadelda nende sarnasusi ja erinevusi teiste sihtrühmadega.

Teine eesmärk on uurimuses hinnata kas sarnaselt ühiskonna liikmetega on militaarsüsteemis töötavate isikute väärtushinnangutes toimunud nihe postmodernismi suunas.

Kolmas eesmärk: selleks, et uurida, kas lõhe väärtussüsteemides kasvab, on vaja pikemaajalisi uuringuid – käesoleva tööga soovitakse käivitada vastavasisulised uuringud Eestis.

Uurimusküsimused, mille vastuse peaks käesolev uuring selgitama, on järgmised:

- uurida seost riigikaitstes kehtivate väärtushinnangute ja ühiskonna väärtuste vahel;
- hinnata, kas Eestis on tegemist *tsiviilühiskonna* ja *sõjaväe* väärtuste sarnasusega või väärtuse lahknemisega.

---

¹⁹ Bland 1999:13

²⁰ Bland 1999:13-14

Uuringu oodatav tulemus: täpsustades riigikaitstes osalevate liikmete väärtushinnanguid, saab prognoosida nende mõju. Euroopas, kus on tehtud võrdlev analüüs antud teema kohta, räägitakse sotsiaalse võõrandumise kasvust²¹. Institutsiooni väärtuste mittekattumisel või konflikti korral ühiskonna väärtustega, kaotab institutsioon oma liikmete lojaalsuse, mille tagajärjeks on ühiskonna liikmete (ametnikud, kaitseväelased, piirivalvurid, politseinikud, päästeametnikud) lahkumine riigi teenistusest²². On mõistetav, et 100% kattumist ei saa olla, aga tuues välja skaala, millelt on näha ühiskonna teenistuses olevate gruppide seas domineerivate väärtushinnangute sarnasus ja erinevus, saab rakendada preventiivseid meetodeid – näiteks rohkem patriotismi poliitilises retoorikas või lojaalsete ametnike tunnustamine jms.

Töö struktuur on ülesehitatud kahe peatüki põhimõttel, millest esimene kajastab teoreetilisi lähtekohti ja teine empiirilist uuringut. Esimene peatükk annab ülevaate väärtusega seotud mõistetest, tutvustab väärtussüsteeme ja –teooriaid. Teiseks käsitleb nimetatud peatükk riigikaitse teoreetilist raamistikku, st. tsiviil-militaarsuhteid ning nende uurimiseks vajalikke teoreetilisi lähenemisi. Empiirilise uuringu tõttu tutvustatakse lühidalt ka eliidi teooriat, millel on toetav ülesanne ning metodoloogiat. Teise peatüki alguses analüüsitakse Eesti tsiviil-militaarsuhteid, antakse ülevaade küsitluse tulemustest ja analüüsist ning tehakse nendest järeldused. Töö lõpus on kokkuvõte, kasutatud allikate loetelu ja lisadesse koondatud uurimusega seotud materjalid.

Käesoleva töö autoril on eesmärk uurida seost riigikaitstes kehtivate väärtushinnangute ja ühiskonna väärtuste vahel ning hinnata, kas Eestis on tegemist *tsiviilühiskonna* ja *sõjaväe* väärtuste sarnasusega või väärtuse lahknemisega (lõhega). Kuna töös on põhitähelepanu all riigikaitstes osalejate väärtushinnangute ühildumine ühiskonna väärtustega, siis vastavalt Abrahamssoni väitele²³ eeldatakse, et ka Eesti sõjaväelaste hulgas kehtivad rohkem konservatiivsed väärtused. Sellele väitele liidetakse juurde Huntingtoni konstateering, et ühiskonna liberaliseerumisega on raskem alal hoida militaarset võimekust, sest ei suudeta

---

²¹ Paul Klein ja Karl Haltiner, kes on teinud võrdleva analüüsi Euroopa armeedest, väidavad, et süveneb tsiviilühiskonna ja sõjaväe vaheline sotsiaalne võõrdumine, mille puhul oleks aus tunnustada protsessi, mille käigus sõjavägi on jäämas järjest suuremasse isolatsiooni (Haltiner & Klein 2005:25)

²² Teenistusest lahkunud ohvitseride arv on viimastel aastatel oluliselt tõusnud. „Kaitsejõudude Peastaabi personaliosakonna andmetel lahkus 2005. aastal kaitseväest (Kaitseliit välja arvatud) 29 ohvitseri, 57 allohvitseri, teenistusse võeti 21ohvitseri ning 111 allohvitseri; 2006. aastal lahkus ohvitseri 56, allohvitseri 247 ja teenistusse võeti vastavalt 25 ja 156; 2007. aastal 1. aprilli seisuga on lahkunud 21 ohvitseri, 42 allohvitseri ja teenistusse võetud 8 ohvitseri, 28 allohvitseri” (Väli 2007: 8)

²³ Abrahamsson 1971:82

värvata sõjaväkke neid, kes oleksid valmis liituma institutsiooniga, kelle väärtussüsteem erineb ühiskonna väärtustest²⁴.

Peamine uurimusküsimus, millele käesoleva töö autor otsib vastust: kui ühiskonnas domineerivad liberalismile omased väärtushinnangud ja sõjaväes domineerivad konservatiivsed väärtushinnangud, siis mõjutab selline väärtushinnangute erinevus tsiviil-militaarsuhete arengut. Käesoleva töö autor püüab nende väärtushinnangute erinevuse alusel hinnata *lõhet*.

---

²⁴Taani relvajõudude kolonel ja Balti Kaitsekolledži õppejõud viitab riigikaitse seosele ühiskonna poliitikaga: „Kuid parimate meeste saamine teenistusse ja nende hoidmine seal tähendab palju rohkem kui lihtsalt raha. Selleks on vaja poliitilist tahet ja ühiskonna toetus”, Glen Grant, „Eesti valikud”, *Eesti Päevaleht*, 22.02.2005.

I PEATÜKK: TÖÖ TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Selleks, et uurida väärtusi riigikaitstes, vaadeldakse väärtuste kujunemist ja tuuakse välja nende teoreetiliseks uurimiseks vajalikud teooriad. Selleks esitatakse esimeses peatükis väärtuste põhimõisted ning – teooriate sisu. Teises ja kolmandas alapeatükis uuritakse, kuidas on riigikaitstes väärtused välja kujunenud ning millistesse väärtussüsteemidesse nad koonduvad. Selleks kirjeldatakse riigikaitset teoreetiliselt, st. vaadeldakse läbi tsiviil-militaarsuhete prisma – kirjeldatakse TMS ideoloogilisel ja võimu tasandil. Need tuuakse välja sellepärast, et oleks ülevaade, miks vaadeldakse riigikaitstes väärtusi eliidi kaudu ja millised ideoloogiad kujundavad väärtussüsteeme. Riigikaitse erinevate valdkondade väljatoomisega selgitatakse uuritavate indiviidide staatust ja seda, mille alusel selekteeritakse välja empiirilise uuringu sihtgrupid.

1. Väärtused, väärtuskonflikt, väärtussüsteemid ja – teooriad

Mõiste väärtus on kasutusel mitmes teaduses (majanduses, filosoofias) ja on üks põhimõisteid sotsiaalteadustes²⁵. Igas ühiskonnas kehtivad väärtused, mis väärtussüsteemidesse ühendatuna võivad olla ühiskondlikud, rahvuslikud, grupilised või individuaalsed²⁶.

Samuel P. Huntington on pidanud oluliseks tuvastada ühiskonna arengut soodustavad väärtushinnangud, hinnata nende prioriteetsuse astet ja määrata kindlaks, millised neist mõjutavad positiivselt või negatiivselt poliitiliste institutsioonide arengut²⁷. Ühiskonnas domineerivad väärtused võivad olla indikaatoriteks ühiskonna demokratiseerumise astmele.

Toivo Kitvel, kes on uurinud kasvatusväärtusi, tõdeb, et Ronald Ingleharti väärtusteskaala (vt. Heinla 2001. *Kultuur, elukvaliteet ja väärtushinnangud*) seaduspärasuse vastaselt torkab Eestis silma tugevate kaitsejõudude vähenemine tähtsustamine²⁸. Sama erandlikkust on täheldanud Anneli Tarkmeel, kes uuris poliitiliste liidrite väärtushinnanguid. Tema tööst nähtub, et kõige vähem oluliseks peeti tugeva kaitseväge tagamist²⁹. 1999. aastal osales Eesti uuringufirma üle-euroopalises sotsioloogilises uuringus, kus lisaks põhiväärtustele uuriti ka usaldust institutsioonide vastu. Selle uuringu järelduses tõdetakse, et seoses Balti riikide

---

²⁵ Aimre 2001:92

²⁶ Aimre 2001:92

²⁷ Huntington 2002:xxxvi

²⁸ Kuigi Ingleharti väärtusskaalade järgi tugevate kaitsejõudude pooldamine kuulub materialistlike suundumustega ühiskondade juurde: „on Eesti ajakirjanduses laialt propageerimist leidnud vaated tugeva riigikaitse mõttetusest meie praeguses geopoliitilises ja majanduslikus olukorras”(Kitvel 2001:40).

²⁹ Uuring tuvastas, et kohalike poliitiliste liidrite poolt kõige vähem oluliseks peeti tugeva kaitseväge tagamist (Tarkmeel 1998:33).

taasiseseisvumisega on suurenenud usaldusväärsus relvajõudude suhtes³⁰. Kas see vastuolu – mida eliit ei pea oluliseks, seda ühiskonnaliikmed hindavad kõrgelt, võib olla märk ohust? Võib olla on selle põhjustanud postmodernistlikule ühiskonnale iseloomulik traditsiooniliste ja rahvusriigiga seotud väärtuste vähenemine³¹. Nendele küsimusele otsib vastust käesolev uurimustöö tsiviil-militaarsuhete kaudu, kuna kõige selgemini peaksid olema rahvuslikud väärtused sõnastatud riigikaitstes. Uuringus pööratakse kõige enam tähelepanu riigikaitstes osalejatele väärtushinnangutele. Väärtushinnangute väljatoomise ja võrdlemisega püütakse leida vastust küsimusele: kas riigikaitstes valitsevate väärtussüsteemide vahel esineb konfliktisust või on tegemist lõhega, st väärtussüsteemide suure erinevusega.

Et väärtust võib defineerida mitmeti, materiaalselt või idee tasandil³², siis järgmises alalõigus on täpsem kirjeldus sellest, mida antud töö raames väärtuse all mõistetakse. Et suurema hulga väärtuste korral on tegemist väärtussüsteemiga, siis on ka nende tutvustus on alalõigus 4.1.2.

1.1. Väärtuste mõiste

Kuna käesoleva töö empiiriliseks eesmärgiks on uurida riigikaitstes osalejate väärtushinnanguid, antakse lühike ülevaade, mida mõistetakse termini *väärtused* all.

Väärtused kujunevad inimeste pikaajalise kollektiivse elu ja tegevuse tulemusel ning on ühise ja individuaalse tegevuse eelduseks³³. Väärtuseks saab olla ideeliselt kujutletav asi, idee või institutsioon, mille suhtes inimene annab hinnangu³⁴. Seetõttu on üks võimalus väärtusi uurida hinnangute kaudu, mis teatava valiku järel muutub väärtushinnanguks. Hinnangutega annavad inimesed teada oma eelistustest ja ka sellest, mis tundub tähtis ja moraalselt õige³⁵.

Milton Rokeach defineerib väärtust kui kestvat veendumust³⁶, mis juhib indiviidi valikuid (võtma seisukoha või hoiaku)³⁷. Tema arvates väärtus püsib konkreetsete objektide ja situatsioonide puhul muutumatuna³⁸.

Mitmed uurijad on nõustunud järgmise kontseptuaalse definitsiooniga: väärtused on veendumused või mõtted, mis on seotud soovitatavate tagajärgede või käitumisviisidega ning on konkreetsetes situatsioonides püsivad, suunavad käitumise, inimeste ja sündmuste valikut või hinnangut ja on järjestatud oma suhtelise tähtsuse järgi³⁹.

---

³⁰ Saar Poll 2001.

³¹ Kirch ja Tuisk 2002:6

³² Aimre 2001: 92

³³ Aimre 2001: 92

³⁴ Aimre 2001: 92

³⁵ Tarkmeel 1998: 18

³⁶ Rokeach 1973: 5, 6

³⁷ Rokeach 1973: 13

³⁸ Tarkmeel 1998: 19

³⁹ Tarkmeel 1998: 19

Seoses muutustega ühiskonnas (üleminek demokraatiale, majanduslik areng) toimub rida muutusi ka väärtuste hierarhias. Rokeachi arvates võib väärtusi pidada indikaatoriteks, mis näitavad ära selle, mida oleks hädasti tarvis⁴⁰. Mõned väärtused vahetuvad välja teiste vastu, mis suurendavad ratsionaalsust, tolerantsust, usaldust ja osavõtlikkust⁴¹. Nii tekib uus prioriteetide järjestus. Ingleharti arvates peegeldavad indiviidi prioriteetidid sotsiaal-majanduslikku keskkonda ja põhiväärtused peegeldavad tingimusi, mis ilmnesid nooremas eas⁴². Kultuurinihke kontseptsiooni järgi liigub läänelik kultuur traditsionalismist modernismi ja modernismist postmodernismi ning sellega seoses jagunevad väärtused vastavalt (näiteks lunastus) traditsioonilisteks, modernistlikeks (näiteks võim, jõukus) ja postmodernistlikeks (näiteks puhas keskkond, tervis, rahu maailmas jne)⁴³. Riigikaitstes osalejate kui ühiskonna spetsiifiliste sotsiaalsete gruppide väärtushinnangute välja toomisega saab tõlgendada siirdekultuuri protsesse. Selles siirdekultuuris peaksid olema koondunud niihästi „vanale” ühiskonnale iseloomulikud normid, väärtused kui ka „uue” hoovused⁴⁴.

1.2. Väärtussüsteemid

Väärtusi võib vaadelda mitmeti. Uurida välja millised on tuumikväärtused ja millised mitte. Ent kui on tegemist mitmete väärtustega, siis nad moodustavad väärtussüsteemi, milles nad on positsioneeritud hierarhiliselt⁴⁵. Praegu kehtib riigikaitstes kaks väärtussüsteemi. Eestis on seadusega kehtestatud Avaliku Teenistuse Eetikakoodeks ning kaitseväes kehtib oma eetikakoodeks. Põhiolemuslikult jagunevad riigikaitstes osalejad kolmeks staatusgrupiks: poliitikud, ametnikud ja täideviijad. Et Eestis ei ole poliitikutele kehtestatud eetikakoodeksit, kasutatakse töös ainult kehtestatud eetikakoodekseid.

1.3. Väärtuskonflikt

Väärtuskonfliktid ehk eetilised vastuolud sünnivad siis, kui isikute individuaalsed ja ametikonna poolt kehtestatud väärtused viivad sama probleemi vastandlike lahendusteni. Need võivad asuda väärtushierarhias samal tasemel ja põhjustada vastuolu – tuleb valida kahe ühevõrra hea ja õige lahenduse vahel. Veel teravam eetiline vastuolu võib juhtuda, kui indiviidil tuleb valida individuaalsete väärtuste, ametialaste väärtuste ning ametkonnas valitsevate arusaamade vahel⁴⁶.

---

⁴⁰ Rokeach 1973: 48

⁴¹ Inglehart 2000: 19

⁴² Inglehart 1990: 68

⁴³ Kalmus & Vihalemm 2004: 31

⁴⁴ Kalmus & Vihalemm 2004: 31

⁴⁵ Aimre 2001: 92

⁴⁶ Tiko & Pints 1997: 7

1.4. Väärtusteooriad

Seniseid väärtusuuringuid Eestis on teostatud peamiselt Milton Rokeach'i ja Ronald Ingleharti ning Shalom Schwartzi väärtusteooriaid kasutades.

Rokeach teooria. See teooria käsitleb väärtusi iseseisvate nähtustena ega ühenda neid süsteemiks. Tema teooria kohaselt väärtused on *ettekujutus ihaldusväärsest*⁴⁷. Need on eesmärgid, mis toimivad isikute elus juhtprintsipiidena⁴⁸.

Rokeach liigitab väärtused kaheks⁴⁹:

- 1) terminaalised väärtused;
- 2) instrumentaalsed väärtused.

Terminaalised väärtused on need, millega väljendatakse soovivat lõpptulemust ja **instrumentaalsed väärtused** on need, mille abil püütakse seda saavutada. Terminaalsete väärtuste alla paigutab Rokeach sellised väärtused nagu rahu maailmas, tugev perekond, vabadus, võrdsus, riigi julgeolek jne. Instrumentaalsed väärtused tema hinnangul oleksid sellised antused nagu ausus, vastutustundlikkus, julgus, kuulekus jne⁵⁰.

Põhjus, miks kasutatakse käesolevas töös erinevaid teooriaid ja väärtusskaalasid, on selles, et riigikaitstes osalejatele on ametialaselt kehtestatud erinevad väärtussüsteemid. Rokeach peab erinevaid sotsiaalseid institutsioone teatud mõttes „edasiarendusteks” erinevatele väärtussüsteemidele⁵¹.

Rokeachi teooria abil saab teostada mõõtmisi empiirilisel tasandil, kuna terminaalised väärtused ei ole seotud süsteemiks. Uuringuga peaks selguma, kui palju lähevad indiviidide väärtushinnangud kokku kehtestatud väärtussüsteemidega. Selleks, et oleks võimalik võrrelda sihtgrupe erinevates ühiskondades, on küsimustiku väärtuste loetelust esimene see, mis ühtib Vennessoni uuringu tulemustega Prantsusmaa kohta. Tema uuringu loetelus olid toodud sellised terminaalised väärtused nagu *demokraatia*, *Euroopa ideaal* jne. Teises väärtuste loetelus on vahendväärtustena kirjas need instrumentaalsed väärtused, mis ühtivad esimeses loetelus toodud väärtusega. Näiteks demokraatia kui terminaalise väärtuse vahendväärtuseks on *demokraatlike institutsioonide toime* jne. See annab võimaluse välja tuua mitmeid seoseid.

Ingleharti teooria. Inglehart vaatleb väärtusi kui indiviidi reaktsiooni ümbritsevale keskkonnale⁵². Riigikaitstes osalejaid ümbritseb mitmetasandiline keskkond. Üheks laiemaks ringiks on tsiviilühiskond. Eesti riigis kehtib Avaliku Teenistuse Eetikakoodeks, mis määrab

---

⁴⁷ Rokeach 1973: 10

⁴⁸ Rokeach 1973: 7

⁴⁹ Heinla 2001: 90

⁵⁰ Heinla 2001: 90

⁵¹ Rokeach 1973: 327

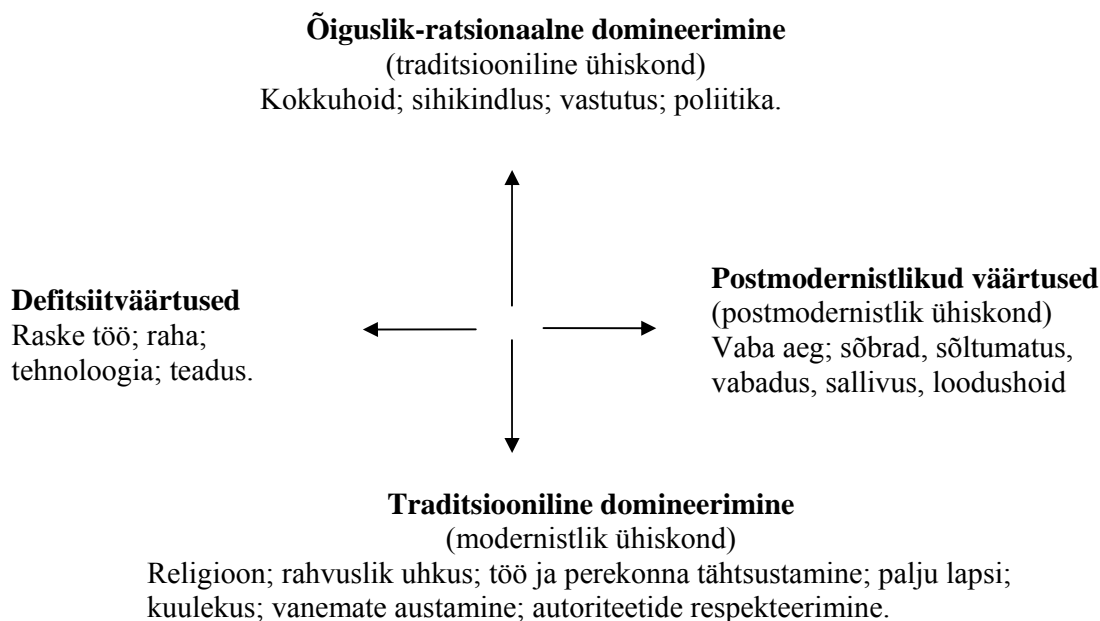
⁵² Heinla 2004:11

avalikus teenistuses olivate käitumise ja neilt oodatavad omadused. Teine, kitsam ring on riigikaitsekeskkond. Eesti kaitseväes on kehtestatud Kaitseväe Eetikakoodeks. Töös kasutatakse kehtivaid eetikakoodekseid selleks, et tuua välja seosed väärtushinnangute, tegutsemispõhimõtete ja institutsioonide vahel⁵³. Selle juures hinnatakse, millises ulatuses põhimõtted ja institutsioonide poolt kehtestatud eetikakoodeksid ühtivad indiviidi poolt antavate väärtushinnangutega. Teine võimalus on vaadelda indiviidide reaktsioone riigikaitse toimunud muutustele (läbi riigikaitse kontseptsiooni muutuste). Selle kaudu on võimalik tuvastada näiteks seda, kas NATO-ga ühinemine on muutnud isikute väärtushinnanguid, sest alliansiga liitumisel laienes indiviide ümbritsev keskkond ja seoses sellega ka väärtuste skaala (Euroopa ideaal või kaitsepoliitiline koostöö teiste Euroopa rahvastega).

Inglehartil on väärtuste jaotumise aluseks kaks telge⁵⁴:

- 1) moderniseerituse telg (traditsiooniline ühiskond vs modernistlik ühiskond);
- 2) postmodernismi telg (defitsiitväärtused vs postmodernistlik ühiskond).

Nende kahe telje abil on Ingleharti koostanud väärtusdimensioonide skeemi⁵⁵ - vt joonis 1.

Joonis 1. Ingleharti väärtusdimensioonide skeem

1993. ja 1998. a. tehtud uuringute kokkuvõttes väidetakse, et Ingleharti väärtusdimensioonide alusel olid Eesti elanikkonnale olulisemad traditsioonilist domineerimist kirjeldavad väärtused ja postmoderniseerituse teljel defitsiitväärtused⁵⁶. Seega võib Eesti tsiviilühiskonnana

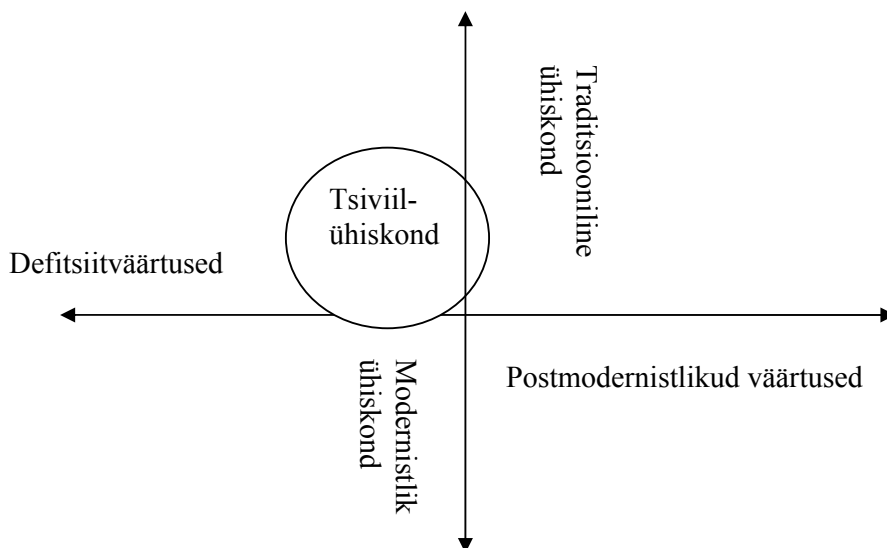
⁵³ Huntington 2002: xxxvi

⁵⁴ Heinla 2004:11 (viide Inglehartile 1995)

⁵⁵ Arvist & Heinla 2001:92

⁵⁶ Arvist & Heinla 2001:106

paigutada Ingleharti väärtusdimensionide teljele nii, et ta jääb keskeljst vasakule, kattes vaid vähesel määral postmodernset sektorit, kuna sama uuringu teise aspektina kinnitati, et on toimunud postmodernistlike väärtuste kiire tõus vaid teatud väärtuste osas⁵⁷. Erinevused väärtushinnangute struktuuris olid märgatavad vanuselises jaotuses. Noored (18-29 aastased) pidasid olulisemaks postmodernistlike väärtusi, samal ajal kui vanemad (50-70) pidasid olulisemaks traditsioonilist domineerimist ja defitsiitväärtusi⁵⁸. Samuti väidavad autorid, et võib prognoosida kasvavat lõhet erinevate sotsiaalsete rühmade väärtushinnangutes⁵⁹.

Joonis 2. Tsiviilühiskonna paigutus Ingleharti väärtuste dimensiooni telgedel

Ka hilisemad uuringud kinnitasid, et Eesti elanike väärtustes aastatel 1993-2003 ei ole toimunud ühest nihest modernistlikelt väärtustelt postmodernistlikele⁶⁰, vaid pigem on toimunud muutusi sektorite sees.

Pärast empiirilise uuringu analüüsi saab määratleda, millisesse sektorisse sõjavägi paigutub – kui tal on ühiskonna liikmetega sarnased väärtushinnangud, siis paigutub samasse sektorisse ega viita võõrandumise tendentsile. Kui paigutub erinevasse sektorisse, siis tuleb täiendavalt uurida, kas see on põhjustatud institutsiooni poolt kehtestatud väärtussüsteemidest, mis kujundavad institutsiooni liikmete hinnanguid.

Schwartzi teooria. Schwartzi järgi on väärtustel neli omadust⁶¹:

⁵⁷ Arvist & Heinla 2001:107

⁵⁸ Arvist & Heinla 2001:101

⁵⁹ Arvist & Heinla 2001:107

⁶⁰ Heinla 2004:14

⁶¹ Arvist & Heinla 2001:92

- 1) väärtused on uskumused või veendumused;
- 2) väärtused on seotud inimeste erineva käitumisega või soovitud lõpptulemusega;
- 3) väärtused juhivad käitumisviiside, inimeste ja sündmuste valikuid ja nende hindamise viise;
- 4) väärtused on järjestatavad oma suhtelise olulisuse alusel.

Schwartz ühendab üksikud väärtused väärtustüüpidesse. Neid on võimalik koondada teljele avatus – konservatiivsus ning ka individualism-kollektivism. Eda Heinla kinnitab, et need ei ole omavahel vastandlikud. Individualistlikku tüüpi ühiskondi iseloomustavad sellised omadused nagu *vaba, sõltumatu, julge, loomingulisus* ja *vaimne enesetäiendamine* jne. Kollektivistliku tüüpi ühiskondades peetakse oluliseks *traditsioone, rahvuslikku julgeolekut, sotsiaalset korda, kuulekust ja distsipliini*⁶².

1.5. Modernistlikud ja postmodernistlikud väärtused

Eestis läbiviidud uuringutes on tuvastatud väärtushinnangute nihet terminaalsete väärtuste, postmodernistliku ja individualistliku ühiskonna suunas peamiselt nooremate ja haritumate elanike hulgas⁶³. See viitab asjaolule, et vanemad inimesed, kes kasvasid üles autoritaarse ühiskonna tingimustes, vajavad pikemat ajaperioodi väärtushinnangute ümberkujunemiseks postmodernistliku ühiskonna suunas⁶⁴.

Milline olukord valitseb riigikaitstes, on enne uuringu tulemusi teadmata. Võib eeldada, et riigikaitstes on samuti põlvkondade erinevus olemas. Välise vaatluse põhjal võib öelda: riigikaitse kaitsepoliitikute hulgas on ülekaalus vanem põlvkond; kaitseplaneerijate hulgas noorem põlvkond; riigikaitse operatiivses valdkonnas on esindatud mõlemad põlvkonnad – juhtimises vanem põlvkond ja täideviijate hulgas noorem põlvkond.

Moskose arvates modernset sõjaväge iseloomustavad tunnused kattusid institutsiooni poolt legitimeeritud väärtuste ja normidega ning need baseerusid põhimõttele, milles individuaalsed omahuvid olid allutatud üldisele heaolule⁶⁵. Liikudes modernsest ajast postmodernsesse, muutuvad institutsiooni sees valitsevad väärtused. Liberaalses ühiskonnas üleskasvanud inivid, liitudes sõjaväega, loodab eest leida samad väärtused. Viimastel aastatel on Eesti kutselise üksusega liitunud noori vanuses 19-23. Nad on üles kasvanud vahetult peale seda, kui riik tegi läbi režiimi muutuse. Nende tulekuga on hakanud muutuma institutsiooni sisemised väärtused. Kas seoses sellega tuleb hakata muutma senist väärtussüsteemi, on vara

⁶² Arvist & Heinla, 2001: 93-94

⁶³ Arvist & Heinla, 2001: 108

⁶⁴ Arvist & Heinla, 2001: 102

⁶⁵ Moskos 2000:27

ennustada. Kui uuring tuvastab, et riigikaitstes nooremate osalejate väärtushinnangud erinevad tunduvalt seni kehtestatud eetikakoodeksist, siis võib ennustada väärtuskonflikti. Kui mitte ja ülekaalus on need arvamused, et riigikaitstes kõige enam mõjutavad noori teiste eeskujude, siis võib arvata, et noored kujunevad juhtivate ohvitseride või teiste arvamusiidrite eeskujul nende väärtuste hindamise suunas, mis kehtivad militaar-institutsioonis.

2. Riigikaitse uurimiseks vajalik teoreetiline raamistik

Tänased riigikaitse küsimused on ületanud rahvusriikide piirid ja seoses uute ohtude ja kaitsealliansside tekkega vajatakse uut tüüpi riigikaitset. Termin *riigikaitse* ei tähista ainult rahvusliku territooriumi kaitseks loodud armeed, vaid rahvusliku julgeolekupoliitika ja riigi välispoliitika juurde kuuluvat osa(leja), mis(kes) tegutseb riigi või tsiviilvõimu instrumendina. Huntingtoni järgi rahvuslik julgeolekupoliitika jaguneb kolmeks, mille üheks osaks on riigikaitse⁶⁶. Tema arvates tuleb institutsionaalsel tasandil tsiviil-militaarsuhteid võtta kui ühte komponenti riigikaitse poliitikas⁶⁷. Termin *tsiviil* tähistab tsiviil-militaarsuhetes ühiskonna tsiviilvõimu esindust, sõltumata sellest, kuidas riigiti see võim kehtib. Termin *militaar* töö kontekstis tähistab sõjaväelist institutsiooni, kellele on antud riigistruktuuris kindel funktsioon – riigi kaitsmine. Sõltuvalt riigis valitsevast ideoloogiast, võib sõjaväel olla erinev võim. Seega tuleb tsiviil-militaarsuhted kõige esmalt eraldada kahele põhimõttelisele tasandile⁶⁸:

- 1) ideoloogiline tasand;
- 2) võimu tasand.

Ideoloogiline tasand. Ideoloogiline tasand siinses kontekstis tähistab professionaalse militaar-eetika ühtesobivust ühiskonnas valitseva poliitilise ideoloogiaga. Poliitiline ideoloogia koondab endas teatud väärtuste ja hoiakute kogumit. Huntingtoni määratluse järgi on põhitüüpidelt need ideoloogiad lääne kultuuris järgmised: liberalism, fašism, marksism ja konservatism. Tema hinnangul olemuslik kontrast ja konflikt eksisteerib liberalismi, fašismi ja marksismi ning militaarse eetika vahel, kuid viimati nimetatul on olemuslik sarnasus ja ühtesobivus konservatismiga⁶⁹.

Kuna fašismist ja marksismist vaatluse all olevatest riikidest rääkida ei saa, siis tuuakse välja ainult militaarse eetika kontrastid ja sobivus liberalismi ning konservatismi suhtes.

Liberalismi keskseks tunnuseks on *individualism*, mille tõttu riik on teisejärguline ja primaarne on *üksikisik*, kel on õigus vabalt tegutseda oma soovide kohaselt ilma riigi poolse

---

⁶⁶ Huntington 1957: 1

⁶⁷ Huntington 1957: 1

⁶⁸ Huntington 1957:86

⁶⁹ Huntington 1957:94

sekkumise ja piiranguteta (loosung: *vähem riiki*). Militaarse eetika järgi üksikisik on nõrk, kurjusele alluv ja irratsionaalne ning peab selle tõttu olema allutatud grupile⁷⁰. Kui militaarsed isikud arvavad, et soovide erinevused viivad konfliktideni suhetes, siis liberaalide arvates mõistlikkuse rakendamisega huvid harmoneeruvad ja üldiseks seisundiks on rahu. Kui liberalismis on esikohal isikuvabadus ja sellest tulenev vaba eneseväljendus ja vaba tegutsemine, siis sõjaväelastel on vastupidi - oluline on spetsialiseerumine ja jaotumine struktuurijärgsetesse alluvussuhetesse, milles esikohal kuulekus ja distsipliin.

Liberalism usub, et tee rahuni läheb institutsionaliseerumise kaudu (rahvusvaheline õigus, rahvusvaheline kohus, rahvusvahelised organisatsioonid) ning on nõus toetama sõda juhul, kui see toetab liberaalsete ideede tulevikku. Võimu suhetes pooldab liberalism jõudude tasakaalu diplomaatiat ja seda, et inimloomust on võimalik muuta hariduse ja hästikorraldatud sotsiaalsete institutsioonide kaudu⁷¹.

Konservatism toetub traditsioonidele ja tunnustab väljakujunenud institutsioone. Olulisi väärtusi koondab patriotism. Tähtsad on ka religioossed väärtused. Võimu suhetes on peamiseks seisundiks vastastik-sõltuvus. Et inimene on loomult nõrk, tuleb teda piirata. Kuna ühiskonna eesmärgiks on heaolu, siis tuleb ühised hüved tunnistada ülimalt üksikisiku soovidest. Tugeva (loosung: *rohkem riiki*) riigi tõttu tuleb ühised kohustused jagada liikmete vahel (kodanikukohustus riigi eest).

Peamised tsiviil-militaarsuhted võimu, professionaalsuse ja ideoloogia vahel Huntington asetab viide *puhtasse tüüpi*⁷² - vt Tabel 1:

Tabel 1. Tsiviil-militaarsuhete ideoloogilise tasandi mudelid

	TMS tüpoloogia	Võim	Militaarne võimekus	Riigid, kus see mudel valitsev
(1)	Antimilitaarne ideoloogia	sõjaväel kõrge poliitiline võim	madal militaarne professionalism	Lähis-Ida, Aasia, Ladina-Ameerika
(2)	Antimilitaarne ideoloogia	sõjaväel vähene poliitiline võim	madal militaarne professionalism	Saksamaa WWII ajal, totalitaarsed riigid
(3)	Antimilitaarne ideoloogia	sõjaväel vähene poliitiline võim	kõrge militaarne professionalism	US pärast kodusõda kuni WWI-ni
(4)	Promilitaarne ideoloogia	sõjaväel kõrge poliitiline võim	kõrge militaarne professionalism	Saksa ja Preisimaa Bismarck-Moltkeani epohhil (1860-1890)
(5)	Promilitaarne ideoloogia	sõjaväel vähene poliitiline võim	kõrge militaarne professionalism	Britannia, 20.saj

Siinses kontekstis antimilitaarne ideoloogia tähistab ühiskonnas domineerivaid hoiakuid ja väärtusi, mis oma süsteemselt vormilt võivad leida väljenduse liberalismi, fašismi ja

⁷⁰ Huntington 1957:90

⁷¹ Huntington 1957: 90-91

⁷² Huntington 1957: 96

marksismi kaudu ning mõjutavad militaar-eeetikat ja professionalismi⁷³. Promilitaarne ideoloogia oleks Huntingtoni arvates see olukord, kus riik, kes on pidevas julgeolekulises ohus, vajab ideoloogiat, millele on sümpaatsed militaarsed väärtused. See annab riigis sõjaväele kõrge poliitilise võimu ja samal ajal säilitab kõrge militaarse professionaalsuse. Sõjaväge tunnustav, kuid sõjaväele vähest võimu andev ideoloogia, tekitab kõrge militaarse professionaalsuse. Selline ühiskond on suhteliselt heas julgeolekus, kuna ühiskonnas domineerib konservatiivne või mõni muu ideoloogia, millele on sümpaatsed militaarsed vaatekohad⁷⁴.

Kuigi demokraatiate riigiti omaksvõtmine on viimastel aastatel suurenenud, väidab Francis Fukuyama, et liberaalsed demokraatiad ei ole iseennast säilitavad, kuna nad sõltuvad ühiselust, mille lähteallikad asuvad mujal kui liberalismis endas⁷⁵. Seega peaks liberaalsete väärtuste kõrval olema ka midagi muud, mis kindlustab demokraatlike ühiskondade püsimise.

Võimu tasand. Tärkava demokraatiaga riigis on tsiviil-militaarsuhetes kõige enam pingeid tekitanud tsiviilkontrolli teema. Tsiviil-militaarsuhete tausta paremaks mõistmiseks tutvustatakse järgnevalt tsiviilkontrolli põhimudeleid, kuna nendel on oluline mõju tsiviil-militaarsuhetele. Alljärgnevas tabelis 2 on välja toodud peamised mudelid. Tsiviilkontrolli põhiküsimuseks on see, kuidas ja kelle (millise võimutasandi) alluvusse peaks paigutama sõjaväe ja kuidas saavutada sõjaväe üle selline kontroll, et oleks vähendatud tema võim. Selleks on Huntingtoni arvates peamiselt kaks kontrolli tüüpi⁷⁶: subjektiivne ja objektiivne tsiviilkontroll.

Tabel 2. Tsiviil-militaarsuhete võimutasandi mudelid.

Tsiviil juhtimise tüüp	Sõjavägi on allutatud...	Eelised	Ohud
subjektiivne tsiviil-kontroll	... ühele valitsus institutsioonile	Esikohal valitsevad (riiklikud) huvid	Liigne võim ühe valitseva grupi käes teiste gruppide vastu
subjektiivne tsiviil-kontroll	... sotsiaalsele klassile (n: aristokraatiale)	Esikohal ühe klassi huvid	Liigne võim ühe klassi käes teise ühiskondliku klassi vastu
subjektiivne tsiviil-kontroll	... konstitutsioonilistele sätetele	Eelised sõltuvad ühis-konna tüübist: on ilmne, et demokraatlikul on märgatavad eelised autoritaarse või totalitaarse režiimi ees	Sõjavägi tahab suuremat võimu ja saavutab selle legaalseid protsesse mõjutades (n: ohvitseri kuuluvad poliitilistesse parteidesse ning võtavad valitsuse üle seaduslikult)
Objektiivne tsiviil-kontroll	Poliitiline võim on jaotatud militaar- ja tsiviilvõimude vahel	Sõjavägi muutub professionaalseks ja on võimu instrumendiks riigi käes	Objektiivne tsiviil-kontroll ei toimi juhul, kui sõjaväelased pole professionaalid

Subjektiivse kontrolliga on tsiviilvõimu eesmärgiks saavutada maksimaalne võim sõjaväe üle. Kuid selle saavutamise ohuks on valitseva grupi või klassi võim teiste üle ning tulemuseks

⁷³ Huntington 1957: 94

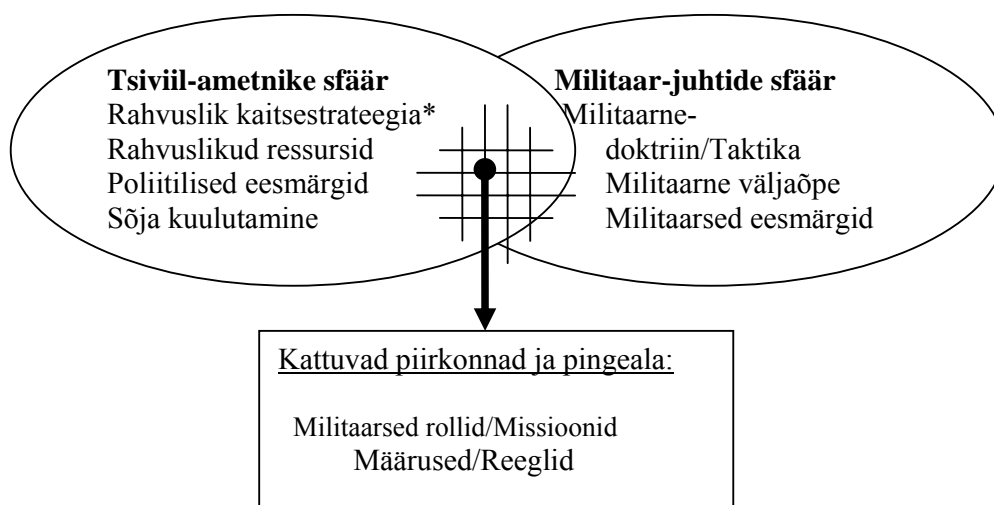
⁷⁴ Huntington 1957: 97

⁷⁵ Fukuyama 2002:351

⁷⁶ Huntington 1957: 80

võib olla võimu väärkasutamine. Kui valitsuse institutsiooni varasematel aegadel kehtas kuningas, siis ta võis sõjaväe abil hoida riiki sõltumatuna teistest riikidest lähtuvatest ohtudest, kuid kodusõja tingimustes sai kuningas kasutada sõjaväge oma võistlejate kõrvaldamiseks. Kui subjektiivne tsiviilvõim sõjaväe üle on antud ühe valitseva klassi kätte, siis on selle klassi käes repressiivne võimuinstrument (näiteks maksude kogumiseks) teise sotsiaalse klassi vastu. Kui tsiviilvõim jättis konstitutsioonis (subjektiivselt) sätestamata sõjaväe positsioone piiravad sätted (näiteks poliitilistesse parteidesse kuulumise keeld), siis totalitaarne valitsus võis tekkida nii nagu omal ajal Venemaal – Tööliste ja Soldatite Nõukogude abiga, või näiteks Saksamaal – SS abil. Ka vastupidi oli võimalik. Kui president Konstantin Päts keelustas Eestis poliitilised parteid ja andis konstitutsiooniliselt eelise ühele rahvaliidumisele, oli tulemuseks autoritaarne valitsus. Tabelist 2 nähtub, et objektiivse tsiviiljuhtimise eeliseks on see, et juhtimisvorme on praktiliselt üks. Kuidas Eestis on sõjavägi allutatud, saab lugeda lõigust „Riigikaitse kontseptsioon”, kus tuuakse täpsemalt välja Eesti konstitutsioonilised sätted riigikaitse kohta ja tuuakse ära need erinevad institutsioonid, kelle vahel on jaotatud võim sõjaväe üle.

Kuna soovituslik tsiviil-militaarsuhete mudel demokraatlikes režiimides on *jagatud vastutuse võim* mitme institutsiooni vahel, siis võimalikud erimeelsused ja konfliktid tekivad alal, kus on institutsioonide ühised kokkupuutepunktid või ühine kattuv ala. Seda võib tinglikult nimetada ka tsiviil-militaarsuhete pingete alaks. Christopher P.Gibson ja Don M.Snider on loonud selle kohta järgmise joonise⁷⁷ (vaata joonis 3):

Joonis 3. Tsiviil-militaarsuhete pingete tekkimise ala

* rahvuslik kaitsestrateegia on antud töös väljendatud terminiga riigikaitse kontseptsioon

⁷⁷ Gibson & Snider 1999:195

Eelpool nimetatud autorid, Gibson ja Snider, peavad oluliseks tsiviil-militaarsuhetes seda, kuidas ideoloogia, mis koondab endas teatud väärtusi ja mida eelistavad erinevad ühiskonna tsiviilgrupid, ühildub professionaalse militaar-eetikaga⁷⁸. See on üheks põhjuseks, miks Eesti tsiviil-militaarsuhete hindamisel võetakse vaatluse alla militaar-eetika ja võrreldakse selle ühildumist ühiskonnas domineerivate väärtustega.

2.1. Eesti ühiskond vaadelduna läbi tsiviil-militaarsuhete prisma

2002. aastal paigutati teadlaste⁷⁹ poolt Eesti ühiskond tsiviil-militaarsuhete tüpoloogia järgi post-kommunistlikku regiooni esimese grupi koosseisu, mida iseloomustavad esimese etapi tsiviil-militaarreformi küsimused. Esimene grupp (Group One) on neljast grupist kõrgeim, kus pole enam põhiprobleemideks ei riigi demokratiseerumise tase ega autoritaarne tsiviil-militaarsuhete mudel, nagu näiteks tugeva presidentaalsusega poliitilistes süsteemides.

Esimest gruppi iseloomustatakse järgnevate tsiviil-militaarsuhete karakteristikute kaudu:

- 1) relvajõud ei ole märkimisväärsed *tegijad* siseriiklikus poliitikas
- 2) relvajõududes pole pretoriaanlike mõjusid
- 3) relvajõududel pole institutsionaalseid või ideoloogilisi seoseid (kommunistlike või teiste) poliitiliste parteidega
- 4) institutsionaalne tsiviilkontrol relvajõudude üle on sisseviidud
- 5) parlament omab järjest suuremat ülevaate- ja täitevvõimu relvajõude üle
- 6) tsiviil-ühiskonnal on ilmnenu huvi kaitse- ja julgeoleku küsimuste vastu

Need probleem-küsimused, millele teadlased selles riikide grupis viitavad, on välja toodud käesoleva töö erinevates lõikudes, seetõttu neid siin ei esitleta.

Kuna Eesti ühiskonna koht on tsiviil-militaarsuhete tüpoloogias määratletud, siis ei tutvustata lähemalt teistes ühiskondades valitsevaid mudelid. Määrang oli antud aastal 2002 ja töö autori arvates viidatud probleemid (kaitseplaneerimise puudujäägid; tsiviilpoliitikute soov kaasata sõjaväelasi poliitikasse, et suurendada oma mõju; dispuut alluvussuhete üle) ei ole seotud uurimuse peaesmärgiga, seega jäävad nad põhitähelepanu alt välja.

Töös uuritavate indiviide väärtushinnanguid võrreldakse teistes ühiskonnas läbiviidud uuringutega. Seda tehakse põhjusel, et vaadelda väärtushinnangute sarnasusi ja erinevusi tärkava ja küpse demokraatia riikides.

---

⁷⁸ Gibson & Snider 1999:194

⁷⁹ Cottey & Edmunds & Foster 2002:49

2.2. Riigikaitse

Kuna uuringu peamise eesmärgi tõttu võetakse täpsema vaatluse alla riigikaitstes osalejate väärtushinnangud, siis selles alapunktis kirjeldatakse lühidalt riigikaitse olemust ja selle jagunemist erinevateks valdkondadeks. Selline kirjeldamine on vajalik uuringu sihtgruppide määratlemiseks.

Riigikaitse olemus. Sõltumata ühiskonna tüübist, on riigis osa võimust sõjaväe käes. Mõnes riigis võib see olla poliitiline võim, millega sõjapealikud määravad tähtsamad küsimused riigis. Selline valitsemisvorm on näiteks sellises riigis nagu Afganistan. Ka võib sõjaväel olla väga tugev seos ideoloogilise võimuga. Tavaliselt sellistes totalitaarse režiimiga riikides nagu endine Nõukogude Liit seisis väeosa ülema kõrval poliit-ohvitser (*zampolit*). Käesolevas töös tulevad vaatluse alla vaid demokraatliku sihiga riigid. Demokraatlikus riigis on riigikaitse osa täidesaatvast võimust ja tsiviil-militaarsuhete algne olemus on määratletud konstitutsiooniga. See on tsiviil-militaarsuhete konstitutsiooniline valdkond.

Konstitutsiooniline valdkond. Küpse demokraatiaga riigis on sõjaväel vähene võim poliitikasse sekkumiseks ning ta allub tsiviilvõimule. Seda nõuab demokraatlik valitsemisprintsip, mis eeldab, et kõik riigivõimu kõrgemad organid (kaasa arvatud riigikaitse juhid) oleksid legitimeeritud rahva tahtega. Seetõttu määratletakse riigikaitse esmane struktuur põhiseadusega. Eesti põhiseaduse järgi omavad riigikaitse juhtimisõigusi president, Riigikogu, valitsus ja kaitseväge juhataja. Poliitilist kontrolli kaitseväge üle teostakse Riigikogu kaudu.

Konstitutsiooniline valdkond määrab ära riigikaitse peamised põhimõtted ja kinnitab selle seadusliku raamistusega. Lisaks seaduse sätestusele on oluline jälgida, kuidas riigikaitse on korraldatud poliitiliselt ja kellel on antud suurim otsustusõigus. See on osa poliitilisest valitsusvõimust, millega antakse korraldusi riigikaitse alal. Need korraldused jagunevad poliitilisteks, militaarpoliitilisteks ja militaarseteks korraldusteks. Poliitiliste otsuste hulka kuulub näiteks sõja kuulutamise (sõja ajal) või kaitsevägele tegutsemiskäsu andmine (rahu ajal). Militaarpoliitilised korraldused on seotud vahetult sõjaväe militaarse juhtimisega, peamiselt on need operatiivsed otsused. Samas on iga militaarpoliitiline otsus sõltuv üldistest riigipoliitilistest otsustest (näiteks missiooni mandaadi pikendamine). Militaarsed korraldused on need otsused, mis mõjutavad otseselt ohvitseride ja sõdurite olukorda väeüksustes. Militaarsete korralduste hulka tuleb lugeda käsuõigust, mis võimaldab operatiivselt kasutada taktikalisi üksusi. See on see küsimus, mis hiljuti tekitas tsiviil-militaarsuhetes pingeid. Kes käsutab sõjaväge kogu tema ulatuses? Kas annab (missiooni) üksustele käsu kõrgeima käsuõigusega juht (antud kontekstis kaitseväge juhataja) või militaarpoliitilise otsusvõime järgi

keegi teine kõrgem riigikaitse juht, näiteks valitsuse juht? Siin võib valitseda see oht, millele viitas Huntington – subjektiivne tsiviiljuhtimine ühe valitseva grupi käes võib muutuda efektiivseks instrumendiks teiste valitsevate gruppide vastu⁸⁰ (vt tabel 2).

Ideaal oleks see, kui sõjaväe suhted riigiga on vabad pingetest. See tähendab seda, et omavaheline suhtlemine on reguleeritud kas seaduste, väljakujunenud traditsioonide, vastastikuse tunnustamise või teineteise mõistmisega. Eesti põhiseaduse järgi on Eesti demokraatlik riik. See tähendab, et ka riigikaitse on üles ehitatud demokraatlikule riigile omaste põhimõtete toel, st. juhtimist teostavad demokraatlikult valitud isikud. Et riigikaitse puhul on tegemist eriti tugeva jõuga (relvastatud ja käsuõigusele allutatud üksustega), siis riigikaitse juhtimise ja korraldamise võim on jagatud mitme institutsiooni vahel (Riigikogu, President, Valitsus). Tärgkava demokraatiaga riigis võib olla sugemeid eelmisest, totalitaarsest režiimist, ja need võivad pingestada ühiskonna ja sõjaväe vahelisi suhteid. Sel juhul sõjavägi reageerib valuliselt poliitikate muutustele riigis ja avaldab vastuseisu (näiteks armeeuhi või mõne teise juhtiva ohvitseri sõnavõtt). Ühiskonna arvamusiidrid või võimutasandi esindajad omakorda reageerivad teravalt sõjaväelise eliidi poliitikasse sekkumisse⁸¹. On ka teistsuguseid olukordi. Näiteks see, kui sõjavägi elab riigi võimust sõltumatult⁸². Nende näidete varal võib öelda, et tsiviil-militaarsuhted institutsioonide vahel ei toimi normaalsetena või pole piisavalt efektiivsed⁸³.

Riigikaitse seadusandlikus valdkonnas tegutseb Riigikogus Riigikaitsekomisjon ja tema ülesandeks on menetleda riigi julgeolekut ja kaitset reguleerivaid seaduseelnõusid, teostada tsiviilkontrolli riiklike jõustruktuuride üle ning osaleda riigi julgeoleku ja kaitsepoliitika kujundamisel.

---

⁸⁰ Huntington 1957:80

⁸¹ Kaitseministeeriumi nõunik Rull tunnistas dialoogi vajalikkust militaar- ja tsiviilvõimude vahel, kuid hoiatab, et kui see peaks toimuma meedia vahendusel, siis: „...on sõjaväelased mingi piiri ületanud ning tuleb teha korrektiive. Demokraatlikes riikides tehakse siis korrektiive sõjaväe juhtkonnas”, Einar Rull, „Kaitsevägi ja tsiviilkontroll”, *Eesti Päevaleht*, 05.08.1996.

⁸² Õiguskantsler Allar Jõksi hinnangul olukord, kus põhiseaduses nõutud seadus on 14 aasta jooksul vastu võtmata, häbiplekiks riigile. Sõltumata korduvatele tähelepanujuhtimistele ei ole Vabariigi Valitsus esitanud Riigikogule kaitseväe korralduse seaduse eelnõud: „Eesti kaitsevägi vajab süsteemset, praktikaga ühilduvat ning üheselt kohaldatavat õiguslikku regulatsiooni, kus ei ole mänguruumi seadusetusel, lünklikul ja vastuolulisel määrusandlusel, mitmetiõlgendataval normistikel ning kaitseväge juhataja poolt kehtestatud „iseõigusel”, Pressiteade, Õiguskantsleri Kantselei 23. jaanuar 2007, <http://www.oiguskantsler.ee/index.php?newsID=178>, (01.06.2007)

⁸³ Õiguskantsleri tähelepanek riigikaitse seaduste väljatöötamise kohta: "Kaitseväge korralduse seaduse ettevalmistamisel on oluline töö tegemata Kaitseministeeriumil, kelle prioriteetne ülesanne peab olema eelnõu valitsusele esitamine, ning vastutust seaduse puudumise eest kannavad ka Vabariigi Valitsus ja Riigikogu", (samas), Pressiteade, Õiguskantsleri Kantselei 23. jaanuar 2007, <http://www.oiguskantsler.ee/index.php?newsID=178>, (01.06.2007)

Riigikaitse juhtimine. Riigikaitse kõrgeim juht on Vabariigi President ja tal on riigikaitsele peamiselt tasakaalustav mõju. Presidendi kui kõrgema riigikaitse juhi ülesanne on esindada riigikaitse ühtsust, sest president institutsioonina ühendab endas riigikaitse mitut institutsiooni. Nii näiteks on presidendil õigus teha Riigikogule ettepanek kaitseväe juhataja ametisse nimetamiseks. Oma institutsioonide-ülese rolliga saab president riigikaitse arengule avaldada mõju kas kaitseväe juhataja või kaitseväe juhtkonna (Kaitsejõudude Peastaabi ülem, Kaitseväe ülem ja väeliikide ülemate) ametisse nimetamise ja vabastamisega.

Riigikaitse strateegilises valdkonnas töötatakse välja riigi kaitsepoliitika. Vabariigi Valitsuse juures asub Julgeolekukomisjon, kelle ülesanne on kujundada Vabariigi julgeolekupoliitika. Kaitseministeerium töötab strateegilisel tasandil välja detailsema kava (riigi sõjalise kaitse kontseptsiooni) või üldisema juhisdokumendi (Eesti riigi kaitsepoliitika põhisuunad).

Riigikaitse operatiivse juhtimise valdkonnas tegutsevad kaitseväge ja Kaitseväe. Kui viimane on täielikult vabatahtlikkuse printsiibile ülesehitatud militaarne organisatsioon, siis kaitseväes on nii vabatahtlikke (kutselisi sõjaväelasi - kaadriksõjaväelased) kui ka reservteenistust läbivaid isikuid (nn. ajateenijad).

Kokkuvõte. Igas ühiskonnas on välja kujunenud eri-ilmelised tsiviil-militaarsuhteid, millel on mitmeid avaldumis- ja suhestusvorme (mudeleid). Esmase kuju tsiviil-militaarsuhteetele annab riigi konstitutsioon, määrates ära riigikaitse ülesanded ja põhilised lähtekohad. Eestis kehtestati konstitutsiooniga 1992 a. demokraatlik riigikord. Seega võib öelda, et esmaseks põhiväärtuseks riigis on demokraatia ja selle toimimine (vt. Lisa 4. Küsitlusankeet: Teema I: *demokraatia*; Teema II: *demokraatlike institutsioonide toimimine*).

Kui konstitutsioon paneb paika riigikaitse peamised alged, siis kogu riigikaitse struktuur ja funktsioonid määratletakse riigikaitse-kontseptsiooniga, mida vaadeldakse järgmises lõigus.

2.2.1. Riigikaitse kontseptsioon

Uuringu seisukohalt on oluline vaadelda riigikaitse kontseptsiooni, kuna ta väljendab teatuid põhiväärtusi. Täpsemalt saab neist ülevaate järgnevast lõigust „Riigikaitsekontseptsiooni muutused”.

Riigikaitse kontseptsioon algab sätetega põhiseaduses, millega määratakse sõjaväele roll ja ülesanded riigikorralduses. Neid rolle võib olla mitmeid. Põhiseaduses, lisaks sõjalisele kaitsele, võib olla üles loetud ka teisi ülesandeid nagu sisejulgeoleku tagamine, abi katastroofides ja rahvusvaheliste lepete täitmine. Seega on kõige algsem riigikaitse kontseptsioon kirjas põhiseaduses nende sättena, mis määratlevad riigikaitse ülesanded. Eesti

põhiseaduse *riigikaitse* peatüki puuduseks peetakse seda, et selle koostamisel järgiti 1938. a. kehtinud põhiseadust⁸⁴. Eestis, peale režiimi muutumist, kui hakati põhiseadust kokku kirjutama, oli ainsaks eeskujuks Eesti Vabariigi aegne praktika (1918-40) ja riigiehitamise juriidiline loogika⁸⁵. Riigikaitse peatükk sai põhiseaduses üsna lühike - kaheksa peatükki võrreldes 1937. a. 17. peatükiga. Seetõttu on jäänud põhiseadusesse mitmed seaduselüngad või on tekkinud segu erinevatest printsiipidest. Näiteks. Eesti on parlamentaarne riik, kuid põhiseadus nimetab riigikaitse kõrgemaks juhiks presidendi. Aga see ei ole ainus lahendus. Tavaliselt on presidentaalse riigikorraga ühiskonnas president riigikaitse kõrgeim juht nagu näiteks Prantsusmaal⁸⁶. Demokraatlikes riikides on üldjuhul sõjavägi allutatud täitevvõimule. Nii näiteks nagu Saksamaal, kus liidupresident ei ole poliitikat juhtiv riigipea ning seetõttu oleks temale kõrgema sõjalise juhtimise andmine tähendanud vastuolu põhiseaduse kontseptsiooniga⁸⁷. Seega võib väita, et äsjanimetatud aspekti väljatoomisega on tuvastatud kaks erinevat lähenemist, võib isegi öelda, et väärtussüsteemi - presidentaalne riigikaitse juhtimine ja parlamentaarne. Taoline vastuolu Eesti põhiseaduses on avaldanud negatiivset mõju tsiviil-militaarsuhetele ja põhjustanud mitmeid konflikte⁸⁸.

2.2.2. Riigikaitse kontseptsiooni muutused

Riigikaitse kontseptsiooni muutuste väljatoomine annab võimaluse hinnata, kas need muutused on mõjutanud riigikaitstes osalevate indiviidide väärtushinnanguid. Selline kirjeldus loob tausta empiirilise uuringuga hõlmatavatele isikutele, kelledest ühed osalesid riigikaitstes perioodil, kui toimus režiimi vahetus, mil põhiväärtuseks oli *rahvuslik sõltumatus* (vt. Lisa 4. Küsitluse teema I); ja teised, kes on asunud riigikaitsetesse hiljem, millal peamine siht oli *kaitsepoliitiline koostöö* ja kaitsealliansiga liitumine (vt. Lisa 4. Küsitluse teema II.).

---

⁸⁴ Riigikaitsekomisjoni endise esimehe Rein Helme arvates põhiseaduse riigikaitse peatükk jätkab 1930. aastate kaitsepoliitikat, kus riigikaitseks oli nii rahuaja seadus kui sõjaaja seadus: „Tänapäeva vajadustele vastanuks enam universaalne kaitse seadus, mis käsitleks ühtlasi ühest seisundist teise üleminekuga kaasnevaid rollimuutusi riiklikes institutsioonides“, Helme, Rein, „Väheseadustatud riigikaitse“, Eesti Päevaleht, 15.01.2000

⁸⁵ Põhiseadusliku Assamblee(PA) liige Jüri Raidla sõnul riigikaitse peatükk põhiseadusesse kirjutades ei saanud olemasolevaid tsiviil-militaarsuhteid eeskujuks võtta, kuna need puudusid. Ka teine PA liige, Jüri Adams, arvas, et riigikaitse küsimuste juures ei saa väga detailselt minna, kuna pole selge, milliseks riigikaitse kujuneb, (Eesti Vabariigi Justiitsministeerium (2005), „Eesti Vabariigi Põhiseaduse Ekspertiisikomisjoni lõpparuanne“, [http://www.just.ee/10738\(06.04.2005\)](http://www.just.ee/10738(06.04.2005))).

⁸⁶ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium (2005), „Eesti Vabariigi Põhiseaduse Ekspertiisikomisjoni lõpparuanne“, [http://www.just.ee/10738\(06.04.2005\)](http://www.just.ee/10738(06.04.2005)).

⁸⁷ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium (2005), „Eesti Vabariigi Põhiseaduse Ekspertiisikomisjoni lõpparuanne“, [http://www.just.ee/10738\(06.04.2005\)](http://www.just.ee/10738(06.04.2005)).

⁸⁸ „Kaitseväge üle ei ole võimalik teostada kontrolli igapäevaselt ja täitevvõimu poolt. On sisse kirjutatud viga, et täitev-korraldav võim on kaitseväge käsuliinist täielikult kõrvale jäetud. Täitev-korraldaval võimul, olgu see siis valitsuse või kaitseministeeriumi tasandil, ei ole võimalust sekkuda kaitseväge käsuliini. Ja kaitseväge juhataja allub vaid riigikaitse kõrgeimale juhile“, Enno Tammer, „Kaitseminister Öövel tunnistas kriisi“, *Eesti Postimees*, 20.09.1997.

Väärtuste uurijad on leidunud, et korra väljakujunenuna on väärtused püsivad ega allu kergelt muutustele. Samas väidab Andu Rämmer, et järk-järgult vanemat põlvkonda asendades ja ühiskonnas võtmepositsioonidele jõudes, muutuvad uue põlvkonna sotsialiseerumise käigus kujunenud väärtused domineerivaks⁸⁹. Seetõttu on alljärgnevasse tabelisse (vt tabel 3) koondatud riigikaitse kontseptsiooni muutuste aeg, kontseptsiooni eesmärk ja väärtused, mille nimel riigikaitset korraldati. Neid muutusi riigikaitse kontseptsioonis vaadeldakse perioodil, mis algas Eesti põhiseaduse kehtestamisega ja lõppes NATO liikmelisusega.

Tabel 3. Muutused riigikaitse kontseptsioonides

Aeg	Allikas/Dokument/ Otsuse tegija	Riigikaitse kontseptsiooni eesmärk	Peamine väärtus või põhjus, mille nimel riigikaitse korraldatakse
1992	Põhiseadus	Kodanikele kohustuslik riigikaitse, kaitseväge on alalise valmisolekuga suurele reservile toetuv armee	Iseseisvus, avaliku korra kaitse, julgeolek, rahvusvaheliste kohustuste täitmine
1994	Sõjaaja riigikaitse seadus	Sõjaline vastuhakkamine agressorile	Rahvusliku sõltumatuse kaitsmine
1994-96	Reformid: president saadab erru kaitseväge juhataja	Rahuaja seaduste väljatöötamine ja sõjaväe allutamine tsiviilkontrollile	tsiviilkontrolli põhimõte
1996	Kaitsepoliitika põhilused	- ära hoida agressioon Eesti riigi vastu - territoriaalkaitse reservarmee baasil - Eesti arendab välja oma kaitsejõud - tsiviilkontrolli põhimõte - loob ühtse riigikaitseüsteemi - koostöö rahvusvaheliste struktuuridega - eesmärk saada NATO liikmeks	- sõltumatus - iseseisev kaitse - territoriaalkaitse - demokraatlik juhtimine - rahvusvaheline kaitsealane koostöö Euroopa organisatsioonidega
1997	NATO integratsioon	NATO-ga liitumiseks tuleb sisse viia parandused kaitseplaneerimisse, rakendada koostöö standardid ja ümberkorraldamine juhtimine vastavalt demokraatlikele tavadele	NATO kaitseplaneerimise ja koostööstandardite rakend. Tsiiviilvõimu kaasamine juhtimisse (tsiviilkontroll)
1999	MAP (NATO-ga liitumise plaan)	NATO standardite kasutuselevõtt	Koostöö teistega
2001	Julgeolekupoliitika alused	Suund NATO-ga liitumisele	Hõlmatus kollektiivkaitsesse ja kaitsealane koostöö teiste riikidega
2002	Rahuaja riigikaitse seadus	Tsiviilkontrolli kehtestamine	Demokraatlike institutsioonide toime
2004	Art. 5 NATO põhikirjas	Kollektiivne kaitse (liitumine NATO-ga)	Üleminek uue kaitsekontseptsioonile – ühiste väärtuste kaitsmine (Art.5)

Põhiseaduse riigikaitse peatüki esimene paragrahv kohustab kõiki kodanikke osa võtma riigikaitsest⁹⁰. Seega võib väita, et üldises riigikaitse väärtussüsteemis on üheks väärtuseks seadusega kehtestatud *kodanikukohustus riigi ees* (vt Lisa 4. Küsitlusankeet: Teema I.). Peamised ohud, milleks riigikaitset vajatakse, on põhiseaduse kohaselt agressioon Eesti Vabariigi vastu või põhiseaduslikku korda ähvardav oht; samuti vajadus kaitsta avalikku korda ja riigi julgeolekut; ning rahvusvaheliste kohustuste täitmine⁹¹. Põhiseaduse järgi oleksid terminaalsed väärtused seega: *rahvuslik sõltumatus, kord ja distsipliin ning rahvusvaheline koostöö ja lepete austamine*. (vt Lisa 4. Küsitlusankeet: Teema II.).

⁸⁹ Rämmer 2005:45

⁹⁰ „§ 124. Eesti kodanikud on kohustatud osa võtma riigikaitse seaduses sätestatud alustel ja korras”, Põhiseadus, X peatükk, <http://www.president.ee/et/vabariik/p6hiseadus.php?gid=81896> (01.06.2007)

⁹¹ <http://www.president.ee/et/vabariik/p6hiseadus.php>, (30.05.2007).

Väikeriigina nägi Eesti tollal oma julgeoleku peamise probleemina sõjaka suurriigi lähedust. 1993. aastal kinnitas välisminister Trivimi Velliste, et Eesti julgeoleku probleemi lahendab NATO liikmelisus. Tollal Euroopas sellele liitumisele toetus puudus⁹². See liigituks teiseks riigikaitse kontseptsioonide terminaalseteks väärtuseks: *kaitsepoliitiline koostöö teiste riikide, ühenduste jms.* (vt Lisa 4. Küsitlusankeet: Teema II.).

Esmakordselt arutati Riigikogus riigikaitse kontseptsiooni 1993. aastal, kuid seda eelnõud "Riigikaitse põhialused"⁹³ vastu ei võetud⁹⁴. 1994. aastal ühines Eesti programmiga "Partnerlus rahu nimel" ja algas tihe koostöö NATO liitlastega⁹⁵. Perioodi 1994-96 võib nimetada riigikaitse kriisiperioodiks, kuna tulid välja puudused riigikaitse juhtimises, sest ei suudetud selgeks vaielda alluvussuhted ja otsustada, kes peab välja töötama riigikaitse seadusi⁹⁶. Seni tegutseti vanade aktide alusel⁹⁷ ja riigikaitse seadustes valitses lünk⁹⁸. 1996. aastal kiitis Riigikogu heaks esimese ametliku dokumendina "Eesti riigi kaitsepoliitika põhisuunad". Tookordse Riigikaitsekomisjoni esimehe arvates ei olnud see piisav⁹⁹. Selle dokumendi alusel võib välja tuua järgmised riigikaitse väärtused: *sõltumatus, kaitsealane koostöö Euroopa organisatsioonidega* (vt Lisa 4. Teema II.).

1996. aasta sügiseks sai selgeks, et Eestit ei kutsuta NATOga liituma¹⁰⁰ ja 1997. aasta NATO Madridi kohtumine tõi teravalt välja Eesti riigikaitse senised puudused - riigikaitse ja kaitseväe juhtimise mittevastavus demokraatlike riikide traditsioonidele, vähene

---

⁹² „15. detsembril 1994 seisis Financial Times’i esikaanel liidukantsler Kohli sõnum: Balti riigid ei saa Euroopa Liitu, sest see toidaks asjatult nende lootusi julgeolekugarantiidele, mille andmine provotseeriks Venemaad. 1995 teatas Saksa kaitseminister Rühe, et sõidab Eestisse viimaks teadet, et Eesti ei saa mitte kunagi ei NATO-sse ega Euroopa Liitu.“, Toomas Hendrik Ilves, *Eesti Päevaleht*, 13.09.2003.

⁹³ Riigikaitse põhialused 2005

⁹⁴ Riigikaitsekomisjoni endine esimees Reine Helme selgitas põhjusi, miks jäi dokument vastu võtmata: „Selle dokumendi arutelu muudeti vähese poliitilise kultuuri tingimustes sisuliselt farsiks ja hääletamis-protseduuri reeglite kohaselt seda ametlikuks juhiseks ei kinnitatud“, Rein Helme, „Väheseadustatud riigikaitse“, *Eesti Päevaleht*, 15.01.2000

⁹⁵ „Realse koostööni NATO-ga jõuti 1994. aastal, kui esimeste seas ühineti programmiga "Partnerlus rahu nimel"“, Hellar Lill, „Elu võimalikkuse loomine kaitseväes“, *Eesti Päevaleht*, 12.05.2004.

⁹⁶ Riigikaitsekomisjoni endise esimehe Reine Helme kommentaar riigikaitse puuduvate seaduste kohta: „Ühes aga kindral eksis: nende seaduseelnõude väljatöötamine ei ole Riigikogu ülesanne. See kuulub valitsuse tööülesannete hulka“, Rein Helme, „Mõned repliigid riigikaitse asjus“, *Eesti Päevaleht*, 09.12.1995.

⁹⁷ „Eesti kaitseväge ootab Riigikogult uue distsiplinaarseaduse vastuvõtmist, mis lõpetaks olukorra, kus veel 20. sajandi lõpus on kasutusel 1930. aastast pärinev distsiplinaarseadustik“, Toomas Mattson, „Kaitseväge saab piitsa ja prääniku seaduse“, *Eesti Postimees*, 20.09.1997.

⁹⁸ „Paraku pärast 1995. aasta kevadel toimunud valimisi riigikaitsealane seadusloome seiskus. Nii pändaski VIII Riigikogu uuele, 1999. aastal valitule pooleliolevad vaidlused kaitseväeteenistuse seaduse eelnõu ümber“, Rein Helme, „Väheseadustatud riigikaitse“, *Eesti Päevaleht*, 15.01.2000.

⁹⁹ „See on paljusid tähtsaid põhimõtteid ja perspektiive fikseeriv dokument, kuid ta pole ei riigi kaitse- ega julgeolekukontseptsioon“, Rein Helme, „Väheseadustatud riigikaitse“, *Eesti Päevaleht*, 15.01.2000.

¹⁰⁰ „Rahvusvaheliste suhete analüüs näitas, et 1997.aastal oli ebarealistlik oodata Eesti kutsumist NATOga liituvate riikide esimesse ringi“, välisminister Toomas Hendrik Ilvese ettekanne Riigikogus 12. veebruaril 1998 "Riigi välispoliitika põhisuunad", http://www.vm.ee/est/nato/kat_46/1614.html, (30.05.2007).

kaitseplaneerimine, koostegutsemise standardite mitterakendamine¹⁰¹. Seega oleksid terminaalsed väärtused: *demokraatlike institutsioonide toime; kaitsepoliitiline koostöö teistega* (vt Lisa 4. Teema II.).

2002. aastal võeti vastu Rahuaja riigikaitse seadus, millega reguleeriti oluline tsiviil-militaarsuhete aspekt¹⁰² – tsiviilkontrolli kehtestamine¹⁰³. Tsiviilkontrolli peamine idee on selles, et hajutatakse sõjaväeline juhtimine mitme institutsiooni vahel. Kuid selline võimujaotus on toonud pingeid. President Toomas Hendrik Ilves ütles põhiseaduse muudatust algatades, et probleem pole isikutes, vaid seaduslikus sätestuses¹⁰⁴. Seega tuleb väga oluliseks pidada riigikaitse kontseptsiooni seaduslikku tugevust. Põhiseaduse riigikaitse peatüki analüüsija arvates peab riigikaitse kontseptsiooni loomisel arvestama nii geostrateegilist situatsiooni, poliitilisi eesmärke ja kui ka muid asjaolusid nagu näiteks võitlusvõimeliste meeste hulka. Tema arvates need ideaaltüübi elemendid on leidnud Eesti konstitutsioonilistes süsteemides erinevat väärtustamist ega pea õigeks selle muutmist¹⁰⁵. Eesti kaitsevägi on põhiseaduse järgi rajatud sellisena, et toimib alalise ja pideva valmisolekuga ning riigi kaitsmise kohustus on pandud igale teenistuskõlbulikule meessoost kodanikule.

Eesti riigikaitse kontseptsiooni järgi oleksid riigikaitse põhiväärtused järgmised: *demokraatlike institutsioonide toimimine, kodaniku kohus riigi ees, riiklik sõltumatus, rahvusvaheline koostöö ja rahvusvaheliste lepete austamine, kaitsepoliitiline koostöö teiste riikidega*. Need väärtused kajastuvad empiirilise uurimuse küsitlusankeedis (Vt. Lisa 4. Teemad I. ja II.)

---

¹⁰¹ „Paratamatu on riigikaitse ning kaitseväge juhtimise edasine täiustamine demokraatliku ja õigusriigi traditsioonidest lähtuvalt. Samuti on selge, et ilma kaitseplaneerimise arendamise ja NATO vägedega koostegutsemise standardite rakendamiseta (interoperability) ei suuda Eesti tulevikus täita Põhja-Atlandi lepingu artikkel 5st tulenevaid kohustusi“, välisminister Toomas Hendrik Ilvese ettekanne Riigikogus 12. veebruaril 1998 „Riigi välispoliitika põhisuunad“, http://www.vm.ee/est/nato/kat_46/1614.html, (30.05.2007).

¹⁰² „Rahuaja riigikaitse seadus on põhiseaduse kõrval üks tähtsam tsiviilkontrolli aluseid sätestav õigusakt, sest see näeb ette riigikaitse korralduse põhialused“ (Almann 2003:5)

¹⁰³ Nüüd võime öelda, et Eesti riigikaitse õiguslik korraldus on igati kooskõlas demokraatlikule riigile omaste põhimõtetega, mis kõige üldisemalt kokkuvõttes tähendab, et riigikaitse juhtimist teostavad demokraatlikult valitud tsiviiliskud (tsiviiljuhtimine)“ (Almann 2003:8)

¹⁰⁴ President Toomas Hendrik Ilves kommenteerib seadusega sisseprogrammeeritud konfliktist: „Ilmselt ma ei liialda, kui väidan, et konflikte kaitseväge juhatajatega on olnud kõigil eelnevatel kaitseministritel. Seega, küsimus pole konkreetsetes inimestes ja nende omavahelises läbisaamises, vaid me näeme, kuidas juba põhiseadusesse on vastuolud sisse programmeeritud“, Toomas Hendrik Ilves. Vabariigi Presidendi avaldus Riigikogu ees põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu esitamisel. <http://www.president.ee/et/ametitegevus/avaldused.php>, (30.05.2007).

¹⁰⁵ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium (2005), „Eesti Vabariigi Põhiseaduse Ekspertiisikomisjoni lõpparuanne“, [http://www.just.ee/10738_\(06.04.2005\)](http://www.just.ee/10738_(06.04.2005)).

NATO liitumine on toonud riigikaitse juurde täiendavaid väärtusi¹⁰⁶. Washingtoni lepingu artikkel 5 järgi ollakse valmis kaitsma ühised väärtusi ja selletõttu Eesti riigikaitsejatel tuleb tegutseda riigist kaugemal¹⁰⁷. Liitumine on toonud ka teisi muudatusi. Enam ei vajata suurele reservile toetuvat armeed ning soovitatakse liikmesriikidel üle minna väikearvulistele kõrgprofessionaalsusega üksustele. See soovitus muudaks Eesti senist riigikaitse tüüpi. Järgnevas lõigus tuuakse välja erinevad riigikaitse tüübid ja nende omadused.

2.2.3. Erinevad riigikaitse tüübid

Ühiskonnad vastavalt oma geopoliitilise asendile ja riigi ressurssidele võivad omada erinevaid riigikaitseid (armee tüüpe). Üldiselt on riigikaitse tüüpe neli. Esimene neist on *militia tüüpi üksustele* põhinev riigikaitse. See on enamasti kodanikest koosnev korrakaitse üksustesse koonduv süsteem. See tüüp on kõige selgemini esindatud Šveitsis. Kõik riigi kodanikud võtavad riigikaitsest osa sarnaselt Eestis toimiva Kaitseliidu põhimõttel: sõjaline ettevalmistus on pidev protsess (paarinädalased kursused, nädalalõpu õppused). Ametlikult võib riik deklareerida, et ta on neutraalne ja tal ei ole armeed. *Militia* üksused tagavad riigi sisejulgeolekut ning on valmis vajadusel tegutsema armeeüksuste tasemel.

Teine riigikaitse tüüp toetub laialdasele reservteenistusega armeele. Tsiviil-militaarsuhete erialakirjanduses kutsutakse seda ka massi-armeeks. See armee tüüp eeldab kohustuslikku sõjaväelist väljaõpet enamusele riigikodanikele. Näiteks endine NSVL.

Kolmas riigikaitse tüüp on vähendatud reservteenistuse- ja üksikutest kutseliste üksustest koosnev armee. Praegust Eesti kaitseväge võib liigitada selle tüübi alla. Eesti riigikaitse toetub kaitsevæele, kellele on seadustega antud ülesanded ja õigused nende täideviimiseks¹⁰⁸. Kaitsevægi koosneb tegevteenistuses olevates kaadrikaitsevæelastest (nõ. kutselised) ja reservvæelastest (ajateenijad ja reservistid). Kaadrikaitsevæelased jagunevad ohvitserideks, allohvitserideks ja reakoosseisuks (kutselised sõdurid). Ajateenijatest ja reservistidest enamus

¹⁰⁶ „Eesti riigikaitse esimeseks eesmärgiks on ja jääb Eesti riigi iseseisvuse ja sõltumatuse, põhiseadusliku korra ja rahva turvalisuse tagamine. NATO on parim ja efektiivseim vahend selle eesmärgi saavutamiseks. Eesti kaitsepoliitika tugisambad on julgeoleku jagamatus, solidaarsus ja koostöö, usutav sõjaline heidutus, totaalkaitse, kollektiivkaitse ning tsiviiljuhtimine”, Margus Hanson, „Eesti riigikaitse lähemad ja kaugemad perspektiivid”, XI kõrgemad riigikaitsekursusel peetud kõne 27.09.2004, <http://www.mod.gov.ee/?op=body&id=309>, (02.07.07).

¹⁰⁷ „Iseseisev kaitsevõime lakkab olemast esmaülesanne. Asja tsementeerimiseks kirjutasid praegune kaitseminister Margus Hanson ja eelmine kaitseminister Sven Mikser 25. augustil Eesti Päevalehes, et Eesti kaitsmine ei alga enam meie piiridest, vaid kusagilt Eufraat kallastelt”, Andrei Hvostov, „Riigikaitsealine pusle, hetkeseis”, *Eesti Ekspress*, 26.10.2003

¹⁰⁸ Kaitsevæe ülesanded rahuajal on õpetada välja ja komplekteerida sõjaaja üksusi, sh valmistada ette ajateenijatest sõdureid sõjaaja üksuste teenistuseks. Teenistuse huvides on kaitsevæes lubatud mõningaid isikute põhiõigusi ja –vabadusi piirata. Selline õigus kohustab õiguskantslerit jälgima, kuidas täidetakse kaitsevæe õigusakte ning kas on vajadust õigusaktide muutmiseks, millised on meetodid kaitsevæedistsipliini tagamiseks, Õiguskantsleri kantselei pressiteade 28.05.2005, <http://www.oiguskantsler.ee/index.php?newsID=26>, (01.06.2007)

on reakoosseisu staatuses ja vähemus allohvitseri staatuses. Väljaõppe sujuvaks toimimiseks kõige enam hinnatud väärtusteks on *kord ja distsipliin* (vt Lisa 4. Teema I.).

Neljas riigikaitse tüüp põhineb täisprofessionaalsele armeele, mis toetub vabatahtlikele sõjaväelastele. Viimast armeetüüpi nimetatakse töös *kutseliste armeeks*. Selle armee peamiseks tunnuseks on väiksearvulisus ja kõrge professionaalsus. Professionaalse armee üheks oluliseks tunnuseks on see, et kutseline sõdur on ühtlasi *õppur-sõdur*, kes peab end pidevalt arendama, et kaasa teha uue ajastu lahingutes¹⁰⁹. Teiseks on iga sõdur ja ohvitser kutselises armees kui riigiteenistuja, kes saab selle töö eest palka. Kolmanda tunnuseks peaks lisanduma see, et kutselises armees teeniva ohvitseri pädevus ja vastutus ei ole mitte ainult sõjaliste küsimuste lahendamiseks, vaid tal tuleb tegutseda ja kavandada operatsioone oma riigist väljaspool (rahutagamisoperatsioonid). Seega peab postmodernse armee ohvitser suutma hinnata iga tegevuse poliitilist ja julgeolekulist mõju.

Tabel 4. Armeed tüübid modernsest kuni postmodernse ajastuni¹¹⁰

	<i>Modernism</i>	<i>Hilis-modernism</i>	<i>Postmodernism</i>
Arvatav oht	Vaenlase invasioon	Tuumasõda	Vähemusrahvused (etnilised rahutused, terrorism)
Armeed struktuur	Massiarmee, ajateenijad	Suur professionaalne armee	Väike professionaalne armee
Peamine eesmärk	Riigi kaitsmine	Allianssi toetus	Uued missioonid (rahuvalve, humanitaar-operatsioonid.)
Domineeriv sõjaväelase tüüp	Lahing-võitleja	Juht või tehnik	Riigimehelik sõdur; õppur-sõdur

Moskos, kes pikemat aega on uurinud militaar-valdkonda, kinnitab, et suuremad muutused armeede ümberprofileerimisel mass-armeest kutseliste armeeks tingivad uute hoiakute ja väärtuste ilmnemist värvatavate (kutseliste sõdurite) hulgas¹¹¹. Endistele armee tüüpidele iseloomulikud militaarsed väärtused on jäänud predominantseteks, kuid üha enam on mõju avaldamas ühiskonna tööturul valitsevad reeglid, millega iga institutsioon peab arvestama. Nii tuleb ka sõjaväel pakkuda üha paremaid ametialaseid stiimuleid, mis lubaks värvata uusi teenistujaid. Seoses sellega on institutsioon muutunud normatiivseks mõned teised väärtused. Näiteks kehtis Eestis kutselisse üksusesse teenistusse saamisel keskhariduse nõue. Eelmisel

¹⁰⁹ „Aastatuhandeid väldanud areng soomustamise vallas liigub tagurpidi: soomuse roll väheneb, sest kõrgtehnoloogilises sõjas sõjaväelane mitte ei sõdi, vaid teatab omadele vaenlase GPS-koordinaate”, Toomas Hendrik Ilves, „Ajaloode kadu: julgeolekuruum 21. sajandil”, *Postimees*, 19.11.2002.

¹¹⁰ Moskos 2000:15

¹¹¹ Moskos 2000:27

aastal tuli see tühistada¹¹², kuna see seadis liialt kõrge nõude noormeestele, kes muidu olid valmis teenistusse astuma, kui poleks takistuseks hariduslikku tsensust.

Kokkuvõte. Postmoderne mudel, lisaks armee struktuurile ja eesmärgile, muudab ka väärtusi¹¹³. Postmoderne riigikaitse tüüp vajab rohkem õppur- ja riigimehelik tüüpi sõdureid ja ohvitseri, kes hindavad rohkem *haridust* ja *rahvusvahelist õigust* kui *korda ja distsipliini*.

2.3. Kokkuvõte riigikaitsest

Riigikaitse on teinud läbi suured muudatused alates iseseisva riigi armee rajamisest kuni NATO liitumiseni. Kui palju need muutused on mõjutanud riigikaitstes osalevate isikute väärtushinnanguid ei ole enne uuringu tulemusi teada.

Riik on oma põhiväärtused kehtestanud põhiseadusega. Põhiseaduses nimetatud väärtuste kaitseks on riiklikult rajatud kaitseväge. Kaitseväge tegutsemise aluseks on riigikaitse kontseptsioon. Seal nimetatud väärtused on leitavad vahendväärtuste loetelus (vt Lisa 4. Küsitlusankeet. Teema II.).

Sõjavägi on institutsioon, mis on mõjutatud nii rahvuslikest kui ka rahvusvahelistest faktoritest¹¹⁴. Üha rohkem peab avalikkusele põhjendama igast sõjalisest operatsioonist osavõtmise motiive. Poliitiline ja militaarne eliit peavad sõnastama need rahvuslikud väärtused, mille nimel võideldakse riigist kaugemal. See olukord sunnib muutma senist armee tüüpi. Nii nagu ühiskonnas, ka riigikaitstes räägitakse postmodernsest ajastust ja sellele vastavast armee tüübist. Uus armee tüüp vajab teistsuguste väärtushinnangutega võitlejaid.

Seepärast kaasatakse uuringusse sihtgrupid ja võrdlevad andmed erineva armee tüübiga riikidest:

- a) riigikaitse, mis põhineb kohustuslikul teenistusel (reservteenistus) – see on käesolev Eesti mudel, mis oma armee struktuuri järgi sobiks modernsesse aega (ka Leedu);
- b) riigikaitse, mis põhineb suurearvulisel professionaalsel armeel – see on Prantsusmaa mudel, mis oma armee struktuurilt vastab hilismodernsele tüübile;
- c) üleminekufaasis olev riigikaitse – see on praeguse Läti mudel (muutus alates 2007 väiksearvuliseks kutseliseks armeeks, mis seetõttu vastaks postmodernistlikule armee tüübile).

---

¹¹² Kaitsejõudude Peastaabi Teavitusbüroost leitnant Andres Sang nendib, et: „Sõduri haridusnõuet ei langetatud mitte ainult skaudipataljonis, mille meestest pannakse kokku välismaale sõdima saadetavaid üksusi, vaid terves kaitseväes”, Kaitseväes saab teenida nüüd ka ilma keskhariduseta. *Sakala*. 11.06.2006 <http://vana.www.sakala.ajaleht.ee/index.html?op=onlinelugu&rubriik=2&id=183233&number=344>, (30.05.2007).

¹¹³ Moskos 2000:27

¹¹⁴ Williams 2000:265

Selleks, et hakata hindama väärtusi riigikaitstes, tuli välja tuua need aspektid, mis vormindasid riigikaitset. Peale režiimi muutust valis Eesti riik demokraatliku riigikorra. Põhiseadusega on nimetatud need väärtused, mille nimel vajatakse riigikaitset. Lisaks demokraatialle kui väärtusele, nimetatakse Eesti põhiseaduses järgmisi väärtusi: *iseseisvus, sõltumatus, territooriumi terviklikkus, seaduste ülimuslikkus, rahvusvaheline õigus*.

Millised on teised väärtused riigikaitstes, sellest järgmises lõigus.

3. Riigikaitse institutsioonis kehtestatud väärtused

Igas ühiskonnas on väärtussüsteemide kujunemist mõjutanud ühiskonna tüüp ja riigivalitsemise kord. Kirjutades 21. sajandi Euroopast, peab Dandeker tsiviil-militaarsuhetes võtmetähenduseks seda, kuidas kujundada uuendatud militaarne eetika, mis hoiab alal militaarset võimekust ja vastab samal ajal nüüdisaegsetele ühiskondlikele väärtustele¹¹⁵. Uuriija Sam C. Sarkesiani väitel toimub tihe läbikäimine (*high degree of interpenetration*) sõjaväe ja ühiskonna vahel siis, kui sõjavägi on tundlik ja reageeriv ühiskonna väärtustele ja tajudele¹¹⁶. See, milleks riik sõjaväge vajab, peab olema ühilduv ühiskonna väärtustega. Samal ajal peab sõjavägi vastama professionaalsetele militaarsetele perspektiividele. Näiteks selleks, et Eesti kutselised sõjaväelased oleksid oma ametis professionaalsemad, osaletakse rahvusvahelistel rahutagamisoperatsioonidel. Kuid sõjaväelaste osalemine ja hukkumine rahutagamisoperatsioonides tekitab ühiskonnas lõhet. Seetõttu võidakse parlamendi ja teiste juhtivate poliitiliste jõudude abiga vähendada sõjaväeliste operatsioonide rahastamist¹¹⁷. Sellega võib sõjavägi tunda end ühiskonnas mitte hinnatuna ja sellest võib alata tsiviil-militaarsuhete halvenemine, mis võib viia ühe osapoole isoleerumiseni ja riigikaitse nõrgenemiseni.

Demokraatliku ja lääneliku kultuuriga ühiskonnas organiseeritakse riigikaitse poliitilise ja ühiskondlike lepete koosmõjul. Need kujundavad riigikaitse mitmeid institutsioonid. Poliitikud, ametnikud ja ohvitserid on erineva staatusega ametiisikud riigi teenistuses, töötades erinevates institutsioonides, kus on kehtestanud omad väärtussüsteemid. Vastavalt põhiseaduse § 61 annab Riigikogu liige enne oma kohustuste täitmisele asumist ametivande. Selles kinnitab ta jääda ustavaks Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale. Ka ametnik annab ametisse astumisel ametivande, kus ta töötab olla ustav Eesti põhiseaduslikule

---

¹¹⁵ Dandeker 2000:42

¹¹⁶ Sarkesian 1977:313

¹¹⁷ Endine Kaitsejõudude Peastaabi ülem näitab ära seosed ühiskonna ootuste ja kaitseväge rahastamise vahel: „Praegune maine on väljateenitult kõrge ja näitab, et tehakse seda, mida ühiskond ootab /.../ Ja mainel on ka teine pool, sest see toob alati midagi tagasi, sealhulgas investeringuid”, Alar Laneman, „Sõjavägi on turvaline koht”, *Eesti Päevaleht*, 22.02.2005.

korrale ning täita ülesandeid, milleks amet kohustab. Selle vandega peab ametnik teadvustama avaliku teenistuse eetikakoodeksi mõju ja võtma vastutuse selle rikkumise eest¹¹⁸. Ka ohvitserid annavad vande, milles nad töotavad jääda ustavaks demokraatlikule Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale, kaitsta Eesti Vabariiki, olla valmis ohverdama elu, pidama kinni kaitseväe distsipliinist (vt Lisa 4. Küsitlusankeet. Teema VI.) ning täitma kõiki oma kohustusi¹¹⁹. Seega seob kõiki kolme, erineva staatusega ametiisikuid ametivannete ühise nimetajana *ustavus* (vt Lisa 4. Küsitlusankeet. Teema VI.). Teine ühine nimetaja on Eesti põhiseaduslik kord ehk *demokraatia*. Ametnikul ja ohvitseril on veel ühiseks nimetajaks eetikakoodeks. See peaks olema suurim mõjutegur (vt Lisa 4. Küsitlusankeet. Teema VII.), kuna väärtussüsteemina struktureerib mitmeid väärtusi institutsiooni siseselt ja järjestab need suhtelise olulisusega. Ohvitseride ja ametnike väärtussüsteemide kohta vaata järgnevaid lõike. Ametivande teema lõpetuseks sedastatakse töö autori poolt, et ohvitseride väärtussüsteemi ühe eeldusena lisandub veel *ohvrimeelsuse* aspekt (vt Lisa 4. Küsitlusankeet. Teema I.).

Kui eespool oli nimetatud, et riigikaitstes olevad väärtused kujunevad poliitiliste ja ühiskondlike lepete tulemusel, siis kõige paremini on need jälgitavad riigikaitse kontseptsiooni dokumentides. Riigikaitse kontseptsiooni julgeolekupoliitika alustes kinnitatakse, et Eesti on valmis koostöö ja solidaarsuse nimel kaitsma ühiseid väärtusi. See on põhjuseks, miks uuringu läbiviimisel võetakse arvesse Prantsusmaal küsitluses kasutatud väärtuste loetelu, kuna seal on teiste hulgas nimetatud ka sellised ühised väärtused nagu *ühtse Euroopa ülesehitamine* või *kaitsepoliitiline koostöö Euroopa rahvastega* (vt Lisa 4. Küsitlusankeet. Teema II.).

Kuna NATO-ga liitumine tõstis riigikaitse kontseptsiooni teistele alustele, siis esitatakse uuringus küsimus (*kas NATO-ga liitumine mõjutab väärtushinnanguid?*) põhjusel, et tuvastada seost liitumisega kaasnenud väärtuste ja riigikaitstes tegelikult valitsevate väärtuste vahel. Küsitluses peaksid need selguma teemades I. ja II. antud väärtuste võrdlemisel. Lisaks riigikaitse rahvusvahelisele tasandile võrreldakse väärtusi ka siseriiklikul tasandil (vt Küsitlusankeet: Lisa 4. Teema III). Peale nende kahe tasandi võrdluse loodetakse empiirilise uuringuga võrrelda indiviidide väärtushinnanguid institutsioonide poolt kehtestatud väärtustega (vt Lisa 4. Küsitlusankeet: Teema VI). Käesolevas töö tulevad vaatluse alla kaks institutsioonide poolt kehtestatud väärtustesüsteemi, ametnike ja kaitseväelaste eetikakoodeks.

---

¹¹⁸ § 28 Ametnik annab esmakordsel ametisse astumisel teda ametisse nimetanud isikule kirjaliku ametivande: "Töotan olla ustav Eesti põhiseaduslikule korrale ning kohusetundlikult ja täpselt täita ülesandeid, milleks usaldatud amet mind kohustab. Tean, et avaliku teenistuse eetikakoodeksi ja teenistuskohustuste rikkumise eest on seadus kehtestanud vastutuse.", <http://estlex.ee/estlex/kehtivad/AktTekst.jsp?id=13738>

¹¹⁹ Kaitseväe sisemäärustik, http://lex.andmevara.ee/estlex/kehtivad/AktDisplay.jsp?id=28380&akt_id=28380

3.1. Ametnike väärtussüsteem

Avaliku teenistuse seaduse lisana võeti 1999. aastal vastu Avaliku Teenistuse Eetikakoodeks, milles on sõnastatud avaliku teenistuja tegevust suunavad üldised eetilised põhimõtted (Vt. Lisa 2.). Ametnike väärtussüsteemi on uuritud 2005. aastal Riigikantselei poolt tellitud uuringus¹²⁰. Uurimustulemusi kommenteerides viitasid autorid sellele, et avalike teenistujate hulgas kehtivad kõrgemad nõuded kui tavakodanikele eelkõige eetika ja isikuomaduste vallas. Autorite üks järeldus oli, et on tekkinud avaliku teenistuse väärtuste standardiseerumine¹²¹.

Kriitilise diskursusanalüüsi abil (vt. Lisa 5.) leidis käesolevatöö autor Avaliku Teenistuse Eetikakoodeksist sellised ühised nimetajad, mis võiksid olla avalike teenistujatele esitatavad nõuded: *lojaalsus, avaliku huvi järgmine, (poliitiline) erapooletus, vastutusvõimelisus, ausus, viisakus, abivalmidus, väärikus, enesetäiendamine*.

Neid omadusi kasutatakse empiirilise uuringu läbiviimisel võrdleva materjalina (vt. Lisa 4. Küsitlusankeet. Teema VI.). Töö metodoloogilises osas on näidatud, millistel alustel on koostatud küsimustik ning eeldatav tulemus (ametnikele omistatavad väärtused) on üksnes näitlik.

3.2. Militaar-institutsiooni väärtussüsteem

Nagu eespool selgitati, institutsioonid struktureerivad väärtusi ja edestavad neid indiviididele nende vastastikustes suhetes. Institutsioon ja väärtused vastastikku tugevdavad teineteist: esimene määrab väärtuste sfääri, teine aitab institutsioonil eksisteerida, indiviidide suhteid reguleerida, sotsiaalseid situatsioone lahendada¹²².

Sõjavägi peab kandma endas nii ühiskonna väärtusi¹²³ kui samal ajal alal hoidma ka militaar-institutsiooni põhiväärtusi. See kohustab riigikaitstes osalejaid käituma vastavalt ühiskondlikele ootustele. Samuti peab kutseliste sõdurite professionaalne efektiivsus ühilduma ametialase käitumisega, mis vastab moraali kvaliteedile ja sotsiaalsetele väärtustele antud ühiskonnas¹²⁴.

Ühiskonna ja militaarsuhete valdkonda uurinud teadlane Christopher Dandeker on väitnud¹²⁵, et nende kahe institutsiooni omavahelise sobivuse võtmeküsimuseks on see, kuidas leida tasakaal demokraatlike ühiskonna väärtuste ja *militaar-eetika*¹²⁶ vahel.

---

¹²⁰ Lagerspetz 2005:6

¹²¹ Lagerspetz 2005:46

¹²² Kera 2001:63

¹²³ Kaitseväge juhataja Tarmo Kõuts on toonitanud kodanikueetika ja sõdurieetika olulist kokkulangevust: „Põhiseaduslik kohustus riigi ees õpetab kodanikke jagama ühiseid väärtusi ning mõtlema enda jaoks läbi ka kodaniku ja sõduri eetika. On loomulik, et sõduri ja kodaniku eetika kattuvad suures osas”. Tarmo Kõuts, „Kaitsevägi seob sotsiaalse mõrdina ühiskonda”, *Eesti Päevaleht*, 22.02.2005.

¹²⁴ Sarkesian 1977:313

¹²⁵ Dandeker 2000:42

¹²⁶ autori märkus: militaar-eetika ehk militaar-institutsiooni väärtussüsteem

2004. aastast kehtib kaitseväes eetikakoodeks ja on kohustuslik kaitseväe ja Kaitseliidu isikkoosseisule. Kaitseväe eetikakoodeks nimetab kaheksat põhiväärtust, mis on sõjaväe isikkoosseisu väärtussüsteemi aluseks. Need on: *ustavus; distsipliin; vastutus; ausus; õiglus; inimväärikus; õppimine ja kaalutletus* (vt. Lisa 4. Küsitlusankeet. Teema VI.)

Kuna sarnaselt ühiskonnaga on sõjaväe puhul püstitatud küsimus väärtuste nihkest modernistlikest postmodernistlike suunas, siis lisatakse uuringusse EW aegsed armee väärtused ja võrreldavana mõnede teiste maade ohvitseridele esitatavad omaduslikud nõuded. Nende omaduste kaudu hinnatakse väärtuste ühtimist modernse või postmodernse armeetüübiga.

3.2.1. Ohvitseride väärtussüsteem

Siinses lõigus tuuakse välja need nõuded, omadused ja väärtused, mida esitati või mis olid ohvitseril erinevatel ajastutel. Põhjus, miks riigikaitstes osalejatest on üheks sihtgrupiks väljavalitud ohvitserid, mitte allohvitserid või sõdurid, on see, et ohvitser on oma staatusest juht. Soome ohvitseride väärtusi uurija tõdeb seda, et tänapäeva armees võivad allhoovustena edasi kesta sellised vanad aristokraatlikud väärtused nagu rüütellikus, vaprus, isiklik autunne, lojaalsus, patriotism ja vastupidavus¹²⁷. Amos Perlmutter, kes on poliitikateaduse professor Ameerika Ülikoolis ja uurinud nimetatud teemat, väidab, et modernse ajastu ohvitseri iseloomustavad järgmised omadused: lojaalsus, korporatiivsus ja militaarne meelsus¹²⁸. Omadused, mida nõuti Eesti Vabariigi ohvitserilt 1918-1940, olid järgmised: distsipliin, kohusetunne, isamaa-armastus, riiklik meeleolu, ustavus, ausameelsus, julgus, vaprus, võitlusvalmis olek, otsustus- ja algatusvõime, viisakus, kokkuhoidlikkus, kasinus, kannatlikkus ja kindel usk oma võimetesse¹²⁹. J. Sepa raamatu „Ohvitser” eessõna järgi esitas neid nõudeid ohvitserile riiklik organisatsioon ja need olid üles loetletud kaitseväe sisemäärustikus. Sama määrustiku järgi peab iga kaitsevaelane esinema korralikkuse, mehisuse ja jõu eeskujuna¹³⁰. Samas raamatus antakse ohvitseri kohta järgmine definitsioon: „Ohvitser on kaitseväe juht, kes on omandanud vastava ettevalmistuse ja kellele peamiselt tugineb Vabariigi rippumatuse, julgeoleku ja põhiseadusliku riigikorra kaitse teostamine, milleks tema on kohustatud igal silmapilgul valmis olema oma elu ohverdamiseks”¹³¹. Huntingtoni arvates on ohvitseri motivatsiooniks ühiskondlikust kohusetundest väljakasvav

---

¹²⁷ Toiskallio 2004:37-38

¹²⁸ Perlmutter 1977:9

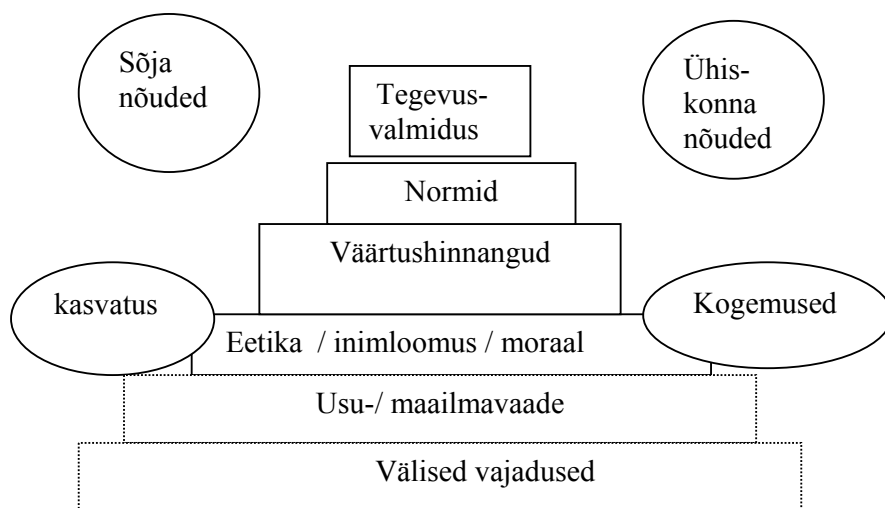
¹²⁹ Sepp 1933:4

¹³⁰ Sepp 1933:4

¹³¹ Sepp 1933:4

soov kasutada oma võimeid ja vahendeid ühiskonna heaks¹³². Kui palju neid endisaegseid nõuded ja omadusi kohtab tänapäeva ohvitseride juures, selgub uuringu käigus. Küsitluse ankeeti, teema VI, koondatud loetelu omadustest, mida esitatakse ohvitserile nii tänapäeval kui ka varem.

Arengud ja muutused ühiskonnas mõjutavad ka väärtusi. See väärtuste kogum, mida omistati ohvitseri kutsele¹³³ – teenida üldsuse huvisid, olla valmis ohverdusteks, eluajapikkune andumus oma kutsele jms., on järkjärgult muutumas ja teatud ulatuses vahetavad endisi hoiakuid välja uued põhimõtted, mida iseloomustavad orientatsioon tööjõuturule, töölepinguga korraldatud ametialased vahekorrad ja lühiajaline teenistus¹³⁴. Rootsi ohvitseride väärtusi uurinud Lennart Eriksson väidab, et väärtushinnanguid mõjutavad muuhulgas kogemused ja kasvatus¹³⁵. Ta on teinud piltliku skeemi¹³⁶ ohvitseride väärtuste kujunemise kohta. Samalt skeemilt (vt. joonis 4) näeb väärtushinnangute seoseid ka maailmavaate ja ühiskonna ootustega.

Joonis 4. Väärtushinnangute kujunemise skeem

Lennart Eriksson loetleb üles ohvitseri juures järgmised omadused: respekt inimväärtuse ja inimelu ees; respekt kõige elava ja keskkonna ees; tahe võtta endale vastutus; tagasihoidlikkus; ausus; kannatlikkus; teadmised; arusaam terviklikkusest; hea eeskuju¹³⁷. Need omaduste juures torkab silma keskkonna tähtsustamine. Ingleharti uuringutes on just

¹³² Huntington 1957:9

¹³³ TMS uurinud professori väitel „sõjaväe unikaalsus väljendub sellistes institutsionaalsetes väärtustes nagu grupisoldaarsus, auastmete tähtsus, käsuliini efektiivsus, füüsiline tugevus, ohtlikkuse tajumine, raskuste aktsepteerimine ja liidriroll“, (Dandeker 2000:35)

¹³⁴ Eriksson 1993:11

¹³⁵ Eriksson 1993:15

¹³⁶ Eriksson 1993:19

¹³⁷ Eriksson 1993:33

puhta looduse väärtustamine märk postmodernistlikust ühiskonnast. Militaarseid väärtusi on uurinud Rootsi teadlase Bengt Abrahamssoni väitel on militaarne mõtlemisviis üheselt määratletav konservatismiga¹³⁸. Sama on arvanud Janowitz, kelle väitel konservatism on põhielement Ameerika militaareliidi ideoloogias¹³⁹. Abrahamssoni arvates on kutseliste sõjaväelaste põhiline väärtushoiak natsionalism nii kaua, kui see tähendab julgeolekupoliitikas peamiselt territooriumi kaitset¹⁴⁰.

Kokkuvõte. Läbi erinevate ajastute on enim väärtustatud ohvitseri juures järgmised omadused (need on siin antud tähestiku järjekorras, kuna pole teada nende olulisuse järjestus – see selgub uuringu käigus): autunne, distsiplineeritus, haritus, julgus, füüsiline tugevus, lojaalsus, patriotism, solidaarsus, vaprus, vastutusvõime ja viisakus. Need väärtused liidetakse empiirilisse uuringu loetellu.

3.3. Kokkuvõte väärtussüsteemidest riigikaitstes

Riigikaitstes kehtivad väärtused on välja kujunenud pika aja jooksul ning nendest on tekkinud omaette väärtussüsteemid. Kokkuvõtvalt võib riigikaitse väärtuste kohta väita järgmist:

- 1) – ühiskonna riigikaitsele väärtused on tekkinud poliitiliste ja ühiskondlike lepete tulemusel, kus on väljendatud need ühised nimetajad, mis kindlustavad riiklike institutsioonide toimimise;
- 2) – riigikaitstes osalejad jagunevad ametite, positsioonide ja muude tunnuste alusel erinevatesse institutsioonides ja seal kehtivad omad väärtussüsteemid;
- 3) - riiklike institutsioonide väärtussüsteemid omavad ühiseid tunnuseid ja ka erinevusi (vt. tabel 5);
- 4) - riigikaitse institutsioonis on väljakujunenud nii militaarne väärtussüsteem ja ka ametnike eetikakoodeks – .
- 5) – militaarsel väärtussüsteemil on erinevatel ajastutel ja ühiskondades olnud erinevad rõhuasetused – mõnes väärtussüsteemis on rohkem modernse ja teises rohkem postmodernsele ühiskonnale omaseid väärtusi.

---

¹³⁸ Abrahamsson 1971:82

¹³⁹ Janowitz 1964:101

¹⁴⁰ Abrahamsson 1971:82

Tabel 5. Riigikaitstes kehtivate eetikakoodeksites nimetatud väärtused

	Ametnike eetikakoodeksis nimetatud väärtused	Kaitseväge eetika-koodeksis nimetatud väärtused	Ühised nimetajad
1	Lojaalsus	Ustavus	
2	Avaliku huvi järgimine	Distsipliin	I. Vastutus või
3	(poliitiline) erapooletus	Vastutus	vastutusvõimelisus
4	Vastutusvõimelisus	Ausus	II. Ausus
5	Ausus	Õiglus	III. Inimväärikus või
6	Viisakus	Inimväärikus	väärikus
7	Abivalmidus	Õppimine	IV. Õppimine või
8	Väärikus	Kaalutletus	enesetäiendamine
9	Enesetäiendamine		

Nagu tabelist 5 on näha, kehtivad militaar-institutsioonis teenistuses olevatele isikutele sarnased nõuded. Ühised ja enam eelistatavad on *vastutus*, *ausus*, *(inim)väärikus*, *enesetäiendamine (õpihimu)*. Eri kategooriatesse jaotatuna (ametnikud/ohvitserid) kehtiksid täiendavad nõuded: ohvitseridele *ustavus*, *distsipliin*, *õiglus* ja *kaalutletus*; ametnikele *lojaalsus*, *avaliku huvi järgimine*, *erapooletus*, *viisakus* ja *abivalmidus*.

Uurimuse üheks eesmärgiks on välja tuua riigikaitstes osalejate väärtused ning võrrelda neid institutsioonis kehtestatud väärtustega. Selleks luuakse uuringu metodoloogia osas järgmised skaalad:

- a. institutsiooni siseste väärtuste mõõtmise skaalad (selleks, et võrrelda moraalsete omaduste ühtimist eetikakoodeksi väärtustega);
- b. isikuliste omaduste telg (selleks, et mõõta skaalal moderne/postmoderne vastavust uue ajastu armeetüübile).

Nende skaalade moodustamist saab lugeda metodoloogia alapeatükis.

4. Eliidi teooria

Kuna tsiviil-militaarsuhete teoreetilistes seisukohtades lähtutakse peamiselt poliitilisest ja militaarsest eliidist, siis käesolevas lõigus lühidalt tutvustatakse teooriat, mille alusel saab määratleda eliiti.

Vilfredo Pareto teooria järgi on eliidid grupid, kes asuvad erinevate sotsiaalsete hierarhiate tipus, st need ametisollijaid, kes on ühiskonna valitsevates institutsioonides võtme-

positsioonidel ja kes kollektiivselt moodustavad eliidi¹⁴¹. Riigikaitse kui institutsiooni valitsevad grupid on välja toodud lõigus *Riigikaitstes osalejad*. Vastavalt seal nimetatud valdkondadele määratletakse riigikaitse eliidi sihtrühmad, kelle hulgast valitakse välja fookusgrupid.

4.1. Tsiviilvõimu- ja militaareliit

Riigikaitse eripära tõttu ei ole võimalik üheselt määratleda selle sotsiaalse hierarhia tippu. Võim on jagatud valitsevate gruppide vahel põhjusel, et see oleks tasakaalustatud ja kontrollitud mitme grupi poolt. Tsiviilvõimu eliit eristatakse riigikaitse seadusandliku-, riigikaitse juhtimise- ning riigikaitse strateegilise ja operatiivse valdkondade kaudu. Esimeses valdkonnas tegutseb Riigikogu Riigikaitsekomisjon. Teises valdkonnas riigikaitse kõrgeima juhina teotseb Eesti president ja teise institutsioonina vabariigi valitsus. Riigikaitse kolmandas valdkonnas on tsiviilvõimu esindajaks Kaitseministeerium. Riigikaitse operatiivsel tasandil on militaarvõimu esinduseks Kaitsejõudude Peastaap, mis on kaitseväge taktikaliste üksuste kõrgeim juhtimistasand. Selle struktuur on jaotatud osakondadesse. Küsitluse läbiviimiseks leitakse sihtrühm (juhtivad ohvitserid) osakonna ja jaoskonna ülemate seast.

4.2. Eliidi väärtushinnangute mõju

Anneli Tarkmeel, kes on uurinud kohalikku poliitilist eliiti Eestis, kirjutas, et poliitilistel liidritel on välja kujunenud mõõdukas uskumuste ja väärtuste süsteem, millest nad oma tegevuses juhivad ning seeläbi mõjutavad poliitilisi sündmusi, kaasa arvatud režiimi stabiilsust või muutust¹⁴². Riigis valitseva režiimi kaitseks ja ühiskonna julgeoleku tagajaks on sõjavägi¹⁴³. Selle tõttu omab sõjavägi elitaarset positsiooni – temast võib sõltuda riigikorra püsimine. Sõjavägi tegutseb kindlate reeglite, traditsioonide ja väljakujunenud väärtussüsteemi abil. Demokraatlikus riigis on sõjavägi poliitikast lahutatud¹⁴⁴. Seetõttu arvatakse, et militaarne temaatika ei kuulu poliitiliste uurimisobjektide hulka ja sõjaväe küsimust peetakse poliitiliseks üksnes siis, kui riigile tekib riigipöörde oht¹⁴⁵. Kuna sõjavägi

¹⁴¹ Tarkmeel 1998 vt. Kuper 1996:237-8

¹⁴² Tarkmeel 1998: 23

¹⁴³ „Riigi kaitsmist välisvaenlase eest peetakse üheks riigi algfunktsiooniks ehk funktsiooniks, mille tõttu riik tekkis. Riigi kaitsmine välisvaenlase eest kuulub täidesaatva riigivõimu ülesannete hulka, mille jaoks moodustatakse eriline täidesaatva riigivõimu organisatsioon – sõjavägi(kaitseväge)” (Almann 2003:9).

¹⁴⁴ Eesti põhiseaduse analüüsija arvab, et ”Demokraatliku riigi kaitsmine eeldab seda, et riikliku täitevõimu organid - politsei, kaitseväge, kohtud ja ametnikkond säilitavad riigitruuduse ja ei ole ise nii põhjalikult nakatunud, et osutaksid totalitaarsele õõnestustööle kaasabi nii nagu juhtus Itaalias ja Weimari vabariigis. Nende avalike asutuste liikmete poliitilisele hoiakule on hädavajalik esitada suuremaid nõudmisi ning nende poliitilist tegevemisevabadust peab rohkem piirama kui seda võiks teha kogu elanikkonna suhtes”, Eesti Vabariigi Justiitsministeerium (2005), „Eesti Vabariigi Põhiseaduse Ekspertiisikomisjoni lõpparuanne”, [http://www.just.ee/10738\(06.04.2005\)](http://www.just.ee/10738(06.04.2005)).

¹⁴⁵ Bland 1999:8

täidab riigi jaoks ühte peamist funktsiooni – kaitseb välise ohu eest, siis on antud sõjaväele riigistruktuuris erandlik positsioon ja sõjaväelastele on seatud mõned konstitutsioonilised piirangud¹⁴⁶. See on ka mõisteta, kuna teatud juhtudel osaleb sõjavägi riigi välispoliitiliste eesmärkide elluviimisel. Üldjuhul on nii, et poliitikud otsustavad ja sõjaväelased viivad ellu. Sellistel juhtudel suhted kahe institutsiooni vahel toimivad suunaga: *poliitika => sõjavägi*. Kui need suhted toimivad tõrgeteta, siis on tsiviil-militaarsuhted korras ning reguleeritud seaduste ja kokkulepetega nii, et sõjavägi allub tsiviilvõimule probleemideta. Juhtub ka vastupidi – sõjavägi kukutab senise riigivõimu ja sõjalise jõuga toetab režiimi muutmist. Eelpool nimetatud põhjustel pööratakse tsiviil-militaarsuhetele järjes enam tähelepanu ka teoreetilistes uuringutes. Üks tsiviil-militaarsuhete teoreetiline suund testib ja kontrollib neid põhjuslikke seoseid ja aspekte, mis on keskendunud valitsusvõimu ja sõjaväe suhetele, ehk sellele, kuidas *teenistuses olev sõjaväeline eliit allub poliitilise eliidi otsustele*¹⁴⁷. Seda nimetatakse lühidalt *tsiviilkontrolliks*. Teine tsiviil-militaarsuhete uuringute haru keskendub küsimusele, kuidas poliitiline ja militaarne eliit teevad otsuseid. Selle valdkonna teooriates keskendutakse sellele, kuidas tsiviil-militaarsuhted toetavad ja kaitsevad demokraatlikke väärtusi - neid, mis ühilduvad väärtustega, mida kannavad rahva poolt valitud esindajad, kelle kätte on usaldatud täitevvõim *teenistuses oleva militaarieliidi üle*¹⁴⁸.

Huntington oli esimene julgeoleku ekspert, kes kirjutas sellest, kuidas sõjavägi poliitilise grupina mõjutab rahvuslikku julgeoleku poliitikat¹⁴⁹. Tema arvates peamist tähelepanu tsiviil-militaarsuhetes tuleb pöörata ohvitseride korpuse suhetele riigiga¹⁵⁰. Kui need suhted funktsionaalse(täidesaatva) ja ühiskondliku otsustajate gruppide vahel jõuavad konfliktideni¹⁵¹, siis need kaks vastaspoolt vastastikku nõrgendavad riiki – ühelt poolt ohvitseride korpust, kes on juhtiv element *sõjaväe* struktuuris ja vastutab riigikaitseliku julgeoleku eest ühiskonnas, ning teiselt poolt riigi institutsioon, kes on täitevvõimu esindus ühiskonnas ja vastutab ressursside paigutamise eest oluliste väärtuste kaitseks, kaasaarvatud riigikaitsealine julgeolekustamine.

---

¹⁴⁶ Näiteks streikimise keeld: „Prantsusmaal on streikimine keelatud ainult väga piiratud grupil avaliku sektori töötajatel, nagu näiteks politseiametnikel, vangivalvuritel, relvajõudude liikmetel, kohtuametnikel, prefektidel, abiprefektidel”, õiguskantsleri www, <http://www.oiguskantsler.ee/index.php?newsID=139>, (01.06.2007)

¹⁴⁷ Burk 2002: 7

¹⁴⁸ Burk 2002: 8

¹⁴⁹ Perlmutter 1977:5

¹⁵⁰ Huntington 1957:3

¹⁵¹ Ajalehele Postimees antud intervjuus ütles Kaitsejõudude Peastaabi juhtiv ohvitser Leo Kunnas, et Jürgen Ligi on minister, kellel pole respekti Eesti kaitseväes, ka mitte kaadriohvitseride suhtes. Vt. ”Ligi: kaitseväes on reegleid eirav tuumik”, Postimees Online, <http://www.postimees.ee/011106/esileht/siseuudised/224883.php>

Nendel eelpool nimetatud põhjustel püüab käesoleva töö autor empiirilise uuringuga välja tuua nii poliitilise eliidi kui ka militaarse eliidi väärtushinnangud ning uurida, kas neid tuleb võtta kui eraldi olevaid väärtussüsteeme, mille erinevused mõjutavad tsiviil-militaarsuhteid.

5. Tsiviil-militaarsuhteid käsitlevad teoreetilised lähtekohad

Venessoni arvates pole varem räägitud ega loodud tsiviil-militaarsuhete kohta teooriaid kahel põhjusel. Esiteks on sõjaväe sfäär seotud saladustega¹⁵². Teiseks arvatakse, et kui ei ole ohtu riigivõimu kukutamisele, siis pole küsimus poliitiline¹⁵³. Vennesson toob näite Prantsusmaalt, kus 2001. aastal sõjaväestatud politsei võttis osa meelevaldusest. Seoses sellega avastati, et tähelepanu mittepööramine ja tsiviil-militaarsuhete valdkonna mittemõistmine süvendab lõhet ühiskonna ja sõjaväe vahel, kuna viimane on olnud isoleeritud¹⁵⁴. Vennessoni arvates tsiviil-militaarsuhete teravus poliitilistes debattides ja pinged kasvavad tavaliselt siis, kui on vaja võtta vastu otsus armee üleminekuks kutseliste armeele¹⁵⁵. Kuna sellised otsused riigikaitstes tehakse võimul olevate tsiviil- ja militaargruppide poolt ja need otsused võivad olla mõjutatud nende otsustetegijate väärtushinnangutest ja hoiakutest, siis järgnevalt vaadeldakse, millised teoreetilised lähtekohad on nende analüüsimiseks.

5.1. Senised teoreetilised lähtekohad

Esimesed tsiviil-militaarsuhete teoreetikud (s.h. Huntington) olid keskendunud oma teoreetilistes seisukohtades sellele, kuidas tsiviil-militaarsuhted võiksid alal hoida militaarset võimekust, et kaitsta demokraatlikke väärtusi väliste jõudude eest. Järgmise põlvkonna teoreetik Janowitz keskendus oma töödes peamiselt sellele, kuidas tsiviil-militaarsuhted toetavad demokraatlikke väärtusi, eriti tsiviilvooruste väärtusi¹⁵⁶. Kuid nende, seni klassikuteks peetud teoreetikute seisukohad ei anna vastust küsimusele tänases maailmas, kus selleks, et kaitsta riigi demokraatlike väärtusi, tuleb astuda samme, üsna sageli ka sõjalise jõu abil riigist väljapool, kuna sõjalise jõu potentsiaal ükskõik kelle käes ja mistahes maailma geograafilises punktis ohustab paljude riikide julgeolekut.

Kui varem olid militaarsotsioloogia uurimisinstituudid või akadeemiad loodud ja rahastatud kas armee või kaitseministeeriumi poolt ning seal võis tegelda empiirilise uurimusega ilma, et oleks vaja olnud teooriaid, siis tänapäeval on aru saadud, et biopolaarne süsteem ei põhinenud

---

¹⁵² „...salastatuse tõttu ei ole saadud uurida tsiviil-militaarsuhete normatiivsete väärtuste taset, kuna raport moraali kohta, mille esitab kaitsevägejuhataja kaitseministrile on kättesaamatu” (Vennesson 2003:229)

¹⁵³ Bland 1999: 8

¹⁵⁴ Vennesson 2003: 229

¹⁵⁵ Vennesson 2003: 231

¹⁵⁶ Burk 2002: 12

mitte ainult ideoloogilisel vastasseisul, vaid sellesse kuulusid ka erinevad arusaamad poliitilistest, majanduslikest ja sotsiaalsetest süsteemidest, mis olid ühiskondade aluseks¹⁵⁷. John Locke poliitilise teooria kohaselt iga ühendus luuakse ja see astub jõusse ühise leppega¹⁵⁸. Selline lepe eeldab, et ühiskonna liikmed delegeerivad ühendusele õiguse üldiseks enesekaitseks, st. korraldatakse riigikaitse. Kuidas korraldada riigikaitse nii, et see ei ohustaks ühiskonda ennast - selle küsimuse lahendamiseks on püütud leida sobivat teooriat. Käesolevaks ajaks ei ole TMS valdkonnas välja kujunenud universaalset teooriat tsiviil-militaarsuhete kohta. Üksikute aspektide kohta, nagu näiteks tsiviilkontroll, on kujundatud mitmeid teooriad. Kuid niipea, kui on tegemist küpse demokraatiaga ja eriti küsimusega, kuidas kaitsta demokraatia väärtusi, pole teadlastel pakkuda uurimiseks kindlat teooriat. Seega tuleb töös lähtuda nimetatud valdkonda uurinud teadlaste teoreetilistest lähtekohtadest. Tsiviil-militaarsuhete uurimist on võimalik teostada mitmelt tasandilt ja suunalt. Kui suunaks võetakse ühiskond, siis tuleb esmalt määratleda see filosoofiline lähenemine, millega seletatakse ühiskonna teke ja riigikaitse funktsioon riigi üldises korralduses. Teiseks tuleb piiritleda tasand, millelt riiki vaadeldakse. Kui uurimuse suunaks on sõjavägi, siis tuleb defineerida see, milleks riik seda vajab. See tähendaks armee eesmärkide väljatoomist. Aga enne seda tuleb defineerida ohud, mille vastu tsiviilühiskond sõjaväge vajab. See oleks tsiviil-militaarsuhete **missioonipõhine mudel**¹⁵⁹. Eesti sõjavägi vastab oma väliste tunnuste järgi modernsele armee tüübile ja võib tulevikus edasi liikuda postmodernsesse tüüpi. Et sõjaväe eesmärgi võib riikide kaudu defineerida mitmeti ja oleks sellega uurimissuunad liigselt hajutatud. Teoreetikute soovitus järgi on parem võtta aluseks midagi kindlamat. Näiteks institutsioon. Riigikaitse koos sõjaväega omab konstitutsiooniga määratud institutsioonilist positsiooni. Seega püsivat tunnust. See oleks tsiviil-militaarsuhete **institutsionaalne mudel**. See mudel on valitud käesoleva töö empiirilise uuringu aluseks, mille abil analüüsitakse riigikaitse kui institutsiooni väärtusi.

Sarnase analüütilise aluse antud tööle annab Pascal Vennesson, kes uuris väärtushinnangute lõhet sõjaväe ja ühiskonna vahel. Tema asetab probleemi armee professionaliseerumise aega, mil tema arvates tekib lõhe tsiviil-militaarsuhetes¹⁶⁰. Vennesson soovib analüüsiks moodustada kolm tasandit, kus

---

¹⁵⁷ Kümmel & Prüfert 2000: 7

¹⁵⁸ Cresswell 2004: 634

¹⁵⁹ Bland 1999:8

¹⁶⁰ „...küsimused, mille ees seisid täna ameeriklased - see võib olla homme vaidluseks ka Prantsusmaal ning seetõttu on oluline luua baas empiirilisteks uuringutele, millega mõõta TMS, eriti ajal, mil riigi armee pole veel täielikult professionaliseerunud”(Vennesson 2003:229)

- esimene tasand kirjeldab tsiviil-militaarsuhete üldiselt ja selle kirjeldamisel juhindutakse ametisoolijate arvamustest, väärtustest ja hoiakutest,
- teine tasand analüüsib sõjaväge kui institutsiooni ja jälgib tema suhteid teiste institutsioonidega,
- kolmas tasand analüüsib suhteid tsiviilvõimu ja sõjaväelise võimu otsusetegijate vahel¹⁶¹.

Venesson on uurinud dominantseid väärtusi Prantsuse ühiskonnas üle kolmekümne aasta ja hinnanud nende arengut¹⁶². Tema uuringu tulemusi kasutatakse ka käesolevas uuringus, et võrrelda empiirilise küsitluse tulemusi.

5.2. Töös kasutatavad teoreetilised lähtekohad

Tsiviil-militaarsuhteid uurinud teadlased eristavad kahte teoreetilist lähtekohta¹⁶³: liberaal-demokraatlik lähtekoht ja tsiviil-vabariiklik lähenemine.

Liberaal-demokraatlik lähtekoht tugineb demokraatliku riigi sellele prioriteedile, mis kaitseb õigusi ja vabadusi, mida omab kodanik, kes elab selles konfliktises maailmas, kus kaitse on (häda)vajalik. See vaade põhineb Thomas Hobbesi algele arvamusele liberaalsest teooriast, kus julgeolekut antakse ühiskondliku leppega, mille kaudu asutatud riik kui suveräänne võim annab seadustele kuuletumise vastu (vastutasuks) kaitset kodanikele¹⁶⁴.

Tsiviil-vabariiklik lähtekoht põhineb aspektile, kus kodanike õiguste ja vabaduste kaitse tingib kodaniku kohustuse aktiivselt osa võtta ühiskondlikust elust ning osaleda (ka) riigikaitstes. Riigikaitsest osavõtmine kindlustab olukorra, kus ei pea muretsema ühiskonna kestmise või julgeoleku pärast, kuna riigi saatus on kodanike ühine mure (neil on vastutus riigi käekäigu pärast) ning nende osavõtlikkus ühiselus kindlustab ühiskondlike väärtuste (võrre) edasikandumise¹⁶⁵.

Sõltumata sellest, et kumbki mainitud lähtekohtadest pole täiuslik, arvab James Burk, et neid võib uuringutes kasutada, sest tähtis on kindlustada kollegiaalsed ja sobilikud suhted militaarse ja poliitilise eliidi vahel¹⁶⁶. Selleks soovib ta püstitada teoreetiline probleemi käsitus sellast, kuidas mõõta lõhet tsiviil- ja militaar-institutsiooni vahel¹⁶⁷.

Kuna varem pole Eestis läbiviidud riigikaitse väärtuste uuringuid, siis hetkel pole veel võimalik mõõta lõhet klassikalises mõttes, st. vaadata, kas teatud aja möödudes on mõned

¹⁶¹ Vennesson 2003:230

¹⁶² Vennesson 2003:235

¹⁶³ Burk 2002:9

¹⁶⁴ Burk 2002:9-10

¹⁶⁵ Burk 2002:10-11

¹⁶⁶ Burk 2002:22

¹⁶⁷ Burk 2002:23

väärtused oma olulisuse skaalal tõusnud nagu näiteks Prantsusmaal, kus kümneaastasel perioodil (1990-2000) olid kodanikele kõige tähtsamad väärtused inimõigused ja õiglus ning natuke madalamalt, kuid tõusva trendina isikuvabadus - tõus 39%-lt 57%-le¹⁶⁸.

Kuna käesoleva töö üks eesmärke on teha algust pikaajaliste uuringutega, siis kohaldatakse empiiriliseks uuringuks seniseid teoreetilisi lähtekohti.

5.2.1. Teoreetiliste lähtekohtade kohaldamine

Kuna liberaal-demokraatlik lähtekoht (vt. eelmises lõigus) vaatleb seda, kuidas kaitsta väärtusi, mida ühiskonna liikmed omavad, siis paigutatakse väärtustelje ühele poolele liberalism, mille ideoloogias on kesksel kohal loosung *vähem riiki*, isikutasandil vaba kutsevalik jms. Kuna tsiviil-vabariiklik lähtekoht (vt eelmises lõigus) vaatleb seda, kuidas ülal hoida neid väärtusi, mis on ühiskonnas tekkinud, siis paigutatakse väärtustelje teisele poolele konservatism, mille ideoloogias on kesksel kohal loosung *tugev riik*, isiku tasandil kohustuslik riigikaitseteenistus.

Töö metodoloogilises osas näidatakse, kuidas kasutatakse väärtuste mõõtmiseks telge liberaalne-konservatiivne ja kuidas selle abil mõõdetakse uuringus antud hinnanguid.

6. Metodoloogia

Käesoleva töö eesmärk oli võrrelda riigikaitstes osalejate väärtushinnanguid teiste sihtgruppide ja ühiskonnas domineerivate väärtushinnangutega, teostada institutsiooni sisene väärtuste võrdlus ning vaadelda ka muid seoseid. Uuring viiakse läbi kahes etapis:

1. etapp – leitakse institutsiooni väärtused või väärtussüsteemid, analüüsitakse tsiviil-militaarsuhteid, hinnatakse seal kehtivat olukorda;

2. etapp – järjestatakse uuringus osalejate väärtused ja kõrvutatakse neid teiste ühiskondadest pärit tulemustega, seejärel võrreldakse neid Eesti ühiskonnas domineerivate väärtustega ning lõpuks võrreldakse indiviidide väärtushinnangute kattumist institutsiooni väärtussüsteemidega.

6.1. Uuringu I etapp: tsiviil-militaarsuhete analüüs

Käesolevas töös analüüsitakse tsiviil-militaarsuhteid kolmel tasandil. Esimesel tasandil kirjeldatakse tsiviil-militaarsuhteid üldiselt. Teisel tasandil määratletakse need poliitilised ja militaarsed otsustustasandid, mille abil saaks välja tuua riigikaitse eliidi ja uuritavate

---

¹⁶⁸ Vennesson 2003:235

indiviidide sihtrühmad, kes moodustaksid uuringu valimi. Kolmandal tasandil mõõdetakse riigikaitstes osalejate väärtushinnanguid.

Käesoleva töö käigus esimest tasandit kirjeldatakse seitsmendas peatükis. Seal toodud tsiviil-militaarsuhete analüüsi kokkuvõttes järeltab töö autor, et tsiviil-militaarsuhete probleemid tekivad seal, kus peaks kehtima seadused või demokraatlikud tavad. Kuna need puuduvad, peaks neid asendada väärtussüsteem. Riigikaitstes kehtivad väärtused ja -süsteemid on välja toodud alapeatükis 3. riigikaitstes domineerivad väärtused ja neid võrrelda ühiskonna väärtustega. Teisena võetakse vaatluse need riigikaitse institutsioonid, kes valmistavad ette ja viivad läbi riigikaitset. Nende riiklike asutuste esindajate väärtushinnangute teadasaamiseks moodustatakse sihtrühmad, kelle hulgast valitud sihtgruppidega viiakse läbi empiiriline uuring. Saadud andmeid võrreldakse erinevate ühiskondade (Läti ja Leedu) sihtgruppidega. Hiljem võrreldakse Eesti ühiskonda iseloomustavate keskmiste väärtushinnangute tulemusi Prantsusmaal läbiviidud küsitluse tulemustega¹⁶⁹.

Kolmandaks. Nende sihtgruppide individuaalsete väärtushinnangute uurimisel kasutatakse terminaalsete ja instrumentaalsete väärtuste loetelusid, Eestis läbiviidud uuringute metoodikat ja autori poolt loodud mõõtmise skaalasiid.

Riigikaitstes osalejate väärtushinnangute teada saamiseks viiakse läbi küsitlused Kaitsejõudude Peastaabis juhtivate ohvitseridega ja Balti Kaitsekolledži õppivate staabiohvitseridega, Kaitseministeeriumis kaitsepoliitika planeerimise osakonna ametnikega, Riigikogu Riigikaitsekomisjoni liikmetega, Kaitseväe nooremohvitseridega, missiooniks valmistuva kutselistest sõduritest koosneva üksuse liikmetega ja reservteenistusega väeosas ajateenijatega. Veel lisatakse uuringusse sihtrühmi õpilaste ja tudengite seast.

---

¹⁶⁹ Prantsusmaal läbiviidud küsitluse tulemused: Prantsuse ühiskonnas kümneaastase perioodi jooksul (1990-2000) kodanikele kõige tähtsamad väärtused olid inimõigused ja õiglus ning natuke madalamalt, kuid tõusva trendina isikuvabadus (tõus 39%-lt 57%-le). Teise grupi (37% ja 35% vahel) tähtsamate väärtuste hulgas olid demokraatia, vaprus ja au. Vähem tähtsamatel hulgas kord ja distsipliin (18%), patriotism (12%), kodaniku kohus riigi ees (9%), religioossed väärtused (8%), ohvrimeelsus (6%) ja Euroopa ideaal (4%). Prantsusmaal kõige prioriteetsemad on sotsiaalne kaitse ja töökohad. Ja natuke vähem oluline rahu kaitsmine (need väärtused olid 40 ja 50 % vahel). Järgmine prioriteetide grupp (20-30%) rahvusvaheline kord ja õigus, keskkonnakaitse, hariduse ja kultuuri arendamine ning demokraatlike institutsioonide toime. Viimane grupp (6-13% vahel) humanitaarabi, rahvuslik sõltumatus, Euroopa ülesehitus, diplomaatiline ja sõjaline riiklike huvide kaitse ning kaitsealane koostöö teiste Euroopa rahvastega (Vennesson 2003: 235-236).

6.2. Uuringu II etapp: väärtussüsteemide analüüs

Uuringu teises etapis võrreldakse indiviidide väärtushinnangute kattumist institutsiooni väärtussüsteemidega. Käesolevas töös on võimalik välja tuua kaks riigikaitstes kehtivat väärtussüsteemi: ametnike eetikakoodeks ja kaitseväge eetikakoodeks.

Et küsimustik oleks võrreldav teiste uuringutega, siis kasutakse antud töös varem Eestis läbiviidud uuringute indikaatoreid ja skaalasid. Poliitiliste liidrite uskumusi ja väärtusi uurinud Anneli Tarkmeel tugines oma analüüsis Ronald Inglehart'i materialistlikke ja postmaterialistlikke väärtushinnangute väidetele. Tarkmeele küsitlusega võrdlemine oleks kohane siis, kui töös tuleks keskenduda *poliitikute* väärtuste väljatoomiseks. Kuna uuringu sihtrühmade seas poliitilised liidrid moodustavad ühe osa, siis jääks selliste väidete kasutamine ühekülgselt. Veel on uuritud väärtusi küsitlustega "Eesti 85", "Eesti 93", "Eesti 98", "Eesti 2003". Viimaseid uuringuid on analüüsinud Eda Heinla. Antud töö eesmärgiga lähevad rohkem kokku viimati mainitud uuringutes kasutusel olnud väärtuste indikaatorid, kuna analüüsi aluseks kasutati Rokeachi terminaalsete ja instrumentaalsete väärtuste, Ingleharti postmodernistliku ja modernistliku ühiskonna ning Schwartzi individualistliku ja kollektivistliku ühiskonna väärtussüsteemi kuuluvaid mõisteid. Nimetatud uurimuses kasutatud väärtushinnangutest kirjeldasid modernistlikku ühiskonda lapsed, perekond, kutsetöö ja postmodernistlikku ühiskonda vaheldusrikas elu, kultuurihuvide rahuldamine, omalooming, vaimne enesetäiendamine ja puhas loodus. Samu teooriaid ja indikaatoreid on kasutanud ka Veronika Kalmus ja Triin Vihalemm uurides Eesti siirdekultuuri väärtusi ja väärtusteadvuse kujunemist. Nad on mõõtnud väärtushinnanguid üksikväärtustena vastavalt Rokeachi käsitlusele ja väärtustesüsteemina vastavalt Schwartzi ideestikule, mille abil pakuti välja omapoolne empiirilisele struktuurianalüüsile tuginev tõlgendus¹⁷⁰. Sama metodoloogiat on järginud ka käesoleva töö autor.

6.2.1. Ametnike eetikakoodeks

Kriitilise diskursusanalüüsiga leiti (Vt. Lisa 5.) Avaliku Teenistuse Eetikakoodeksist järgmised ühised nimetajad: lojaalsus, avaliku huvi järgmine, (poliitiline) erapooletus, vastutusvõimelisus, ausus, viisakus, abivalmidus, väärikus, enesetäiendamine. Küsimustiku klastris *Omadused* (Teema VI) uuritakse, kuidas kehtestatud väärtused kattuvad riigikaitstes osalejate poolt antud hinnangutega. Selleks palutakse vastajatel iseloomustada erineva staatusega riigikaitstes osalejaid. Ühe staatusena on märgitud ametnik. Vastajal on võimalik valida omadusi iseloomustavate nimetuste vahel (vt. tabel 6).

---

¹⁷⁰ Kalmus & Vihalemm 2004: 32

Tabel 6. Ametnike väärtussüsteem

	Väärtuse nimetus	Omaduslik nimetus	Number küsimustikus Teema VI
1	Lojaalsus	lojaalne	(12)
2	avaliku huvi järgimine	avaliku huvi järgiv	(21)
3	(poliitiline) erapooletus	(poliitiliselt) erapooletu	(24)
4	Vastutusvõimelisus	vastutusvõimeline	(19)
5	Ausus	aus	(11)
6	Viisakus	viisakas	(14)
7	Abivalmidus	abivalmis	(10)
8	Väärikus	väärikas	(8)
9	Enesetäiendamine	õpihimuline	(15)

6.2.2. Kaitseväe eetikakoodeks

Kaitseväe eetikakoodeks nimetab kaheksat põhiväärtust, mis on sõjaväe isikkoosseisu väärtussüsteemi aluseks. Need on: ustavus; distsipliin; vastutus; ausus; õiglus; inimväärikus; õppimine ja kaalutletus. Need põhiväärtuste nimetused muudetakse omaduslikeks nimetusteks (vt tabel 7)

Tabel 7. Kaitseväe eetikakoodeksi väärtuste omaduslikud nimetused

	Väärtuse nimetus	Omaduslik nimetus	Number küsimustikus Teema VI
1	Ustavus	Ustav	(1)
2	Distsipliin	Distsiplineeritud	(9)
3	Vastutus	Vastutusvõimeline	(19)
4	Ausus	aus	(11)
5	Õiglus	Õiglane	(13)
6	Inimväärikus	Väärikas	(8)
7	Õppimine	Õpihimuline	(15)
8	Kaalutletus	Kaalutlev	(6)

Et teada saada militaarse väärtussüsteemi paiknemist modernsel postmodernsel skaalal, siis on küsitluse lisatud ka neid omadusi, mis kehtisid militaarsüsteemis modernsel ajastul. Seetõttu küsitluse tulevad juurde sellised omadused: patriotlik(2), julge(4); füüsiliselt tugev(7).

6.3. Uurimusküsimuse kontrollimine

Uurimusküsimus oli: kui ühiskonnas domineerivad liberalismile omased väärtushinnangud ja sõjaväes domineerivad konservatiivsed väärtushinnangud, siis mõjutab selline väärtushinnangute erinevus tsiviil-militaarsuhteid negatiivselt. Need avalduvad ilmingutes, kus institutsioonide vahelistes suhetes valitseb usaldamatus, valitsevate gruppide vahelises dialoogis puudub konstruktiivsus, avalikus debatis asuvad osapooled konfrontatsioonis jms.

Käesoleva töö autor püüab nii palju kui võimalik, nende väärtushinnangute erinevuse alusel hinnata, kas toimub sõjaväe kaugenemine ühiskonnast.

See kontrollimine toimub mitmes järgus. Esmalt mõõdetakse riigikaitstes osalejate väärtushinnanguid. Teiseks. Vastavalt teoreetilisele võimalusele paigutatakse skaala ühele poolele liberalismi dimensioon ja teisele poole konservatismi dimensioon. Et kontrollida töös püstitatud väidet, paigutatakse küsimustiku klastrisse Teema V *Maailmavaade* kaks küsimust:

- 1) - kelleks te ennast rohkem peate: kas konservatiivsete või liberaalsete väärtuste pooldajaks;
- 2) - milliste erakondade poolt viimastel valimistel hääletasite.

6.3.1. Vastajate väärtushinnangute mõõtmine

Terminaalsete (üld-)väärtuste loetelust saavad küsimustikule vastajad valida 12-ne nimetuse vahel ning asetada nad tähtsuse järjekorda. Väärtuste loetelu on järgmine: *patriotism, au, õiglus, demokraatia, kodanikukohustus riigi ees, vaprus, ohvrimeelsus, religioossed väärtused, isikuvabadus, inimõigused, kord ja distsipliin, Euroopa ideaal/ühised väärtused.*

Instrumentaalsete (vahend-)väärtuste loetelust saavad küsimustikule vastajad valida 12-ne nimetuse vahel ning asetada nad prioriteetsuse järjekorda. Loetelu on järgmine: *demokraatlike institutsioonide toimimine, rahvuslik ja riiklik sõltumatus, riigi suutlikkus kindlustada igaihele töökoht, rahvusvaheline õigus ja kord, ühtse Euroopa ülesehitamine, sotsiaalne kindlustatus (tervishoid, vanaduspension), kaitsepoliitiline koostöö Euroopa rahvastega, keskkonnakaitse, riigi huvide diplomaatiline ja sõjaline kaitse (kodanike kaitse võõrsil, meresõidu vabadus, lepete austamine), hariduse ja kultuuri arendamine, rahu kaitse, humanitaarabi Kolmandale Maailmale.*

6.3.2. Liberaalsed või konservatiivsed väärtused

Et kontrollida vastaja deklareeritud maailmavaate põhinemist väärtushinnangutele, võrreldakse vastaja poolt tehtud valikuid küsimustiku teemas I. ja II nimetatud väärtustega.

Liberaalsete-konservatiivsete väärtuste mõõtmiseks koostatakse tabel, kus on loetletud mitmed väärtused, mis jagunevad teljel liberaalne-konservatiivne (vt tabel 8):

Tabel 8. Liberaalsete-konservatiivsete väärtuste mõõtmine

<i>Liberaalsed väärtused</i>	<i>Konservatiivsed väärtused</i>
Isikuvabadus	Kodaniku kohustus riigi ees
Demokraatia	Patriotsim
Inimõigused	Distispliin
Demokraatlike institutsioonide toime	Riigi huvide kaitsmine
Rahvusvaheline õigus	Religioossed väärtused

Küsitluse tulemusi teemades I. ja II. Võrreldakse tabeli 8 alusel ning hinnatakse sihtgruppide paigutumine liberaalsuse/konservatiivsuse teljel.

6.3.3. Modernsed või postmodernsed väärtused

Modernseid ja postmodernseid väärtusi mõõtes saadakse teada, kas riigikaitstes osalejad omavad väärtusi, millega nad paigutuvad modernsesse ajastusse ja seega vastavasse armeed tüüpi või on nad koos ühiskonnaga suundumas postmodernsete väärtuste poole. Selleks et teada saada militaar-institutsiooni paiknemist mõnes domineerivate väärtuste sektoris, tuletakse Eestis läbiviidud uuringute küsimustikus oleva väärtuste loetelu abil sektori määratlemine. Nendest loeteludest võetakse järgmised nimetused: 1) lapsed, 2) perekond, 3) tervis, 4) armastus, 5) majanduslik heaolu, 6) puhas loodus, 7) lähedased sõbrad, 8) kutsetöö, 9) maailmasündmustega kursis olemine, 10) vaimne enesetäiendamine, 11) füüsiline vormisolek, 12) kultuurihuvide rahuldamine, 13) vaheldusrikas elu, 14) omalooming, 15) ühiskondlik tegevus. Selles loetelus kasutatud väärtushinnangutest kirjeldavad modernistlikku ühiskonda lapsed(1), perekond(2), kutsetöö(8) ja postmodernistlikku ühiskonda vaheldusrikas elu(13), kultuurihuvide rahuldamine(12), omalooming(14), vaimne enesetäiendamine(10) ja puhas loodus(6).

Tabel 9. Väärtuste paigutumine modernismi-postmodernismi teljel

<i>Modernse ühiskonna väärtused</i>	<i>Postmodernse ühiskonna väärtused</i>
Lapsed	Vaheldusrikas elu
Perekond	Kultuurihuvide rahuldamine
Kutsetöö	Omalooming
	Vaimne enesetäiendamine
	Puhas loodus

6.4. Tsiviil-militaarsuhete väärtussüsteemide erinevus

Kuna põgusa empiirilise vaatluse käigus hinnati tsiviil-militaarsuhted pigem negatiivseteks, siis töö autori poolt püstitati järgmine oletus: mida enam on sõjaväe ja ühiskonna väärtushinnangute erinevusi, seda enam on oht tsiviil-militaarsuhete osapoolte konfliktiks,

mis mõjutab tsiviil-militaarsuhete arengut negatiivselt, st. avalduvad järgmised negatiivsed ilmingud: institutsioonide vahelistes suhetes valitseb usaldamatus, dialoogis puudub konstruktiivsus, avalikus debatis asuvad osapooled konfrontatsioonis jms.

Seda oletust kontrollitakse kolmes osas:

1. väärtussüsteem - mõlemate osapoolte väärtusi mõõdetakse ja hinnatakse nii kokkulangevusi kui ka erinevusi.

2. konflikti olemasolu hinnatakse järgmiselt:

1) – avaliku retoorika vaatlemisega püstitatakse töö autori pool oletuslik hinnang tsiviil-militaarsuhetele (alapeatükk 7 tabel 11);

2) – hinnatakse konflikti olemasolu ja määratakse tsiviil-militaarsuhete erinevates valdkondades (vt. tabel 12);

3) vaadeldakse tsiviil-militaarsuhete Eesti mudelit ning seal eksisteerivaid probleemide (vt. tabel 13). Antakse üldhinnang.

3. Võrreldakse eelpool saadud tulemusi (vaadeldakse kas väärtussüsteemide erinevust saab tõlgendada konfliktsust soodustavana, st avaldab negatiivset mõju TMS).

Tsiviil-militaarsuhete hindamiseks (positiivne-negatiivne) luuakse järgnevalt skaala (vt. joonis 6). Üldjuhul demokraatlikus ühiskonnas tsiviil-militaarsuhted kahe institutsiooni vahel toimivad suunaga nii, et poliitikud kujundavad riigikaitse poliitika ja sõjavägi viib selle ellu. Suhete skeem: poliitika => sõjavägi. Suhted võivad toimida ka vastupidi: riigivõimu üritatakse mõjutada sõjaväe poolt. Sel juhul toimivad suhted kahe institutsiooni vahel vastupidise suunaga: sõjavägi => poliitika. Mõlemat suunda arvestades võib tsiviilvõimu ja sõjaväe suhted paigutada skaalale järgmiselt:

$$\frac{\text{tugev konflikt või oht kriisiks}}{\text{TMS negatiivsed}} = \frac{\text{riik}}{\text{sõjavägi}} = \frac{\text{toimib normaalselt}}{\text{TMS positiivsed}}$$

Joonis 5. Tsiviilvõimu ja sõjaväe suhete skaala

Selle skaala abil saab järeldada:

1) - kui tsiviilvõimu ja sõjaväe suhted positiivsed, siis TMS toimivad normaalselt ja riigikaitset arendatakse TMS osapoolte poolt konstruktiivse dialoogi abil;

2) - kui riigi ja sõjaväe suhted on negatiivsed, on oht tugeva¹⁷¹ konflikt tekkeks, mis võib areneda tsiviil-militaarsuhete kriisiks (mis tähendaks demokraatlikus riigis üldjuhul armeejuhi erru saatmist või vastupidi - armee juhtkond avaldab survet tsiviilvõimule).

Käesoleva töö empiirilise uuringu osas (alaptk. 7) on toodud tabel 11, mis kajastab kokkuvõtet tsiviilühiskonna suhtumisest militaar-institutsiooni. Küsimustikku asetakse eraldi teema lõiguna *Tsiviil-militaarsuhted* (Teema IV). Seal saavad vastajad hinnata riigikaitse osalevate institutsioonide (tsiviilvõimu ja sõjaväe) vahelisi suhteid. Vastajatel on valikvastuste abil võimalus valida viie erineva vastuse vahel: 1) - *suhted on väga head*; 2) – *suhted on pigem positiivsed*; 3) – *suhted on neutraalsed*; 4) – *suhted on pigem negatiivsed*; 5) - *suhted on negatiivsed*.

6.5. Väärtushinnangute mõjutegur

Lisaks põhiuuringule võrreldakse militaar-institutsiooni siseselt väärtushinnanguid, et jälgida nende mõju. Selle tõttu on küsimustikus eraldi klaster (teema VII) küsimusega *kes või mis on mõjutanud Teie väärtushinnanguid?* Valik vastustena on etteantud neli võimalust:

- NATO-ga liitumine,
- riigikaitse valitsevad väärtused,
- eetikakoodeks,
- teiste isikute eeskuju.

Skaala on: *palju, mõnevõrra ja üldse mitte*

6.5. Küsitlus

Selles lõigus tutvustab autor küsitluse meetodikat, küsitletavaid sihtgrupe, küsitluseankeedi sisu ja valimit.

6.5.1. Metoodika

1. Ühiskonna tüüp. Selleks, et teada saada, kas demokratsiseerumise tase riigis mõjutab väärtushinnanguid, võrreldakse sihtgrupe küsimustiku temadega I. ja II. erinevates riikides (Eesti, Läti ja Leedu) ning saadud andmeid võrreldakse Prantsusmaal läbiviidud uuringu tulemustega.

---

¹⁷¹ Autori märkus: tugev konflikt selles mõttes, et teatud pinge ja konfliktus on tsiviil-militaarsuhetesse sisse kodeeritud nagu käesoleva töö autor näitas põhiseadust ja muid militaarvaldkondi analüüsid. Seega tugev konflikt selles kontekstis tähistab olukorda, mis sellest tavapärasest konfliktusest erineb oma tugevustaste poolest

2. Sõjaväe tüüp. Võrreldakse, kas armee tüübil on mõju väärtushinnangutele. Küsitluse teemadega I. ja II. võrreldakse Eestis, Läti ja Leedu sihtgruppide erinevusi või sarnasusi.

3. Selleks, et teostada ühiskonna sisest võrdlust, võrreldakse militaarinstitutsiooni väärtusi Eesti ühiskonna väärtustega (Teema III.). Et uurimuse põhiobjektiks on näitena valitud Eesti ühiskond, siis võrdlusmaterjalina kasutatakse Eestis läbiviidud väärtusuuringute metoodikat ja väärtuste loetelusid.

4. Et uurida riigikaitse kontseptsiooni muutuse mõju (Eesti saamine NATO liikmeks), tuuakse välja militaar-institutsiooni väärtused modernismi-postmodernismi teljel. Selleks jagatakse Eestis läbiviidud ja käesoleva uurimuse III. teemas nimetatud väärtused Ingleharti väärtusdimensionide teljele ning määratletakse sõjaväe paiknemine ühiskondlikus väärtusdimensioni sektoris (traditsiooniline-moderne-postmoderne). Selles sektoris paiknemisega saab kontrollida uurimusküsimust: kuidas sõjavägi paikneb tsiviilühiskonna suhtes. Juhul, kui sõjavägi paikneb ühiskonnaga sarnases sektoris, tuleb rahulduda uuringu tulemusega ning nõustuda väitega, et seoses Eesti ühiskonna demokratiseerumisega on kaasnenum majandusareng, mis on kaasa toonud mitmeid muutusi: näiteks tööalase spetsialiseerumise (ohvitserid juhivad riigikaitset, ametnikud-eksperdid planeerivad riigikaitset, poliitikud kujundavad riigikaitse suuna) ja haridustaseme tõusuga on kujunenud sõltumatu mõtlemistüübiga ametiisik, kelle üheks oskuseks on suurem läbirääkimisevõime eliidiga, samuti on suurenenud inimeste vaheline usaldus¹⁷². Seda kontrollitakse küsimusega, kas institutsioonide (tsiviilvõimu ja militaar-institutsiooni) vahelised suhted on positiivsed või negatiivsed (Teema IV.).

Selleks, et võrrelda, kas väärtushinnangud ja hoiakud vastavad institutsiooni poole kehtestatud põhimõtetele, palutakse valida omaduste nimetustest ametisikutele sobivad (Teema VI.) – hiljem võrreldakse neid valikuid institutsioonide poolt kehtestatud eetikakoodeksitega. See annab tulemuse, kas võib tegemist olla väärtuste mitteühildumisega institutsiooni siseselt (juhul, kui kehtestatud eetikakoodeks ja ametisikute väärtushinnangud lahknevad).

Lisaks väärtushinnangute seosele institutsiooni poolt kehtestatud eetikakoodeksile ja põhimõtetele, kontrollitakse seost NATO-ga (Teema VII. Küsimus: mis on kõige enam mõjutanud väärtushinnanguid).

---

¹⁷² Huntington 2002:90

6.5.2. Sihtgrupid

Riigikaitstes osalejad erinevad üksteisest tegevusvaldkonna, ametiks vajaliku ettevalmistuse, ametialase või ühiskondliku positsiooniga. Ülevaadet riigikaitstes osalejatest antakse valdkondade kaupa.

Riigikaitse seadusandlikus valdkonnas tegutseb Riigikogus Riigikaitsekomisjon, mille liikmed pärinevad parlamendi erinevatest erakondadest. Komisjonis on 9 poliitikust liiget ja 3 ametnik-nõunikku. Keeruline on nende ametnike määramine. Ühelt poolt tuleks nad liigitada ametnike gruppi, kuid näiteks nõunikuna töötav ametnik määratleb end sõjaväelasena, kuna just sellise taustaga tõttu on ta sinna ametisse võetud. Seega peaks ta justkui sõjaväelaste gruppi kuuluma (?). Et ta annab nõu riigikaitset kujundavale organile, siis arvatakse ta erandkorras *kaitsepoliitikute* gruppi. Nõnda samuti teised nõunikud.

Uuringu eesmärgist lähtudes moodustaksid nemad esimese fookusgrupi, kelle abil saaks hinnata riigikaitstes kehtivaid väärtushinnanguid. Nemad esindaksid sihtgruppi, kes kujundab riigikaitset. Kuna kaitseministri kannab poliitilist vastutust ja osaleb aktiivselt riigikaitse kujundamises, siis arvatakse ka kaitseminister *kaitsepoliitikute* gruppi.

Riigikaitse juhtimise valdkond. Riigikaitse kõrgeim juht on Vabariigi President ja tema juures toimib nõuandva organina Riigikaitse nõukogu. Kuna nõukogu tegutseb vähese mõjuga riigikaitse aktiivses juhtimises, andes nõu vaid presidendile, siis teda sihtgrupiks ei arvata. Kuna president mõjutab riigikaitset **konstitutsioonilises valdkonnas** (põhiseaduse muutmise jms), siis arvatakse ta *kaitsepoliitikute* gruppi.

Riigikaitse strateegilises valdkond. Vabariigi Valitsuse juures asub Julgeolekukomisjon, kelle ülesanne on kujundada Vabariigi julgeolekupoliitika. Et Julgeolekukomisjoni peamine ülesanne on nõustada Vabariigi Valitsust, siis uuringu seisukohalt ei arvata selle liikmeid fookusgrupiks. Sihtgrupp leitakse nende ametnike hulgast, kes töötavad Kaitse-ministeeriumis kaitsepoliitika planeerimise alal. Nemad oleksid teiseks fookusgrupiks, kelle kaudu hinnatakse väärtushinnangute ja hoiakute muutusi riigikaitstes.

Riigikaitse operatiivse juhtimise valdkonnas tegutsevad kaitsevägi ja Kaitseliit. Kui viimane on täielikult vabatahtlikkuse printsiibile ülesehitatud militaarne organisatsioon, siis kaitseväes on nii vabatahtlikke (kutselisi sõjaväelasi) kui ka reservteenistust läbivaid isikuid. Siinsest valdkonnast võetakse üks sihtrühm juhtivate ohvitseride hulgast, teine ohvitseride ja kolmas nooremohvitseride seast. Sihtrühmi täiendatakse ka ohvitserideks pürgivate kadettide ning kutseliste kaadrikaitseväelaste ning reservteenistuse esindajatega.

Nende nelja riigikaitse valdkonna abil piiritletakse ja kehtestatakse töös uuringu läbiviimiseks vajalikud sihtgrupid, keda hakatakse küsitlema. Amos Perlmutter on väitnud, et uued

kutselised sõdurid on liberaalsete väärtustega tsiviilühiskonnale orienteeritud militaarse elukutsega ametiisikud¹⁷³. Seetõttu kaasatakse uuringusse üks kutselistest sõduritest koosnev üksus. Kuna Huntington on väitnud¹⁷⁴, et liberaalsetele väärtustele orienteeritud ühiskonnas ei ole piisavalt indiviide, kes oleksid valmis liituma sõjaväega, kus valitsevad teistsugused väärtushoiakud¹⁷⁵, seetõttu on uuringusse kaasatud ka ajateenijad ja kooliõpilased.

6.5.3. Ankeet

Küsitlusankeet jaotus kaheksaks teemaks, kus tuleb vastata valikvastustena. Teemad jagunevad järgmiselt:

- Teemad I. ja II. - erinevate ühiskondade võrdlus (Eesti, Läti, Leedu ja Prantsusmaa);
- Teema III. - sihtgruppide võrdlus Eesti ühiskonnas domineerivate väärtustega;
- Teema IV. - tsiviil-militaarsuhete hindamine;
- Teema V. - maailmavaatelise hoiaku määratlemine;
- Teema VI. - väärtuste võrdlemine institutsioonide siseselt;
- Teema VII. - väärtushinnangute mõjutaja;
- Teema VIII. - sotsiaalne taust.

Teema I sisaldab 12 terminaalse väärtuse nimetust - valik tuleb teha tähtsuse järgi skaalal, kus *kõige tähtsam* on 1 ja *mitte nii tähtis* on 12. Teema II sisaldab 12 instrumentaalsete väärtuse nimetust, millest tuleb teha valik olulisuse järgi skaalal, kus *kõige olulisem* on 1 ja *mitte nii oluline* on 12. Teema III sisaldab 15 erinevat väärtuse nimetust, kus iga nimetuse juures võib teha valiku: kas *väga tähtis*, *pigem tähtis*, *pigem vähetähtis*, *tähtsusetu* või *ei oska arvata*. Teema IV saab viie valikvastuse abil vastata küsimusele tsiviil-militaarsuhete kohta. Kas suhted on: *väga head*; *pigem positiivsed*; *neutraalsed*; *pigem negatiivsed* või *suhted on negatiivsed*. Teema V sisaldab kahte valikvastust: *olen rohkem liberaalsete väärtuste pooldaja* või *olen rohkem konservatiivsete väärtuste pooldaja*. Teema VI annab ette 24 omadust, millega saab iseloomustada erineva staatusega ametiisikuid (poliitik, ametnik, sõjaväelane) – vastajal tuleb omaduse ees olev number tuleb kirjutada tabeli kolmele reale kaheksasse lahtrisse. Teema VII sisaldab nelja mõjuteguri nimetust ja vastaja saab hinnata intensiivsuse üle järgmiselt: *palju*, *mõnevõrra* või *üldse mitte*. Teema VIII on ettetäidetud ja vastaja saab ristikese abil määratleda enda staatuse, hariduse jms. Ankeedi täitmine: anonüümne.

---

¹⁷³ Perlmutter 1977:xiv

¹⁷⁴ Feaver 1996:30

¹⁷⁵ Dandekeri hinnangul väljendub sõjaväe unikaalsus järgnevates institutsionaalsetes väärtustes: grupisolidarsus; auastmete tähtsus; käsuliini efektiivsus; füüsiline tugevus; ohtlikkuse tajumine; raskuste aktsepteerimine; liidriroll (Dandeker 2000:35)

6.5.4. Valim

Valimi koostamisel lähtutakse sellest, et riigikaitsega seotud inimesed jagunevad riigikaitse poliitika kujundajateks (poliitikud), otsustajateks (ametnikud) ja täideviijateks (ohvitserid). Valimi sihtgruppide määratlemisel piiratakse küsitletavate ringi isikutega, kes on otseselt seotud riigikaitse kontseptsioonide väljatöötamisega (Kaitseministeerium); riigikaitse poliitiliste otsuste vastuvõtmisega (Riigikogu Riigikaitsekomisjon) ja riigikaitse elluviimisega (Eesti Kaitsejõud). Et saada konkreetsemat võrdlust, on täiendatakse sihtrühmi kooliõpilased, ajateenijad ja tudengite kaasamisega. Valimi suuruseks on plaanitud umbes 180 inimest, kes jagunevad 12 fookusgrupiks. Küsitluse läbiviimise aeg: mai-juuni 2007.

Hiljem lisati veel üks sihtrühm – Kaitsejõudude Peastaabi ametnikud.

II PEATÜKK: EMPIIRILINE UURING

Teises peatüki alguses (alaptk.7) töö autor esmalt analüüsib tsiviil-militaarsuhteid, et saada alust tsiviil-militaarsuhete positiivsuse-negatiivsuse kohta. Edasi jätkub peatükk (alaptk.8) küsitluse „Väärtused riigikaitstes” tulemuste esitamise ja analüüsiga (alaptk.9). Teine peatükk lõppeb kokkuvõtte, kasutatud allikate loetelu ja lisadega.

7. Eesti tsiviil-militaarsuhete analüüs

Tsiviil-militaarsuhteid analüüsitakse kahel viisil: vastavalt kolmele tasandile (lõik 7.1.) ja riigikaitse juhtimise, planeerimise ja täideviimise valdkondade kaupa (lõik 7.2), mille analüüs selles osas on tehtud vastavalt varem tehtud uurimusele.

7.1. Tsiviilühiskonna suhted militaar-institutsiooniga

Tsiviilühiskond omab militaar-institutsiooniga suhteid mitmel viisil. Neid suhteid võib vaadelda kolmelt tasandilt

1. Tsiviilühiskonna liikmete tasand. Tsiviilühiskonna liikmed (meeskodanikud) on kohustatud osa võtma riigikaitsest, st neile kehtib üldine sõjaväeteenistuse kohustus. Selline kohustus tekitab osades ühiskonna liikmetes vastuseisu¹⁷⁶ ning soovitatakse riigile teistsugust armee tüüpi. Üldine ühiskonna liikmete hoiak sõjaväe suhtes tundub pigem pooldav olevat kui vaadata avaliku arvamuse küsitlusi. Sealt nähtub, et 54% vastajatest pooldab senise kohustusliku sõjaväeteenistuse jätkumist¹⁷⁷. Ka avalikkuse suhtumine kutselistesse sõduritesse on positiivne: *väga positiivne* (16%) ja *üldiselt positiivne* (53%) – nii vastati küsitlusele¹⁷⁸. Kui uuriti Eesti osalemist rahvusvahelistes sõjalistes operatsioonides, siis üle poolte (51%) vastajatest suhtus sellesse soosivalt, olgugi, et uuring viidi läbi perioodil pärast teise Eesti sõduri hukkumist missioonil¹⁷⁹. Uuringute järgi on sõjaväe kui institutsiooni usaldusväärsus püsinud üsna kõrgel. Näiteks 2003. aastal teiste institutsioonide kõrval oli kaitseväge 73%-ga neljandal kohal¹⁸⁰. Kui ühiskonna liikmetelt küsiti, millised riigipühade

---

176 "Eesti kalleim vara on üliõpilaste ajupotentsiaal, selle nüristamine sõjaväes on kuritegelik. Sisuliselt pannakse inimene aastaks ajaks vangi temast tunduvalt madalama tasemega inimeste sekka. Oma õiguste säilitamise nimel oleme valmis tegevust laiendada üle-eestiliseks," lisas õVL-i esindaja (õpilaste Vabadusvõitluse Liiga). Tema sõnul toetab õVL oma ettevõtmisega Noorte Reformiklubi Eesti palgaarmeele ülemineku algatust. *Eesti Päevalehe Online*, 22.02. 2000, <http://www.epl.ee/artikkel/101403>

¹⁷⁷ Kutsar 2005:3

¹⁷⁸ Faktum 2004:8

¹⁷⁹ Faktum 2004:7

¹⁸⁰ Kaitseministeerium 2003:25

ühisüritused ja traditsioonid väljendavad olulisi väärtusi, siis 57% oli selleks nimetanud Võidupüha ja paraadi¹⁸¹.

Selleks, et Eesti täidaks NATO-ga liitumisel võetud kohustusi, soovitatakse Eestil osa võtta rahutagamisoperatsioonidest. Kuid Eesti kutseliste sõdurite kasutamine Iraagi demokraatia kaitsel on avalikus poliitikas tekitanud lõhe. Eesti üksuste kasutamine Afganistani missioonil tõi välja juhtimistasandite segaduse ja seadusliku nõrkuse. Üks võimalik tagajärg on see, et seni kõrgel püsinud avalikkuse positiivne hoiak kaitseväe suhtes võib asendada negatiivsetega tänu kutselistele üksustele, kes peavad täitma militaarpoliitilisi otsuseid. Seoses sellega ei vasta enam ühiskonna ootustele kaitseväe suhtes, kes peab tagama rahvusriigi territooriumi puutumatus. Kui siis avaliku arvamuse huvides võetakse poliitikute poolt vastu otsus, mis ei ühti sõjaväele püstitatud ülesannetega, on tulemuseks pingestunud tsiviil-militaarsuhted. Nii võibki riigikaitse sattuda stabiilse poliitika viljelemisest hetkepoliitika olukorda. Näiteks: NATO liikmelisus kohustab, kuid valijatele meeldimine vastustab. Sarnane olukord oli Tšehhis¹⁸². Kolmas osapool, militaarne eliit, pelgab, et koos operatsioonide ärajätmisega vähendatakse ka riigikaitse rahastamist ning see omakorda nõrgestab julgeolekut, mille eest sõjaväelased vastutavad.

2. Institutsionaalne tasand. Põhiseadus võib riigikaitset kujundada kahes suunas. Esiteks. Sõjaväe eraldamine ülejäänud riigiorganite kompleksist. Teine võimalus: sõjaväe integreerimine üldisesse riigikorralduse struktuuri. Viimasel juhul ei ole sõjaväe juhtimine allutatud mitte ühele, vaid mitmele võimuorganile. Teatud mõttes võib eraldamisprintsibile põhinev organisatsioonivorm tõsta armee võimekust - tekib kõrge professionaalsus. Ent sel juhul eraldiseisva organisatsiooniga kaasneb see oht, et sõjavägi muutub riigis isoleeritud või suletud süsteemiga institutsiooniks, mis võib oma jõule toetudes poliitikat mitmel viisil mõjutada. Eestis ei kehti ei esimesena ega teisena nimetatu. Põhiseaduse riigikaitse peatüki analüüsija arvates on sõjavägi rohkem eraldatud¹⁸³ eraldi institutsiooniks, kuid samas on jäetud võimujaotus segaseks - selles on püütud ühendada nii presidentaalse kui ka demokraatliku juhtimise printsibiid¹⁸⁴. Segane võimujaotus on tekitanud palju negatiivseid suhteid tipp-poliitikute ja militaar-eliidi vahel¹⁸⁵.

---

¹⁸¹ Leplane 2002:8

¹⁸² TMS uurija Simon kirjutab, et poliitiliselt on väga populaarne vähendada ajateenijate arvu, kuid ükskord saab see aeg saab läbi ning tuleb seista silmitsi reaalsusega, mis nõuab professionaalset kaitsejõudu (Simon 2004:256)

¹⁸³ „kuid samas on kaitsevæorganisatsiooni suhestatus teiste riigiorganitega kaldunud eraldumise printsibi suunas (Eesti Vabariigi Justiitsministeerium (2005), „Eesti Vabariigi Põhiseaduse Ekspertiisikomisjoni lõpparuanne”, [http://www.just.ee/10738\(06.04.2005\)](http://www.just.ee/10738(06.04.2005)))

¹⁸⁴ „Nii ei saa olla ka küsimust, kas kaitsevæ juhataja võib alluda peaministrile, presidendile, kaitseministrile või ehk hoopis riigikogu esimehele või kõigile neile korraga. Muutkem nüüd käsuliin lõpuks selgeks ja üheselt

3. Võimu tasand. Demokraatlikule ühiskonnale sobiva tsiviilkontrolli mudeli ja põhimõtte järgi on sõjavägi tsiviilvõimu juurde integreeritud osa ja kuulub ühtlasi üldisesse ühiskonna struktuuri. Milliseks kujunevad tsiviilühiskonna suhted militaar-institutsiooniga ja kuidas mõjub tsiviil-militaarsuhetele tsiviilkontroll põhimõte, püütakse välja tuua järgnevas lõigus. Kui varem riigikaitse paiknes väljaspool poliitikat¹⁸⁶, siis demokraatliku režiimi põlistumisega Eestis on saavutatud kaitseväge üle demokraatlik tsiviilkontroll. Selle juurutamine on kaasa toonud tõsiseid tsiviil-militaarsuhete kriise. Näiteks 1993. aastal Pullapääal või siis, kui president Lennart Meri aastal 2000 saatis erru kaitseväge juhataja Johannes Kerdi põhjendusega, et armeejuht ei olnud valmis kaasa minema armee struktuurireformiga¹⁸⁷. Tänapäeval on riigikaitsega seonduv osa avalikust poliitilisest diskussioonist. Tihti kipub see jääma ühepoolseks, kuna poliitilisel võimul eliidil on täielik meelevald militaarküsimustega tegelemiseks, kuid militaarsüsteemi eetika järgi on kaitseväelastel keelatud kommenteerida poliitikaga seonduvaid asju. See on toonud kaasa valulikke reaktsioone ja osapoolte usaldamatut käitumist teineteise suhtes. Poliitilise ja militaarse eliidi dialoogi konfrontatsioon erinevate kontseptsioonide küsimustes on loonud usaldamatuse õhkkonna riigikaitse¹⁸⁸. Senine riigikaitse kontseptsioon tekitas peamiselt reserv-kaitseväelasi. Uuem riigikaitse kontseptsioon liigub teises suunas¹⁸⁹ – vähendab ajateenijate arvu, sest põhirõhk on väikesearvuliste (kutseliste) üksuste loomisel.

---

mõistetavaks”, Toomas Hendrik Ilves: rohkem võimu riigikogule, *Postimees Online*, http://www.postimees.ee/020407/esileht/olulised_temad/riigikogu_2007/253215.php

¹⁸⁵ „Ma ei saa riigikaitsekomisjoni liikmena kuidagi nõus olla kaitseminister Andrus Ööveli taotlusega kehtestada ministri otsene käsuliin kaitseväge juhataja suhtes, samuti sellega, et riigikaitse kõrgeimaks juhiks oleks peaminister. Esiteks oleks see vastuolus kehtiva põhiseadusega, teiseks kehtestaks sisuliselt kaitsejõudude parteipoliitilise juhtimise printsiibi, kolmandaks järgiks endise N Liidu eeskuju, kus minister oli kõrge pagunikandja, kes kaitsejõudusid käsutab, neljandaks looks see olukorra, kus riigipea (president) on lahutatud sõja ja rahu küsimuste otsesest otsustamisest.”, Jaanus Betlem, ”Kaitseministeerium või uppuv laev?”, *Postimees*, 03.10.1997

¹⁸⁶ Endine kaitseminister Uluots selgitab tsiviil- ja militaarvõimude pädevust järgmiselt: „Peastaap ei saa ega tohi vastu võtta otsuseid, mis kuuluvad Riigikogu, valitsuse või kaitseministeeriumi kompetentsi. Selliseid otsuseid on aga peastaabist tulnud viimasel ajal ridamisi - kasvõi Balti sõjalise liidu loomine. --- Demokraatlikus riigis allub sõjavägi tsiviilkontrollile, mille esmaseks lüliks on kaitseministeerium, ja sõjaväge juhataja õigused on seadusega piiratud”, Ülo Uluots, „Sõjavägi ja tsiviilkontroll”, *Eesti Päevaleht*, 04.12.1995.

¹⁸⁷ President Lennart Meri põhjendas ajalehele antud intervjuus kaitseväge juhataja erru saatmise põhjusi: „Tegin Riigikogule ettepaneku kindralleitnant Johannes Kerdi vabastamiseks kaitseväge juhataja ametikohalt, kuna pean seda riigikaitse kõrgeima juhina vajalikuks Eesti riigikaitse juhtimise seisukohalt. --- ... kaitseväl seisavad ees struktuurireformid, mis muudavad kaitseväge efektiivsemaks ja paindlikumaks. Struktuurireformi elluviimiseks vajame kaitseväge juhti, kes on selle vajaduses kindlalt veendunud ning suudab uuendusi kindlalt käel juhtida”, Peeter Tali, „Me ehitame iseseisva Eesti kaitseväge, mitte aga veneaegset tankikolonni”, *Eesti Päevaleht*, 07.07.2000.

¹⁸⁸ Kaitsejõudude Peastaabi ülem Alar Lanemann peab riigikaitsele halvimal viisil pidevat muutmist: „alati mõjub halvasti määramatus ja segadus. Kui öelda välja, et nüüd me teeme riigikaitstes midagi teistmoodi, tekib segadus”. Alar Laneman, „Sõjavägi on väga turvaline koht”, *Eesti Päevaleht*, 22.02.2005.

¹⁸⁹ Kolumnist Hvostov toob välja riigikaitse kontseptsioonis peituvat vastuolu, mis ühelt poolt nagu tühistab senise Eesti sõjalise kaitse strateegia, kus sees nii “Eesti kaitsejõudude väljaarendamise esimene ülesanne on vajalikul tasemel iseseisva kaitsevõime loomine”, kui ka “...suurendada kõigil NATO operatsioonidel

Tsiviilkontrolli põhimõtte tähendab seda, et riigikaitse kavandamisel ja elluviimisel on poliitikutele, ametnikele ja sõjaväelastele määratud kindlad ülesanded ja pädevus. Sellega püütakse tagada poliitilise võimu ja professionaalse võimekuse tasakaal. Eesti armee (kaitseväe) staatuse ja paiknemise üle riigivõimu struktuuris vaieldi aastaid. Praeguseks on jõutud kokkuleppele, et Kaitsevägi, täidesaatva riigivõimu asutusena, paikneb kaitseministeeriumi alluvuses. Demokraatlikus riigis kuulub tsiviilvõimu pädevusse riigikaitse seadusandlus, kaitse-eelarve kinnitamine ja kõrgem poliitiline juhtimine¹⁹⁰. Probleem, millele on vihjanud tsiviil-militaarsuhete uurijad, peitub küsimuses: kuidas ja kui palju nende poliitiliste otsuste ettevalmistamisel on kaasatud sõjaväeliste ekspertide abi. Üldjuhul arvatakse, et sõjaväelaste kompetentsi kuulub ainult riigikaitse taktikaline valdkond, milles tuleb ellu viia poliitilised juhised. Kui tsiviil-militaarsuhted ei toimi normaalsena, positiivsete või vähemalt neutraalsena, siis sõjaväelased ei usalda poliitikuid, kes on valitud vaid üheks valitsemisperioodiks ja kes püüavad läbi suruda oma ideoloogilisi kavatsusi. Demokraatlikes ühiskondades kehtib tava, et poliitiline tsiviiljuhtkond ei sekku sõjaväe taktikalise valdkonna otsustesse. Nii on ka Eestis, kus kaitseminister saab tunnistada kehtetuks kaitseväe juhataja käskkirja, kuid armeejuhile alluva väeosa ülemale minister korraldusi jagada ei saa. Seda, kuidas on korraldatud tsiviilühiskonna suhted militaar-institutsiooniga, võib võtta demokratiseerumise ühe indikaatorina. Arenenud demokraatiaga ühiskonnas peetakse aktsepteeritavaks seda, kui armee kaudselt, mitte ainult valitsuse ja parlamendi kaudu, vaid ka parteidele mõju avaldab oma liikmete kaudu. See sõltub konstitutsioonilistest sätetest, mis lubavad kodanikel osa võtta valimistest või olla ise valitud. Eesti seadused piiravad sõjaväelasi kahe sättega: ei tohi olla valitud juhtorganitesse ega kuuluda erakondadesse¹⁹¹.

Tsiviilühiskonna liikmed võivad koonduda ja väljendada oma arvamust või kujundada avalikku arvamust, ka sõjaväe poolt või vastu. Seoses sellega ilmneb konflikt sõnavabaduse õigusega. Põhiseaduse järgi on kõigil õigus avaldada arvamusi ja ideid, kuid tärkava demokraatiaga riigis võetakse sõjaväelaste avalikke sõnavõtte poliitikasse tungimisena¹⁹². Selles nähakse demokraatlike tavade rikkumist. Kuid riigiti on need tavad erinevad.

---

osalemiseks mõeldud üksuste osa ja vähendada ainult rahvusliku territooriumi kaitseks mõeldud osa”, Andrei Hvostov, „Riigikaitsealine pulse, hetkeseis”, *Eesti Ekspress*, 26.10.2003.

¹⁹⁰ Almann 2003:8?

¹⁹¹ § 125. Tegevteenistuses olev isik ei tohi olla muus valitavas ega nimetatavas ametis ega osa võtta ühegi erakonna tegevusest., Põhiseadus X peatükk, <http://www.president.ee/et/vabariik/p6hiseadus.php?gid=81896>, (02.06.2007)

¹⁹² „Kaitsepoliitika kujundamine eeldab, et põhivastutuse kandjaks on parlament. Kuid Eestis on juba aastaid ilmnunud üks murettekitav tendents. /.../ ... pärast ohvitseride ja eriti kõrgemate ohvitseride avalikke riigikaitseteemalisi esinemisi kuulen ikka ja jälle poliitikute suust arvamisi, et kindral X või kapten Y on ülbeks

Võimu küsimuse lahendamiseks jagab Huntington tsiviilkontrolli kaheks, subjektiivseks ja objektiivseks. Tema arvates parim on objektiivne kontroll, kus poliitiline võimutasand defineerib sõjaväele ülesanded ja sõjalised eesmärgid ning sõjaväeline juhtkond viib need ellu. Seejuures tsiviilvõim ei sekku sõjaväe siseellu ja operatsioonidesse. See variant kindlustab selle, et ohvitser on kõrge professionaalsusega ametiisik. On ilmne, et ühiskonnas valitsevad parteid püüavad oma mõju laiendada riigi kõigile struktuuridele, kaasaarvatud sõjaväele. Selleks on võimalus, kui poliitiline juhtkond püüab tugevdada oma võimu sõjaväe kaudu sellega, et edutab poliitiliselt sobivaid kandidaate armee juhtivatele positsioonidele. Antud juhul on tegemist tsiviilvõimu subjektiivse käitumisega ning valiku kriteeriumiks pole mitte professionaalsus, vaid lojaalsus võimuparteile. Objektiivse tsiviilkontrolli puhul eeldab Huntington, et sellest fenomeni ei teki. Eestis taoline nähtus veel 2006. aastal eksisteeris¹⁹³. Kuigi tsiviilvõimule allumine on demokraatlikus ühiskonnas sõjaväe juhtimise üks komponent teiste hulgas, on selle rakendamine tärkava demokraatiaga riigis nagu Eesti olnud valuline¹⁹⁴.

Tabel 10. Tsiviilühiskonna suhtumine militaar-institutsiooni Eestis

	<i>Suhtumine militaar-institutsiooni</i>
Ühiskonna liikmed	- pooldav (suhtumine pigem positiivne)
Tsiviil-partnerid (KOV)	- üksikud positiivsed, üksikud negatiivsed
Kohalikud poliitilised liidrid; Poliitilised liidrid	- mitte toetav (neutraalne), kohati negatiivsed
Tsiviilvõimu esindajad	- kohati negatiivsed
Kokkuvõte: tsiviil-ühiskonna suhtumist militaar-institutsiooni ei ole võimalik empiirilise vaatlusega määratleda	
Oletuslik hinnang: suhtumine militaar-institutsiooni ühiskonnas tervikuna on pigem positiivne, kuid mida kõrgemale võimuhierarhias, seda enam esineb negatiivseid ilminguid	

Kokkuvõte. Need hinnangud tabelis on tunnetuslikud ja saadud avaliku retoorika jälgimise käigus ning põhinevad meedias avaldatule. Tsiviilühiskonna suhted sõjaväega Eestis on kokkuvõetavad järgmistega aspektidega:

---

läinud ja topib nina asjadesse, mis pole absoluutselt tema hinnata”, Olev Raidla, „Kui suur on ohvitseri sõnavabadus”, *Eesti Päevaleht*, 21.10.2003.

¹⁹³ „Kaitseliidu Vanematekogu esimees, riigikogu liige Olari Taal ütles, et «... Kaitseliidu ülema otsingud kippusid minema juba poliitilistesse tõmbetuultesse, siis selle vältimiseks otsustas vanematekogu toetada kaitseväge juhataja esitatud kandidaati”, „Kaitseliidu uus ülem võib tulla piirivalvest”, *Eesti Päevaleht Online* 22.05.2006, <http://www.epl.ee/artikkel/321381>; vt. lisaks: „Lumiste nõusolek lõpetas ka Ligi-Kõutsi erimeelsused, kus mõlemad pakkusid riigikaitseorganisatsiooni etteotsa vastastikku ohvitseri, kellega teine pool ei nõustunud”, *Eesti Päevaleht Online* 07.08.2006, <http://www.epl.ee/artikkel/350090>,

¹⁹⁴ „Parlamendis esinenud Meri ja Luik tunnistasid, et Kert läks vastuollu tsiviilkontrolli põhimõtetega”, Toomas Sildam, „Kõuts kutsus Kerti oma tulevasse meeskonda”, *Eesti Päevaleht*, 29.08.2000

- 1) tsiviilühiskonna liikmete suhted sõjaväega tekivad seadusliku kohustuse tõttu – see tekitab nii positiivseid kui negatiivseid suhteid – üldiselt suhtumine militaar-institutsiooni pooldav - seega positiivne;
- 2) institutsionaalsel tasandil on sõjaväelastele seatud mõningad piirangud (näiteks: keelatud olla erakonna liikmed) – seega tsiviilvõimu esindajatel, näiteks poliitilistel liidritel pole võimalik omada suhteid sõjaväelastega – seega ei saa öelda, kas suhted on positiivsed või negatiivsed;
- 3) kaitsevägi suhtleb tihti kohalike valla esindustega (õppused Kevadtorm, laskeharjutused polügoonil, Kloogal) – suhtumine tõrjuv, seega pigem negatiivne;
- 4) tsiviilvõimu esindajad taunivad sõjaväelaste esinemist avalikus meedias – suhtumine pigem negatiivne;
- 5) tsiviilvõim omab sõjaväe üle võimu tsiviilkontrolli põhimõttel - seega tsiviilvõimu esindus suhtleb sõjaväega võimu positsioonilt – võimalik, et teine pool tõlgendab suhteid pigem negatiivselt kui positiivselt.

Et selles küsimuses oleks suurem selgus, vaadeldakse järgmises lõigus militaar-institutsiooni suhteid tsiviilühiskonnaga.

7.2. Militaar-institutsiooni suhted tsiviilühiskonnaga

Selles lõigus keskendutakse militaar-institutsiooni suhetele tsiviilühiskonnaga. Üldiselt võib militaar-institutsiooni jaotada kolmeks: riigikaitse juhtimine, riigikaitse planeerimine ja riigikaitse eesmärkide elluviimine.

1. Riigikaitse juhtimine on jaotatud erinevate institutsioonide vahel – sellest oli eespool selgitusi mitmes kohas. Oluline on juurde mainida, et riigikaitse juhtimises on ülekaalus poliitikud (vt. Joonis 2 või Tabel 6). Nende staatuse üheks põhiomaduseks on see, et nad on valitud teatud perioodiks või vahetuvad muudel põhjustel. Näiteks on Eestis viimase 5 aasta jooksul olnud 4 kaitseministrit. Seega jääb tsiviil-militaarsuhete telje ühele poolele pikaajalise ja püsiva teenistusajaga ametiisikud (ametnikud ja ohvitserid) ja teisele poole ajutised, teatud ametiperioodiks valitud poliitikud. Ent suhted kujunevad protsessi käigus¹⁹⁵. Kui protsess on rahuliku dünaamikaga, siis tekib osapoolte vahel usaldus. Kui aga tsiviil-militaarsuhete üks osapool on pidevalt vahetuv, võib ennustada, kuidas see mõjutab suhete kulgu.

---

¹⁹⁵ „Tsiivil-militaarsuhete areng on dünaamiline protsess. --- Tuleb meeles pidada, et mingil määral on pinged sõjaväelise ja tsiviilelu vahel ühes demokraatliku korruga riigis igati normaalsed ja eluterved. Teatud konflikt on paratamatu, kuid see tuleb võimaluse korral maandada”, Merle Maigre, „Tsiivil-militaarsuhted Eestis”, *Diplomaatia* 38, <http://www.diplomaatia.ee/est/artikkel.php?id=177>

2. Riigikaitse planeerimine on jaotatud peamiselt kahe institutsiooni vahel: Riigikogu Riigikaitsekomisjon ja Kaitseministeerium. Esimese ülesanne on seadustada kaitseministeeriumi poolt pakutavad seaduseelnõud, samuti püstitada riigikaitseks vajalikud ülesanded (näiteks võttes vastu riigikaitse kontseptsiooni). Kaitseministeerium, kelle ülesandeks on riigikaitse planeerimine ja korraldamine, vajab selleks ametnikke ja eksperte. Just see küsimus võib olla mitmete tsiviil-militaarsuhete pingete aluseks: kelle ekspertarvamust Kaitseministeerium peab rohkem arvestada - kas tsiviilametnike ja kaitsepoliitikute arvamust või sõjaväelastest täideviijate oma? Riigikaitse elluviimise operatiivne valdkond on antud Kaitsejõudude Peastaabi pädevusse. Sinna on koondunud pikaajalise kogemuse ja juhtimispädevusega ohvitserid. Seadustega reguleeritud suhtluse järgi peaks riigikaitse elluviijad (ohvitserid) suhtlema peamiselt Kaitseministeeriumiga, kes neid esindab seadusliku võimu, st Riigikogu ees. Siin võib olla teine tsiviil-militaarsuhete pingeallikas – ohvitseride korpus peab alluma tsiviilametnikele, kellel võib olla puuduvad militaarvaldkonnaga varasemad kokkupuuted (näiteks pole osalenud reservteenistuses) ja kes kaitsepoliitikat planeerides ei arvesta militaar-eliidi kui sõjaliste ekspertidega¹⁹⁶.

Kui Avaliku Teenistuse Eetikakoodeksi järgi peavad ametnikud olema poliitiliselt erapooletud (vt. Lisa 2. p.11) ja järgima poliitikute tahet (vt. Lisa 2. p.3), siis võib juhtuda, et tihti vahetuva poliitikust ministriga muutuvad kavad riigikaitse planeerimisel ja riigikaitse korralduses. Kuidas selline pidev muutumine¹⁹⁷ riigikaitset puudutavates küsimustes mõjutab selgete korralduste ja kindlate tegevusplaaniga harjunud sõjaväelasi või planeerimises osalevaid ametnikke, võib üsna üheselt prognoosida.

3. Riigikaitse eesmärkide elluviimine. Riigikaitseks vajaliku väljaõppe ja sõjalise valmisoleku eest vastutab kaitseväge¹⁹⁸.

Alljärgnevas tabelis (vt. tabel 11) on kokkuvõetud militaar-institutsiooni suhted tsiviilühiskonnaga.

---

¹⁹⁶ Kaitseminister Ligi avaldab arvamust sõjaväelaste eksperthinnangu saamise kohta: „Mina pean saama kõigi kaitseväelaste ekspertiisi teatud inimeste kaudu, need on eelkõige kaitseväge juhataja, peastaabi ülem, aga mitte ühe peastaabi osakonna juhataja oma. Kui ma seda ei küsi, siis see on minu valik.» lausus Ligi. 14. oktoobri Postimehe lisale Arter antud intervjuus ütles Leo Kunnas, et «Oma ametikoha tõttu ei avalda ma arvamust isikute, vaid seisukohtade suhtes», „Ligi: kaitseväes on reegleid eirav tuumik”, *Postimees Online*, <http://www.postimees.ee/011106/esileht/siseuudised/224883.php>

¹⁹⁷ Endine Kaitsejõudude Peastaabi ülem Alar Lanemann peab riigikaitsele halvimal viisil pidevat muutmist: „alati mõjub halvasti määramatus ja segadus. Kui öelda välja, et nüüd me teeme riigikaitset midagi teistmoodi, tekib segadus”. Alar Laneman, „Sõjavägi on väga turvaline koht”, *Eesti Päevaleht*, 22.02.2005.

¹⁹⁸ Riigikaitse elluviimise operatiivne valdkond (kaitseväge) toetub pikaajalisele planeeringule ja väljaõppele, sest teatava sõjalise võimekuse saavutamiseks on vaja reservüksustesse treenida kindel arv kodanikke, hankida uuemat relvastust ja õpetada välja militaar-tehnikud nendega opereerimiseks. Selline protsess vältab aastaid. Teiseks iseloomustab kaitseväge struktuurne ülesehitus (võimuhierarhia tipus on kaitseväge juhataja, kellele alluvad vastavalt subordinatsioonile väeosad) ja tegevuste täpne reguleeritus. Nendele aspektidele baseerub kaitseväge valmisolek ja efektiivsus

Tabel 11. Militaar-inst.(sõjaväe) suhted tsiviilühiskonnaga

	Suhtlemise viis, laad	Suhte tüüp	Konflikti oht/ määr	Suhe: positiivne/negatiivne
riigikaitse kõrgeim juht (president)	kaudne; määrab ja vabastab ametist kaitseväge juhataja	alluvussuhe	olemas/kõrge ¹⁹⁹	pigem negatiivne
Riigikaitse kujundajad (Riigikogu)	kaudne, seadusandlik ja järelvaatav	kontrolliv	puudub/madal	neutraalne
Valitsus	üldiselt kaudne, mõnedes küsimustes otsene	juhtiv kaudselt (eelarve ja seaduseelnõude esitamine)	puudub/pigem madal	neutraalne
Kaitseminister	otsene; teostab kontrolli kaitseväge juhataja üle	armeejuht on ministri ees vastust andev	olemas/keskmisest kõrgem	pigem negatiivne
Kaitseplaneerijad (kaitseministeerium)	sõltuvussuhe	nõu küsiv või ignoreeriv	olemas/ajuti kõrge ²⁰⁰	neutraalsed, ajuti negatiivsed

Kokkuvõte. Vaadeldes militaarinstiitutsiooni suhteid tsiviilühiskonna esindajatega, võib üldistavalt väita, et kolmest osapoolest (poliitikud, ametnikud, ohvitserid) koosnevas suheteringis üks osapool on pidevalt vahetuv. Võib prognoosida, et selline olukord raskendab tsiviil-militaarsuhete normaalset kulgu. Sellises olukorras ei teki sõjaväelastel usaldust tihti vahetuvad poliitikute vastu. Ka ametnikud, riigikaitset planeerides, on ebamäärasel olukorras: ühelt poolt peavad järgima poliitikute tahet ning teiselt poolt arvestama sõjaväelaste kui ekspertide arvamusega. See muudab tsiviil-militaarsuhteid komplitseerituks. Teoreetiliselt võib hinnata konflikti ohtu tsiviil-militaarsuhete juhtimise valdkonnas suhteliselt kõrgeks ning riigikaitse kujundamise ja planeerimise valdkonnas neutraalseteks.

7.3. Kokkuvõte tsiviil-militaarsuhetest

Eesti poliitikutel puudusid varasemad sõjaväelastega suhtlemise kogemused. Enne Eesti taasiseseisvumist oli Eestis võõrriigi armee, mille juhtimine jäi Eestist väljapoole. See armee lahkus 1994. aastal. Eesti riigi armee ülesehitamine algas 1991. aastal. Kuid riigikaitse faktilisest ülesehitamisest märksa pikema ajaga juurduvad demokraatlikud tavad. Taasiseseisvumisaja esimese poole poliitikud on olnud algatajate ja poliitikate kujundajate rollis. Riigikaitse kontseptsioon on teinud läbi suure muutuse, iseseisvast riigist on saanud liige sõjalises alliansis, kus kehtib kollektiivse kaitse põhimõte. Taasiseseisvumise aja teise poole poliitikute õlule on jäänud vastuvõetud kontseptsioonide ja seaduste ellurakendamine. Esimene tõsine oht tsiviil-militaarsuhtes oli Eestis 1993. aastal, mil poliitikuid pidid maha

¹⁹⁹ Autori märkus: kolmest kaitseväge juhatajast on president saatnud erru kaks, st nad ei ole lahkunud ametist omal soovil

²⁰⁰ Kaitseväge juhataja Tarmo Kõutsi kritiseeris Kaitseministeeriumi poolt kirjutatud kaitseväge korralduse seaduse eelnõud, kuna see võib senise objektiivse tsiviilkontrolli muuta subjektiivseks, sest seniselt valitsuse alluvusest tahetakse kaitseväge allutada ühele ministri-le: „Kaitseväge ja kaitseministeeriumi vahel keeb viimaste aastate suurim konflikt, sest sõjaväelased soovivad teistsugust kaitseväge töö korraldamist kui tsiviilametnikud”. Jaanus Piirsalu, „Kõuts sõjaväge juhtimise pärast ametnikega tülis”, *Eesti Päevaleht*, 11.11.2005

rahustama pinged, mis tekkisid sõjaväestatud üksusega. Olukorra tegi tõsisemaks asjaolu, et ka poliitikud olid segatud sellesse vastuhakku. Hiljem on konfliktid on jätkunud sellelt pinnalt, kus tsiviil-militaarsuhted ei ole reguleeritud piisava selgusega. Segadusi on olnud riigikaitse juhtimise valdkonnas. Tsiviil-militaarsuhete demokraatlikud tavad ja juhtimisstiilid (tsiviilkontroll) alles juurduvad. Seega võib Eesti teatud tingimustel jätta samasse tsiviil-militaarsuhete mudelisse, kuhu ta paigutati teadlaste poolt 2002. aastal ehkki osad seal nimetatud probleemidest on ära langenud. Selle mudeli valdkondade ja käesoleva seisundi hindamiseks on loodud järgnev tabel (vt. Tabel 12).

Tabel 12. Tsiviil-militaarsuhete analüüs

	Seisund/olukord/süsteem	Probleem (konflikt või lõhe)
Ühiskonna tüüp	Demokraatlik; sõjavägi on integreeritud riigikorralduse struktuuri (üldine riigikaitsekoostus)	Eksisteerib lõhe – sõjaväe integratsioon ühiskonna korraldusse kaldub eraldumise suunas
Konstitutsioon	Segatud presidentaalne ja demo-kraatlik ühiskonna korraldamise süsteem	Konflikt on sisse kodeeritud ja püsik seni kuni toimub põhiseaduse muutmine ²⁰¹
Institutsionaalne valdkond	kaitsevägi kui institutsioon on väljakujunenud ja toimib suletud süsteemina (ei saa olla samal ajal kaitsevälaline ja aktiivne ühiskonnas)	Usaldus võrreldes teiste institutsioonidega kõrge, ent viimastel aastatel langustrendiga
Poliitika valdkond	Sõjaväelased on poliitiliselt neutraalsed (keeld kuuluda erakondadesse või olla valitud)	Poliitikud ei ole neutraalsed sõjaväe suhtes, avalikus retoorikas pigem negatiivsed
Võimu valdkond	Demokraatlikud tavad juurduvad: tsiviilkontroll vs presidentaalne käsuliini tunnustamine	Pidevad konfliktid kaitseministrite ja armeemuutjate vahel
Seaduste valdkond	Seadussüsteem pole täielik (riigikaitse seadused osaliselt puudu)	Seadustes valitsev lünklikus lubab tegutseda ad hoc ja see tekitab konflikte
Ametnikud	Ametnikel ja kaitsevälalastel on kehtestatud oma eetikakoodeksid	Võrdluseks vaata ptk 4 „Väärtussüsteemid”
Ühiskonna liikmed	Vanem põlvkond – traditsioonilise või modernse ühiskonna pooldajad; noored pigem postmaterialistid	suhtumine riigikaitse toetav, kuid osavõtt vähene ²⁰²
Üksikisik, kelle riigikaitse kohustus	Noorte väärtussüsteemis esikohal majanduslik heaolu, ühiskondlik staatus, töökoht, perekond, haridus ²⁰³	riigikaitse suhtumise loosung = <i>Jah, aga palun ilma minuta!</i>

Tabelis 12 toodud ülevaate kokkuvõtteks võib öelda, et probleemid tekivad seal, kus peaksid olema seadused või demokraatlikud tavad. Kuna need puuduvad, võiks neid asendada väärtussüsteem. Näiteks eetikakoodeksi eesmärk on korrastada ühiskondlikke suhteid ja läbi

²⁰¹ Autori märkus: president Ilves algatas põhiseaduse muutmise selles aspektis mais 2007.aastal

²⁰² „Eelmise ajateenistusse kutsumise ajal mullu oktoobris ei ilmunud 1239 kutsealusest kohale 193 ehk peaaegu iga kuues”, Toomas Sildam, Peeter Kuimet, Riik hakkab armeepõlgureid pitsitama, *Postimees*, 05.07.2006, <http://uudisvoog.postimees.ee/050706/esileht/siseuudised/208190.php>

²⁰³ Kruusvall & Tomson 2004: 120-121, 123

teatud õiguslikkuse reguleerida ametialast käitumist²⁰⁴. Seetõttu on oluline uurida väärtussüsteemide vastavust ühiskonna ja institutsioonide väärtustele.

8. Küsitlus „Väärtused riigikaitstes” ja selle tulemused

Käesoleva töö autor koostas teoreetilise osa ja empiirilise uuringu esimese etapi põhjal seitsme teemaga küsimustiku ning viis läbi empiirilise uuringu käesoleva aasta aprillist kuni juulini. Küsitlus toimus küsitlusankeetidele kirjaliku vastamisega. Järgnevas alapeatükis (8.) esitletakse tulemusi teemade kaupa. Seejärel toimub tulemuste analüüs (alapeatükk 9.).

Küsitluse ankeete jagati välja 272. Ankeete laekus tagasi 195, milles korrektselt (piisavalt) täidetuna võeti analüüsimiseks 189. Küsitluse vastused kanti andmeprogrammi SPSS²⁰⁵.

Tulemuste esitamise skeem – vt märkust²⁰⁶.

8.1. Üldised väärtused (küsitluses teema I)

Üldiste väärtuste võrdlemisel esitatakse kõige pealt joonis, kus on graafiliselt kujutatud iga fookusgrupi hinnangud. Joonisel lugemisel tuleb arvestada, et kõrgeim väärtus võrdub ühega, s.t. väärtus, mida vastaja pidas kõige tähtsamaks. Sarnasusteks loetakse kõikumisi hinnangutes on kohapositioni erinevus ühe või kahe ühiku võrra ning erinevusi kommenteeritakse ja analüüsitakse siis, kui väärtushinnangute vahe on pluss-miinus kolme või rohkema koha võrra kõrgemal või madalamal.

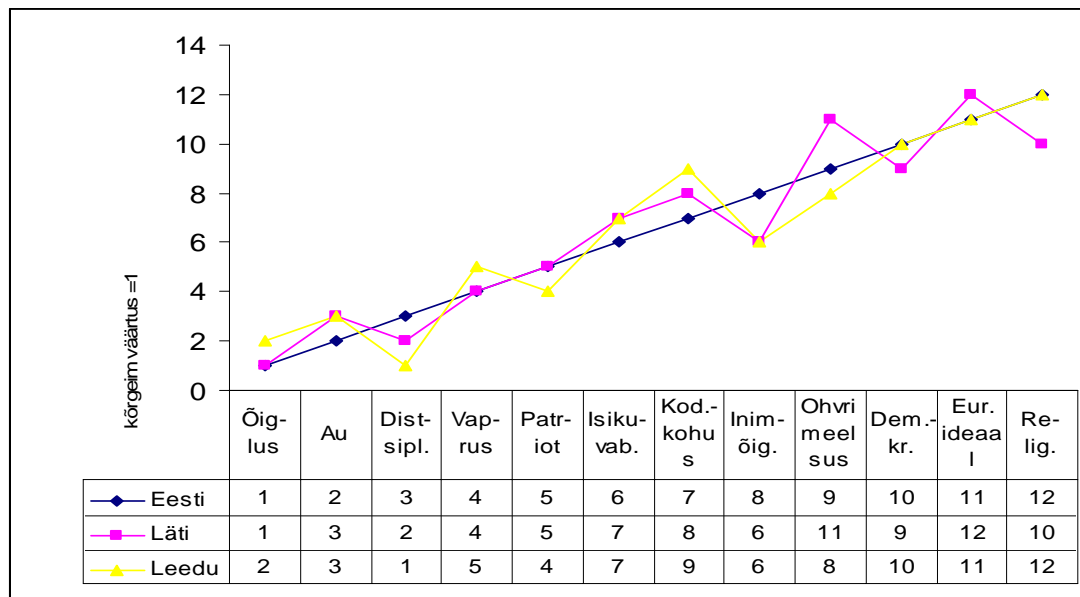
²⁰⁴ „Mõnikord arvatakse, et õigus on peamine või isegi ainus ühiskondliku regulatsiooni mehhanism, millega inimene igapäevaselt kokku puutub. Tegelikult olid inimesed ammu enne õiguse tekkimist ja seaduste kehtestamist allutatud erinevatele moraalireeglitele ja tavadele, mis korrastasid inimekäitumist. /.../ Leidub tegevusi, mis on küll õigusvastased, kuid pole automaatselt ebaetiliselt (näiteks sõidukiiruse ületamine, et kedagi autoga kiiresti haiglasse toimetada). Samuti võib valetamine olla ebaetiline, kuid see ei tähenda veel, et valetaja rikuks alati seadust”, (Etikakoodeksite käsiraamat 2007:14).

²⁰⁵ Kuna programmi poolt tehtud tabelleid on palju, siis töö Lisas 6. esitatakse neist ainult üldkokkuvõtted. Nende tabelite abil on tulemuste paremaks esitamiseks tehtud Excel-programmis joonised, mida esitletakse kuuendas peatükis. Jooniste aluseks olevaid Excel tabelleid ei esitata, kuna originaal-arvutused pärinevad SPSS tabelitest.

²⁰⁶ Tulemused esitatakse järgmiselt: esmalt esitatakse Eesti ohvitseride väärtused ja neid võrreldakse Läti ja Leedu ohvitseride väärtustega, et vaadata sarnasusi ja erinevusi (võrdlus toimub küsitluse teemades I. ja II.); teiseks esitatakse Eesti ühiskonna militaar- ja tsiviilgruppide võrdlus – nende kokkuvõtet võrreldakse Prantsusmaa küsitluse tulemustega (võrdlus toimub küsitluse teemades I. ja II.); kolmandaks jätkub võrdlemine Eesti ühiskonna sisesele, mille tõttu Läti ja Leedu ühe Eesti ohvitseride fookusgrupi ankeetide väljaarvamisega kahaneb analüüsi kasutatud ankeetide arv 189-lt 145-le (võrdlus toimub küsitluse teemas III.). NB! Mõne teema arvulises kokkuvõttes võib märgata, et vastajaid oli vähem, s.t. et mõni vastaja ei ole nimetatud teemas oma vastuseid märkinud; neljandaks liigub analüüsis tasand institutsiooni sisesele - võrreldakse grupe omavahel ja nende vastavust kehtestatud väärtussüsteemile. Kuna töö teemaks on väärtused riigikaitstes, siis põhjalikumalt ei analüüsita ametnike etikakoodeksit, kuna nendest sihtrühmadest tagasilakunud ankeetide arv oli väike. Samal põhjusel jääb ära põhjalikum analüüs riigikaitset kujundavate poliitikute kohta. Nimetatud sihtgruppide küsitluse vastuseid kasutatakse teoreetiliseks näitlikustamiseks, et juhtida tähelepanu väärtussüsteemide erinevustele.

8.1.1. Balti riikide ohvitseride üldväärtused

Küsitluse teemale *Üldised väärtused* vastasid Eesti, Läti ja Leedu ohvitserid. Kui vaadata joonist 6, nähtub, et kolme Balti riigi ohvitserid üksteisest üldiste väärtushinnangute poolest väga ei erine.

Joonis 6. Balti riikide ohvitseride üldised väärtused

Sihtgruppide omavaheline võrdlus. Jooniselt 6 on näha, et Eesti, Läti ja Leedu ohvitserid enamuste väärtuste hindamisel sarnanevad ja põhiväärtused (vt. tabel 13) on kogu Balti regioonis üllatavalt sarnased. Näiteks ka Prantsusmaal on *õiglus* üldväärtustest asetatud teisele kohale. Kõige suurem erinevus on Läti ja Leedu ohvitseridel *ohvrimeelsuse* hindamisel (hinnangute vahe 3 kohapunkti 12-sel skaalal).

Tabel 13. Balti ohvitseride üldiste väärtuste esikolmik

Sihtgrupp	1. väärtus	2. väärtus	3. väärtus
Eesti ohvitserid	Õiglus	Au	Distipliin
Läti ohvitserid	Õiglus	Distipliin	Au
Leedu ohvitserid	Distipliin	Õiglus	Au
Baltikum kokku	Õiglus	Distipliin	Au

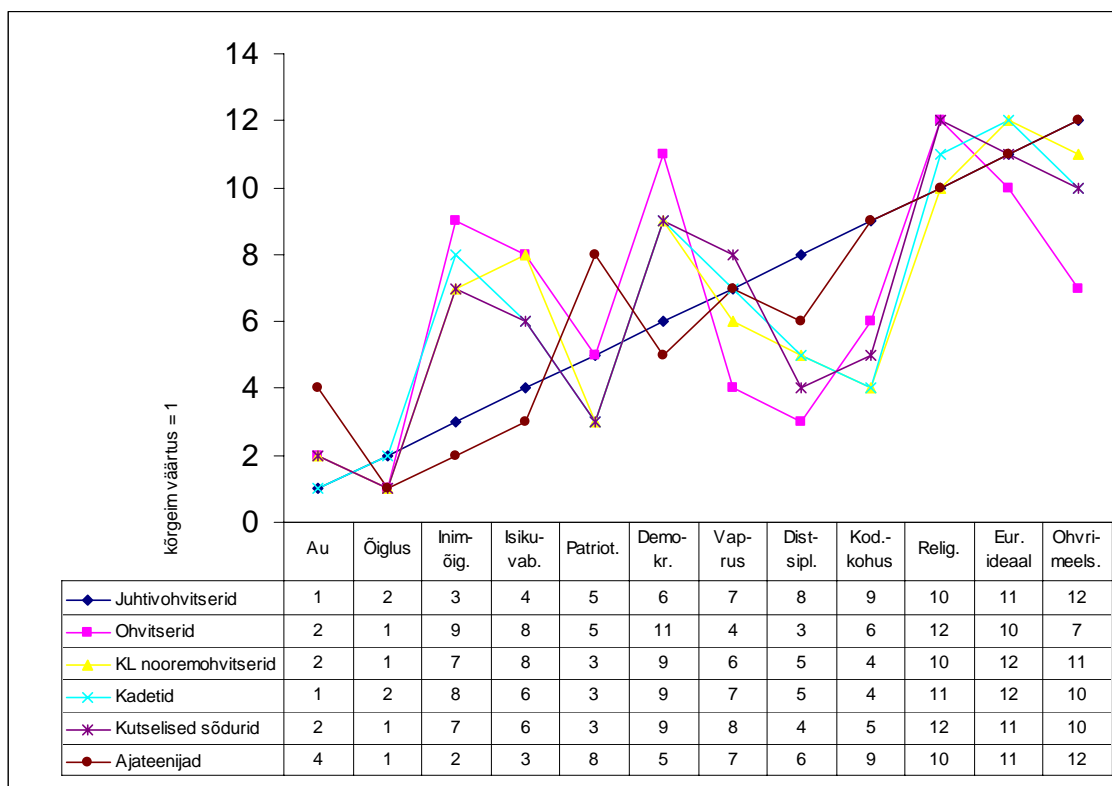
Kokkuvõte. Üldistest väärtustest (vt. tabel 13) hindavad Eesti ja Läti ohvitserid hindavad üldistest väärtustest kõige tähtsamaks *õiglust*. Leedu ohvitseridele on kõige tähtsam *kord ja distipliin*, kuid esikolmikus on samad väärtused, mis eestlastel ja lätlastel.

Järeldus. Baltimaade ohvitseride näite varal ja neid väärtuste kokkuvõtteid vaadates võib järeldada, et sõltumata erinevast riiklikust päritolust, on nimetatud sihtgruppidel sarnased

väärtused. Neid väärtusi - õiglus, distsipliin ja au, võib nimetada Balti ohvitseride põhiväärtusteks, kuna kõik sihtgrupid hindasid neid kõige tähtsamateks.

8.1.2. Eesti militaargruppide üldväärtused

Eesti militaargruppide vastasid küsitluse teemale I Üldised väärtused Kaitsejõudude Peastaabi juhtivad ohvitserid, Kaitseväe reserv-nooremohvitserid (vabatahtlikud, kes ei ole tegevteenistuses), Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuse (KVÜÕA) kadetid, Kosovo missiooniüksuse kutselised sõdurid ja Üksiku-Sidepataljoni ajateenijad. Märksõnaga ohvitserid on joonisele (vt. joonis 7) kantud ka need, kes vastasid eespool Balti ohvitseride võrdluses. Suurim erineja selles üldises võrdluses paistab olema ajateenija. Samas on tal kõige rohkem sarnasusi juhtiva ohvitseriga. Selle grupeeringu üldises võrdluses väärtushinnangutelt sarnase homogeense koosluse moodustavad ohvitserid, Kaitseväe reserv-nooremohvitserid ja sõjakooli kadetid, kuigi nad vanuselt, auastmetelt ning ettevalmistuse poolest erinevad üksteisest.

Joonis 7. Eesti militaargruppide hinnangud üldistele väärtustele

Vaadates joonisel 7 Eesti militaargruppide hinnanguid üldväärtuste teemal, on märgata, et esimeses kahes väärtuses (*au* ja *õiglus*), on kõik grupid, v.a. ajateenijad, hinnangutelt sarnased. Kõige suuremad erinevused algavad kolmandast väärtusest.

Tabel 14. Eesti militaargruppide üldväärtuste esikolmik

<i>Sihtgrupp</i>	<i>1. väärtus</i>	<i>2. väärtus</i>	<i>3. väärtus</i>
Juhtivad ohvitserid	au	õiglus	inimõigused
Ohvitserid	õiglus	au	distsipliin
KL nooremohvitserid	õiglus	au	patriotism
Kadetid	au	õiglus	patriotism
Kutselise sõdurid	õiglus	au	patriotism
Sõdurid-ajateenijad	õiglus	inimõigused	isikuvabadus
Militaargruppid kokku	õiglus	au	patriotism

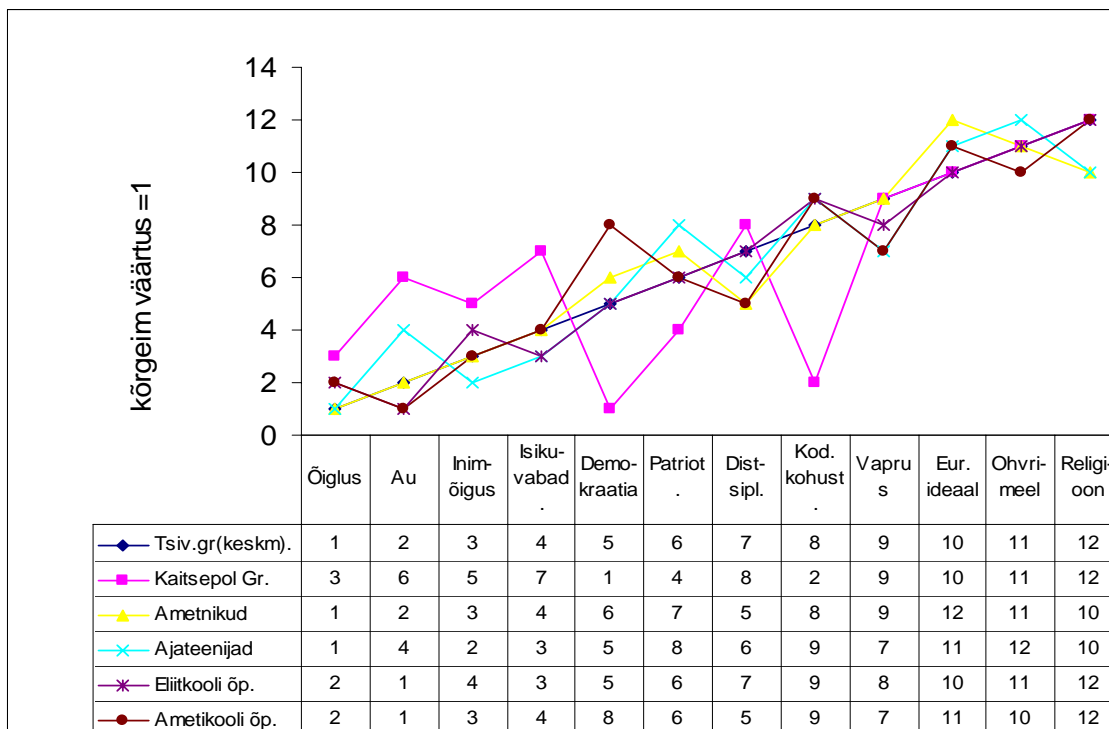
Sihtgruppide omavaheline võrdlus. Üldpilti (vt. tabel 14) vaadates on näha, et militaargruppide põhiväärtustega ei sarnane ajateenija. Kui ajateenija sellest grupeeringust välja võtta, siis võib järeldada, et sõltumata vanusest, sõjalisest ettevalmistusest ja ametialasest positsioonist, on põhiväärtustes (õiglus, au ja patriotism) militaargruppide hinnangud sarnased.

8.1.3. Tsiviilgruppide üldväärtused

Tsiviilgruppide vastasid küsitluse teemale I *Üldised väärtused* Riigikogu Riigikaitsekomisjoni liikmed ja ametnikud, Kaitseministeeriumi ja Kaitsejõudude Peastaabi ametnikud, Üksiku Sidepataljoni ajateenijad, Tallinna Rocca al Mare kooli 11. klassi õpilased (lühend joonisel *eliitkool*) ning Eesti Mereakadeemia Merekooli III kursuse õppurid (lüh. *ametikool*).

Vaadates joonist 8, on näha, et suurim erineja selles grupeeringus on kaitsepoliitika grupp²⁰⁷.

²⁰⁷ Kaitsepoliitika grupp koosneb kolmest eri staatusega ametiisikutest: poliitikud, keda ühendab töö Riigikaitsekomisjonis; ametnikud ja nõunikud, kes töötavad samas komisjoni; Kaitseministeeriumi ametnikud. Neid ei loetud teiste ametnike gruppi põhjusel, et ametialaselt on nende põhiülesanne kaitsepoliitika planeerimine, seega erinevad nad ametnikest, kes on teenistuses Kaitsejõudude Peastaabis. Seega kaitsepoliitika grupp esindab uurimuses sihtrühma, kes tegeleb kaitsepoliitikaga strateegilisel tasandil.

Joonis 8. Tsiivilgruppide üldväärtuste graafiline joonis.

Joonisel 8 on keskjoonel märgitud kõigi tsiivilgruppide hinnangute kokkuvõttest on kujunenud järjestus, mille alusel saab vaadelda iga sihtgrupi sarnasust või erinemist. Erinevused tuakse välja ja kommenteeritakse järgmises alapeatükis sihtgruppide väärtuste analüüsi käigus. Peamised sarnasused on alljärgnevas tabelis (vt. tabel 15), kus on välja toodud erinevate tsiivilgruppide kolm esimest väärtust, et vaadata, millised neist kattuvad põhiväärtustega.

Tabel 15. Tsiivilgruppide üldväärtuste kokkuvõte

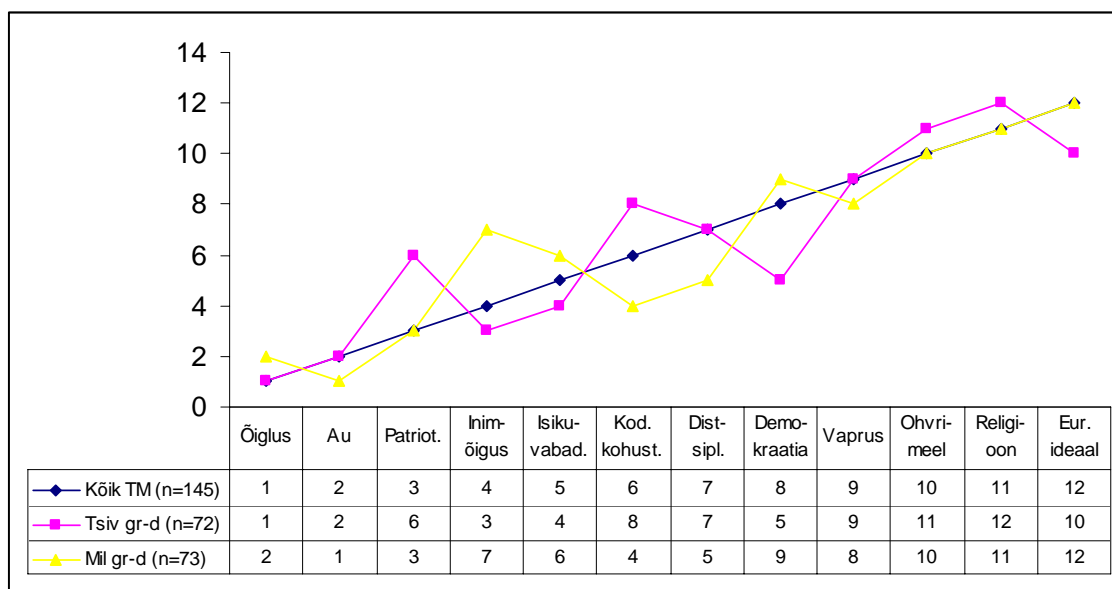
Sihtgrupp	1. väärtus	2. väärtus	3. väärtus
Kaitsepoliitika grupp	demokraatia	kodaniku kohustus	õiglus
Ametnikud	õiglus	au	inimõigused
Ajateenijad	õiglus	inimõigused	isikuvabadus
Eliitkooli õpilased	au	õiglus	isikuvabadus
Ametikooli õpilased	au	õiglus	inimõigused
Tsiivilgruppid kokku	õiglus	au	inimõigused

Üldise kokkuvõttena (vt. tabel 15) võib tõdeda, et kui tsiviilgruppide võrdlusest eraldada kaitsepoliitikaga tegelev grupp (poliitikud, ametnikud), siis on tsiviilgruppidel kõige tähtsamateks väärtusteks *õiglus, au ja inimõigused*.

8.1.4. Kokkuvõte: militaar- ja tsiviilgruppide üldväärtuste võrdlemine

Et töö üks põhieesmärke oli väärtuste sarnasuste ja erinevuste välja toomine, siis järgnevas alalõigus võrreldakse tsiviil- ja militaargruppide väärtuste kokkuvõtteid omavahel.

Kui omavahel võrrelda kõiki militaargruppe tsiviilgruppidega, siis ilmneb (vt. joonis 9), et esimesel ja teisel kohal olevates väärtustes ollakse sarnased, ent erinevused algavad kolmanda väärtuse juures. Suuremad erinevused tulevad välja ühelt poolt (militaar-gruppidel) *patriotismi ja kodaniku kohustus riigi ees* ning teiselt poolt (tsiviil-grupid) *inimõiguste ja demokraatia* väärtustamisel.

Joonis 9. Tsiviil- ja militaargruppide üldväärtuste võrdlus

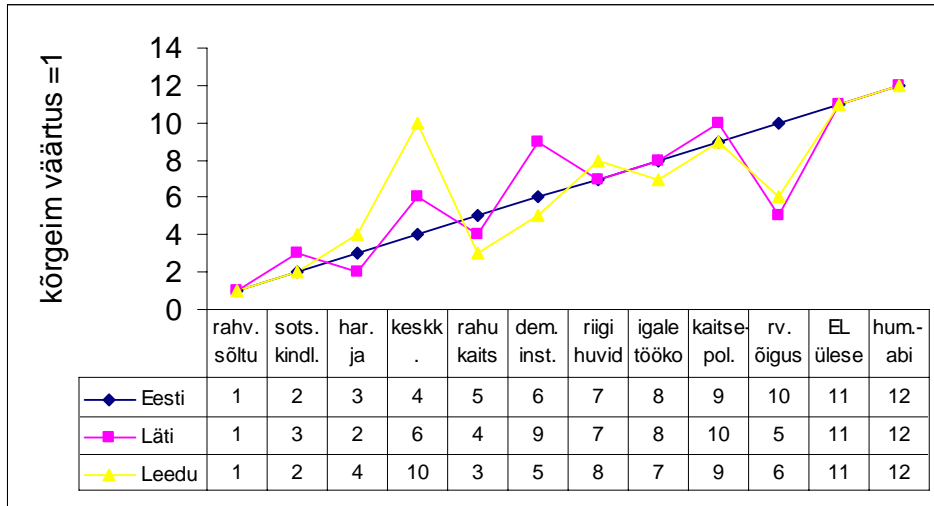
Vaadates tsiviil- ja militaargruppide väärtuste graafikut (vt. joonis 9), nähtub, et kõige rohkem tähelepanu tuleb analüüsis (vt. järgmine alapeatükk) pöörata nendele väärtustele, kus hinnangud lähevad lahku rohkem kui kolme kohapositioni võrra. Need on *patriotism, inimõigused, kodaniku kohustus riigi ees ja demokraatia*.

8.2. Vahendväärtused (küsitluses teema II)

Järgnevalt esitletakse küsitluse tulemusi küsitluse teemal II *Vahendväärtused*.

8.2.1. Balti riikide ohvitseride vahendväärtused

Kui üldväärtuste juures oli tõdemus, et sõltumata ühiskonnast on Balti riikide ohvitseride üldväärtused sarnased, siis vahendväärtuste kohta seda enam väita ei saa. Kuigi esimese kolme väärtuse juures on pea täielik sarnasus (vt. joonis 10), tulevad suuremad erinevused esile *keskkonnakaitse, demokraatlike institutsioonide ja rahvusvahelise õiguse* hindamisel.

Joonis 10. Balti riikide ohvitseride vahendväärtused

Nagu eespool, ka siinkohal töös neid erinevusi ei analüüsita. Põhiliste sarnasuste leidmiseks paigutatakse tabelisse (vt. Tabel 16) kolm esimest väärtust.

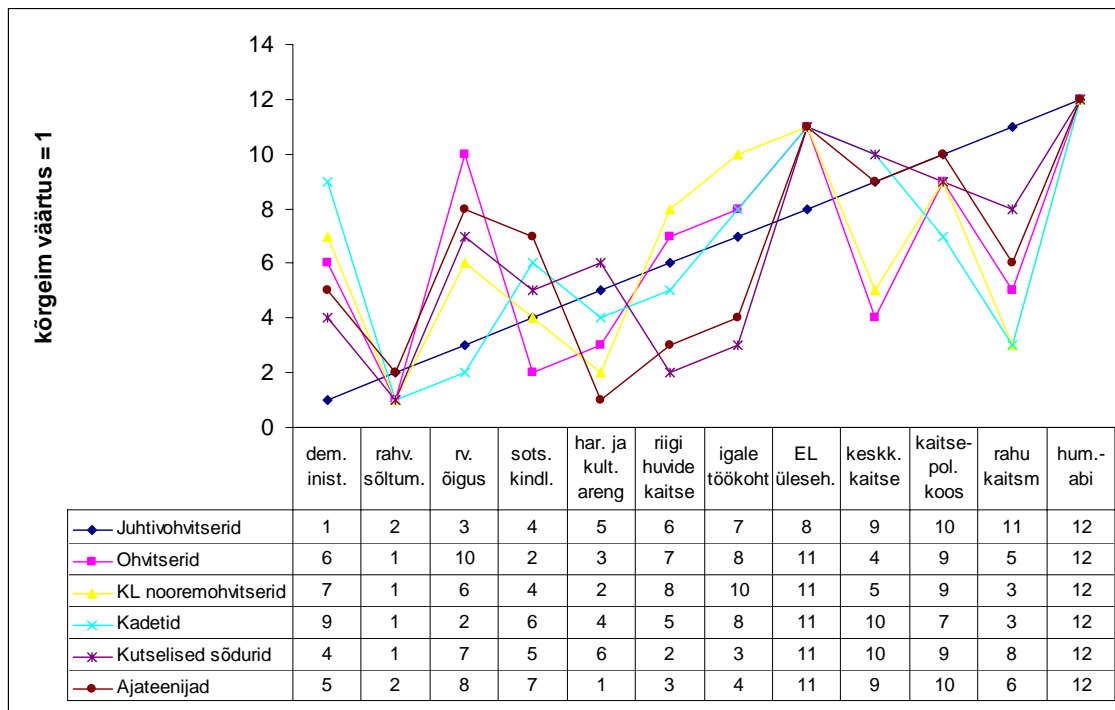
Tabel 16. Baltikumi ohvitseride vahendväärtuste kokkuvõte

Sihtgrupp	1. väärtus	2. väärtus	3. väärtus
Läti ohvitserid	Rahvuslik sõltumatus	Hariduse ja kultuuri areng	Sotsiaalne kindlustatus
Leedu ohvitserid	Rahvuslik sõltumatus	Sotsiaalne kindlustatus	Rahu kaitsmine
Eesti ohvitserid	Rahvuslik sõltumatus	Sotsiaalne kindlustatus	Hariduse ja kultuuri areng
Baltikum kokku	Rahvuslik sõltumatus	Sotsiaalne kindlustatus	Hariduse ja kultuuri areng

Kokkuvõte. Eesti (vt. tabel 16) ja Läti ohvitseride vahendväärtuste esikolmik sisaldab samu nimetusi. Leedu ohvitseride väärtuste esikolmik erineb eestlaste ja lätlaste omast vaid selle poolest, et kolmandale kohale on asetatud *rahu kaitsmine*. Tuletades meelde, eelmist (üldväärtuste) kokkuvõtet, siis ka sealt kattusid, et Eesti ja Läti ohvitseride väärtused kattusid rohkem ning teistest erinesid Leedu ohvitserid.

8.2.2. Militaargruppide vahendväärtused

Järgnevalt esitatakse küsitluse tulemused militaar-valdkonnas tegutsevate sihtgruppide vahendväärtuste teemal. Joonisel 11 on graafiliselt kujutatud kõigi militaargruppide hinnangud, s.h. ka see ohvitseride grupp, kes esines Baltikumi võrdluses. Kõige enam sarnasusi üksteisega on grupeeringu siseselt juhtivatel ohvitseridel ja kadetidel. Kõige suuremad kõikumised (1-st kuni 9-ni ja 2-st kuni 10-ni) on *demokraatlike institutsioonide toime ja rahvusvahelise õiguse* hindamisel.

Joonis 11. Militaargruppide vahendväärtuste graafiline joonis.

Kõige rohkem sarnasusi (vt. joonis 11) on nendel gruppidel *rahvusliku sõltumatus* ühesugusel hindamisel. Juhtivad ohvitserid ja kadetid erinevad teistest sellega, et nad väärtustavad rohkem *rahvusvahelist õigust*. Teistest kõrgemalt hindavad *rahu kaitsmist* Kaitseliidu nooremohvitserid ja kadetid. *Keskkonna* kõrgema väärtustamisega paistavad silma ohvitserid ja kaitseliitlased.

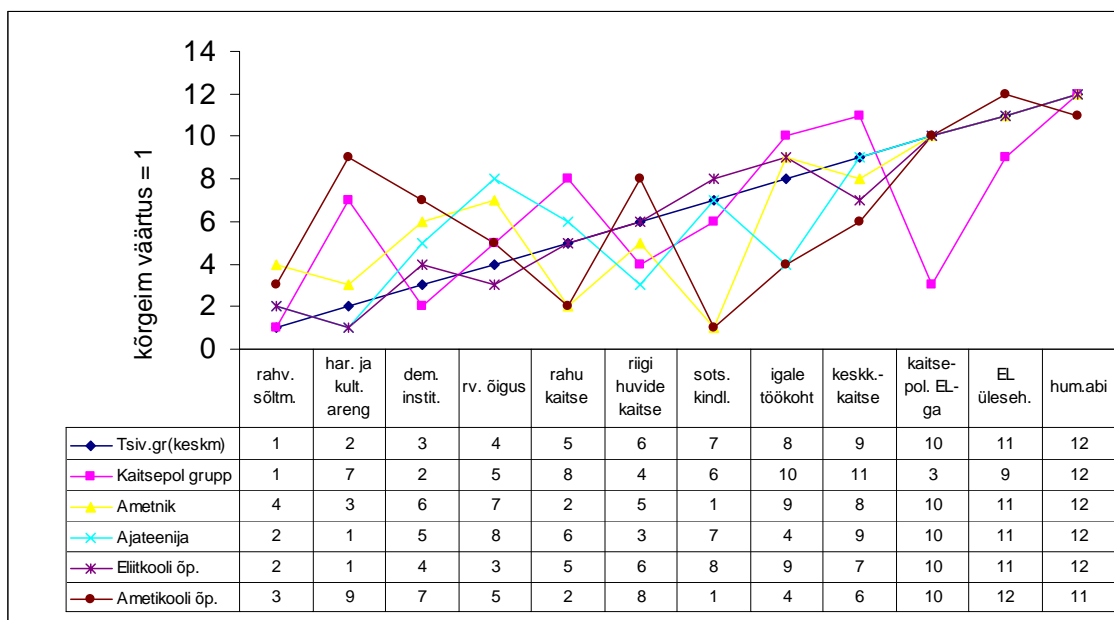
Tabel 17. Kokkuvõte militaargruppide vahendväärtustest

<i>Sihtgrupp</i>	<i>1. väärtus</i>	<i>2. väärtus</i>	<i>3. väärtus</i>
Juhtivad ohvitserid	demokraatlike institutsioonide toime	rahvuslik sõltumatus	rahvusvaheline õigus ja kord
Eesti ohvitserid	rahvuslik sõltumatus	sotsiaalne kindlustatus	hariduse ja kultuuri areng
KL nooremohvitserid	rahvuslik sõltumatus	hariduse ja kultuuri areng	rahu kaitsmine
Kadetid	rahvuslik sõltumatus	rahvusvaheline õigus ja kord	rahu kaitsmine
Kutselised sõdurid	rahvuslik sõltumatus	riigi huvide diplomaatiline ja sõjaline kaitse	riigi suutlikkus kindlustada igähele töökoht
Sõdurid-ajateenijad	hariduse ja kultuuri areng	rahvuslik sõltumatus	riigi huvide diplomaatiline ja sõjaline kaitse
Militaargruppid kokku	rahvuslik sõltumatus	hariduse ja kultuuri areng	sotsiaalne kindlustatus

Kokkuvõte. Militaargruppid (vt. tabel 17) väärtustavad kõige rohkem *rahvuslikku sõltumatust, hariduse ja kultuuri arengut ning sotsiaalset kindlustatust*. Osadel sihtgruppidel on 3ndaks väärtuseks *rahvusvaheline õigus* (juhtivad ohvitserid) ja *rahu kaitsmine* (KL nooremohvitserid ja kadetid).

8.2.3. Tsiviilgruppide vahendväärtused

Tsiviilgruppide võrdlemisel on teiste kõrvale asetatud ka sõdurid-ajateenijad (vt. joonis 12), kuna eelnevalt nähtus, et oma väärtushinnangutel sobivad nad rohkem tsiviil- kui militaargruppide juurde. Nii nagu militaargruppidel, on ka tsiviilgruppidel kõige enam sarnasusi *rahvusliku sõltumatuse* hindamisel. Tsiviilgruppide seas on suured kõikumised *rahvusvahelise õiguse* (seda hindavad teistest kõrgemalt ametnikud ja eliitkooli õpilased) ning *haridus ja kultuuri arendamise* hindamisel (seda hindavad teistest tunduvalt madalamalt ametnikud ja ametikooli õpilased). Teistest tunduvalt kõrgemalt hindavad *sotsiaalset kindlustatust* ning *rahu kaitsmist* ametnikud ja ametikooli õpilased.

Joonis 12. Tsiviilgruppide vahendväärtuste graafiline võrdlus.

Jooniselt (vt. joonis 12) on näha, et peaaegu kõik grupid erinevad üksteisest. Olulisemaid kommenteeritakse siin joonealuse märkusena²⁰⁸. Sarnasused esimeses kolmes põhiväärtuses on välja toodud alljärgnevas tabelis (vt. tabel 18).

²⁰⁸ Ühelt poolt on mõisteta, miks ametikooli õpilased hindavad *haridust ja kultuuri arendamist* madalamalt, sest neil on esikohal *sotsiaalne kindlustatus* (st. vähesuse hüpoteesi arvestades seatakse esikohale need väärtused, millest puudust tuntakse e. defitsiitväärtused), kuid miks kaitsepolitika grupil on *haridus* 7ndal kohal, pole muud selgitust, kui arvata, et nad on haritud ega tunne sellepärast vajadust seda kõrgelt hinnata, sest nende prioriteetide rida on *rahvuslik sõltumatus, demokr. institutsioonid ja kaitsealane koostöö Euroopa rahvastega*. Siinses kontekstis näib erakordsusena *rahvusvahelist õigust* teistest kõrgemalt hindavad eliitkooli õpilased. Sellele ei ole muud seletust, kui et nende koolist saadava hariduse mõju. See, et ajateenija ja ametikooli õpilaste arvates peab *riik olema suuteline kindlustama igaühele töökoha* – võib olla sotsiaalselt väljakujunenud hoiak. Samas oma eakaaslastest märka kõrgemalt pooldavad ametikooli õpilased *rahu kaitsmist*.

Tabel 18. Tsiivilgruppide vahendväärtuste kokkuvõte²⁰⁹

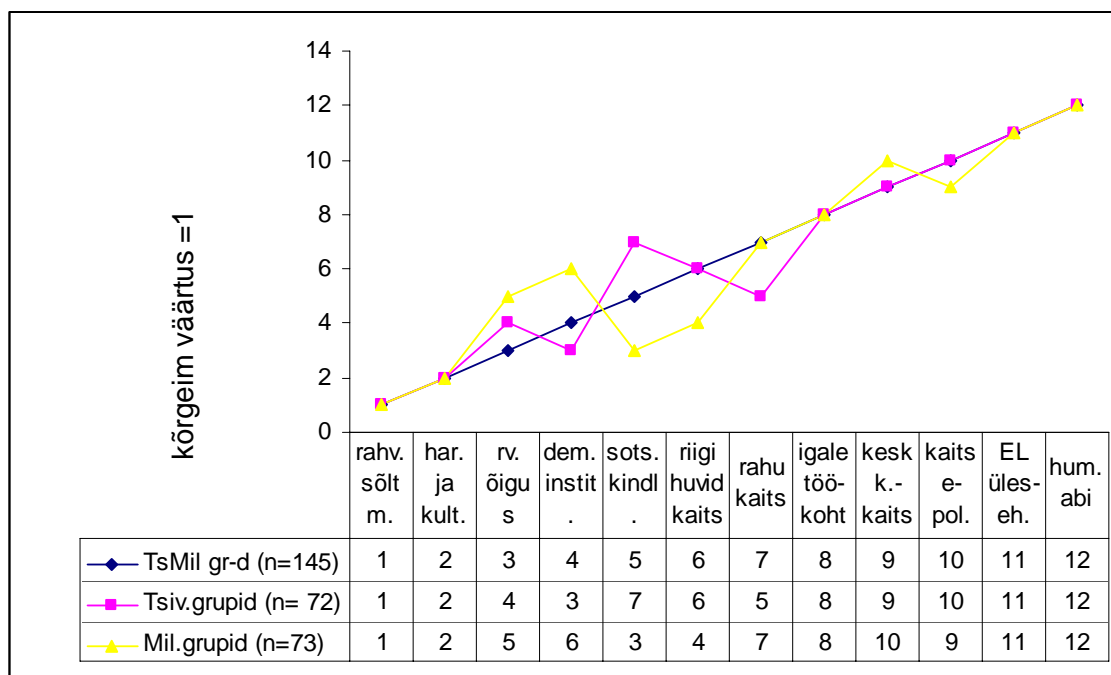
<i>Sihtgrupp</i>	<i>1. väärtus</i>	<i>2. väärtus</i>	<i>3. väärtus</i>
Kaitsepoliitika grupp	rahvuslik sõltumatus	demokraatlike institutsioonide toime	hariduse ja kultuuri areng
Ametnikud	sotsiaalne kindlustatus	rahu kaitsmine	hariduse ja kultuuri areng
Ajateenijad	hariduse ja kultuuri areng	rahvuslik sõltumatus	riigi huvide sõjaline kaitse
Eliitkooli õpilased	hariduse ja kultuuri areng	rahvuslik sõltumatus	rahvusvaheline õigus
Ametikooli õpilased	sotsiaalne kindlustatus	rahu kaitsmine	rahvuslik sõltumatus
Tsiivilgruppid kokku	rahvuslik sõltumatus	hariduse ja kultuuri areng	demokraatlike institutsioonide toime

Kokkuvõte. Kui vaadelda (vt. tabel 18) ainult kolme esimest väärtust, siis tsiivilgruppide poolt on enim hinnatud *rahvuslik sõltumatus, hariduse ja kultuuri areng ning demokraatlike institutsioonide toime.*

8.2.4. Kokkuvõte: tsiivil- ja militaargruppide vahendväärtuste võrdlemine

Et töö üks põhieesmärke oli väärtuste sarnasuste ja erinevuste väljatoomine, siis järgnevas alalõigus võrreldakse tsiivil- ja militaargruppide väärtuste kokkuvõtteid omavahel. Nendel gruppidel (vt. joonis 14) on kahe esimese väärtuse osas, *rahvuslik sõltumatus ning hariduse ja kultuuri arendamine*, sarnane hinnang ning erinevus *sotsiaalse kindlustatuse ja demokraatlike institutsioonide toime* hindamisel.

²⁰⁹ Tabel 19x on koostatud tsiivilgruppide üldkokkuvõtte tabeli alusel (vt. Lisa 6 – Teema II: tsiivilgruppide vahendväärtused, total). Kui võrrelda joonist ja tabelit, siis koha järjestused ei lähe kokku ja seda põhjusel, et andmeprogrammi väljatabel ütleb, et keegi vastajatest on jätnud ankeedis mõned kohad märkimata ning selle tõttu mõni väärtus arvulises järjestuses on ees- või tagapool, sõltumata sellest, et „kolme väärtuse kokkuvõttes” võib tunduda küsitavana, et miks mõni teine nimetus nendest kolmandal kohal olevates ei võiks seal olla

Joonis 13. Tsiviil- ja militaargruppide vahendväärtuste koondvõrdlus

Kui vaadata joonist (vt. joonis 13), siis on näha, et suurimad erinevused on kolmandast kuni seitsmenda väärtuseni. Kuna gruppide poolt kolmandaks oleva väärtuse suhtes hinnangud erinevad päris palju, siis kokkuvõtetabelisse (vt. tabel 19) paigutatakse vaid kaks esimest väärtust.

Tabel 19. Tsiviil ja militaargruppide vahendväärtuste võrdlemine

Sihtgrupp	1. väärtus	2. väärtus
Militaar-grupid	rahvuslik sõltumatus	hariduse ja kultuuri areng
Tsiviil-grupid	rahvuslik sõltumatus	hariduse ja kultuuri areng
Kõik sihtgrupid kokku	rahvuslik sõltumatus	hariduse ja kultuuri arendamine

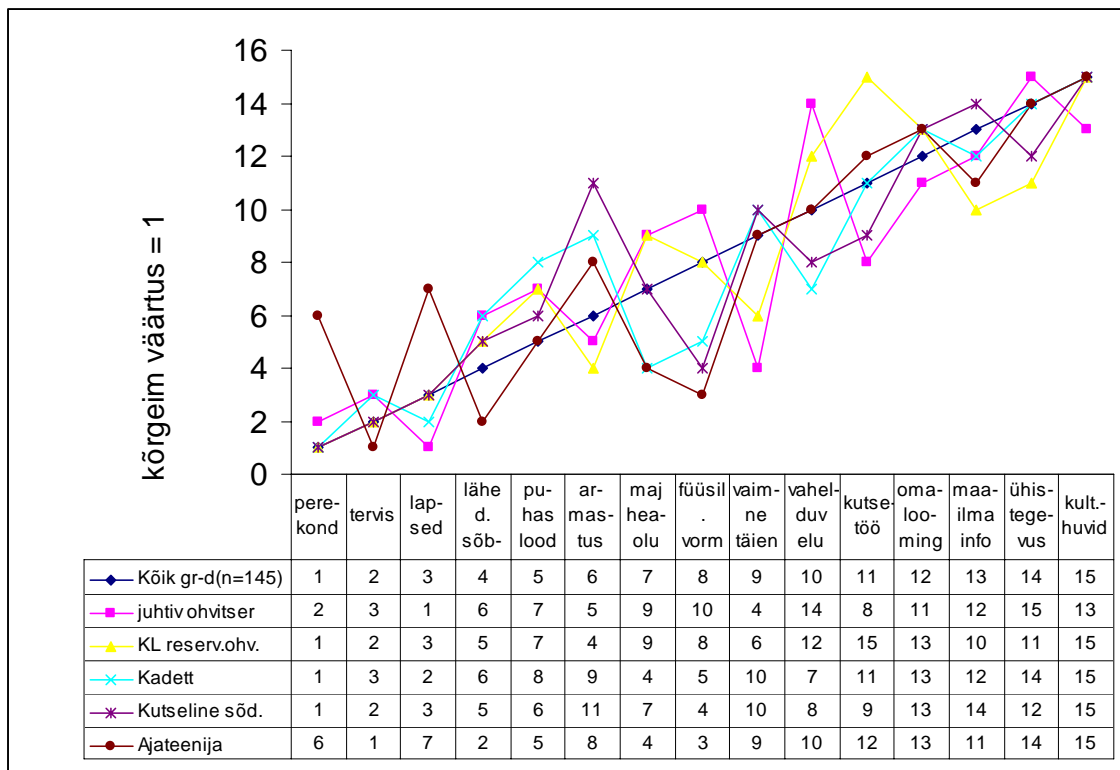
Kokkuvõte. Uuringus osalenud sihtgrupid väärtustavad kõige enam *rahvuslikku sõltumatust ning hariduse ja kultuuri arengut*.

8.3. Ühiskonnas domineerivate väärtuste võrdlus (küsitluses teema III)

Järgnevalt esitatakse küsitluse tulemusi teemas III. Esmalt need esitletakse mitmete joonistena, kus on võrdlusena kokku liidetud erinevad grupeeringud (militaargrupid, tsiviilgrupid, noorem põlvkond jne.).

8.3.1. Militaargruppide dominantväärtused

Militaargruppide domineerivate väärtuste hindamise aluseks on varem Eesti ühiskonnas läbiviidud küsitlus. Selletõttu ei ole siin Balti riike ega võrdlust Prantsusmaaga. Eialgu esitatakse siin lõigus väärtused nii nagu neid hinnati, ning võrdlus varasema Eesti uuringuga viiakse läbi järgmises alapeatükis. Selles grupeeringus (vt. joonis 14) on omavahel sarnased juhtivad ohvitserid ja KL nooremohvitserid. Erakordsustena paistavad silma KL nooremohvitseride poolt *kutsetöö* eriti madal väärtustamine ning kadettide ja kutseliste sõdurite teistest rohkem *vaheldusrikka elu* hindamine.

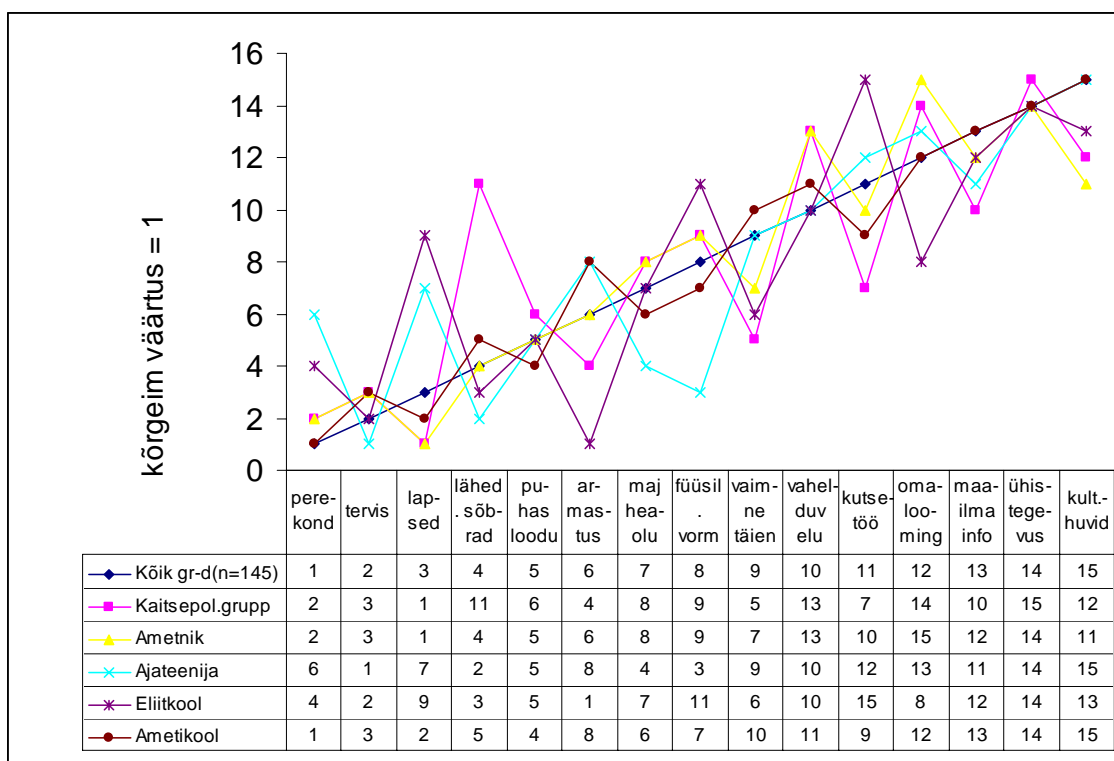
Joonis 14. Eesti ühiskonnas domineerivad väärtused: kõikide militaargruppide hinnangud

Nagu varasemate militaargruppide võrdluste juures nähtus, et kui üldpildist (vt. joonis 14) ajateenija välja võtta, siis kõik teised militaargrupid on sarnased *perekonna*, *laste* ja *tervise* tähtsustamisel. Teistest eralduvad Kaitseliidu nooremohvitserid, kel tähtsamate väärtuste loetelus kajastuvad samad hinnangud, mis juhtivatel ohvitseridel. Erinevus teistest gruppidest on juhtivatel ohvitseridel ja KL ohvitseridel peamiselt selles, et *vaimne enesetäiendamine* on kõrgemalt hinnatud. Kui kadettidel ja kutselistel sõduritel on esimesed kaks väärtust samad, mis ohvitseridel, siis neist erinevad sama põlvkonna esindajatena ajateenijad, kel kõige tähtsamateks väärtusteks on *tervis*, *sõbrad* ja *füüsiline vorm*. Kuna ajateenijad sellest grupeeringust erinevad, siis edasipidi võrreldakse neid rohkem tsiviilgruppidega üheskoos.

Selgelt eralduvad teistest kadetid ja kutselised *vahelduva elu* kõrgemalt väärtustamisega – juhtivatel ohvitseridel ja Kaitseliidu ohvitseridel on see vastavalt 12. ja 14.kohal – kadettidel ja kutselistel 7. ja 8.kohal. Kui vaadata suuremaid erinevusi näiteks *majandusliku heaolu* ja *füüsilise vormi* kohta, siis nähtub, et on vajadus teistsuguse grupeeringu järgi - eraldada sellest grupeeringust juhtivad ja KL nooremohvitserid, siis on üldpilt ühtlasem – eraldatud grupid koonduvad paremini oma *väärtusklassidesse*. Need eristused on tehtud järgmise peatüki vastava teema analüüsis.

8.3.2. Tsiivilgruppide domineerivad väärtused

Järgneval joonisel (vt. joonis 15) ei ole muudetud väärtuste järjekorda – keskjooneks on kõikide gruppide poolt hinnatud väärtuste järjestus.

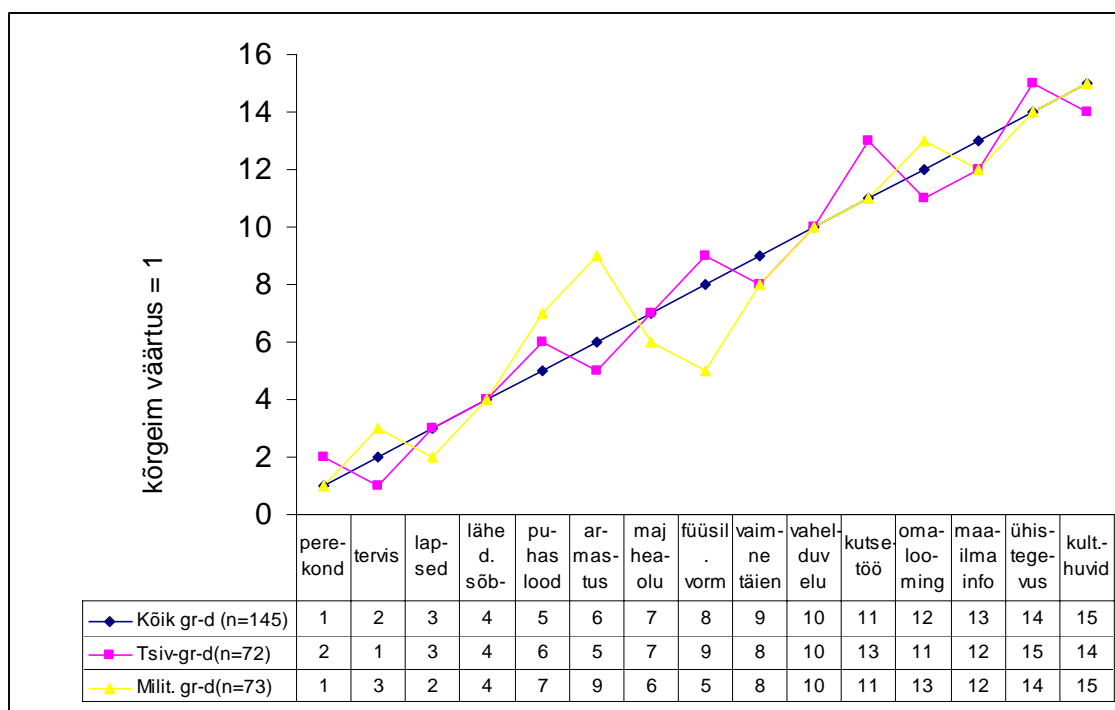
Joonis 15. Eesti ühiskonnas domineerivad väärtused: kõigi tsiivilgruppide võrdlus

Kui vaadata joonisel 15 kõikide gruppide keskmisest (vt. joonisel 15 lineaarselt kulgevat joont, mille järjestus on tekkinud hinnangute keskmiste alusel) suuremaid erinevusi, siis silmapaistvalt teistest madalamalt või kõrgemalt on väärtustatud ajateenijate ja eliitkooli õpilaste juures *perekond* ja *lapsed*, kaitsepoliitika grupi juures *lähedased sõbrad*, eliitkooli õpilaste juures *armastus*, ajateenijate juures *majanduslik heaolu* ja *füüsiline vorm*, kaitsepoliitika grupi ja eliitkooli õpilaste juures *vaimne enesetäiendamine*, kaitsepoliitika grupi juures *kutsetöö*, eliitkooli õpilaste juures *omalooming*.

Et joonis 16 on liiga tihe, siis analüüsimisel (vt. järgmine alaptk) asetatakse omavaheliseks võrdluseks tsiviilgruppide noorem põlvkond, kelle hulgas torkab silma eliitkooli õpilaste teistsugune väärtusteadvus. Analüüsi peatükis leiab ka teistsuguseid omavahelisi võrdlusi.

8.3.3. Kokkuvõte: tsiviil- ja militaargruppide domineerivad väärtused

Uuringu üks sihte oli välja tuua tsiviil- ja militaargruppide seas domineerivate väärtuste sarnasused ja erinevused. Alljärgneval joonisel 16 on esitatud k tsiviil- ja militaargruppid ühtse kogumina.

Joonis 16. Tsiviil- ja militaargruppide omavaheline võrdlus Eestis domineerivate väärtuste alusel

Kokkuvõte. Kui jälgida joonisel 16 nimetatud väärtuste hindamist tsiviil- või militaargruppide juures, siis pilt on enamvähem sarnane. Üksikud ja suured vahed on vaid kahes hinnangus: *armastus* ja *füüsiline vorm*. Miks need ühe või teise grupi juures on kas liiga kõrgelt või madalalt hinnatud, saab lugeda analüüsi alapeatükist, kus esitatakse täpsem analüüs mõlema grupeeringu siseselt.

8.4. Tsiviil-militaarsuhted (küsitluses teema IV)

Uuringus osalejatel oli võimalus hinnata riigikaitse institutsioonide (tsiviilvõimu ja sõjaväe) vahelisi suhteid ja anda hinnanguid viie valikvastuse abil: 1) - *suhted on väga head*; 2) - *suhted on pigem positiivsed*; 3) - *suhted on neutraalsed*; 4) - *suhted on pigem negatiivsed*; 5) - *suhted on negatiivsed*.

Järgnevas tabelis (vt. tabel 20) on toodud kõikide gruppide hinnangud, millest on tugevdatult märgitud kõrgeim hinnang.

Tabel 20. Tsiviil-militaarsuhete hindamine (positiivsed-negatiivsed).

		Kuidas hindate tsiviil-militaarsuhteid?					Kokku
		väga head	pigem positiivsed	neutraalsed	pigem negatiivsed	negatiivsed	
vastajate grupid	juhtivohvitserid						N= 9
		22,2%	55,6 %	22,2%			100,0%
	KL noorem-ohvitserid						N= 13
		7,7%	69,2 %	7,7%	15,4%		100,0%
	KVÜÕA kadetid						N= 26
		3,8%	38,5%	42,3%	15,4%		100,0%
	missiooni üksus						N= 25
		8,0%	60,0 %	16,0%	12,0%	4,0%	100,0%
	kaitsepoliitika grupp						N = 8
			87,5 %	12,5%			100,0%
	KJ ametnikud						N = 9
			66,7 %	33,3%			100,0%
	sõdurid-ajateenijad						N = 12
			50,0 %	41,7%	8,3%		100,0%
eliitkooli õpilased						N = 24	
	4,2%	50,0 %	37,5%	8,3%		100,0%	
ametikooli õpilased						N = 18	
		66,7 %	27,8%	5,6%		100,0%	
Kokku						N = 144	
		4,9%	56,9 %	28,5%	9,0%	0,7%	100,0%

Kokkuvõte. Enamus juhtivatest ohvitseridest (56%) ja Kaitseliidu nooremohvitseridest (69%) peavad tsiviil-militaarsuhteid *pigem positiivseteks*. Sõjakooli kadetidest 42% pidas TMS *neutraalseks* ja 39% *pigem positiivseteks*. Missiooniüksuse sõduritest 60% pidas TMS *pigem positiivseks*. Kui juhtivate ohvitseride hinnangud jäid kas *väga heade*, *pigem positiivsete* või *neutraalsete* hinnangute vahemikku, siis Kaitseliidu nooremohvitseride seas oli hinnangu skaala laiem: positiivsete hinnangute kõrval pidas suhteid *pigem negatiivseks* 15%. Sõdurite-ajateenijate arvates on tsiviil-militaarsuhteid *pigem positiivsed* (50%) või *neutraalsed* (42%). Kaitsepoliitikutest peab tsiviil-militaarsuhteid *pigem positiivseteks* (86%), samuti pool ajateenijatest (50%) ja eliitkooli õpilastest (50%) ning enamus ametikooli õpilastest (67%).

8.5. Maailmavaatelised hoiakud (küsitluses teema V)

Järgnevas kahes alalõigus esitatakse küsitluse vastuseid maailmavaatelise hoiaku (8.5.1) ja valimistel tehtud valikute (8.5.2) kohta.

8.5.1. Kas konservatiivsete või liberaalsete väärtuste pooldaja?

Küsitluseankeedis teemas V oli vastajal võimalus end ise maailmavaateliselt määratleda.

Küsimus oli: *kelleks te end rohkem peate - kas liberaalsete või konservatiivsete väärtuste esindajaks?* Valikvastuste variante oli kaks: 1) - *olen rohkem liberaalsete väärtuste pooldaja*; 2) - *olen rohkem konservatiivsete väärtuste pooldaja*.

Järgnevas tabelis 21 on toodud küsitluse tulemused.

Tabel 21. Kokkuvõtte maailmavaatelistest hoiakutest (konservatiivne vs liberaalne)

Vastajate grupid	Kelleks ennast rohkem peate?		Kokku
	vastaja peab end rohkem liberaalsete väärtuste pooldajaks	vastaja peab end rohkem konservatiivsete väärtuste pooldajaks	
Juhtivad ohvitserid	33,3%	66,7%	100,0%
KL noorem-ohvitserid	7,7%	92,3%	100,0%
KVÜÖA kadetid	50,0%	50,0%	100,0%
Missiooni üksus	44,0%	56,0%	100,0%
Kaitsepoliitika grupp	25,0%	75,0%	100,0%
KJ ametnikud	55,6%	44,4%	100,0%
Sõdurid-ajateenijad	75,0%	25,0%	100,0%
Eliitkooli õpilased	83,3%	16,7%	100,0%
Ametikooli õpilased	83,3%	16,7%	100,0%
Vastajate arv kokku	79	65	N = 144
	54,9%	45,1%	100,0%

Juhtivatest ohvitseridest 67% peab end rohkem konservatiivsete väärtuste pooldajateks. Enamus (92%) Kaitseväe nooremohvitseridest samuti. Kadettidest pooled peavad end konservatiivsete ja teised liberaalsete väärtuste pooldajateks. Ka kutselised sõdurid jagunevad enam-vähem pooleks, kaldudes 56%-ga konservatiivsete väärtuste pooldajateks. Suurem osa (75%) kaitsepoliitika grupist peab end konservatiivsete väärtuste pooldajateks. Vastupidine hoiak on ajateenijatel ja koolide õpilastel, kellest enamus (75 - 83%) peab end liberaalsete väärtuste pooldajateks.

8.5.2. Maailmavaatelise hoiaku ja valimistel tehtud valikute seosed

Küsitluse ankeedi teemas V oli võimalus märkida, milliseid valikuid viimastel Riigikogu valimistel on sihtgruppide esindajad teinud. Valikvastuste loetelu oli järgmine: Eestimaa Rohelised, IRL, Iseseisvuspartei, Keskerakond, Kristlikud demokraadid, Rahvaliit, Reformierakond, Sotsiaaldemokraatlik erakond, Vasakpartei, mõni vene erakond (Konstitutsiooni erakond, Vene erakond Eestis jms.) või valik: *ei osalenud valimistel*.

Tabel 22 on toodud küsitluse tulemused, mille hulgas on ka õpilaste valikud, kuna neil oli võimalus märkida, et kui neil oleks võimalus, siis kelle poolt nad hääletanuks.

Tabel 22. Kokkuvõtte valimiseelistustest

Grupp	Riigikogu valimistel 2007 vastaja hääletas/hääletanuks x erakonna poolt:									Arv
	E.Rohe- lised	IRL	Iseseis.- partei	Kesk- erakond	Rahva- liit	Reformi- erakond	Sots.- dem. p.	Vene parteid	ei osalend	
Juhtiv-ohvitserid	11,1%	22,2%			11,1%	44,4%			11,1%	100,0%
KL reserv- ohvitserid		53,8%			7,7%	7,7%	23,1%		7,7%	100,0%
KVÜÕA kadetid	3,8%	23,1%	3,8%	11,5%		19,2%	19,2%		19,2%	100,0%
Missiooni üksus	12,5%	16,7%	8,3%	4,2%	4,2%	12,5%	16,7%		25,0%	100,0%
Kaitsepol. grupp	12,5%	25,0%		12,5%		25,0%	25,0%			100,0%
KJ ametnikud	22,2%	22,2%				55,6%				100,0%
Sõdurid-ajateenijad	8,3%	8,3%		16,7%	8,3%	16,7%	25,0%		16,7%	100,0%
Eliitkooli õpilased	8,3%	45,8%			4,2%	33,3%	8,3%			100,0%
Ametikooli õpilased	10,5%	21,1%			5,3%	36,8%		5,3%	21,1%	100,0%
Valiku teinute arv / kokku	13	39	3	7	6	37	19	1	19	144
	9,0%	27,1%	2,1%	4,9%	4,2%	25,7%	13,2%	0,7%	13,2%	100,0%

Vaadates valimistel tehtud valikuid, siis peaaegu kolmandik (27%) hääletas või hääletanuks (! nii vastasid kooliõpilased) konservatiivse erakonna (IRL) poolt, protsendi võrra väiksem osa (26%) liberaalse erakonna (Ref.) ja peaaegu seitsmendik (13%) Sotsiaal-dem. erakonna poolt.

8.6. Enim väärtustatud omadused (küsitluses teema VI)

Küsitluse ankeedi teemas VI oli võimalus iseloomustada erineva staatusga riigikaitstes osalejaid. Vastajad said valida etteantud omadustest need, mida peeti olulisteks poliitiku, ametniku ja sõjaväelase (ohvitseri) juures. Omaduste loetelu oli järgmine: ustav, patriootlik,

haritud, julge, loominguline, kaalutlev, füüsiliselt tugev, väarikas, distsiplineeritud, abivalmis, aus, lojaalne, õiglane, viisakas, õpihimuline, kuulekas, sotsiaalne, heatahtlik, vastutusvõimeline, koostöövõimeline, avaliku huvi järgiv, traditsioone austav, sõltumatu, (poliitiliselt) erapooletu. Alljärgnevalt esitatakse tulemused lõikude kaupa.

8.6.1. Poliitikule enim märgitud omadused

Küsitlusele vastajad said valida 24-st omadusest (vt. eelmine lõik) kaheksa, mis nende arvates kõige enam poliitikule peaksid sobima. Enim nimetatud omadused olid järgmised (vt. tabel 23). Et uuringu põhitähelepanu oli riigikaitse väärtussüsteemidele, siis rohkem tähelepanu pööratakse ametnike ja ohvitseride omadustele ning nende seosele kehtestatud eetikakoodeksiga.

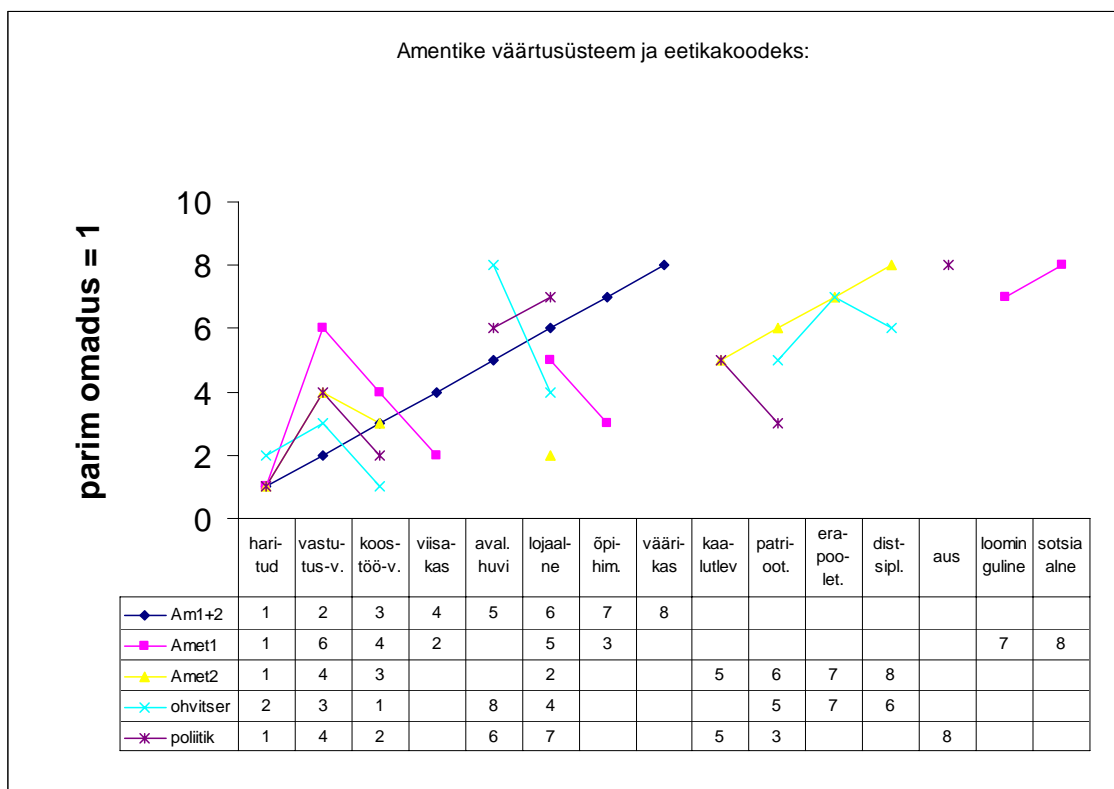
Tabel 23. Poliitiku omadused ohvitseri ja ametniku hinnangul

Poliitik juhtivohvitseride hinnangul		Poliitik ametnike-2 hinnangul ²¹⁰	
1	vastutusvõimeline	1	vastutusvõimeline
2	haritud	2	sõltumatu
3	kaalutlev	3	avalikku huvi järgiv
4	lojaalne	4	lojaalne
5	avalikku huvi järgiv	5	väärikas
6	väärikas	6	julge
7	patriootlik	7	koostöövõimeline
8	koostöövõimeline	8	patriootlik

8.6.2. Ametnikule enim märgitud omadused

Küsitlusele vastajad said valida 24-st omadusest (vt. eelmist lõiku 8.6) kaheksa. Enim nimetatud omadused olid järgmised (vt. joonis 17). Joonisel 17 tabeli real on kirjas need omadused, mis tekkisid kriitilise diskursuse käigus. Nende järjestus on pigem teoreetiline, sest nad ei ole eetikakoodeksis järjestatud nii nagu näiteks on seda kaitseväge eetikakoodeksis. Töö autori poolt tehtud ja kriitilise diskursuse abil leitud järjekord kajastab seaduses toodud ja ametnikele esitatud nõuete tähtsusest järjekorda, st esikohal on lojaalsus, teisel kohal avaliku huvi järgimine jne. Am1+2 on joonise tabelis märkimas nende hinnangut, kes töötavad ametnikena Kaitsejõudude Peastaabis ja Kaitseministeeriumis. Ametnik-1 on eraldi välja toodud märksõnaga *amet1* ja ametnik-2 märksõnaga *Amet2*. Seda eristust vajab töö autor tsiviil-militaarsuhete osapoolte koostöö analüüsi jaoks (vt. alapeatükk „Lõimumine tsiviil-militaarsuhetes“).

²¹⁰ Ametnik-2 on töö autori poolt tähistatud eraldi teistest ametnikest (ametnik-1) seetõttu, et eristada ja teha vahet neil, kes etendavad olulist rolli tsiviil-militaarsuhetes: ametnik-1 on ametnik, kelle tööülesanded on enamjaolt asutuse sisesed ja pigem tehnilist laadi (dokumendihaldus, raamatupidamine jne) ning ametnik-2 töötab enamjaolt nõuandjana, st. planeerib kaitsepoliitika valdkonnas tegevusi, mis mõjutavad riigikaitset otsesemalt kui ametnik-1 tegevus

Joonis 17. Kaheksa enim nimetatud omadust ametniku staatusele

Joonisel 17 on välja toodud vaid nende hinnangud, kes ametialaselt puutuvad kokku tsiviil-militaarsuhetega. Täpsem analüüs ametnikele esitatud nõuete, tegelike ootuste ja ametnike enda väärtusteadvuse kohta saab lugeda järgmisest alapeatükist. Siin (vt. tabel 24) esitatakse vaid lühikokkuvõtte ametnike enda hinnangutest ja teiste ootustest temalt.

Tabel 24. Ametniku väärtusteadvus ja oodatavad omadused

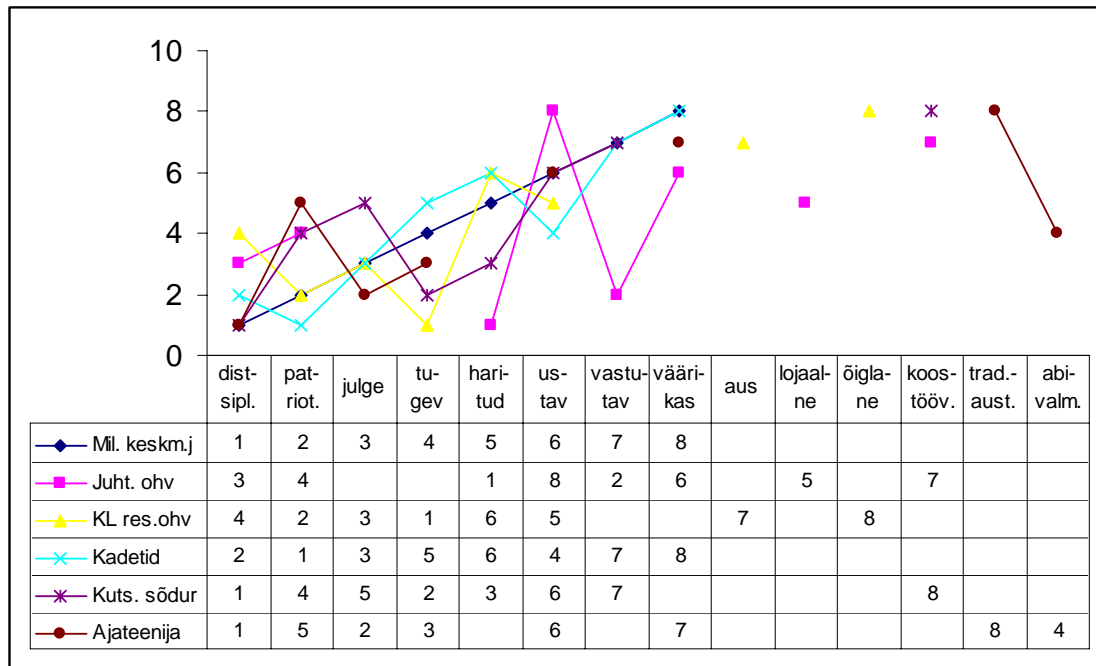
Ametnik nende omaduste alusel, mis kõik ametniku ise on arvanud		Ametnik nende omadust alusel, mida teised ootavad	
1	Haritud	1	Haritud
2	Vastutusvõimeline	2	Koostöövõimeline
3	Koostöövõimeline	3	Vastutusvõimeline
4	Viisakas	4	Patriootlik
5	Avalikku huvi järgiv	5	Lojaalne
6	Lojaalne	6	Avalikku huvi järgiv
7	Õpihimuline	7	Kaalutlev
8	väärikas	8	Distiplioneeritud
		9	Erapooletu
		10	Aus

Kokkuvõtte. Ametnikud ise näeksid seda, et nad vastaksid nendele omadustele, mis on toodud tabeli (vt. tabel 24) vasakus veerus. Paremasse veergu on tuletatud need omaduslikud nõuded, mida ootavad ametnikelt teised ametiisikud.

8.6.3. Sõjaväelasele märgitud omadused

Järgnevas lõigus esitatakse sõjaväelasele (ohvitser) enim märgitud omadusi kaitsepoliitikute ja ametnike poolt. Need on asetatud pingeritta nii, et enim nimetatu asub esimesel kohal. Valiku sai teha järgmiste omaduste loetelust: ustav, patriootlik, haritud, julge, loominguline, kaalutlev, füüsiliselt tugev, väärikas, distsiplineeritud, abivalmis, aus, lojaalne, õiglane, viisakas, õpihimuline, kuulekas, sotsiaalne, heatahtlik, vastutusvõimeline, koostöövõimeline, avalikku huvi järgiv, traditsioone austav, sõltumatu, (poliitiliselt) erapooletu.

Joonisel 18 on toodud küsitluse tulemused.

Joonis 18. Ohvitseri staatusele kaheksa enim nimetatud omadust militaar-gruppide poolt

Et joonisel 18 antud hinnangud mitmete militaar-gruppide poolt ei ole kergesti eristatavad, siis järgnevalt on koostatud lühike kokkuvõtte omadustest, mis ohvitseri staatusele enim märgiti (vt. tabel 25).

Tabel 25. Ohvitseri staatusele antud omaduste kokkuvõtte

Ohvitseri omadused mil. gruppide poolt antud hinnangute keskm. -na	Teised omadused, mis sihtgruppide poolt veel nimetatud
1 distsiplineeritud	
2 patriootlik	
3 julge	
4 tugev	
5 haritud	Lojaalne
6 ustav	koostöövõimeline
7 vastutusvõimeline	Õiglane
8 väärikas	traditsioone austav
	abivalmis

8.7. Väärtushinnangute mõjutaja (küsitluses teema VII)

Küsitluse ankeedi teema VII sisaldas küsimust: *mis või kes on mõjutanud vastaja väärtushinnanguid*, ja vastaja sai valida nelja vastusevariandi vahel - *palju, mõnevõrra või üldse mitte*. Tabelites 26, 27, 28 ja 29 on välja toodud sihtgruppide kaupa tulemused.

Tabel 26. Kui palju NATO-ga liitumine on mõjutanud väärtushinnanguid?

vastajate grupid	NATO mõjutegurina			Kokku
	palju	mõnevõrra	üldse mitte	
juhtivohvitserid	11,1%	66,7%	22,2%	100,0%
KL nooremohvitserid	23,1%	30,8%	46,2%	100,0%
KVÜÕA kadetid	19,2%	50,0%	30,8%	100,0%
missiooni üksus	12,0%	64,0%	24,0%	100,0%
kaitsepoliitika grupp	37,5%	62,5%	,0%	100,0%
KJametnikud	,0%	44,4%	55,6%	100,0%
sõdurid-ajateenijad	8,3%	25,0%	66,7%	100,0%
eliitkooli õpilased	16,7%	33,3%	50,0%	100,0%
ametikooli õpilased	21,1%	52,6%	26,3%	100,0%
Vastajate arv	24	69	52	145
	16,6%	47,6%	35,9%	100,0%

Tabel 27. Kui palju riigikaitsele väärtused on mõjutanud väärtushinnanguid?

vastajate grupid	Riigikaitse mõjutegurina			Kokku
	palju	mõnevõrra	üldse mitte	
juhtivohvitserid	33,3%	66,7%	,0%	100,0%
KL nooremohvitserid	23,1%	61,5%	15,4%	100,0%
KVÜÕA kadetid	30,8%	53,8%	15,4%	100,0%
missiooni üksus	36,0%	52,0%	12,0%	100,0%
kaitsepoliitika grupp	37,5%	62,5%	,0%	100,0%
KJametnikud	11,1%	66,7%	22,2%	100,0%
sõdurid-ajateenijad	16,7%	33,3%	50,0%	100,0%
eliitkooli õpilased	,0%	45,8%	54,2%	100,0%
ametikooli õpilased	26,3%	57,9%	15,8%	100,0%
Vastajate arv	34	78	33	145
	23,4%	53,8%	22,8%	100,0%

Tabel 28. Kokkuvõtte sellest, kui palju on eetikakoodeks mõjutanud väärtushinnanguid

vastajate grupid	Eetikakoodeks mõjutegurina			Kokku
	palju	mõnevõrra	üldse mitte	
juhtivohvitserid	33,3%	55,6%	11,1%	100,0%
KL nooremohvitserid	46,2%	46,2%	7,7%	100,0%
KVÜÕA kadetid	15,4%	50,0%	34,6%	100,0%
missiooni üksus	28,0%	52,0%	20,0%	100,0%
kaitsepoliitika grupp	37,5%	50,0%	12,5%	100,0%
KJametnikud	66,7%	11,1%	22,2%	100,0%
sõdurid-ajateenijad	25,0%	66,7%	8,3%	100,0%
eliitkooli õpilased	54,2%	41,7%	4,2%	100,0%
ametikooli õpilased	15,8%	63,2%	21,1%	100,0%
Vastajate arv	48	72	25	145
	33,1%	49,7%	17,2%	100,0%

Tabel 29. Kui palju teiste isikute eeskujul on mõjutanud väärtushinnanguid

vastajate grupid	Teiste isiku eeskujul			Kokku
	palju	mõnevõrra	üldse mitte	
juhtivohvitserid	66,7%	33,3%	,0%	100,0%
KL nooremohvitserid	61,5%	30,8%	7,7%	100,0%
KVÜÖA kadetid	57,7%	38,5%	3,8%	100,0%
missiooniüksus	32,0%	48,0%	20,0%	100,0%
kaitsepoliitika grupp	12,5%	62,5%	25,0%	100,0%
KJametnikud	44,4%	44,4%	11,1%	100,0%
sõdurid-ajateenijad	50,0%	41,7%	8,3%	100,0%
eliitkooli õpilased	50,0%	37,5%	12,5%	100,0%
ametikooli õpilased	36,8%	52,6%	10,5%	100,0%
Vastajate arv	67	62	16	145
	46,2%	42,8%	11,0%	100,0%

Kokkuvõte. Kui uuringus osalejate käest küsiti, kes või mis on kõige rohkem mõjutanud nende väärtushinnanguid, siis kokkuvõtteks võib öelda, et kõige rohkem on mõjutanud vastaja väärtushinnanguid teiste isikute eeskujul (46% arvates *palju* ja 42% *mõnevõrra*). Järgmine suurim mõjutaja on olnud eetikakoodeks (33% arvates *palju* ja 50% arvates *mõnevõrra*). Vähim mõjutaja on olnud NATO-ga liitumine (36% arvates *üldse mitte* ja 48% arvates *mõnevõrra*).

9. Tulemuste analüüs

Siinses alapeatükis analüüsitakse küsitluse tulemusi ja kokkuvõtteid. Liina-Mai Toodingu sõnul toetutakse sotsiaalteaduses n-õ pehmetele andmetele (hoiakud, arvamused, hinnangud, orientatsioonid) ja neid iseloomustab subjektiivne loomus, mille mõõtmisel tuleb taotleda võimalikult palju näitlikustamist ja mitte niivõrd aritmeetilist ülitäpsust, pigem tõlgendamist kui jäika tulemust, enimini võrdusi ja kõrvutamisi kui põhjuste esiletoomist, ning võimalikult paljumõõtmelise vaatekoha esitamist²¹¹. Sel põhjusel esitatakse siin tulemuste analüüs alapeatükis küsitluse tulemustest mitmeid jooniseid ja tabeleid ning kõrvutamisi, et võimalikult paremini tuua esile uuringu tulemused. Need analüüsid esitatakse küsitluse teemade järjekorras: esmalt üldväärtused, siis vahendväärtused jne.

9.1. Eesti ja teiste ühiskondade üldiste ja vahendväärtuste võrdlused

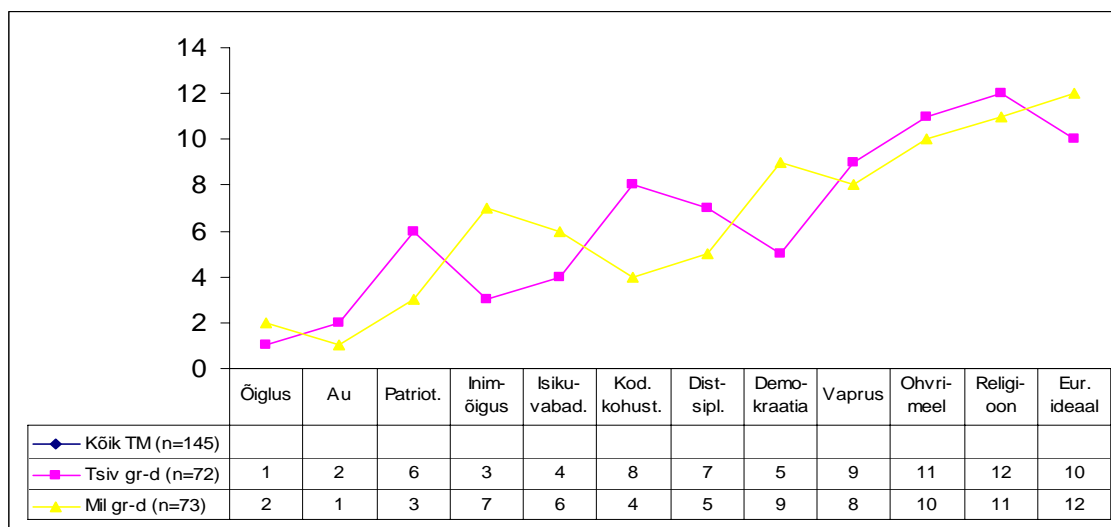
Sihtgruppide võrdlemist alustatakse Eesti sihtgruppide kokkuvõttega ning seejärel võrreldakse neid tulemusi Prantsusmaa küsitluse tulemustega, et vaadata seoseid tärkava ja küpse demokraatia ühiskonna liikmete väärtushinnangute vahel. Seejärel esitatakse Baltikumi sihtgruppide omavaheline võrdlus.

9.1.1. Eesti tsiviil-militaargruppide üldväärtuste võrdlus

Erinevatel tsiviil- ja militaarvaldkondadest pärit sihtgruppidel oli võimalus hinnata 12-sel skaalal üldväärtusi. Kõige tähtsam väärtus asetati esimesele kohale – nii tekkis nendest olulisuse järjestus. Vaadates joonist 20, on näha, et grupid erinevad üksteisest väga põhimõttelistes küsimustes. Näiteks ühelt poolt *kodaniku kohustust riigi ees* ja teiselt poolt *demokraatia* erinev hindamine.

---

²¹¹ Tooding 2007: 29, 31-32

Joonis 19. Tsiviil-militaargruppide üldväärtuste analüüs

See tulemus vastab täpselt sellele, mille autor tõi välja teoreetiliste lähtekohtade juures (vt. lõik 5.2). Siiani ei ole tsiviil-militaarsuhete uurijad jõudnud kokkuleppele selles filosoofilises küsimuses: kas riigi tekkimisega (ühise leppega asutamisel) kaasneb kodanikele kohustus osalemiseks riigikaitstes, ehk kui tähtsaks väärtuseks hinnatakse *kodaniku kohustust riigi ees*, või on asutatud demokraatlikus ühenduses igal kodanikul õigus ise vabalt otsustada riigikaitstes osalemine ning kaitse peab garanteerima riik. Vaadates joonisel 20 tsiviil- ja militaargruppide kahe joonena kulgevat väärtustestruktuuri, siis on märgata, et grupid erinevad üksteisest just sellistes põhimõttelistes küsimustes nagu riigikaitse, st. kodanikukohus riigi eest, demokraatia, inimõigused ja patriotism. Et uurimustöö üheks eesmärgiks oli vaadelda, kas nende väärtuste erineval hindamisel on märke lõhest, siis järgmises tabelis 30 väärtushinnanguid kõrvutades on lisatud paremas tulbas erinevuse määra välja toomiseks vahe: pluss-miinus x kui grupid hindavad antud väärtust madalamalt või kõrgemalt.

Tabel 30. Eesti militaar- ja tsiviilgruppide üldväärtuste erinevuste määr

Üldväärtus	Militaar-Grupid	Tsiviil-grupid	Erinevuse määr
Õiglus	2	1	
Au	1	2	
Patriotism	3	6	-3
Inimõigused	7	3	+4
Isikuvabadus	6	4	
Kodaniku kohustus riigi ees	4	8	-4
Kord ja distsipliin	5	7	
Demokraatia	9	5	+4
Vaprus	8	9	
Ohvimeelsus	10	11	
Religioossed väärtused	11	12	

Euroopa ideaal	12	10	
----------------	----	----	--

Analüüsidest saadud tulemust, võib väita, et polariseerumine tsiviil- ja militaargruppide vahel on selgelt eristatav: tsiviilgruppid hindavad militaargruppidest kõrgemalt **inimõigusi** ja **demokraatiat** ning madalamalt **patriotismi** ja **kodaniku kohustust riigi ees**.

Patriotismi või *inimõiguste* erinevat hindamist 12-sel skaalal kolme või nelja ühiku võrra võib pidada suureks, kuna see asub ühe või teise grupi väärtussüsteemis kolmandal kohal. See võib viidata lõhele kahe erineva väärtussüsteemi vahel, kui vaadata, millises järjestuses on militaargruppide väärtused: 3. kohal *patriotism*, 4. kohal *kodaniku kohus riigi ees*, ja seda, et viimati nimetatud asub tsiviilgruppidele 4 koha võrra taga pool. Sama muster kordub, kui vaadata *demokraatia* hindamist. Kui tsiviilgruppidele on see 5. kohal, siis mil-grupid on selle paigutanud 4 koha võrra tahapoole (9. kohale).

Äsja väljatoodud vastandamist pehmemdab see, et kahes kõrgeimas väärtuses (*õiglus* ja *au*) ollakse ühel meelel ning teistesse väärtustesse suhtutakse üpris sarnaselt.

Kui analüüsida neid samu väärtusi sihtgruppide tasandil ja omavahelisel võrdlemisel (vt. tabel 31), siis ilmneb, et nooremal põlvkonnal on tähtsamad *inimõigused* (üldiselt 3. kohal) ja *isikuvabadus* (üldiselt 4. kohal) – ajateenijatel, eliit- ja ametikooli õpilastel on need väärtused asetatud kas teisele, kolmandale või neljandale kohale.

Kui vaadata *patriotismi* hindamist, siis see on 12-sel skaalal kõige suurema kõikumisega: kaitsepoliitika grupp on selle asetanud 4. kohale, ametnikud 7. kohale ning koolide õpilased 6. kohale ning ajateenijad 8. kohale. Kas seda lugeda ametialaseks või põlvkonnast tingitud erinevuseks, aga väga tähtsaks peavad *kodaniku kohustust riigi ees* kaitsepoliitika grupp (2. kohal), samas kui kõik noorema põlvkonna esindajad on asetanud selle 9. e. mitte nii tähtsate väärtuste hulka.

See, et ametnikud ja kaitsepoliitikud on teistest kõrgemalt väärtustanud *demokraatiat*, kinnitab väidet, et institutsioon vormindab väärtusi. Sama käiks ka ametnike poolt teisena nimetatud väärtuse kohta – *kodanikukohustus riigi eest*. Seda, et kaitsepoliitikud riigikaitset kujundades on ka patriootlikud, kinnitab küsitlus.

Kui analüüsida väärtushinnangute alusel välja kujunenud väärtusstruktuure tsiviil- ja militaargruppide siseselt, siis on väärtuste üldpilt parem kui kahe grupeeringu vaatlemisel, kus nad vastandusid üksteisele. Näiteks, kui vaadata militaargrupis eliiti – juhtivaid ohvitseri, siis sarnaselt tsiviilgruppidega hindavad nad seda teistest kõrgemalt. Sama kehtib ka tsiviilgruppide eliidi kohta. Kui jälgida kaitsepoliitika gruppi, mille hulgas on tipp-poliitikuid, siis nende *patriotism* või suhtumine kodaniku kohustusse riigi ees on märksa kõrgema

tähtsustamisega kui teistel gruppidel. Uskudes, et igal sihtgrupil (vähemalt teistele eeskujuks olevatel elitaarsetel gruppidel) on ühiskonnas kanda oma roll, siis üldise kokkuvõttena võib tõdeda, et peamistes väärtustes on kõik ühiskonna liikmed ühel meelel ning erinevused algavad tavaliselt kolmandast väärtusest (vt. tabel 31).

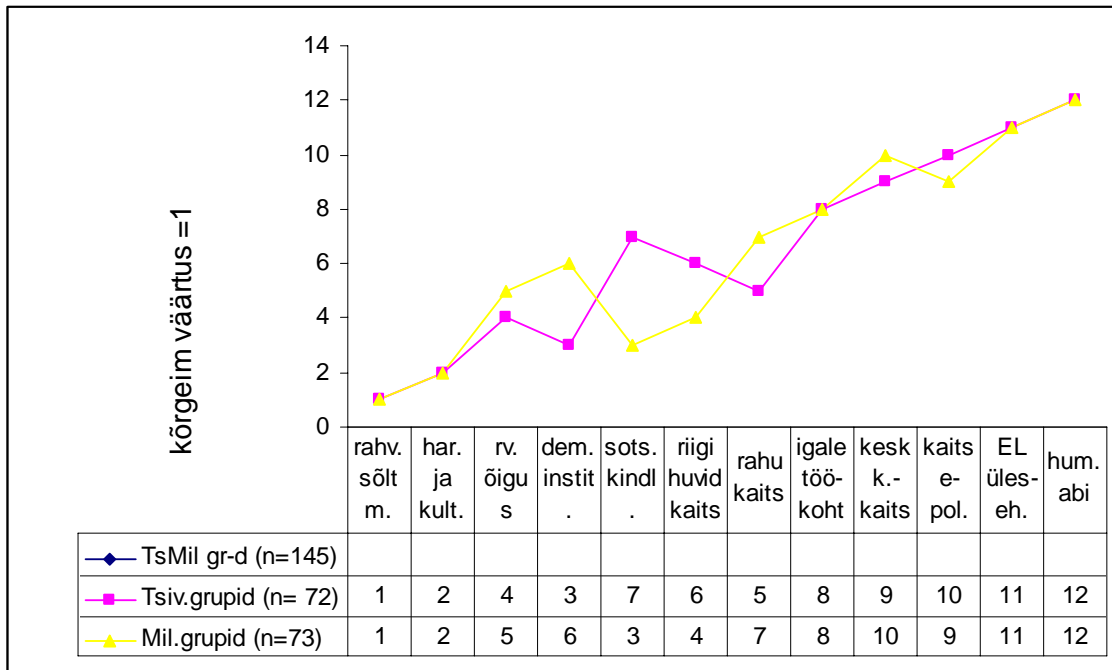
Tabel 31. Kolme kõrgeima väärtuse koondtabel

<i>Sihtgrupp</i>	<i>1. väärtus</i>	<i>2. väärtus</i>	<i>3. väärtus</i>
Juhtivad ohvitserid	Au	õiglus	inimõigused
Ohvitserid	Õiglus	au	distsipliin
KL nooremohvitserid	Õiglus	au	patriotism
Kadetid	Au	õiglus	patriotism
Kutselise sõdurid	Õiglus	au	patriotism
Militaargruppid kokku	Au	õiglus	patriotism
Kaitsepoliitika grupp	Au	patriotism	demokraatia
Ametnikud	Demokraatia	kodanikukohus	õiglus
Ajateenijad	Õiglus	inimõigused	isikuvabadus
Eliitkooli õpilased	Au	õiglus	isikuvabadus
Ametikooli õpilased	Au	õiglus	inimõigused
Tsiviilgruppid kokku	Õiglus	au	inimõigused
EESTI KOKKU	ÕIGLUS	AU	PARTIOTISM

Kokkuvõte tsiviil- ja militaargruppide kolme kõrgeima üldväärtuse kohta. Esimest kolme väärtust vaadeldes võib öelda, et ühiskonnas esindavad patriootlikkust kaitsepoliitika grupp, kaitsepolitseid, ohvitseriks pürgivad kadetid ja missioonidel käivad kutselised sõdurid. Demokraatiat kui väärtust esindavad ja selle eestkõnelejateks on ühiskonnas ametnikud ja kaitsepolitseid. *Kodaniku kohustust riigi ees* – väärtustavad teistest enam ametnikud. Noorem generatsioon (õpilased, ajateenijad) toob ühiskonda rohkem *isikuvabaduse* ja *inimõiguste* väärtustamise.

9.1.2. Tsiviil-militaargruppide vahendväärtuste analüüs

Tihti pakub vahendväärtuste jälgimine sotsiaalteadlastele rohkem huvi, kuna nende vaatlemisega on võimalik aimu saada, mille abil arvatakse ühe või teise sotsiaalse grupi poolt eesmärkide saavutamiseks vajaliku väärtuse olemasolu. Näiteks joonisel 21 on näha, et mõlemad grupeeringud (tsiviil- ja militaargruppid) väärtustavad kõige enam rahvuslikku sõltumatust, kuid selle saavutamiseks peavad tsiviilgruppid oluliseks demokraatlike institutsioonide toimet ja militaargruppid riigi huvide diplomaatilist ja sõjalist kaitset.

Joonis 20. TsMil gruppide vahendväärtuste analüüs

Analüüsid vahendväärtusi, siis joonisel 21 võib näha, et tsiviil- ja militaargruppidel on suuremad lahknevused *sotsiaalse kindlustatuse* ning demokraatlike institutsioonide toime erineval hindamisel. Põhjus, miks militaargruppidel *sotsiaalse kindlustatuse* teema on teistest rohkem esile tõstetud võib olla tingitud sellest, et enamus militaar-gruppe (v.a. KL reservohvitserid) on riigilt palga saajad ja kuna seaduse kohaselt sõjaväelased ei tohi olla muus teenistuses peale kaitseväe, siis on neile tähtis sotsiaalse kindlustatuse teema.

Teine suurem erinevus tsiviil- ja militaargruppidel on suhtumine demokraatlike institutsioonide toimesse. Et taaskord vaadelda, kas nende väärtuste erineval hindamisel on märke lõhest, siis järgmises tabelis 32 on väärtushinnangutele lisatud paremas tulbas erinevuste määr.

Tabel 32. Militaar- ja tsiviilgruppide vahendväärtuste erinevuse määr

	Mil. grupid	Tsiv.-grupid	Sarnasus/ Erinevus
rahvuslik sõltumatus	1	1	
hariduse ja kultuuri areng	2	2	
sotsiaalne kindlustatus	3	7	-4
riigi huvide dipl. ja sõj.kaitse	6	4	
demokr. institutsioonid	6	3	+ 3
rahvusvaheline õigus	5	4	
rahu kaitsmine	7	5	
riigi suutlikkus kindlustada igapäevase töökoht	8	8	
keskkonnakaitse	10	9	
kaitsepoliitiline koostöö EL-s	9	10	
EL ülesehitamine	11	11	
hum.abi III. maailmale	12	12	

Vaadates tabelit 33, on näha, et kordub sama nähtus kui üldväärtuste juures – see, mis puudutab demokraatiat, on militaargruppidel vähem väärtustatud. Vaadates vahendväärtusi grupeeringu siseselt, on pilt teine (vt.tabel 33) – juhtivad ohvitserid on seadnud demokraatlike institutsioonide toime kõige olulisemaks väärtuseks.

Tabel 33. Olulisemad vahendväärtused militaargruppidel

<i>Sihtgrupp</i>	<i>1. väärtus</i>	<i>2. väärtus</i>	<i>3. väärtus</i>
Juhtivad ohvitserid	demokraatlike institutsioonide toime	rahvuslik sõltumatus	rahvusvaheline õigus ja kord
Eesti ohvitserid	rahvuslik sõltumatus	sotsiaalne kindlustatus	hariduse ja kultuuri areng
KL nooremohvitserid	rahvuslik sõltumatus	hariduse ja kultuuri areng	rahu kaitsmine
Kadetid	rahvuslik sõltumatus	rahvusvaheline õigus ja kord	rahu kaitsmine
Kutselised sõdurid	rahvuslik sõltumatus	riigi huvide diplomaatiline ja sõjaline kaitse	riigi suutlikkus kindlustada igapäevase töökoht
Sõdurid-ajateenijad	hariduse ja kultuuri areng	rahvuslik sõltumatus	riigi huvide diplomaatiline ja sõjaline kaitse
Militaargrupid kokku	rahvuslik sõltumatus	hariduse ja kultuuri areng	sotsiaalne kindlustatus

Kui vaadata uuesti joonist (vt. joonis 21), siis on näha, et suurimad erinevused algasid kolmandast väärtusest ja need hinnangud erinevad üksteisest tunduvalt, siis kokkuvõtvalt võib öelda, et tsiviil- ja militaargrupid on ühel meelel kahes esimeses väärtuses ja nendes, mis algavad alates kaheksandast kohast.

9.1.3. Kokkuvõtte üld- ja vahendväärtuste analüüsist

Kõrvutades üldväärtuste ja vahendväärtuste erinevusi, siis on märgata (vt. tabel 34), et rohkem on hinnangute lahknemisi üldväärtuste osas.

Tabel 34. Üld- ja vahendväärtuste analüüsi kokkuvõte

		Militaar-Grupid	Tsiviil-grupid	Erinevuse määr
Üldväärtuste hindamisel leitud suurimad erinevused				
1)	Patriotism	3	6	-3
2)	Inimõigused	7	3	+4
3)	Kodaniku kohustus riigi ees	4	8	-4
4)	Demokraatia	9	5	+4
Vahendväärtuste hindamisel leitud suurimad erinevused				
1)	sotsiaalne kindlustatus	3	7	-4
2)	demokr. institutsioonide toime	6	3	+3

Vaadates tabeli 34 mõlemat sektorit, üld- ja vahendväärtused, leiab sealt sarnase mõistete paari - *demokraatia* ja *demokraatlike institutsioonide toime*. Nende kahe juures on märgata, et mõlemal juhul militaargrupid hindavad neid tsiviilgruppidest madalamalt. Osalt on see mõistetav: militaarsüsteemis ei kasutata demokraatiat kui vahendit protsesside juhtimiseks, kuna sõjaväelased ei saa toetuda sõjaliste operatsioonide läbiviimisel arvamuste paljususele. See muidugi ei tähenda, et sõjaväelased ei hinda demokraatiat kui väärtust. Militaargruppide täpsemal põhjalikumal analüüsil selgus, et juhtivad ohvitserid on asetanud demokraatlike institutsioonide toimimise olulisuselt esimesele koha. Kui militaar-institutsiooni noorem põlvkond kasvab vanemate ja juhtivatel kohtadel olevate ohvitseride e. militaar-eliidi eeskujul, siis võib arvata, et demokraatia väärtustamine tõuseb. Kui noorema põlvkonna pealekasvamisega jääb domineerima näiteks sotsiaalse kindlustatuse teema, siis selle kõrval vähemtähtsustuvad riigi kaitsmiseks vajalikud väärtused nagu *riigi huvide diplomaatiline ja sõjaline kaitse*.

Käesoleva töö autori hinnangul oleks vastupidine tulemus parem (suurem sarnasus ja väärtuste kattumine üldväärtuste osas) – see tähendaks seda, et kui üldväärtustes ollakse kokku lepitud, siis vahendid(vahendväärtusi) nende eesmärkide saavutamiseks võivad olla erinevaid. Näiteks, tsiviilgrupid arendavad ühiskonna sidusust demokraatia edendamiseks ning militaargrupid oma sõjaliste oskustega kaitsevad neid väärtusi. Ohuks sellele olukorrale võib olla see, kui sotsiaalse kindlustatuse teema jääb sõjaväelastel prevaleerima ning nad ei ole valmis end panustama riigikaitseks.

9.1.4. Väärtuste võrdlus liberaalsel/konservatiivsel teljel

Enne üld- ja vahendväärtuste lõplikku analüüsimist meeldetuletuseks käesoleva töö peamine uurimusküsimus: *kui ühiskonnas domineerivad liberalismile omased väärtushinnangud ja sõjaväes domineerivad konservatiivsed väärtushinnangud, siis mõjutab selline väärtushinnangute erinevus tsiviil-militaarsuhete arengut.*

Väärtuste jaotumiseks liberaalsel/konservatiivsel teljel koostas autor tabeli (vt. tabel 8). Liberaalset telge küsitluse teemas I. ja II esindasid sellised väärtused nagu *isikuvabadus, demokraatia, inimõigused, demokraatlike institutsioonide toime ja rahvusvaheline õigus*. Konservatiivseid väärtusi esindasid samades loeteludes: *kodaniku kohustus riigi ees, patriotism, kord ja distsipliin ning religioossed väärtused*.

Tabel 35. Kas rohkem liberaalne või konservatiivne – mõõtmine teljel

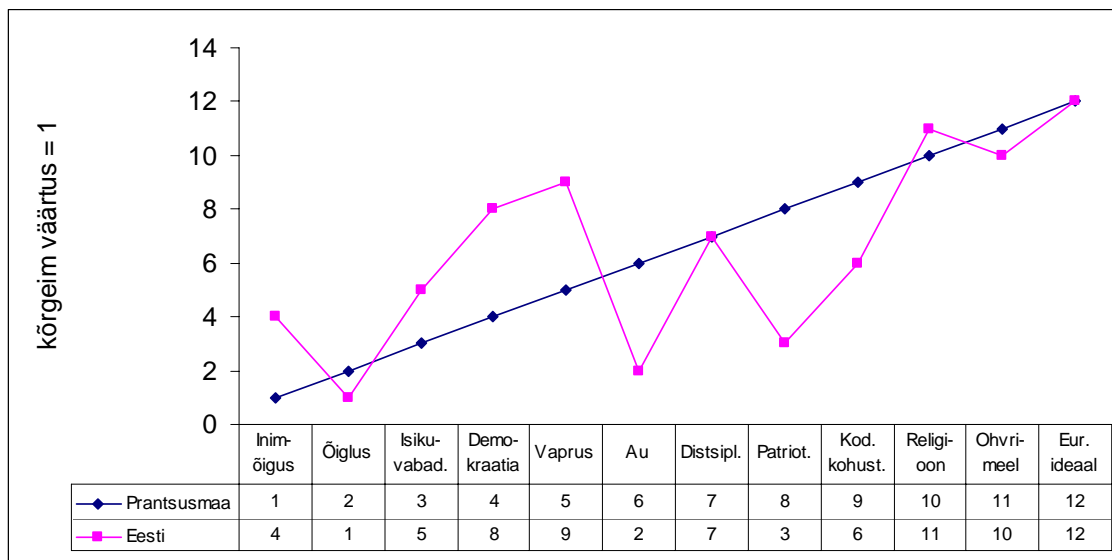
Väärtus	Militaar-Grupid	Tsiviil-grupid	Kumb grupp rohkem Lib. või Kons. (<x)
Liberaalsed väärtused			
Isikuvabadus	6	4	Tsiv < Lib +2
Demokraatia	9	5	Tsiv < +4
Inimõigused	7	3	Tsiv < +4
demokr. institutsioonid	6	3	Tsiv < +3
rahvusvaheline õigus	5	4	Tsiv < +1
Konservatiivsed väärtused			
Kodaniku kohustus riigi ees	4	8	Kons. < +4
Patriotism	3	6	Kons. < +3
Kord ja distsipliin	5	7	Kons. < +2
Religioossed väärtused	11	12	Kons. < +1

Vaadates tabelit 35, on näha, et kõiki väljatoodud liberalismile omaseid väärtusi on tsiviilgrupid tunduvalt kõrgemalt hinnanud kui militaargrupid. Samas kehtib vastupidine väide: konservatismile iseloomulikud väärtused, mis on tabelis 35 väljatoodud alumises sektoris – neid on militaargrupid kõrgemini hinnanud kui tsiviilgrupid. See tabel ja kokkuvõte näitavad ilmekalt, kuidas mitmetes põhimõttelistes küsimustes või väärtustes nagu *kodaniku kohustus riigi ees* või *isikuvabadus*, saab uuringus osalenud grupe üksteisest eraldada liberaalse/konservatiivse teljega. Sellega on leidnud kinnitust töö alguses püstitatud väite esimene pool: Eesti ühiskonda esindavate ja uuringus osalenud tsiviilgruppide seas on domineerimas liberalismile omased väärtushinnangud ning sõjaväes (Eesti Kaitseväge esindavate militaargruppide seas) on domineerimas konservatismile omased väärtushinnangud.

9.1.5. Väärtuste Eesti ja Prantsusmaa väärtuste võrdlus

Töös oli püstitatud üks eesmärk: võrrelda uuritavaid indiviide tärkava ja küpse demokraatia riikidega, et vaadelda, kui palju mõjutab väärtushinnanguid demokratiseerumise faas. Esmalt

on üldiste väärtuste võrdlus (vt. joonis 22), kus nähtub, et globaalsel tasandil on indiviididel sarnane hinnang – kõige enam on väärtustatud *õiglus* ning vahendväärtusena *sotsiaalne kindlustatus*. Eesti ja Prantsusmaa küsitluse tulemuste võrdlemisel ilmneb, et erinevusi on rohkem kui sarnasusi.

Joonis 21. Eesti ja Prantsusmaa üldväärtuste võrdlus

Jälgides lineaarse joonega kujutatud Prantsuse ühiskonna olulisi väärtusi, siis nähtub, et suured erinevused on *inimõiguste* hindamisel: kui prantslastel on see esikohal, siis eestlastel on see neljandal kohal. Samamoodi on erinevus *demokraatia* hindamisel: kui prantslastel on see neljandal kohal, siis eestlastel kaheksandal kohal. Suurim sarnasus on *õigluse* väärtustamisega: Eestis on see esikohal ja Prantsusmaal teisel kohal.

Tabel 36. Eesti ja Prantsusmaa üldväärtuste analüüs

Üldväärtus	Eesti	Prantsusmaa	Erinevuse määr
Õiglus	1	2	-1
Au	2	6	-4
Patriotism	3	8	-5
Inimõigused	4	2	+2
Isikuvabadus	5	3	+2
Kodaniku kohustus riigi ees	6	9	-2
Kord ja distsipliin	7	7	-1
Demokraatia	8	4	+4
Vaprus	9	5	+3
Ohvrimeelsus	10	11	-1
Religioossed väärtused	11	10	+1
Euroopa ideaal	12	12	=

Kui jälgida tabeli 36 kõiki pluss märgiga tähistatud väärtusi, siis järeldub, et küpse demokraatiaga ühiskonnas võrreldes tarkava demokraatia riigiga on enam väärtustatud

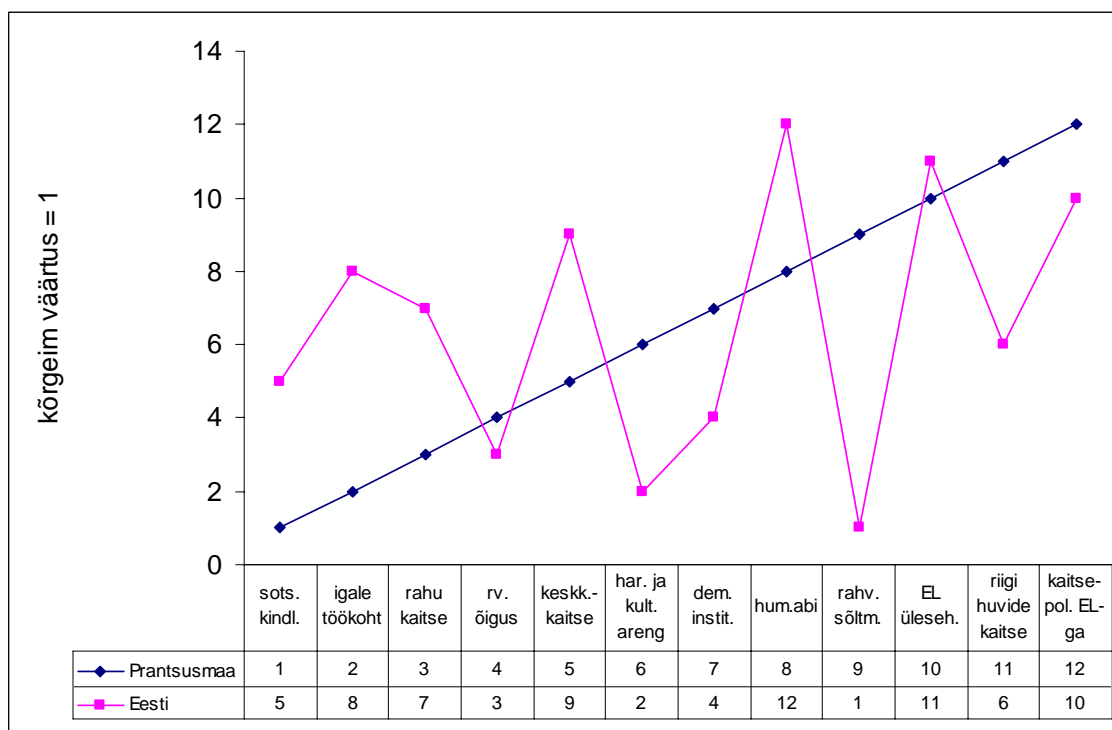
demokraatia (4 kohta võrra kõrgemalt, kui arvestada, et tegemist on 12-se skaalaga), vaprus (+ 3 kohta kõrgemalt) ning inimõiguste ja –vabadus (+2). Kui siduda need väärtused üheks süsteemiks, siis Prantsusmaa küsitluse tulemuste näitel võib öelda, et inimõiguste ja –vabaduste kaitsmiseks on vaja vaprust ja eelkõige demokraatiat. Tärgava demokraatiaga ühiskonna väärtussüsteemi (vt. tabel 37) loovad esimesel kohal olev *õiglus*, teisel *au* ja kolmandal kohal *patriotism*.

Tabel 37. Eesti ja Prantsusmaa üldväärtuste kokkuvõte

<i>Sihtgrupp</i>	<i>1. väärtus</i>	<i>2. väärtus</i>	<i>3. väärtus</i>
Eesti	Õiglus	Au	Patriotism
Prantsusmaa	Inimõigused	Õiglus	Isikuvabadus

Kokkuvõte üldväärtuste kohta. Üldinimlikul tasandil, sõltumata ühiskonna demokratiseerumise faasist, on indiviidide kõrgeimateks väärtusteks *õiglus* ning *inimõigused* ja *isikuvabadus* – lühidalt, kõik see, mis on seotud inimese, tema õiguste ja vabadustega. Eestlaste väärtusteadvuses kinnistunud tundmused *au* ja *patriotism* viitavad rahvusriigiga seotud väärtustele, mis on ka mõistetav, kui arvestada ajaloolist põhjust – omariikluse puudumine ja lühike taasiseseisvumise periood.

Kui võrrelda omavahel Eesti ja Prantsusmaa küsitluste tulemusi vahendväärtuste temal (vt. joonis 23), siis on näha, et ühiskonda iseloomustavad graafilised jooned annavad vaid kolm ligilähedast sarnasust: *rahvusvahelise õiguse* sarnane tähtsustamine, mis jääb 12-se skaala esimesele poolele ning *ühtse Euroopa ülesehitamise ja kaitsepoliitilise koostöö teiste Euroopa rahvastega* suhteliselt *mitte nii oluliste* väärtuste skaala viimases osas. Muudes küsimuste ollakse eriarvamusel.

Joonis 22. Eesti ja Prantsusmaa vahendväärtuste graafiline võrdlus.

Kui teha Eesti ja Prantsusmaa vahendväärtuste erinevuste kohta tabel (vt. tabel 38), siis on näha erinevuste määr.

Tabel 38. Eesti ja Prantsusmaa vahendväärtuste analüüs

Väärtus	Eesti	Prantsusmaa	Erinevuse määr
rahvuslik sõltumatus	1	9	- 8
hariduse ja kultuuri areng	2	6	-4
sotsiaalne kindlustatus	5	1	+4
riigi huvide dipl. ja sõj.kaitse	6	11	-5
demokr. institutsioonid	4	7	- 3
rahvusvaheline õigus	3	4	-1
rahu kaitsmine	7	3	+4
riigi suutlikkus kindlustada igapäevase töökoht	8	2	+6
Keskkonnakaitse	9	5	+4
kaitsepoliitiline koostöö EL-s	10	12	-2
EL ülesehitamine	11	10	+1
hum.abi III. Maailmale	12	8	+4

Kui analüüsida (tabel 38) Eesti ja Prantsusmaa ühiskonna liikmete vahendväärtusi, siis jääb mulje, et eestlastele võrreldes prantslastega, on olulised väärtused, mis on seotud riigiga (rahvuslik sõltumatus - 1. vs 9. koht; riigi huvide kaitse – 6. vs 11 koht; demokraatlike

institutsioonide toime 4. vs 7. koht jne). Prantslaste puhul on märgata, et võrreldes eestlastega on nad kõrgemalt hindamas globaalseid väärtusi (rahu kaitsmine - 3. vs. eestlaste 7. koht; keskkonnakaitse – 5.- vs. eestlaste 9. koht; humanitaarabi – 8. vs. eestlastel 12. koht jne). Suurim erinevus on riigi suutlikkusel kindlustada igapäevase töökoht: kui enamuse prantslasi on selle asetanud 2. kohale, siis eestlased alles 8. kohale.

Tabel 39. Eesti ja Prantsusmaa vahendväärtuste võrdlemine

<i>Sihtgrupp</i>	<i>1. väärtus</i>	<i>2. väärtus</i>	<i>3. väärtus</i>
Eesti	Rahvuslik sõltumatus	Hariduse ja kultuuri areng	Demokraatlike institutsioonide toime
Prantsusmaa	Sotsiaalne kindlustatus	Riigi suutlikkus kindlustada töökohad	Rahu kaitsmine

Vaadates Prantsusmaal enim hinnatud kolme väärtust (vt. tabel 39), siis kahe esimese väärtuse koosvaatlemisel tundub prantslaste kujutus riigi funktsioonist võrreldes eestlastega, kel esikohal rahvuslik-riiklikud väärtused (kui vaadata seda väärtussüsteemi kontekstis = rahvuslik sõltumatus + kultuur + demokraatlik toimimine), väga erinev tähtsusega demokraatiaga ühiskonna liikme hinnangutest.

Kokkuvõtte üld- ja vahendväärtuste analüüsi kohta.

Kui eelmisel (Eesti) üld- ja vahendväärtuste võrdlemisel hindas käesoleva töö autor paremaks situatsiooni, kus üldväärtustes oleks suurem sarnasus, mille juures vahendid eesmärkide saavutamiseks võivad erineda, siis alljärgnevas tabelis (vt. tabel 40) on samatüübiline võrdlus Eesti ja Prantsusmaa kohta.

Tabel 40. Eesti ja Prantsusmaa üld- ja vahendväärtuste kokkuvõtte

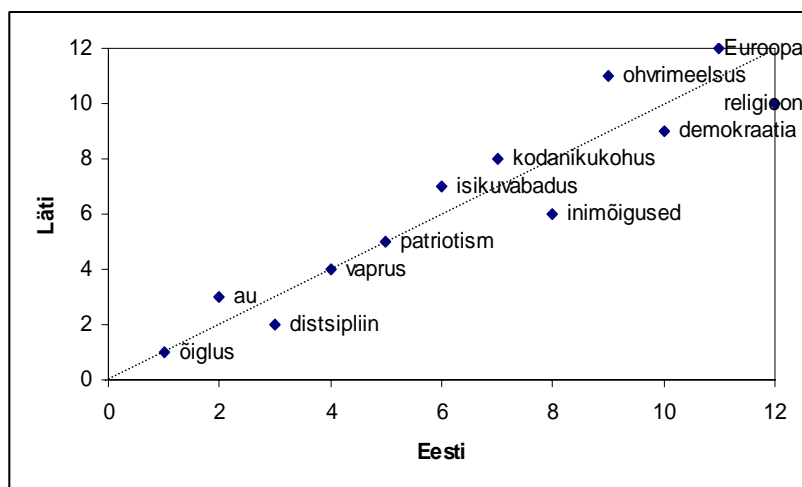
	Väärtus	Eesti	Prantsusmaa	Erinevuse määr
Üldväärtuste hindamisel leitud suurimad erinevused				
1)	Au	2	6	-4
2)	Patriotism	3	8	-5
3)	Demokraatia	8	4	+4
4)	Vaprus	9	5	+3
Vahendväärtuste hindamisel leitud suurimad erinevused				
1)	rahvuslik sõltumatus	1	9	- 8
2)	hariduse ja kultuuri areng	2	6	-4
3)	sotsiaalne kindlustatus	5	1	+4
4)	Riigi huvide dipl. ja sõj.kaitse	6	11	-5
5)	demokr. institutsioonid	4	7	- 3
6)	Rahu kaitsmine	7	3	+4
7)	riigi suutlikkus kindlustada igapäevase töökoht	8	2	+6
8)	Keskkonnakaitse	9	5	+4
9)	Hum.abi III. Maailmale	12	8	+4

Kui vaadata kasvõi numbriliselt erinevaid nimetusi sektorites (vt tabel 40), siis võrdluseks Prantsusmaaga on näha, et vahendväärtuste sektori nimetuste arv ületab kahekordselt üldväärtuste oma. Sellega võib öelda, et kahe erineva ühiskonna liikmed näevad oma riigi arengut ja selleks vajaminevaid vahendeid väga erinevalt.

Järeldus. Tärgava demokraatiaga riigi hindab kodanik kõrgelt neid väärtusi, mis on seotud tema rahvuse ja riigiga (sõltumatus ja kultuur). Kõrge demokraatiaga riigi kodanike väärtusskaala on ühelt poolt globaalsem (rahu kaitsmine), samas inimesekeskne (sotsiaalne kindlustatus, mida peaks suutma tagada riik töökohtade kaudu).

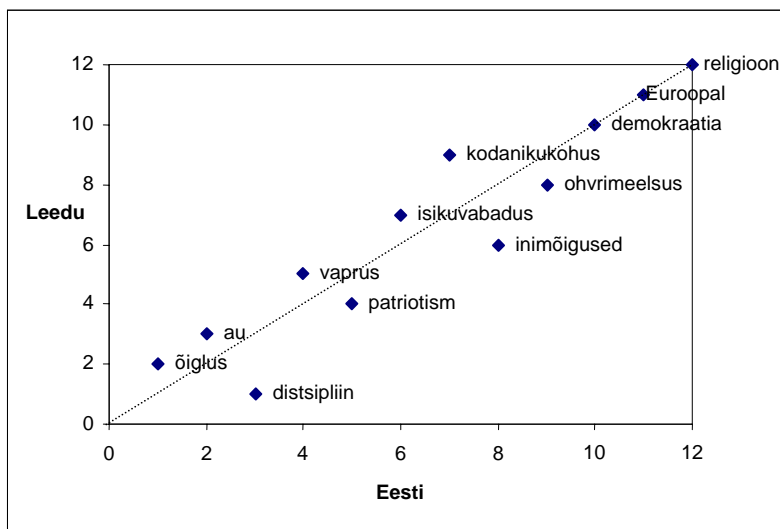
9.1.6. Balti riikide riigikaitstes osalejate üldiste väärtuste võrdlus

Kui eelnevalt ilmnes, et indiviidide väärtushinnangud tärgava ja kõrge demokraatiaga ühiskondades erinevad, siis järgnevalt on võimalus vaadelda, kuidas sarnanevad või erinevad sama regiooni ja samas ühiskondlikus demokratiseerumise faasis olevad riigid. Kui vaadata joonist 24, siis on näha, et Eesti ohvitserid sarnanevad oma väärtushinnangutes Läti ohvitseridega õigluse, vaprus ja patriotismi ühesuguse väärtustamisega. Sarnasusi on ka au ja distsipliini üpris sarnasel hindamisel. Lühidalt, kõige sellega, mis jääb skaala etteotsa. Suurimad erinevused on inimõiguste, ohvrimeelsuse ja religiooni osas, st. kõige sellega, mis jääb skaala viimasesse ossa.

Joonis 23. Eesti ja Läti ohvitseride üldväärtuste võrdlusanalüüs

Vastupidine pilt avaneb (vt. joonis 25), kui võrrelda eestlaste ja leedulaste väärtushinnanguid: skaala esimene pool erinevustega ning täielik sarnasus kolme viimase väärtuse osas. Kõige suurem erinevus on distsipliini hindamisel: kui eesti ohvitserid on selle asetanud kolmandale kohale, siis leedu ohvitseridel on see väärtuseks number üks.

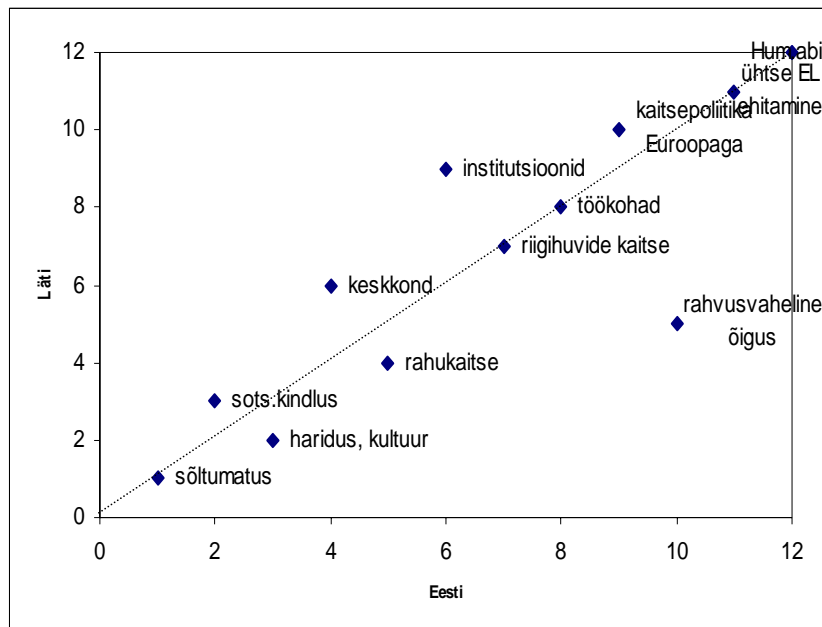

Joonis 24. Leedu ja Eesti ohvitseride üldväärtuste võrdlusanalüüs

Analüüsidest Balti riikide ohvitseride üldisi väärtusi, võib märgata, et kuigi on tegemist kolme erineva riigi riigikaitstes teenivate samas vanuses ja auastmes olevate ohvitseridega, siis nende kõigi hinnangud on üsna sarnased, vähemalt esimese kolme väärtuse (õiglus, distsipliin ja au) osas. Seda on mõjutanud kolme Balti riigi ühine ajalugu. Kui näiteks võrrelda seda tulemust pikaajalise demokraatliku ühiskonnaga nagu Prantsusmaal, siis seal on esikohal inimõigused, st inimestel ei ole küsimuseks (ajalooline) õiglus, vaid midagi personaalsemat – isiklikud õigused. Kuigi järgmine suurem erinevus asus vähemtähtsate väärtuste poolel, nimelt on *ohvrimeelsus* Eestil 8., Leedul 9. ja Läti ohvitseridel 11. kohal. Käesoleva töö autori arvates on just ohvitseride väärtussüsteemi (meelde tuletades ustavusvannet - teenida riiki kasvõi oma elu hinnaga) seisukohalt oluline tähele panna ohvrimeelsuse erinevat hindamist (hinnangute vahe oli kohati 3 kohapunkti 12-sel skaalal). Kuna eestlastel on *ohvrimeelsus* hinnatud sarnaselt leedukatega, siis võib arvata, et Läti ohvitserid hindavad seda teistest madalamalt. Kui sellele võrdlusele seada kõrvale näiteks ajalooline paralleel omariiklusega Baltimaades, siis järjestus on sarnane: eestlastel, kel ohvrimeelsus on hinnatud sarnaselt leedukatega, on olnud parem riikluse alge kui Lätil; muidugi, kõige tugevam omariiklus on olnud Leedus. Kas seda just küsitlus näitab, aga see võib olla seotud *ohvrimeelsuse* erineva hindamisega. Seda kinnitab küsitluse teine fakt, et Leedu ohvitserid, võrreldes oma kolleegidega, on patriootlikumad.

9.1.7. Balti riikide riigikaitstes osalejate vahendväärtuste võrdlus

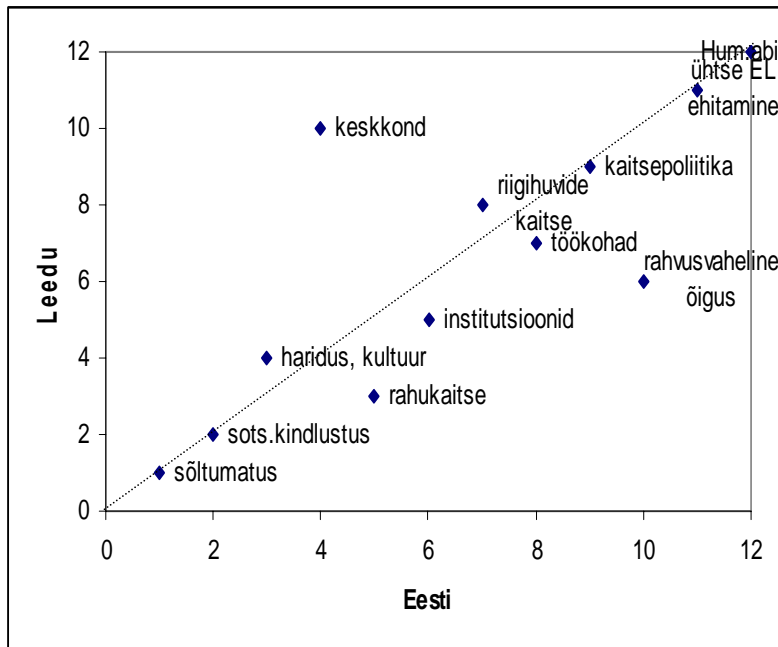
Vaadates joonist 26, ilmneb, et vahendväärtustest on Eesti ohvitseridel esikohal *rahvuslik ja riiklik sõltumatus*, teisel kohal *sotsiaalne kindlustatus* ning kolmandal kohal *hariduse ja kultuuri arendamine*.

Joonis 25. Läti ja Eesti ohvitseride vahendväärtuste võrdlusanalüüs

Läti ja Eesti ohvitseride hinnangud langevad kokku viies punktis: kõige prioriteetsemaks peetakse *rahvuslikku sõltumatust*; sarnane hinnang on *riigihuvide kaitsmisele* ja sellele, et *riik suudaks kindlustada igaihele töökoha*. Eestlastest kõrgemalt hindavad lätlased *rahvusvahelist õigust* (5. kohal võrreldes eestlaste 10. kohaga) ning madalamalt demokraatlike institutsioonide toimet. Kas siit võib järeldada, et eestlased usaldavad rohkem oma riigi demokraatlike institutsioonide toimet ja lätlased *rahvusvahelist õigust*? Kui mõelda, et Läti ühiskonda on raputanud vähemusrahvuste küsimus, mitmed korrupsiooniskandaalid, siis võib see tõsi olla. Kas seda võib ka iseloomulikuks pidada, et keskkonnakaitse on eestlastele lätlastest olulisem? Jah, kui vaadata Balti riikide vabadusliikumise perioode, siis just keskkonnateema oli see, mis Eestimaal mobiliseeris rahvahulki. Samal ajal hindavad lätlased kõrgemalt *rahu kaitsmist*. Taas võib see kõnelda asjaolust, et riigiti on erisugused väärtused esiplaanil.

Leedu ohvitseride esikolmik (vt. joonis 27) erineb eestlaste ja lätlaste omast vaid selle poolest, et kolmandale kohale on asetatud *rahu kaitsmine*.

Joonis 26. Leedu ja Eesti ohvitseride vahendväärtuste võrdlus

Eesti ja Leedu ohvitseride hinnangute kattuvus on kahes kõrgemas prioriteedis: *rahvuslik sõltumatus* ja *sotsiaalne kindlustatus*. Eestlastest kõrgemalt hindavad leedukad *rahu kaitsmist* ja *rahvusvahelist õigust ja korda* ning *madalamalt keskkonnakaitset*. Kuna ka lätlased hindasid *rahvusvahelist õigust ja korda* kõrgemalt, siis peaks see näitama vastupidist – eestlased hindavad *rahvusvahelist õigust ja korda* võrreldes teistega madalamalt ning *keskkonnakaitset* teistest (läti-leedu) eriti oluliseks.

9.2. Militaar-institutsiooni sisene väärtushinnangute analüüs

Järgnevalt esitatakse täpsem analüüs militaargruppide väärtushinnangute kohta. Tsiviil- ja militaargruppide üldisel võrdlemisel eelpool tuli välja, et kogu institutsiooni kohta antud üldistus ei pruugi olla piisav, sest see näitab keskmist, kuid analüüsides väärtusi põhjalikumalt st. sihtgruppide kaupa, hakkavad ilmema muud erisused.

Analüüsides militaargruppide üldväärtusi, tuleb välja, et väärtushinnangutelt on omavahel sarnased ohvitserid, Kaitseliidu nooremohvitserid ja sõjakooli kadetid, kuigi nad vanuselt, auastmetelt ning ettevalmistuse poolest erinevad üksteisest väga palju. Näiteks: selleks, et kadett, kes alustab teenistust nooremohvitserina ja tahab jõuda vanemohvitseriks, peaks ta olema teenistuses 9 aastat. Militaargruppides suurim *erineja* oma eakaaslastest (kadetid, kutselised sõdurid) on *ajateenija*. Kuna esimesel ja teisel kohal olevad väärtused on enamikel gruppidel samad (*au ja õiglus*), välja arvatud ajateenija, siis analüüsitakse kolmandal kohal olevaid väärtusi, kuna seal on kõikumised kõige suuremad. Juhtivatel ohvitseridel on

kolmandal kohal *inimõigused*. See võib olla seletatav põhjusega, et nad oma tööd planeerides tegelevad missioonidega, mille puhul inimõiguste teema ühtib ametialase tegevusega. Sarnast ametialast põhjendust võib mainida ka ohvitseride kohta - nad on välja kasvanud riviteenistusest, sestap kolmandal kohal olev *distsipliin* võib olla seotud nende töö-alase positsiooniga. Kui vaadata kutselisi sõdureid ehk missiooniüksust, siis sealgi on distsipliin kõrgelt hinnatud. See, et Kaitseliidu ohvitseridel on kolmandal kohal patriotism, on mõistetav, kuna nad on vabatahtlikud ning suurem osa nende tegevusest on kantud patriotismist. Sama mõistetav on kadettide ja kutseliste sõdurite kolmandal kohal olev väärtus (patriotism) – see ühtib nende ametivalikuga. Nende kommentaaride põhjal võib järeldada, et ükskõik, millises militaarvaldkonnas üks või teine sihtgrupp tegutseb, keskkond vormindab väärtusi. Näiteks: teistest erineb ohvitseride grupp *vapruse, distsipliini* ja *ohvrimeelsuse* märksa kõrgema väärtustamisega. Kui arvata, et enamus neist on missioonipiirkondades üksusi juhtinud, siis on arusaadav, miks nad neid väärtusi teistest kõrgemalt hindavad.

Vaadates seaduspärasusi, siis nähtub, et põhiväärtustes ollakse ühel meelel (näiteks kahes esimeses väärtuses on kõik militaargruppid, v.a. ajateenijad), ühel meelel - erinevused algavad tavaliselt kolmandast väärtusest: juhtivatel ohvitseridel *inimõigused*; ohvitseridel *distsipliin*; kaitseliitlastel, kadettidel ja kutselistel sõduritel *patriotism*; ajateenijal *isikuvabadus*. Sellest saab **järeldada, et** sõltumata vanusest, sõjalisest ettevalmistusest ja ametialasest positsioonist on militaargruppide põhiväärtused midagi sellist, mille põhjal võib tuletada omaette militaarse väärtussüsteemi. Mitmete eelpool toodud näidete varal võib väita, et keskkonnal on väärtushinnangute kujunemisel suur mõju, kuid selleks peab olema täidetud kaks faktorit:

- 1) ajaline faktor (näiteks ajateenija 8-kuulise teenistuse jooksul ei ole omaks võtnud peamisi militaarseid väärtusi – tal kattub teistega kolmest põhiväärtusest vaid üks, kuid sedagi võib üldinimlikuks väärtuseks pidada, sest sõltumata ühiskonnast (Eesti, Prantsusmaa), on *õiglus* igas ühiskonnas kõrgelt väärtustatud;
- 2) valik peab olema vabatahtlik – väärtushinnangud sarnanesid neil, kes olid teadlikult teinud valiku riigikaitselise ameti (ohvitser, kadett) või tegevuse (Kaitseliit) kasuks.

Muud huvitavad tähelepanekud.

Keskkonna väärtustamisega paistavad silma ohvitserid ja kaitseliitlased (4.-5.kohal) samal ajal, kui teistel on see 9.-10.kohal. Käesoleva töö autor oskab seda põhjendada põlvkondade erinevusega: kui juhtivad ohvitserid režiimi muutuse aeg olid aktiivsed, väärtustavad nad seetõttu rohkem *rahvuslikku sõltumatust* ja *demokraatlike institutsioonide toimet*; uus põlvkond (ajateenijad, kutselised sõdurid, kadetid) alles sündis sellal. Tol ajal olid nooremad

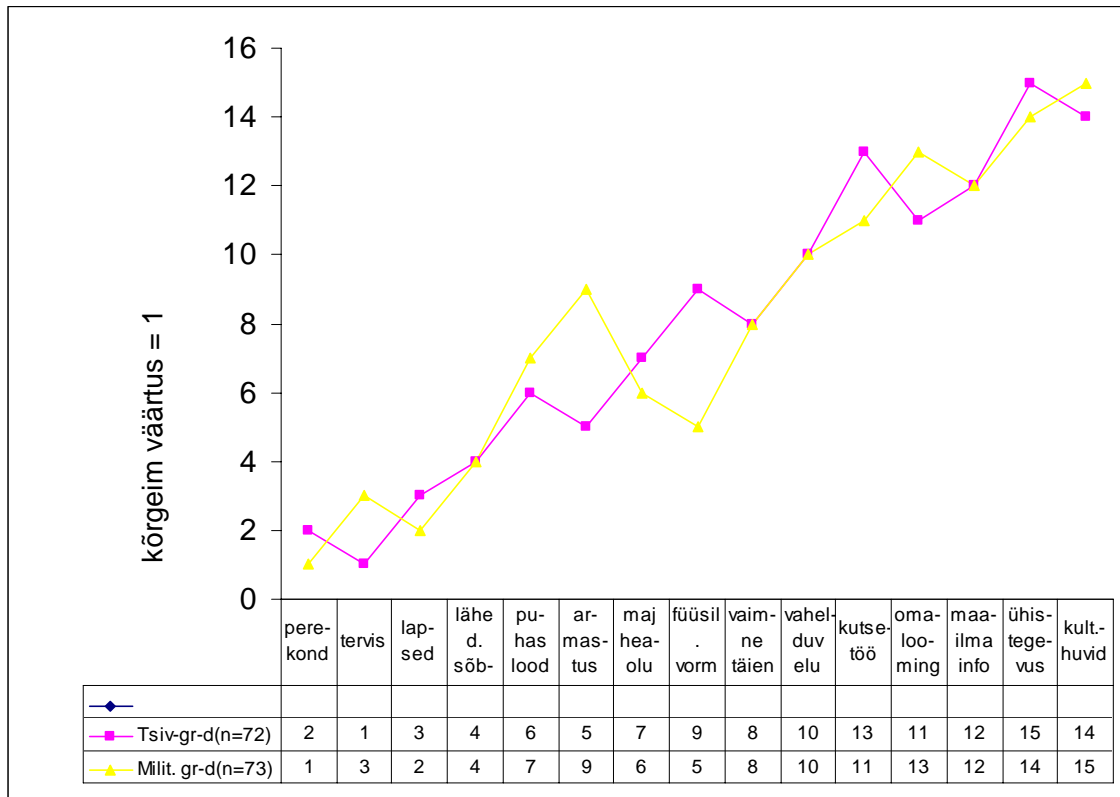
ohvitserid selles ärksas nooruseas kui Eesti üheks ühiskondlikuks liikumiseks oli loodusvarade kaitsemine, *roheline liikumine*. Looduse ja keskkonna ambivalentset väärtustamist on märganud ka teised väärtuste uurijad (suurim kõikumine looduse väärtustamisel toimus 1993-98 – autori märkus).

Kokkuvõtte. Kõige enam sarnasusi militaargruppidel üksteisega grupeeringu siseselt on juhtivatel ohvitseridel ja kadettidel. Kõige suuremad kõikumised (1-st kuni 9-ni ja 2-st kuni 10-ni) on *demokraatlike institutsioonide toime* ja *rahvusvahelise õiguse* hindamisel. See on seletatav sellega, et võrdluses osalevad grupid erinesid üksteisest ametialase positsiooni ja sõjalise ettevalmistusega. Kui üldväärtuste puhul selline erinev taust ei lugenud, kuna kõik olid põhiväärtusi hindamas sarnaselt, siis vahendväärtuste juures tuleb tõdeda, et just haritus (st. teenistuskarjääriga väljateenitud positsioon) ja valitud eriala määrab ära vahendite valikud eesmärkideni jõudmiseks.

Militaargruppide analüüsimisel ilmnis üks nihe - teistest tunduvalt enam väärtustasid *keskkonnakaitset* ohvitserid ja KL nooremohvitserid (tavapärase 9-10 nda asemel 4-5 kohal) – sellega leidis kinnitust eeldus, mis oli püstitatud uurimusküsimustes - postmodernistlike väärtushinnangute nihe noorema generatsiooni hulgas.

9.3. Eesti ühiskonnas domineerivate väärtuste nihe

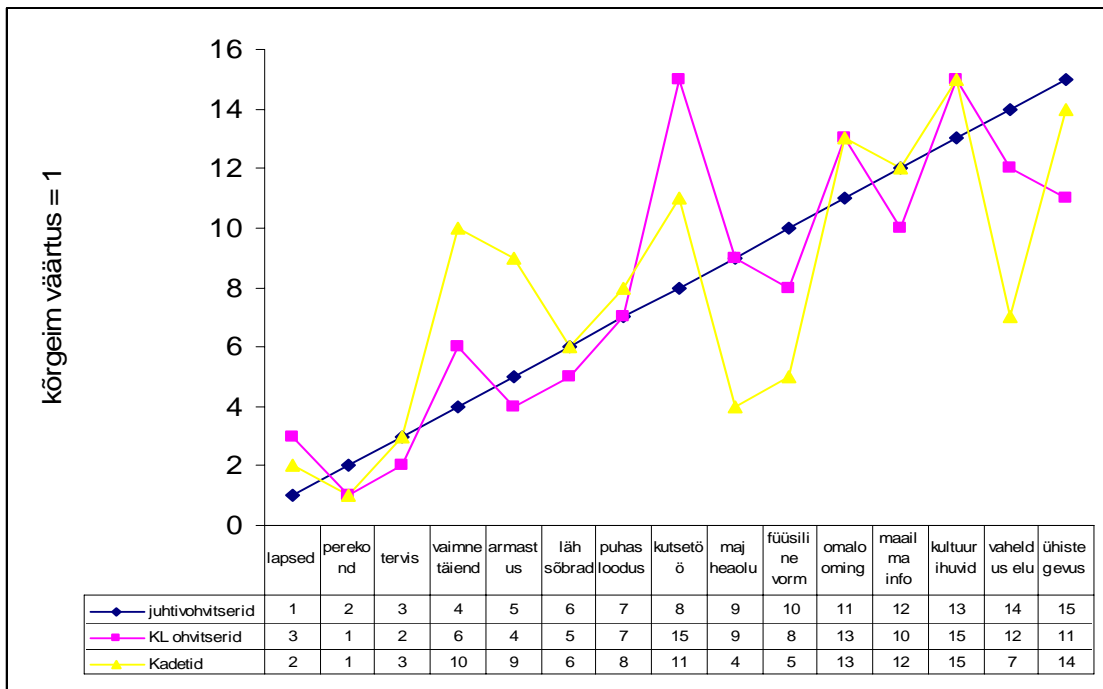
Eelmistes lõikudes analüüsid üld- ja vahendväärtusi käesoleva töö autor tõi välja suurema erinevuse tärkava ja küpse demokraatiaga ühiskondade vahel. Sama regiooni riike võrdluses nähtus, et oma väärtusstruktuurilt on rohkem sarnased eestlased ja lätlased ning leedukate erinevuse võib põhjustada nende teistsugune riiklik (omariikluse) ja religioosne taust. Järgnevas lõigus vaadeldakse tsiviil- ja militaargruppide väärtusi ühe ühiskonna (Eesti) piires.

Joonis 27. Eesti ühiskonnas domineerivate väärtuste võrdlus (kõik grupid)

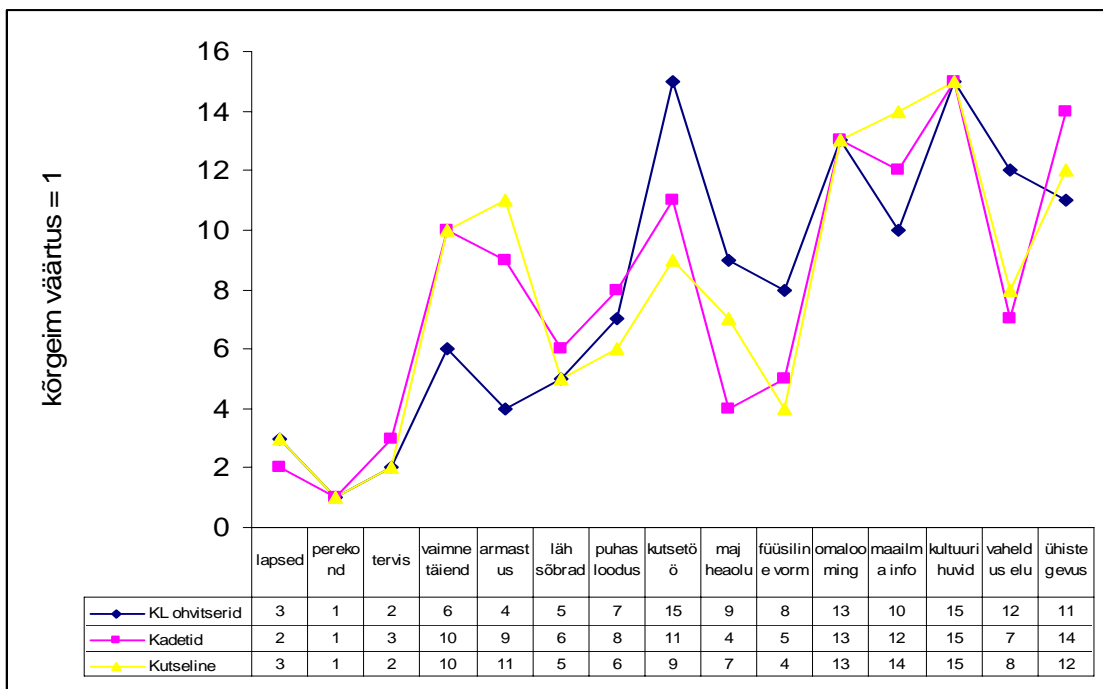
Kui analüüsida üldiste väärtuste domineerimist (vt. joonis 28) tsiviil- ja militaargruppide juures, siis pilt on enamuse väärtuste juures sarnane. Üksikud erandid on nii spetsiifilist laadi (tsiviilgruppidel *armastus* ja militaargruppidel *füüsiline vorm*), ei ole märkimisväärsed. Palju enam huvitas käesoleva töö autorit modernistlike ja postmodernistlike väärtuste nihe ühiskonnas domineerivate väärtuste hulgas. Selleks analüüsitakse sihtgruppe põhjalikumalt, neid eraldades teistest ja selgitades peamisi erandeid.

Analüüsides militaargrupeeringus sihtgruppide dominantseid väärtusi omavahel, on nähtav (vt. joonis 29) ühe erakordsustena silma hakkav *kutsetöö* eriti madal hindamine KL nooremohvitseride poolt. Üks mõeldav põhjus, miks kaitseliitlane võrreldes teistega vähem väärtustab oma kutsetööd, võib olla selles, et nad isiklikus elus asetavad esimesele kohale tegevuse Kaitseliidus ning *kutsetööd* tehakse nii palju on vajalik. Ka nähtus nende puhul varasemate üld- ja vahendväärtuste võrdlemisel, et nad erinesid teistest patriootlikkuse ja *kodaniku kodustus riigi ees* kõrgemalt väärtustamisega.

Joonis 28. Ohvitserkonna väärtuste võrdlus.

Et enamus militaargrupe on sarnased *perekonna, laste ja tervise* tähtsustamisel, siis nende väärtuse puhul saab sama väita nagu üldväärtuste analüüsi juures: sõltumata vanusest, ollakse põhiväärtuste hindamisel sarnased. Sama tõdemus ei kehti ühiskondade suhtes²¹².

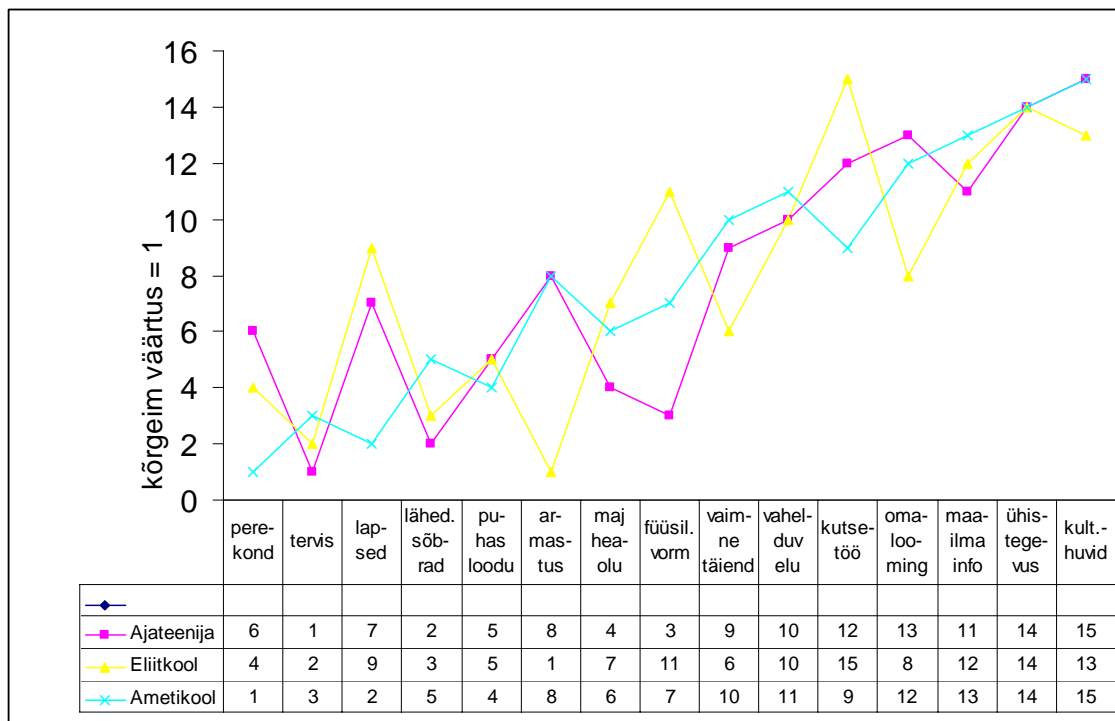
²¹² Autori märkus: näiteks Hollandis on esikohal sõbrad, teisel kohal vaba aeg ja kolmandal kohal pere, (Saar Poll 2001).

Joonis 29. Noorema militaarpõlvkonna väärtuste võrdlemine

Analüüsid eraldi noorema põlvkonna militaargruppide (vt. joonis 30) väärtusi, eraldusid teistest kadetid ja kutselised sõdurid *vahelduva elu* kõrgemalt väärtustamisega: juhtivatel- ja Kaitseliidu reservohvitseridel on see 12. ja 14.kohal vs kadetidel ja kutselistel 7. ja 8.kohal).

Kui vaadata ka muid suuremaid erinevusi näiteks *majandusliku heaolu* ja *füüsilise vormi* kohta, siis nähtub, et noorema militaarpõlvkonna väärtused üldisest militaargrupeeringust erinesid. Teistest selgelt eralduvad Kaitseliidu nooremohvitserid sellega, et *armastus* ja *vaimne enesetäiendamine* on kõrgemalt väärtustatud. Kadetid eralduvad teistest selle poolest, et neile on tähtsam *majanduslik heaolu*. Samas on see mõisteta kui võrrelda neid kutselise, kes on palgasaajad. Kui kõrvale jätta suured erinevused väärtuste *majanduslik heaolu* ja *füüsiline vorm* hindamisel, kuna üks on seletatav ametipalga ja teine noorusega, siis kõige silmatorkavamaks erinevusteks jäävad *vaimne enesetäiendamine* ja *armastus* ning *vaheldusrikas elu*.

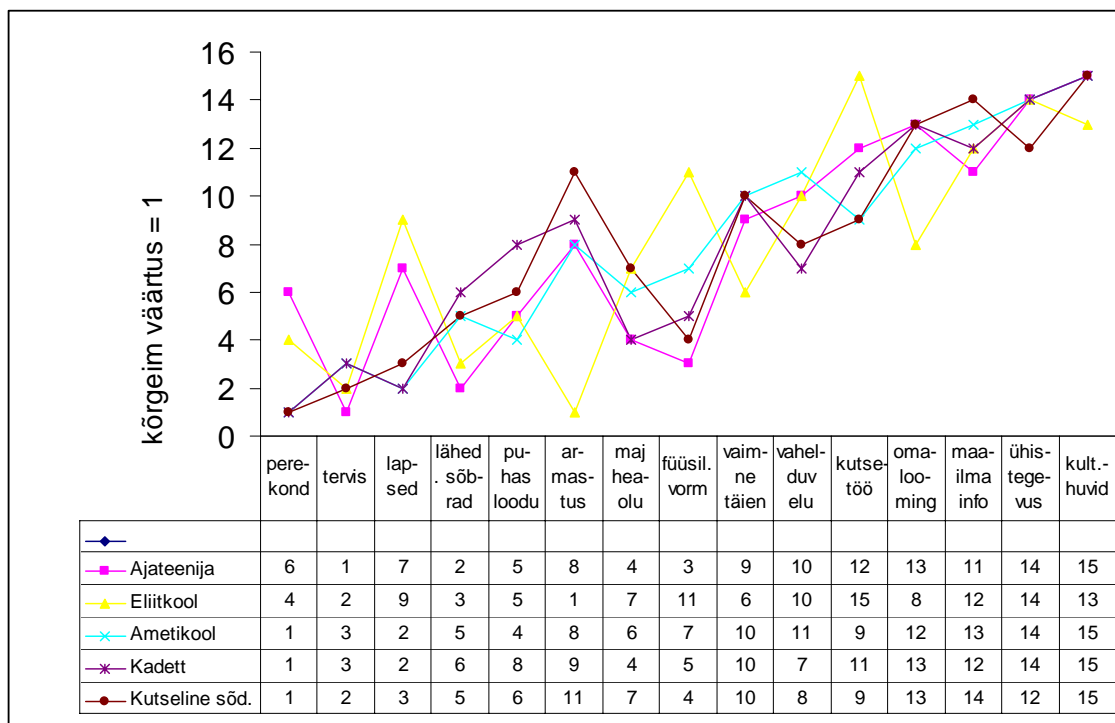
Järgneval joonisel 31 on asetatud omavaheliseks võrdluseks tsiviilgruppide noorem põlvkond.

Joonis 30. Tsiviilgruppide noorema põlvkonna väärtuste võrdlus.

Kui vaadata joonisel 31 tsiviilgruppide noorema põlvkonna seas keskmisest suuremaid erinevusi, siis eliitkooli õpilaste juures on teistest erinevalt väärtustatud *armastus*, *kutsetöö* ja *omalooming*; ajateenijatel *füüsiline vorm*. Torkab silma, et teistest enam *perekonnale* ja

lastele on orienteerunud ametikooli õpilased. Teistest enam vaimse enesetäiendamise väärtustamisega on eliitkooli õpilased. Kuna üldjärjestuses väärtustest *puhas loodus* asub eespool *majanduslikku heaolu*, siis see viitab veelgi enam postmodernistlike väärtuste nihkele. Võiks öelda, et kõige lähemal postmodernistlike väärtuste hindamisele on eliitkooli õpilased *armastuse*, *vaimse enesetäiendamise* ja *omaloomingu* väärtustamisega.

Joonis 31. Kõigi noorema põlvkonna esindajate väärtuste võrdlus

Et uuringu üks huvi oli jälgida modernistlike ja postmodernistlike väärtuste osakaalu ühiskonnas domineerivate väärtuste hulgas, siis enne lõplikku kokkuvõtet lühike ülevaade (vt. tabel 41).

Tabel 41. Modernsete või postmodernsete väärtuste esinemine teemas III

Väärtus/ sihtgrupp	Kaitsepoliitikutud	Ametnikud	Juhtivad ohvitserid	KL noorem-ohvitserid	Kadetid	Kutselised sõdurid	Sõdurid-ajateenijad	Eliitkooli õpilased	Ametikooli õpilased
<i>Modernse ühiskonna väärtused</i>	Vanem põlvkond			Noorem põlvkond					
Lapsed	1.	1.	1.	3.	2.	3.	7.	9.	2.
Perekond	2.	2.	2.	1.	1.	1.	6.	4.	1.
Kutsetöö	7.	10.	8.	15.	11.	9.	13.	15.	9.
<i>Postmodernse ühiskonna väärtused</i>									
Puhas loodus	6.	5.	7.	7.	8.	6.	4.	5.	4.
Vaimne enesetäiendamine	5.	7.	5.	6.	10.	10.	9.	6.	10.
Kultuurihuvide rahuldamine	12.	11.	13.	14.	15.	15.	15.	13.	15.
Vaheldusrikas elu	13.	13.	14.	12.	7.	8.	10.	10.	11.
Omalooming	14.	15.	12.	13.	13.	13.	12.	8.	12.

Kui selle tabeli 41 põhjal arvata, et kadetid ja kutselised sõdurid esindavad nooremat põlvkonda ja on ühtlasi ka järgmine põlvkond militaar-eliidile, siis selles väärtuste risttabeliga võib ennustada, et nn. postmodernistlikku nihe ilmneb just nende sihtgruppide kaudu – teatud väärtuste madalamalt hindamisel modernistlike väärtuste poolel ja teatud väärtuste kõrgemalt hindamisel postmodernistlike väärtuste juures just nooremate põlvkondade esindajate seas. On märgatav, et see muutus puudutab ka militaar-gruppide nooremat generatsiooni. Et vaadata muutust 2003 a. Eestis läbiviidud uuringuga, tuleb jälgida tabelis 42 igas reas oleva järjekorra numbri järgi koha muutust (pluss, kui see on tõusnud või miinus, kui see on langenud)

Tabel 42. Uuringu tulemuste võrdlemine „Eesti 2003“ tulemustega

Väärtus	„Eesti 2003“	KL noorem-ohvitserid	Kadetid	Kutselised Sõdurid	Sõdurid-ajateenijad	Eliitkooli õpilased	Ametikooli õpilased
Lapsed	1.	3. (-2)	2. (-1)	3. (-2)	7. (-6)	9. (-8)	2. (-1)
Perekond	2.	1. (+1)	1. (+1)	1. (+1)	6. (-4)	4. (-2)	1. (+1)
Tervis	3.	2. (+1)	3. (=)	2. (+1)	1. (+2)	2. (+1)	3. (=)
Armastus	4.	4. (=)	9. (=)	11. (-5)	8. (-4)	1. (+3)	8. (-4)
Majanduslik heaolu	5.	9. (-4)	4. (+1)	7. (-2)	5. (=)	7. (-2)	6. (-1)
Puhas loodus	6.	7. (-1)	8. (-1)	6. (=)	4. (+2)	5. (+1)	4. (+2)
Lähedased sõbrad	7.	5. (+2)	6. (+2)	5. (+2)	2. (+5)	3. (+4)	5. (+2)
Kutsetöö	8.	15. (-7)	11. (-3)	9. (-1)	13. (-5)	15. (-7)	9. (-1)
Maailmaga kursisolek	9.	10. (-1)	12. (-3)	14. (-5)	11. (-2)	12. (-3)	13. (-4)
Vaimne enesetäiendamine	10.	6. (+4)	10. (=)	10. (=)	9. (+1)	6. (+4)	10. (=)
Füüsiline vormisolek	11.	8. (+2)	5. (+6)	4. (+7)	3. (+8)	11. (=)	7. (+4)
Kultuuri huvid	12.	14. (-2)	15. (-3)	15. (-3)	15. (-3)	13. (-1)	15. (-3)
Vaheldusrikas elu	13.	12. (+1)	7. (+6)	8. (+5)	10. (+3)	10. (+3)	11. (+2)
Omalooming	14.	13. (+1)	13. (+1)	13. (+1)	12. (+2)	8. (+6)	12. (+2)
Ühiskondlik tegevus	15.	11. (+4)	14. (+1)	12. (+3)	14. (+1)	14. (+1)	14. (+1)

Väärtusuuringu „Eesti 2003“ kommenteerija Heina sedastas, et perioodil 1985-2003 pidevalt tõusis *majandusliku heaolu, sõprade, enesetäiendamise ja füüsilise vormisoleku* tähtsus. Kõige tähtsamaks on peetud *lapsi, perekonda, tervist* ja *armastust* ning vähemtähtsamaks *ühiskondlik tegevust* ja *omaloomingut*. Suurimad kõikumised on olnud *puhta looduse* ja *kutsetöö* hindamise osas²¹³. Vaadates tabelit 42 on näha, et sama trendi jätkub ka käesolevas uuringus osalenud noorema põlvkonna sihtgruppide juures

Kokkuvõte. Kui vaadelda Eesti ühiskonnas domineerivate väärtuste esinemist tsiviil- või militaargruppide juures, siis pilt on enamvähem sarnane. Üksikud erandid algavad sihtgrupi erandlikkusega. Näiteks eliitkooli õpilased paistsid oma eakaaslaste hulgast silma rohkemate postmodernistlike väärtustega. Eelpool olevaid ülevaateid ja võrdlustes toodud näited arvesse võttes võib kinnitada töö alguses püstitatud väidet: peamiselt noorema põlvkonna juures on toimumas postmodernsete väärtuste nihe. Praeguse võrdluse on saanud selgeks, et see nihe on toimumas ka militaarse elukutse või militaarse tegevuse valinud noorema põlvkonna juures. Seega ei saa väita, et kuigi militaar-institutsioonis on tsiviilgruppidest kõrgemalt väärtustatud modernistlikud väärtused, siis militaar-institutsiooni liikmed jäaksid kõrvale üldistest

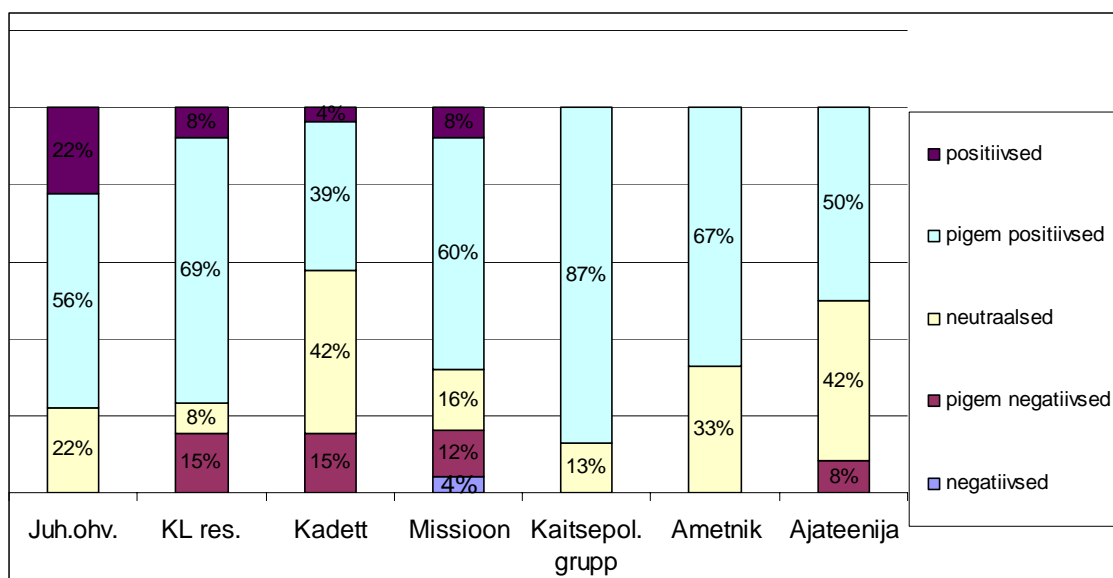
²¹³ Heinla 2004: 12

trendidest²¹⁴ – selline suundumus (postmodernsete väärtuste kõrgemalt hindamine) on märgatav peamiselt noorema põlvkonna juures.

9.4. Hinnangud tsiviil-militaarsuhetele

Käesolevas töös tsiviil-militaarsuhteid analüüsid, et olnud autoril võimalik anda muud oletuslikku hinnangut kui et suhtumine militaar-institutsiooni ühiskonnas tervikuna on pigem positiivne, kuid mida kõrgemale võimuhierarhias, seda enam esineb negatiivseid ilminguid (vt. alaptk.7). Hinnates tsiviil-militaarsuhete negatiivselt mõjuvate probleemide või konfliktsuse olemasolu erinevates TMS valdkondades, oletas autor, et nendes valdkondade kohta sobiks üldhinnang - *pigem negatiivne*.

Vastupidisele autori oletusele enamus uuringus osalejad hindasid tsiviil-militaarsuhteid *pigem positiivseteks* (nii arvas 56%) või *neutraalseteks* (nii arvas 28%), *pigem negatiivseteks* pidas neid 10%, *väga headeks* 5% ning negatiivseks 1%.

Joonis 32. TMS hinnangute (positiivsed-negatiivsed) analüüs

Kui analüüsida täpsemalt küsitluses antud hinnanguid, siis on märgatav, et need, kes osalevad tsiviil-militaarsuhetes aktiivselt (näiteks juhtivad ohvitserid, kaitsepoliitikute grupp, ametnikud) hindavad suhteid ainult positiivsete valikutega (väga head – joonisel märgitud kui

²¹⁴ Kui käesoleva uurimuse tulemusi võrrelda varasemate Eesti ühiskonna väärtuste uuringutega, siis sealgi märgati, et perioodil 1985-2003 on pidevalt tõusnud majandusliku heaolu, sõprade, enesetäiendamise ja füüsilise vormisoleku tähtsustamine. Kõige tähtsamaks on peetud lapsi, perekonda, tervist ja armastust ning vähemtähtsamaks ühiskondlik tegevust ja omaloomingut. Suurimad kõikumised on olnud puhta looduse ja kutsetöö hindamise osas - loodus hinnati kõrgemalt 1993 aastal, kui see oli 4. kohal ja kutsetöö oli oluline 1998.a. - 38% võrreldes hilisema 29%-ga 2003a (Heinla 2004: 12)

positiivsed; positiivsed või neutraalsed) ning need, kes tegutsevad TMS vähemaktiivselt (KL reservohvitserid, kadetid, kutselised sõdurid, ajateenijad) annavad hinnanguid osaliselt ka negatiivsete valikutega (pigem negatiivsed või negatiivsed). Käesoleva töö autor oskab seda tulemust seletada võimaliku meedia mõjuga²¹⁵.

Kokkuvõte. Kui tsiviil-militaarsuhetes aktiivsed osapooled teavad TMS olukorda lähedalt ja võivad anda nendele suhetele üksnes positiivsed hinnangud, siis sellega on ümberlükatud töö autori poolt püstitatud oletuslik väide, et tsiviil-militaarsuhted on ühiskonnas pigem positiivsed, kuid mida kõrgemale võimuhierarhias, seda negatiivsemad. Vaadates küsitluse tulemusi võib väita vastupidist: mida kõrgemale võimu hierarhias, seda positiivsemad ja mida madalamal on militaar-valdkonnas tegutseva osaleja positsioon, seda enam esineb ka negatiivseid hinnanguid, kuid nende osakaal pole märkimisväärne.

9.5. Maailmavaatelse hoiaku analüüs

Käesolevas töös püstitas autor uurimusküsimuse riigikaitstes domineerivatest hoiakutest. Toetudes teiste maade küsitluste andmetele väitis käesoleva töö autor, et militaargruppide seas on ülekaalus konservatiivsete väärtuste pooldajad. Küsitluses võisid vastajad end ise määratleda skaalal liberaalne-konservatiivne. Uuringus selgus, et juhtivatest ohvitseridest 67% ja enamus (92%) Kaitseliidu nooremohvitseridest samuti peab end rohkem konservatiivsete väärtuste pooldajateks. Kadetidest pooled (50%) peavad end konservatiivsete ja teised liberaalsete väärtuste pooldajateks. Kutselised sõdurid missiooniüksuses jagunevad samuti enamvähem pooleks, kaldudes 56% konservatiivsete väärtuste poole. Enamus ametnikest (56%) ja suur osa kaitsepoliitika grupist (75%) peab end samuti rohkem konservatiivsete väärtuste pooldajateks. Kuid täiesti vastupidine on see ajateenijatel ja koolide õpilastel, kelledest enamus 75-83% peab end rohkem liberaalsete väärtuste pooldajateks.

Kõikide gruppide kokkuvõtteks võib öelda, et militaargruppide seas on ülekaalus konservatiivsete väärtuste pooldajad ja tsiviilgruppide seas on ülekaalus liberaalsete väärtuste pooldajad ning kõikide gruppide kokkuvõttes on liberaalsete väärtuste pooldajad enamuses (55%).

Vaadates sihtgruppide kaupa polariseerumist konservatiivsuse-liberaalsuse skaalal, ei saa väita, et konservatiivne hoiak oleks valdav vaid militaargruppide hulga. Ka riigikaitstes osalevad tsiviilgruppidest tunnistasid end konservatiivsete väärtuste pooldajateks ametnikud

---

²¹⁵ Meedia võimendab üksikuhtumeid ja nii jääb tsiviil-militaar suhete aktiivsetest osalejate ringist väljapoole olijatele mulje, et TMS võivad olla ka negatiivsed. Vaadates küsitluse tulemusi võib väita, et see mõju on vähene ja negatiivsete hinnangute osa on suhteliselt vähene.

ja poliitikut. Polariseerumine toimub pigem ealise eristumise kaudu – kokkuvõtteks võib väita, et mida noorem põlvkond, seda enam tunnistab end liberaalsete väärtuste pooldajaks ja seda nii militaar- kui ka tsiviilgruppide juures.

Hoopis teistsugune tulemus avaldub, kui seostada maailmavaatelse hoiaku määratlust valimistel langetatud erakonna valikutega, siis ilmneb, et peaaegu kolmandik (27%) hääletas või hääletanuks (st. kooli õpilased) konservatiivse erakonna (IRL) poolt; veidi väiksem osa (26%) hääletas või hääletanuks liberaalse erakonna (Reformierakonna poolt) ja seitsmendik (13%) hääletas (nuk)s Sotsiaal-demokraatliku erakonna poolt. Kuigi siin ei saa teha otseseid järeldusi, et kui on enamuse liberaalsete väärtuste pooldajaid, siis peaks olema enamuses ka liberaalse erakonna valijaid, sest üksikute gruppide lõikes seoseid (deklareeritud maailmavaatelse hoiaku ja valimistel tehtud valiku - liberaalne või konservatiivne erakond) analüüsid torkab silma, et mitme grupi puhul pigem kehtib vastupidine seos – konservatiivseks või liberaalseks tunnistav sihtgrupp valib valimistel vastasmärgilise erakonna. Näiteks eliitkooli õpilased tunnistasid end 83% osas liberaalsete väärtuste pooldajateks, kuid valimistel teinuks neist enamuse (45%) valiku konservatiivse erakonna kasuks ja vähemuse (33%) liberaalse erakonna kasuks. Sama väide kehtiks ka juhtivate ohvitseride puhul: neist enamuse (67%) pidas end konservatiivsete väärtuste pooldajaks ja enamuse (44%) valis liberaalse erakonna. Sellest võib järeldada, et maailmavaatelse hoiakuna vastaja enesemääratluse ja valimistel tehtud valikute vahel ei ole kindlat seost.

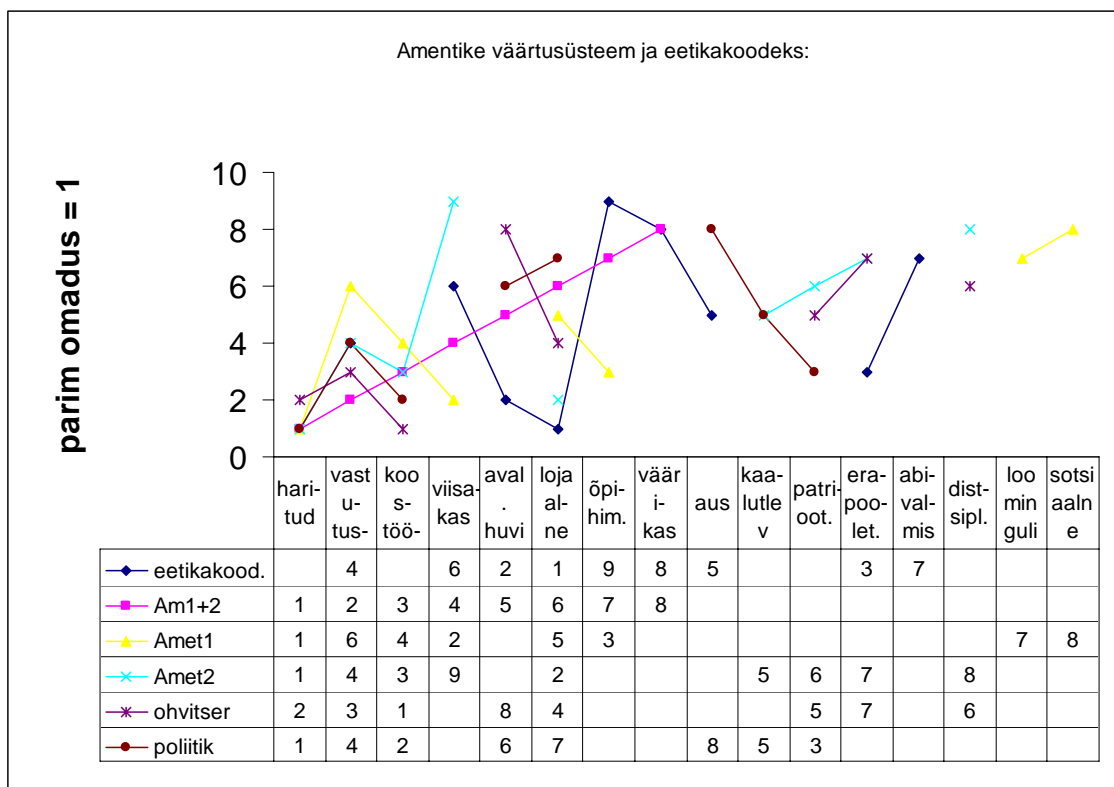
9.6. Väärtushinnangute vastavus institutsiooni väärtussüsteemile

Töös oli püstitatud järgmine küsimus: millised on seosed väärtushinnangute, tegutsemispõhimõtete ja institutsioonide vahel. Selleks püüdis käesoleva töö autor hinnata, millises ulatuses institutsioonide poolt kehtestatud eetikakoodeks ühtib indiviidi poolt antavate väärtushinnangutega.

Kui ühe näitena vaadelda, kuidas tegelik väärtussüsteem läheb kokku institutsiooni poolt kehtestatud väärtussüsteemiga (eetikakoodeksiga), siis järgnevalt tinglik võrdlus ametnike eetikakoodeksiga. Tinglik selle tõttu, et nende omaduste järjestus on suhteline.

Ametniku väärtussüsteem. Käesoleva töö autori poolt toodi välja Avaliku Teenistuse Eetikakoodeksist märksõnadena need omadused (vt. eespool tabel 6), mis võiksid olla aluseks ametnike väärtussüsteemile. Selleks, et vaadelda, kuidas need kajastusid vastajate hinnangutes, allpool olevat joonist. Graafilisel joonisel (vt. joonis 34) on võetud eeskujureaks

see omaduste loetelu, mida ametnikud²¹⁶ ise on enda iseloomustamiseks märkinud. Võrdlusena kujutatakse joonisel ka need hinnangud, mida on märkinud teised TMS osalejad (poliitikud ja ohvitserid).

Joonis 33. Ametnike väärtussüsteem ja selle seosed eetikakoodeksiga

Kui vaadata seda joonist (vt. joonis 34), siis on näha, et ametnike endi poolt nimetatud väärtustest ühtivad eetikakoodeksiga järgmised omadused: vastutusvõime (2.kohal); viisakas (4.kohal); avalikku huvi järgiv (5.kohal); lojaalne (6.kohal); õpihimuline (7.kohal); väärikas (8.kohal).

Kogu eelnev arutelu käik ja tulemused on tinglikud ja teoreetilised, kuna käesoleva töö autor soovis näidata tsiviil-militaarsuhetes valitsevaid erinevaid väärtussüsteeme ja vaadelda kui palju seadusega kehtestatud eetikakoodeks ühtib tegelikkusega.

Tabel 43. Ametnik ohvitseri ja kaitsepoliitiku hinnangul

	Eetikakoodeksi kriitilise diskursusega loodud järjestus	Ametnik nende omadustega, mis ametnikud on esitanud	Ametnik nende omadust alusel, mida teised ootavad
1	Lojaalne	Haritud	Haritud

²¹⁶ Ametnik-2 on töö autori poolt tähistatud eraldi teistest ametnikest (ametnik-1) seetõttu, et eristada ja teha vahet neil, kes etendavad olulist rolli tsiviil-militaarsuhetes: ametnik-1 on ametnik, kelle tööülesanded on enamjaolt asutuse sisesed ja pigem tehnilist laadi (dokumendihaldus, raamatupidamine jne) ning ametnik-2 töötab enamjaolt nõuandjana, st. planeerib kaitsepoliitika valdkonnas tegevusi, mis mõjutavad riigikaitset otsesemalt kui ametnik-1 tegevus

2	Avalikku huvi järgiv	Vastutusvõimeline	Koostöövõimeline
3	Erapooletu	Koostöövõimeline	Vastutusvõimeline
4	Vastutusvõimeline	Viisakas	Patriootlik
5	Aus	Avalikku huvi järgiv	Lojaalne
6	Viisakas	Lojaalne	Avalikku huvi järgiv
7	Abivalmis	Õpihimuline	Kaalutlev
8	Väärikas	Väärikas	Distsiplineeritud
9	Õpihimuline		Erapooletu

Võrreldes tabelit 43 eetikakoodeksi ja TMS osapoolte poolt antud hinnangutega kattumisi, siis on näha, et ametnike endi väärtusteadvus langeb kokku eetikakoodeksiga *vastutusvõime*, *viisakuse*, *avaliku huvi järgimise*, *lojaalsuse* ning *väärikuse* osas. Lisaks eelpool nimetatud omadustele ootavad teised TMS osapooled ametnikelt seda, et nad oleks *haritud*, *koostöövõimelised*, *patriootlikud*, *kaalutlevad* ja *distsiplineeritud*.

Kokkuvõtte ametniku omaduste analüüsi kohta. Kui tsiviil-militaarsuhetes tuleks leida ühiseid väärtusi, mida ootaksid TMS osapooled üksteiselt, siis kujuneks ametnikku iseloomustavate omaduste loetelu järgmine (vt. tabel 43 keskmise ja parema veeru kattumised): *haritud*, *koostöövõimeline*, *vastutusvõimeline*, *lojaalne*, *avalikku huvi järgiv*. Kui vaadata muid kattumisi, siis teiste tsiviil-militaarsuhete osapoolte hinnangud kattuvad otsesemalt ametnike endi väärtusteadvusega. Sellest saab järeldus seda, et 1999 a. seadusega kehtestatud eetikakoodeksil kui institutsiooni väärtussüsteemi esindaval struktuuril on tegelikkusega tihedad seosed olemas - kattumised kaheksa nimetusega skaalal viie nimetuse osas on hea tulemus, kuid tagasihoidlikuks jääb eetikakoodeksis esimesel ja teisel kohal oleva *lojaalsuse* ja *avalikku huvi järgimise* madalamalt hindamine (5ndal või 6ndal kohal). Ent tugevamalt on tähtsustatud *vastutusvõime* hindamine. Lisaks eetikakoodeksis nimetatud omadustele soovitakse, et ametnik oleks *koostöövõimeline* ja *haritud*.

Kuna kaitseväes kehtiv väärtussüsteem on reglementeeritud struktuuriga (järjestus on kehtestatud) ning kujunenud pikema aja jooksul ning võib eneses kajastada mitme ajastu väärtusi, siis analüüsitakse seda eraldi lõiguna (vt. 9.7).

9.7. Militaar-institutsiooni väärtussüsteemi analüüs

Töös oli püstitatud järgmine uurimusküsimus: tuua välja seosed väärtushinnangute, tegutsemispõhimõtete ja institutsioonide vahel. Selleks oli kavas hinnata, millises ulatuses institutsioonide poolt kehtestatud eetikakoodeksid ühtivad indiviidi poolt antavate väärtushinnangutega. Tabelis 44 on esitatud ainult militaargruppide hinnangud.

Tabel 44. Sõjaväelasele enim märgitud omaduste loetelud

	Juhtivohvitserid	KL ohvitserid	Kadetid	Kutselised sõdurid	Ajateenijad
1	haritud	tugev	patriootlik	distsiplineeritud	distsiplineeritud
2	vastutusvõimeline	patriootlik	distsiplineeritud	tugev	julge
3	distsiplineeritud	julge	julge	haritud	tugev
4	patriootlik	distsiplineeritud	ustav	patriootlik	abivalmis
5	lojaalne	ustav	tugev	julge	patriootlik
6	väärikas	haritud	haritud	ustav	ustav
7	koostöövõimeline	aus	vastutus-võimeline	vastutus-võimeline	väärikas
8	ustav	õiglane	väärikas	koostöövõimeline	traditsioone austav

Tabeli 45 on märgitud plussmärk nende omaduste juurde, mis kattuvad eetikakoodeksiga. Vaatluse alla on võetud üksnes ohvitserkonna esindajad (juhtivad ohvitserid, Kaitseliidu reservohvitserid ja kadetid).

Tabel 45 Ohvitseri omaduste võrdlemine eetikakoodeksiga

	Eetikakoodeksis loetletud väärtuste omaduslikud nimetused:	Juhtivate ohvitseride poolt enim hinnatud omadused:	Kaitseliidu noorem-ohvitseride poolt enim hinnatud omadused:	Kadettide poolt enim hinnatud omadused:
1	Ustav	haritud	tugev	patriootlik
2	Distsiplineeritud	+ vastutusvõimeline	patriootlik	+ distsiplineeritud
3	Vastutusvõimeline	+ distsiplineeritud	julge	Julge
4	Aus	patriootlik	+ distsiplineeritud	Ustav
5	Õiglane	lojaalne	+ ustav	Tugev
6	Väärikas	+ väärikas	haritud	Haritud
7	Õpihimuline	koostöövõimeline	+ aus	+ vastutus-võimeline
8	Kaalutlev	+ ustav	+ õiglane	+ Väärikas
		Kokkulangevusi: 4	Kokkulangevusi: 4	Kokkulangevusi: 3

Kõige rohkem väärtushinnangute kattumisi eetikakoodeksiga on juhtivate ohvitseridel (kattub nelja omadusega). Ka kaitseliidu nooremohvitseril on neli, kuid need jäävad võrreldes juhtiva ohvitseridega vähemhinnatud omaduste poolele.

Et sarnaselt ühiskonnaga on sõjaväe puhul püstitatud küsimus väärtuste nihkest modernistlikest postmodernistlike suunas, siis uuringusse lisati omaaegsed Eesti armee väärtusi. Nende omaduste kaudu sooviti hinnata väärtuste seost modernse või postmodernse armeetüübiga. Modernse ajastu ohvitseri iseloomustasid järgmised omadused: patriootlik, tugev ja julge (vt. tabel 46). Tabelisse on märgitud m-tähega kattumine modernse ajastu ohvitseri tüübiga.

Tabel 46. Modernse ajastu ohvitseri omaduste analüüs

	Juhtivate ohvitseride enim hinnatud omadused:		Kaitseliidu nooremohvitseride enim hinnatud omadused:		Kadeti enim hinnatud omadused:	
1		Haritud	m.	tugev	m.	patriootlik
2		vastutusvõimeline	m.	patriootlik		distsiplineeritud
3		distsiplineeritud	m.	julge	m.	julge
4	m.	patriootlik		distsiplineeritud		ustav
5		lojaalne		ustav	m.	tugev
6		väärikas		haritud		haritud
7		koostöövõimeline		aus		vastutus-võimeline
8		ustav		õiglane		väärikas
	Kattumisi: 1		Kattumisi: 3		Kattumisi: 3	

Kaitseliidu ohvitseri ja kadette hinnangute järgi vastaks ohvitser kõige enam modernismi ajastu sõjaväelase loomusele (tugev, patriootlik, julge).

Töös oli püstitatud uurimusküsimus: Eesti kutselise üksusega liitunud noori vanuses 19-23. Nad on üles kasvanud vahetult peale seda, kui riik tegi läbi režiimi muutuse. Neid välja õpetavad ohvitserid on arvamusel, et nende tulekuga on hakanud muutuma institutsiooni sisemised väärtused. Antud töö raames saab seda katseliselt vaadata ka nende hinnangute kaudu, mida nad on andnud iseloomustamiseks ohvitseri. Tabelisse 47 on märgitud plussmärgiga kattumised eetikakoodeksiga ning m-tähega kattumine modernse ajastu ohvitseri tüübiga.

Tabel 47. Kutseliste sõdurite ja ajateenijate hinnangud ohvitseri staatusele

	Eetikakoodeks		Kutselised sõdurid		Ajateenijad	
1		Ustav	+	distsiplineeritud	+	distsiplineeritud
2		Distsiplineeritud	m.	tugev	m.	julge
3		Vastutusvõimeline		haritud	m.	tugev
4		Aus	m.	patriootlik		abivalmis
5		Õiglane	m.	julge	m.	patriootlik
6		Väärikas	+	ustav	+	ustav
7		Õpihüline	+	vastutus-võimeline	+	väärikas
8		Kaalutlev		koostöövõimeline		traditsioone austav

Analüüsides tabel 47 abil kutseliste sõdurite ja ajateenijate väärtushinnanguid nende omaduste kaudu, mida nad andsid iseloomustamiseks ohvitseri staatusega sõjaväelast, võib järeldada, et nende väärtusteadvusel on piisavad seosed eetikakoodeksiga (kaheksast omadusest kolm on kattuvad, kusjuures esindatud olulisemad – distsiplineeritus, ustavus ja vastutusvõime. Peaaegu sama võib väita ka ajateenija väärtusteadvuse kohta: eetikakoodeksi suhtes on kolme nimetusega kattumine, kusjuures nimetatud on distsiplineeritus, ustavus ja väärikus. Sama tabeli abil vaatles käesoleva töö autor nende omaduste valikut ning tulemusi analüüsides võib väita, et noorema põlvkonna teadvuses on ohvitserile antavad väärtuselised omadused rohkem seotud modernse ajastu omadustega.

Järeldus. Analüüsisides küsimustiku teemas VI ohvitseri staatusele antud hinnanguid, võib käesoleva töö autor tõdeda, et militaarsüsteemis kehtestatud eetikakoodeksil on tegelike väärtushinnangutega tugev seos. Kõige enam oma väärtushinnangutel ühtivad eetikakoodeksi nõuetega juhtivad ohvitserid. Kaitseliidu reservohvitseride ja kadettide väärtushinnangutes domineerivad need hinnangud, mis seotud modernse ajastu ohvitseri ideaalkujuga. Lisaks analüüsis autor ka kutseliste sõdurite ja ajateenijate väärtushinnanguid ning võib nendele tulemustele toetudes kinnitada, et hoolimata ühiskonnas ja varasemate analüüside juures leitud noorema põlvkonna seas postmodernsete väärtuste tõusu, on nimetatud indiviidide väärtusteadvus väljakujunenud ja ühildub militaar-eetikaga. Ka nende väärtusteadvuses on kinnistunud ohvitseri rohkem modernsel ajastul hinnatud omadustega. Seega ei ole tarvis hakata muutma senist väärtussüsteemi - uuring on tuvastanud, et riigikaitses nooremate osalejate väärtushinnangud ei erinenud tunduvalt seni kehtestatud eetikakoodeksist ja seega pole ohtu väärtuskonfliktiks.

9.8. Väärtushinnangute mõjutaja

Siinses lõigus analüüsib autor seda kes või mis on riigikaitses kõige enam väärtushinnanguid mõjutanud. Selle alusel saab väita, kas mõjutab kõige enam noori teiste eeskujul, sel juhul võib arvata, et noored kujunevad juhtivate ohvitseride või teiste militaar-liidrite eeskujul nende väärtuste hindamise suunas, mis üldkehtivad kogu militaar-institutsioonis. Selles lõigus toob autor välja seosed väärtushinnangute ja institutsioonide vahel.

Tabel 48. Väärtushinnangute mõjutada arvuline kokkuvõte

Mis või kes on mõjutanud?	Kui palju on mõjutanud?			Kokku
	palju	mõnevõrra	üldse mitte	
NATO liitumine	16,6%	47,6%	35,9%	100,0%
Riigikaitsese väärtused	23,4%	53,8%	22,8%	100,0%
Eetikakoodeks	33,1%	49,7%	17,2%	100,0%
Teiste isikute eeskujul	46,2%	42,8%	11,0%	100,0%

Kokkuvõte. Kui uuringus osalejate käest küsiti, kes või mis on kõige rohkem mõjutanud nende väärtushinnanguid, siis kokkuvõtteks võib öelda, et kõige rohkem on mõjutanud vastaja väärtushinnanguid teiste isikute eeskujul (46% arvates *palju* ja 42% *mõnevõrra*). Järgmine suurim mõjutaja on olnud eetikakoodeks (33% arvates *palju* ja 50% arvates *mõnevõrra*). Vähim mõjutaja on olnud NATO liitumine (36% arvates *üldse mitte* ja 48% arvates *mõnevõrra* ning ainult 16% arvasid – *see on mõjutanud neid palju*).

9.9. Võimalikud arengutsenaariumid ja ohud tsiviil-militaarsuhetes

Töö alguses püstitas autor järgmise uurimusküsimus: kas sõjavägi kaugeneb ühiskonnast väärtushinnangute erinevuse tõttu? Institutsiooni väärtuste mittekatsumise korral ühiskonna väärtustega, kaotab institutsioon oma liikmete lojaalsuse, mille tagajärjeks on ühiskonna liikmete (ametnikud, kaitseväelased, piirivalvurid, politseinikud, päästeametnikud) lahkumine riigiteenistusest. On mõistetav, et 100% kattumist ei saa olla, aga tuues välja skaala, millelt on näha ühiskonna teenistuses olevate gruppide seas domineerivate väärtushinnangute sarnasus või mitteühildumine, saab rakendada preventiivseid meetodeid (kaitsetahe ja patriotism poliitilises retoorikas, lojaalsete ametnike tunnustamine jms.).

Käesoleva uuringu analüüsist selgus, et üld- ja vahendväärtused on sellised väärtused nagu *demokraatia* ja *demokraatlike institutsioonide toime* uuringus osalenud militaargruppide poolt hinnatud madalamalt kui uuringus osalenud tsiviilgruppidel. Autori arvates on see mõistetav, kuna militaarsüsteemis demokraatia kui vahend protsesside juhtimiseks ei ole kasutusel. See muidugi ei tähenda, et sõjaväelased ei peaks hinda demokraatiat kui väärtust ja toetama selle arengut riigis. Militaargruppide täpsemal põhjalikumal analüüsil selgus, et juhtivad ohvitserid on asetanud demokraatlike institutsioonide toimimise olulisuselt esimesele kohale. Kui loota, et militaar-institutsiooni noorem põlvkond kasvab vanemate ja juhtivatel kohtadel olevate e. militaar-eliidi eeskujul, siis võib arvata, et demokraatia väärtustamine militaar-institutsioonis (sõjaväes) tõuseb.

Samas näitas uuring, et võrreldes tsiviil-gruppidega oli sõjaväelastel väljatoodud arvatava sotsiaal-majandusliku valupunkti sotsiaalse kindlustatuse teema. Kui lähitulevikus militaarsüsteemi noorema põlvkonna peale kasvamisega jääb domineerima endiselt sotsiaalse kindlustatuse teema, siis selle kõrval vähemtähtsustuvad riigikaitsemiseks sellised olulised väärtused nagu riigi huvide sõjaline kaitse. See oleks üheks ohu märgiks ühiskonnale²¹⁷.

Käesoleva töö autor uuris uuringuga hõlmatud riigikaitstes osalejate ja tsiviil-militaarsuhetes aktiivselt osalevate tsiviilgruppide hinnanguid valitseva tsiviilvõimu ja sõjaväe vaheliste suhete kohta. Uuringus osalejate arvates tsiviil-militaarsuhted toimivad hästi, st on

---

²¹⁷ Töö analüüsi osas selgus, et kui siduda uuringus osalenud militaargruppide poolt hinnatud vahendväärtused tervikuks, siis on näha, et sotsiaalse kindlustatuse teema on seotud riigi huvide kaitsmisega, ehk teisisõnu, militaargruppid peavad oluliseks riigi huvide kaitsmist, kui tähtsam neile on sotsiaalne kindlustatus. Saab ka vastupidi oletada, et kui sotsiaalne kindlustatus ei ole piisav, siis väheneb ka riigi huvide kaitse. See võib olla ühiskonnale ohu märgiks.

positiivsed, seetõttu ei ole karta, et kuigi väärtussüsteemides on erinevusi ka väga põhimõtteliste küsimustes, suudetakse teha koostööd militaar- ja tsiviilvõimu eliidi vahel.

Uuringuga selgus, et eestlased võrreldes näiteks prantslastega, peavad väga tähtsaks rahvusriiklike väärtusi ja loodavad demokraatlike institutsioonide toimimisse peale. Demokraatia edenedes ning küpse demokraatiaga ühiskonna väärtusi jälgides võib ennustada, et demokraatia tingimustes arenevad sellised väärtused, millega seoses vähenevad rahvuse ja riigile orienteeritud väärtused, mida hakkavad asendama globaalsema mastaabiga väärtushinnangud nagu rahu kaitsmine ning isiku tasandil väärtustatakse märksa enam inimõigusi ja isikuvabadusi.

10. Järeldused

Käesolevas töös autor uuris riigikaitstes osalevate sihtgruppide väärtushinnanguid. Neid võrreldi tsiviil-militaarsuhetes osalevate sihtgruppidega. Nende väärtushinnangute väljatoomisega saab prognoosida nende mõju ühiskonnale ja tsiviil-militaarsuhete arengule.

Uuringu tulemusi analüüsid tehti käesolevas töös kolm olulist järeldust ja seitse üldist tähelepanekut:

1. Tsiviilgruppide ja militaargruppide väärtusi analüüsid ja omavahel võrreldes teljel liberaalne-konservatiivne, uuringus osalenud tsiviil- ja militaargruppid hindasid erinevalt. Selle tulemuse põhjal on alust väita, et

- a) kõiki antud võrdluses väljatoodud liberalismile omaseid väärtusi on tsiviilgruppid tunduvat kõrgemalt hinnatud kui militaargruppid.
- b) ja samas kehtib ka vastupidine väide: kõiki antud võrdluses väljatoodud konservatismile iseloomulikke väärtusi on militaargruppid kõrgemini hinnatud kui tsiviilgruppid.

See tulemus näitab, kuidas mitmetes põhimõttelistes küsimustes või väärtustes nagu *kodaniku kohustus riigi ees* või *isikuvabadus* erinevad uuringus osalenud gruppid üksteisest. Sellega leidis kinnitust töö alguses püstitatud väide: uuringus osalenud ja Eesti ühiskonda esindavate tsiviilgruppide väärtushinnangute alusel võib väita, et nende hulgas on domineerimas liberalismile omased väärtushinnangud. Samuti selgus, et Eesti Kaitseväge esindavate militaargruppide seas on domineerimas konservatismile omased väärtushinnangud.

2. Eesti ühiskonnas eksisteerib lõhe tsiviil- ja militaargruppide väärtushinnangutes: seda, mida ühed hindavad tähtsaks, ei pea teised oluliseks. Näiteks: uuringus tsiviilgruppe esindavad ajateenijad ja kooliõpilased peavad teiste põhiväärtuste kõrval tähtsaks **inimõigusi** ja **isikuvabadust** ning **demokraatiat** ning vähemtähtsustavad **patriotismi** ja **kodaniku kohustust riigi ees**. Samade väärtuste hindamisel on vastupidisel seisukohal riigikaitstes osalevad ohvitserid, kadetid ja kutselised sõdurid, kelle väärtussüsteemis on põhiväärtuste *au* ja *õigluse* kõrval tähtsad **patriotism** ja **kodaniku kohustus riigi ees**.

3. Analüüsid nende samade gruppide vahendväärtusi ja prognoosides võimalikke arengustsenaariume, julgub käesoleva töö autor **ennustada sotsiaalse lõhe kasvu** juhul, kui militaargruppide poolt esile tõstatatud sotsiaalse kindlustatuse teema muutub lähiaastatel veelgi olulisemaks nimetatud sihtgruppide juures, kuna see asub kõrvuti, kuid olulisuse järgi koha võrra eespool riigi jaoks tähtsa prioriteediga – riigi huvide diplomaatiline ja sõjaline kaitse.

Käesoleva töö autor põhjendab antud väidet viitega Prantsusmaal läbiviidud küsitluse andmetele, kus vahendväärtustest on esikohal sotsiaalse kindlustatuse teema ning sealseid tsiviil-militaarsuhete uurijaid ja tsiviilvõimu esindajaid tegi ärevaks 2001. a. olukord, kus sõjaväestatud politsei võttis osa meeleavaldusest.

1. Analüüsid väärtushinnangute sarnasusi ja erinevusi küpse ja tärkava demokraatiaga ühiskondades, täheldas autor, et

a) **tärkava demokraatiaga riigis** kodanik hindab kõrgelt neid väärtusi, mis on seotud tema rahvuse ja riigiga (rahvuslik ja riiklik sõltumatus, hariduse ja kultuuri arendamine). Küpse demokraatiaga riigis on kodanike väärtusskaala ühelt poolt globaalsem (rahu kaitsmine, keskkonnakaitse, humanitaarabi andmine), samas inimese-keskem (inimõigused, sotsiaalne kindlustatus).

b) üldinimlikul tasandil, **sõltumata ühiskonna demokratiseerumise faasist**, on ühiskonna liikmete kõrgeimateks väärtusteks *õiglus* ning *inimõigused* ja *isikuvabadus* – kõik see, mis on seotud indiviidi, tema õiguste ja vabadustega. .

2. Analüüsid **Balti riikide ohvitseride väärtushinnanguid**, täheldas autor, et kuigi on tegemist kolme erineva riigi riigikaitstes teenivate samas vanuses ja auastmes olevate ohvitseridega, siis arvatavasti sarnase ajaloo tõttu on nende põhilised väärtushinnangud sarnased.

Kolme riigi võrdluses paistis silma, et rohkem on oma väärtushinnangutel sarnased Eesti ja Läti ohvitserid, kui Eesti ja Leedu ohvitserid.

3. **Eesti ühiskonnas domineerivate väärtuste osas autor** küsitluse tulemuste põhjal sedastas, et uuringus osalenud sihtgrupid ei erinenud oluliselt üksteisest. Leidis vaid kinnitust töö alguses püstitatud oletus – **noorema põlvkonna indiviidide juures on märgatav postmodernsete väärtuste esiletõus** (või nihe st. liikumine modernsete väärtuste juurest postmodernistlike väärtuste kõrgemalt hindamise poole). Seega ei leidnud kinnitust oletus, et kuigi militaar-institutsioonis on tsiviilgruppidest kõrgemalt väärtustatud modernistlikud väärtused, jääksid ka muud militaar-institutsiooni liikmed (näiteks noorem põlvkond) kõrvale üldistest suundumustest. Uuringu tulemustele toetudes saab väita, et postmodernsete väärtuste kõrgemalt hindamine on märgatav peamiselt noorema põlvkonna militaarse elukutse valiku teinute juures.

4. **Analüüsid tsiviil-militaarsuhteid püstitas töö autor oletuse, et need võivad olla pigem negatiivsed, kuna tsiviil-militaarsuhtesse on sisse kodeeritud teatav pinge ning konfliktisust esineb mitmes valdkonnas. Küsitluse tulemuste kokkuvõttega** lükkus ümber töö autori poolt püstitatud oletuslik väide, et tsiviil-militaarsuhted ühiskonnas on pigem positiivsed, kuid mida kõrgemale tsiviil-militaarsuhete võimuhierarhias, seda negatiivsemad. Küsitluse tulemustele toetudes võib väita vastupidist: mida kõrgemale võimu hierarhias, seda positiivsemad ja mida madalamal on militaar-valdkonnas tegutseva osaleja positsioon, seda enam esineb tsiviilvõimu ja sõjaväe vaheliste suhete kohta negatiivseid hinnanguid, kuid viimaste osakaal pole märkimisväärne.

5. Vaadates uuringus osalenud sihtgruppide enesemääratlust ja jaotumist konservatiivsuse-liberaalsuse skaalal, ei saa väita, et konservatiivne hoiak oleks valdav vaid militaargruppide hulga. Mitmed riigikaitses osalevad tsiviilgrupid enamuses tunnistasid end **konservatiivsete väärtuste pooldajateks**. Polariseerumine toimub pigem ealise eristumise kaudu ja kokkuvõtteks võib väita, et mida noorem põlvkond, seda enam tunnistab end **liberaalsete väärtuste pooldajaks** ja seda nii militaar- kui ka tsiviilgruppide juures.

6. Analüüsid seosed väärtushinnangute, tegutsemispõhimõtete ja institutsioonide vahel, järeldas autor, et 1999 a. seadusega kehtestatud Avaliku Teenistuse Eetikakoodeksil kui institutsiooni väärtussüsteemi esindaval struktuuril on tegelike väärtushinnangutega tihedad

seosed – peamiste põhimõtete osas on kattumine olemas, kuid nõrgaks jääb olulisemate nõuete positioneerumine olulisuse skaalal. Tsiiviil-militaarsuhete osapoolte ootustena vajaks väärtussüsteemi täiendamist mõningate omaduste osas (näiteks soovitakse, et ametnik oleks *koostöövõimeline*).

Ka militaar-institutsiooni väärtussüsteemi analüüsidest tõdes autor, et 2004. a. kaitseväes kehtestatud eetikakoodeksil on tegelike väärtushinnangutega suhteliselt tugev seos. Erisusena tuleb märkida, et noorema militaar-põlvkonna hulgas domineerivad need hinnangud, mis on rohkem seotud modernse ajastu ohvitseri ideaalkujuga. Analüüsidest kutseliste sõdurite ja ajateenijate väärtushinnanguid kinnitab autor, et hoolimata ühiskonnas ja varasemate analüüside juures leitud postmodernsete väärtuste tõusust noorema põlvkonna seas, on viimati nimetatud indiviidide väärtusteadvus väljakujunenud nõnda, et ühildub sobivalt militaar-eetikaga. Seega ei ole praegusel ajal põhjust muuta senist militaar-institutsiooni väärtussüsteemi, kuna uuring ei tuvastanud, et riigikaitstes osalejate väärtushinnangud oleks erinenud tunduvalt seni kehtestatud eetikakoodeksist. Seoses viimati tuvastatud faktiga võib väita, et institutsioonide poolt kehtestatud eetikakoodeksid väljendavad tsiiviil-militaarsuhetes osapoolte ootusi ning vastavad nende endi väljakujunenud väärtusteadvusele – seega pole ametialastes suhetes ohtu väärtuskonfliktideks.

7. Vaadeldes viimasel ajal riigikaitstes toimunud muutusi, eriti kontseptsioonide osas, püstitati oletus, et NATO liitumine võiks olla avaldanud mõju väärtushinnangutele, eeskätt ühise kaitsepoliitilise koostöö vajaduse tõttu. Uuringuga selgus, et NATO liitumine on vähim mõjutaja võrreldes *teiste isikute eeskujuga, eetikakoodeksi või riigikaitstes kehtivate väärtustega*. NATO liitumise mõju kohta avaldati järgmised arvamused: 36% arvates ei mõjutanud see *üldse mitte*, 48% arvates *mõnevõrra* ja 16% arvasid, et see on mõjutanud neid *palju*. Analüüsidest küsitluse tulemusi vahendväärtuste osas, peab töö autor nentima, et kaitsepoliitika koostöö tähtsustamine on jäänud rahvusriigiga seotud väärtuste varju, paigutades *mitte nii tähtsate* väärtuste hulka. Põhjus võib olla ka sellest, et küsimus oli vormistatud *kaitsepoliitiline koostöö teiste Euroopa rahvastega* ja see ei pruukinud seostuda NATO-ga.

Uuring näitas, et vastajatest peaaegu pooled (46% arvates *palju* ja 42% *mõnevõrra*) hindasid, et neid on kõige rohkem mõjutanud *teiste isikute eeskujuga*. Järgmine suurim mõjutaja on olnud *eetikakoodeks* (33% arvates *palju* ja 50% arvates *mõnevõrra*).

KOKKUVÕTE

Uuringuga „Väärtuste ja väärtussüsteemide analüüs tsiviil-militaarsuhtes: Eesti näide” püüti hinnata, kas indiviidide väärtushinnangute erinemisega tekib lõhe militaar-institutsiooni ja tsiviilühiskonna väärtuste vahel, või on Eestis tegemist pigem väärtuste sarnasusega, mille puhul võib eeldada institutsioonide paremat põimumist, mis on üks osa riigi demokratiseerumise protsessist.

Peamiselt keskendub töö autor käesolevas uuringus riigikaitstes esinevate väärtuste välja toomisele ning seni kehtivate väärtussüsteemide analüüsile. Selleks viis autor läbi empiirilise uuringu töö autori poolt koostatud küsimustiku abil perioodil aprillist kuni juulini 2007. Kokku osales uuringus 189 isikut²¹⁸.

Riigikaitstes esinevate põhiväärtuste leidmiseks analüüsis töö autor esmalt põhiseaduses ja riigikaitsekontseptsioonides välja toodud põhiväärtusi, riigikaitstes töötavate ametnike ja ohvitseride ustavusvannet ning institutsioonide poolt kehtestatud eetikakoodekseid.

Töö teoreetilises osas leidis autor, et riigikaitse

- a) **terminaalsetest väärtustest** peetakse kõige olulisemateks *demokraatiat, iseseisvust, sõltumatust, territooriumi terviklikkust, seaduste ülimuslikkust, rahvusvahelist õigust;*
- b) **instrumentaalsetest väärtustest** oleksid peamised *demokraatlike institutsioonide toimimine, kodaniku kohustus riigi ees, riiklik sõltumatus, rahvusvaheline koostöö ja rahvusvaheliste lepete austamine, kaitsepoliitiline koostöö teiste riikidega.*

Analüüsides küsitluse tulemusi, nendib töö autor, et kuigi Eesti riigikaitse on hõlmatud ühisesse kaitsealliansi, on kaitsepoliitilise koostöö tähtsustamine jäänud rahvusriigiga seotud väärtuste varju. Uuringus osalenud sihtgruppidel on väärtustest esikohal *rahvuslik ja riiklik sõltumatus*, teisel kohal *hariduse ja kultuuri arendamine*, kolmandal kohal *rahvusvaheline õigus ja kord* ning neljandal kohal *demokraatlike institutsioonide toimimine*.

---

²¹⁸ Empiirilise uuringus osalesid Balti riikidest Läti ja Leedu ohvitserid, Eesti Kaitsejõududes teenivad ohvitserid ja Kaitseväe reservohvitserid, Rahuoperatsioonide Keskuses missiooniks valmistuvad kutselised kaadrikaitseväelased, Üksiku-Sidepataljonis ajateenistust läbivad sõdur-õppurid ning Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste kadetid. Tsiviilühiskonna poolt olid uuringusse kaasatud Riigikogu Riigikaitsekomisjoni liikmed ja ametnikud, Kaitseministeeriumi ja Kaitsejõudude Peastaabi ametnikud ning koolide õpilased vanuses 17-18.

Empiirilisele uuringule toetudes ja analüüsidest sihtgruppide väärtushinnangute sarnasusi ja erinevusi küpse ja tähtsa demokraatiaga ühiskondades, järeldas autor, et:

a) tähtsa demokraatiaga riigis hindab kodanik kõrgelt neid väärtusi, mis on seotud tema rahvuse ja riigiga (rahvuslik ja riiklik sõltumatus, hariduse ja kultuuri arendamine). Küpse demokraatiaga riigis on kodanike väärtuskaala globaalsem (rahu kaitsmine, keskkonnakaitse, humanitaarabi andmine) ja isiku-kesksem (inimõigused, sotsiaalne kindlustatus).

b) sõltumata ühiskonna demokratsiseerumise faasist, on iga ühiskonna liikme kõrgeimateks väärtusteks *õiglus* ning *inimõigused* ja *isikuvabadus*.

Analüüsidest Balti riikide ohvitseride väärtushinnanguid, jõudis autor järeldusele, et kuigi on tegemist kolme erineva riigi riigikaitse teenivate ohvitseridega, siis Balti riikide sarnase ajaloo tõttu on nende põhilised väärtushinnangud väga sarnased. Väärtustest on neil esikohal *õiglus*, *distsipliin* ja *au*. Kolme Balti riigi võrdluses paistis silma, et põhiväärtustelt on oma väärtushinnangutel rohkem sarnased Eesti ja Läti ohvitserid kui Eesti ja Leedu ohvitserid. Viimati nimetatuid seob sarnasus ohvrimeelsuse kõrgemalt hindamine võrreldes Läti ohvitseridega.

Uuringu teema valiku tõttu oli põhitähelepanu all riigikaitse väärtused. Empiirilise uuringu põhjal saab väita, et riigikaitse osalevate ohvitseride, kadettide ja kutseliste sõdurite üldiste väärtuste järjestus nende hinnangute alusel oleks järgmine: 1) au, 2) õiglus, 3) patriotism, 4) kodaniku kohustus riigi ees, 5) kord ja distsipliin, 6) isikuvabadus, 7) inimõigused, 8) vaprus, 9) demokraatia, 10) ohvrimeelsus, 11) religioon, 12) Euroopa ideaal/ühised väärtused.

Vahendväärtused järjestuksid järgmiselt: 1) rahvuslik ja riiklik sõltumatus, 2) hariduse ja kultuuri arendamine, 3) sotsiaalne kindlustatus (tervishoid, vanaduspension), riigi huvide diplomaatiline ja sõjaline kaitse (kodanike kaitse võõrsil, meresõidu vabadus, lepete austamine), 4) rahvusvaheline õigus ja kord, 5) demokraatlike institutsioonide toimimine, 6) rahu kaitse, 7) riigi suutlikkus kindlustada igapäevase töökoht, 8) kaitsepoliitiline koostöö Euroopa rahvastega, 9) ühtse Euroopa ülesehitamine 10) keskkonnakaitse, 11) ühtse Euroopa ülesehitamine 12) humanitaarabi Kolmandale Maailmale.

Et riigikaitse osalevate militaargruppide väärtushinnanguid paremini välja tuua, võrdles autor neid mõningate tsiviilgruppidega (poliitikud, ametnikud, ajateenijad, kooliõpilased). Vaadates mõlemat väärtuste sektorit (üld- ja vahendväärtused), märkas autor, et militaargruppid hindavad *demokraatiat* ja *demokraatlike institutsioonide toimet* tsiviilgruppidest madalamalt.

Osalt on see mõistetav: militaarsüsteemis ei ole demokraatia kui vahend protsesside juhtimiseks kasutusel, sest sõjaväelased ei saa toetuda sõjaliste operatsioonide läbiviimisel arvamuste paljususele. See muidugi ei tähenda, et sõjaväelased ei hinda demokraatiat kui väärtust. Militaargruppide põhjalikumal analüüsil selgus, et juhtivad ohvitserid on asetanud *demokraatlike institutsioonide toimimise* olulisuselt esimesele kohale. Kui militaar-institutsiooni noorem põlvkond kasvab vanemate ja juhtivatel kohtadel olevate e. militaar-eliidi eeskujul, siis võib arvata, et demokraatia väärtustamine tõuseb. Kui noorema põlvkonna pealekasvamisega jääb domineerima näiteks sotsiaalse kindlustatuse teema, siis selle kõrval vähemtähtsustuvad riigikaitsemiseks olulised väärtused nagu riigi huvide diplomaatiline ja sõjaline kaitse.

Käesoleva töö autori hinnangul oleks vastupidine tulemus parem (suurem sarnasus ja väärtuste kattumine üldväärtuste osas) – see tähendaks seda, et kui üldväärtustes ollakse kokku lepitud, siis vahendeid(vahendväärtusi) nende eesmärkide saavutamiseks võib olla erinevaid - näiteks tsiviilgrupid arendavad ühiskonna sidusust demokraatia edendamise ja ning militaargrupid kaitsevad neid väärtusi oma sõjaliste oskustega. Ainsaks ohuks võib olla see, kui sotsiaalse kindlustatuse teema jääb sõjaväelastel prevaleerima ning nad ei ole valmis end panustama riigikaitseks.

Tsiviilgruppide ja militaargruppide väärtuste omavaheliseks võrdlemiseks paigutas autor osa üld- ja vahendväärtusi teljele liberaalne-konservatiivne. Kui neid töös võrreldi, siis liberaalset telge esindasid väärtused (*isikuvabadus, demokraatia, inimõigused, demokraatlike institutsioonide toime ja rahvusvaheline õigus*) ning konservatiivset telge esindasid väärtused (*kodaniku kohustus riigi ees, patriotism, kord ja distsipliin ning religioossed väärtused*) – need väärtused olid uuringus osalenud tsiviil- ja militaargruppide poolt erinevalt hinnatud. Selle põhjal võib väita, et

- c) kõiki antud võrdluses väljatoodud liberalismile omaseid väärtusi on tsiviilgrupid tunduvalt kõrgemalt hinnanud kui militaargrupid.
- d) ja samas kehtib ka vastupidine väide: kõiki antud võrdluses väljatoodud konservatismile iseloomulikke väärtusi on militaargrupid kõrgemini hinnanud kui tsiviilgrupid.

See tulemus näitas ilmekalt, kuidas mitmetes väärtustes või põhimõttelistes küsimustes nagu *kodaniku kohustus riigi ees* või *isikuvabadus* erinevad uuringus osalenud grupid üksteisest. Sellega leidis kinnitust töö alguses püstitatud väide: uuringus osalenud ja Eesti ühiskonda esindavate tsiviilgruppide väärtushinnangute alusel võib väita, et nende hulgas on

domineerimas liberalismile omased väärtushinnangud. Samuti selgus, et Eesti Kaitseväge esindavate militaargruppide seas on domineerimas konservatismile omased väärtushinnangud.

Uuringus osalenud Eesti sihtgruppide üld- ja vahendväärtusi analüüsid, jõudis käesoleva töö autor järeldusele, et Eesti ühiskonnas eksisteerib osade väärtuste hindamisel teatud lõhe tsiviil- ja militaargruppide väärtushinnangutes: seda, mida ühed hindavad tähtsaks, ei pea teised oluliseks. Näiteks: uuringus tsiviilgruppe esindavad ajateenijad ja kooliõpilased peavad teiste põhiväärtuste kõrval rohkem tähtsaks **inimõigusi ja isikuvabadust** kui et **patriotismi** ja **kodaniku kohustust riigi ees**.

Kui autor analüüsis väärtushinnangute alusel välja kujunenud väärtusstruktuure tsiviil- ja militaargruppide siseselt, siin on väärtuste üldpilt parem kui kahe grupeeringu (tsiviil- ja militaargruppide) vaatlemisel, kus nad vastandusid üksteisele. Näiteks kui vaadata militaargruppi eliiti – juhtivaid ohvitseri, siis sarnaselt tsiviilgruppidega hindavad nad demokraatiat teistest kõrgemalt. Sama kehtib ka tsiviilgruppide eliidi kohta. Kui jälgida kaitsepoliitika gruppi, mille hulgas on tipp-poliitikuid, siis nende patriootlikus või suhtumine *kodaniku kohustusse riigi ees*, on märksa kõrgemalt tähtsustatud kui teistel gruppidel. Uskudes, et igal sihtgrupil (vähemalt teistele eeskujuks olevatel elitaarsetel gruppidel) on ühiskonnas kanda oma roll, siis üldise kokkuvõttena võib tõdeda, et peamistes väärtustes on kõik ühiskonna liikmed ühel meelel ning erinevused algavad tavaliselt kolmandast väärtusest. Üldkokkuvõttena võib märkida, et selliste põhiväärtuste nagu *õiglus* ja *au* ning *rahvuslik sõltumatus* ja *patriotism*, on kõik uuringus osalejad ühel meelel.

Analüüsid nende samade sihtgruppide väärtusi ja prognoosides võimalikke arengustsenaariume, ennustab käesoleva töö autor väärtushinnangutes **esineva lõhe kasvu** juhul, kui militaargruppide poolt esile tõstatatud sotsiaalse kindlustatuse teema muutub lähiaastatel veelgi olulisemaks, kuna see asub nimetatud sihtgruppide väärtushinnangute skaalal eespool riigi jaoks olulisest prioriteedist - *riigi huvide diplomaatilisest ja sõjalisest kaitsest*.

Eesti ühiskonnas domineerivate väärtuste osas järeldab autor küsitluse tulemuste põhjal, et uuringus osalenud sihtgruppid ei erinenud oluliselt üksteisest. Uuringu tulemustele toetudes saab väita, et nii nagu ühiskonnas tervikuna, on postmodernsete väärtuste kõrgemalt hindamine märgatav peamiselt noorema põlvkonna militaarse elukutse valiku teinute juures.

Et demokraatlikus ühiskonnas organiseeritakse riigikaitse poliitilise ja ühiskondlike lepete koosmõjul, siis kujundavad riigikaitset mitmed institutsioonid, kus tegutsevad erineva staatusega ametiisikud: poliitikud, ametnikud ja ohvitserid. Erinevates institutsioonides on kehtestatud omad väärtussüsteemid. Vastavalt põhiseadusele annab Riigikogu liige enne oma kohustuste täitmisele asumist ametivande. Samuti ametnik ja ohvitser²¹⁹ annavad vande, milles nad töötavad jääda ustavaks. Seega seob kõiki kolme erineva staatusega ametiisikuid teatud väärtuste kogum ehk väärtussüsteem, mis struktureerib väärtused institutsiooni siseselt ja järjestab need suhtelise olulisuse alusel.

Varem kehtestatud eetikakoodeksitest oli vaatluse all kaks: 1999 a. avalikus teenistuses olevate ametnike jaoks seaduse lisana kehtestatud Avaliku Teenistuse Eetikakoodeks ja kaitseväelastele ja kaitseväe juhatuse korraldusega kehtestatud Kaitseväe Eetikakoodeks.

Kriitilise diskursusanalüüsi abil leidis käesoleva töö autor Avaliku Teenistuse Eetikakoodeksist need ühised nimetajad, mis võiksid olla avalike teenistujatele esitatavad nõuded: *lojaalsus, avaliku huvi järgmine, (poliitiline) erapooletus, vastutusvõimelisus, ausus, viisakus, abivalmidus, väärikus, enesetäiendamine.*

Kaitseväe eetikakoodeks nimetab kaheksat põhiväärtust, mis on kaitseväe isikkoosseisu väärtussüsteemiks. Need on: *ustavus; distsipliin; vastutus; ausus; õiglus; inimväärikus; õppimine ja kaalutletus.*

Kokkuvõttes läbi erinevate ajastute enim väärtustatud ohvitseri omadused, oleksid need autori meelest järgmised (tähestiku järjekorras): autunne, distsiplineeritus, haritus, julgus, füüsiline tugevus, lojaalsus, patriotism, solidaarsus, vaprus, vastutusvõime ja viisakus.

Koos kaitseväe eetikakoodeksis nimetatud väärtustega ja eelpool nimetatud omaduste abil koostas autor omaduste rea ning palus uuringus osalenud militaarsüsteemis teenistuses olijaid iseloomustada ohvitseri, nimetades kaheksa olulisemat omadust. Vastajate hinnangul võiks ohvitser olla: distsiplineeritud, patriootlik, julge, tugev, haritud, ustav, vastutusvõimeline ja väärikas.

Lisaks väärtuste ja – süsteemide välja toomisele analüüsis autor Eesti tsiviil-militaarsuhteid, vaadeldes neid erinevatel tasanditel. Kasutades tsiviil-militaarsuhete mudelite klassifikatsiooni Eesti kohta, tuletas autor sellest nn. Eesti mudeli, mille abil valdkondade

---

²¹⁹ Ohvitseride ustavusvande erineb poliitiku ja ametniku omast *ohverdumisvalmiduse* aspekti rõhuasetuse osas

kaupa erinevaid tsiviil-militaarsuhete aspekte silmas pidades, püstitas autor oletuse: teoreetiliselt võib hinnata konflikti ohtu tsiviil-militaarsuhete juhtimise valdkonnas *suhteliselt kõrgeks* ning riigikaitse kujundamise ja planeerimise valdkonnas *neutraalseteks*.

Tsiviil-militaarsuhete analüüsi kokkuvõtteks järeldas autor, et tsiviil-militaarsuhetes tekivad probleemid seal, kus peaksid olema seadused või demokraatlikud tavad. Kuna need veel puuduvad, võiks neid asendada väärtussüsteem (näiteks eetikakoodeks), mille eesmärk on korrastada ühiskondlikke suhteid ja läbi teatud õiguslikkuse reguleerida ametialast käitumist. Seetõttu arvas autor, et on oluline uurida riigikaitsega seotud institutsioonides kehtestatud väärtussüsteemide vastavust ühiskonna ja institutsioonide väärtustele.

Analüüsides seoseid väärtushinnangute, tegutsemispõhimõtete ja institutsioonide vahel, järeldas autor, et 1999 a. seadusega kehtestatud Avaliku Teenistuse Eetikakoodeksil kui institutsiooni väärtussüsteemi esindaval struktuuril on teenistuses olevate ametiisikute tegelike väärtushinnangutega tihedad seosed, st peamiste põhimõtete osas on kattuvad eetikakoodeksi nõuded ja uuringus osalenud isikute(ametnike) poolt antud hinnangud²²⁰. Siiski tuleb juurde märkida, et tagasihoidlikuks jääb mõningate olulisemate nõuete (näiteks avaliku huvi järgimine ja lojaalsus) positsioneerumine olulisuse skaalal, kus need 8-kohalisel skaalal asusid viiendal ja kuuendal kohal. Kui autoril on võimalik anda soovitusi Avaliku Teenistuse Eetikakoodeksi täiendamisse, siis riigikaitstes osalevate poliitikute ja ohvitseride hinnangul ametnikule esitatavatest nõuetest võiks seal olla ära mainitud *koostöövõimelisus*.

Analüüsides militaarsüsteemis kehtestatud eetikakoodeksit, leidis töö autor, et sellel on tegelike väärtushinnangutega tugev seos. Ka noorema militaar-põlvkonna, kutseliste sõdurite ja ajateenijate väärtushinnanguid ühilduvad sobivalt militaar-eetikaga.

Analüüsides 2004. a. kaitseväes kehtestatud eetikakoodeksit, siis kõige enam ühtivad oma väärtushinnangutelt selle nõuetega juhtivad ohvitserid. Kaitseliidu reservohvitseride ja kadettide väärtushinnangutes domineerivad need hinnangud, mis seotud modernse ajastu ohvitseri ideaalkujuga (s.o, et ohvitser oleks julge, patriootlik, tugev jms.). Lisaks analüüsis autor ka kutseliste sõdurite ja ajateenijate väärtushinnanguid ning võib nendele tulemustele toetudes kinnitada, et hoolimata ühiskonnas ja varasemate analüüsides leitud noorema

---

²²⁰ Võrreldes eetikakoodeksi ja tsiviil-militaarsuhete teiste osapoolte poolt antud hinnangutega kattumisi, siis on näha, et ametnike endi väärtusteadvus langeb kokku eetikakoodeksiga *vastutusvõime, viisakuse, avaliku huvi järgimise, lojaalsuse ning väärikuse* osas. Lisaks eelpool nimetatud omadustele ootavad teised TMS osapooled ametnikelt seda, et nad oleks *haritud, koostöövõimelised, patriootlikud, kaalutlevad ja distsiplineeritud*.

põlvkonna seas postmodernsete väärtuste esiletõusu, on nimetatud indiviidide väärtusteadvus välja kujunenud ja ühildub militaar-eetikaga. Ka nende väärtusteadvuses on kinnistunud ohvitser rohkem modernsel ajastul hinnatud omadustega. Toetudes nendele uuringu tulemustele, kui autor küsis, mis või kes on kõige rohkem mõjutanud vastaja väärtushinnanguid, siis enamus vastas, et teiste isikute eeskuju, seetõttu võib prognoosida, et noorem militaar-põlvkond kasvab juhtivate ohvitseride eeskujul nende väärtuste tähtsustamises, mis on olulised militaar-institutsioonis.

Seega ei ole autori hinnangul praegu tarvidust muuta senist militaar-institutsiooni väärtussüsteemi, kuna uuring ei tuvastanud, et riigikaitstes osalejate väärtushinnangud oleksid tunduvalt erinevad seni kehtestatud eetikakoodeksist. Seoses viimati tuvastatud faktiga võib väita, et institutsioonide poolt kehtestatud eetikakoodeksid väljendavad osapoolte ootusi ning vastavad nende endi väljakujunenud väärtusteadvusele.

Püüdes hinnata avaliku retoorika jälgimisega tsiviilühiskonna liikmete suhtumist militaar-institutsiooni, tõdes autor, et ilma empiirilise uuringuta pole võimalik anda ühest hinnangut ning püstitas järgmise oletusliku hinnangu: suhtumine militaar-institutsiooni ühiskonnas tervikuna on *pigem positiivne*, kuid mida kõrgemale võimuhierarhias, seda enam esineb negatiivseid ilminguid. Uuringuga tuvastati vastupidine nähtus: mida kõrgemal positsioonil asus tsiviil- või militaarvõimu esindav küsitlusele vastaja, seda positiivsemaid hinnangud ta andis tsiviilvõimu ja sõjaväe omavaheliste suhete kohta. Ja vastupidi: mida madalamal ametipositsioonil asus küsitlusele vastaja, seda enam peeti tsiviilmilitaarsuhteid *pigem negatiivseteks* või *negatiivseteks*. Üldtulemust arvestades polnud nende osakaal märkimisväärne, jäädes 6% piiridesse.

Vaadates uuringus osalenud sihtgruppide enesemääratlemist ja jaotumist konservatiivsete liberaalsete väärtuste pooldajatena, ei saa väita, et konservatiivne hoiak oleks valdav vaid militaargruppide hulgas. Mitmed riigikaitstes osalevad tsiviilgrupid enamuses tunnistasid end **konservatiivsete väärtuste pooldajateks**. Polariseerumine toimub pigem ealise eristumise kaudu ja kokkuvõtteks võib väita, et mida noorem põlvkond, seda enam tunnistab ta end **liberaalsete väärtuste pooldajaks** ja seda nii militaar- kui ka tsiviilgruppide juures.

Analüüsides seosed väärtushinnangute, tegutsemispõhimõtete ja institutsioonide vahel, järeldas autor, et 1999 a. seadusega kehtestatud Avaliku Teenistuse Eetikakoodeksil kui institutsiooni väärtussüsteemi esindaval struktuuril, on teenistuses olevate ametiisikute

tegelike väärtushinnangutega tihedad seosed, st peamiste põhimõtete osas on kattumine, kuid nõrgaks jääb mõningate olulisemate nõuete positsioneerumine olulisuse skaalal.

Ka militaar-institutsiooni väärtussüsteemi analüüsidest tõdes autor, et 2004. a. kaitseväes kehtestatud eetikakoodeksil on tegelike väärtushinnangutega suhteliselt tugev seos. Ka noorema militaar-põlvkonna, kutseliste sõdurite ja ajateenijate väärtushinnanguid ühilduvad sobivalt militaar-eetikaga. Seega ei ole praegusel ajal põhjust muuta senist militaar-institutsiooni väärtussüsteemi, kuna uuring ei tuvastanud, et riigikaitstes osalejate väärtushinnangud oleks erinenud tunduvalt seni kehtestatud eetikakoodeksist. Seoses viimati tuvastatud faktiga võib väita, et institutsioonide poolt kehtestatud eetikakoodeksid väljendavad tsiviil-militaarsuhete osapoolte ootusi ning vastavad nende endi väljakujunenud väärtusteadvusele.

Vaadeldes riigikaitstes viimasel ajal toimunud muutusi, püüdis töö autor uurida, kui palju on NATO liitumine avaldanud mõju väärtushinnangutele. Uuringuga selgus, et NATO liitumine on vähim mõjutaja võrreldes teiste isikute eeskujuga, eetikakoodeksi või seni riigikaitstes kehtivate väärtustega. NATO liitumise mõju avaldamise kohta arvamused: 36% arvates ei mõjutanud see *üldse mitte*, 48% arvates *mõnevõrra* ja 16% arvasid, et see on mõjutanud neid *palju*. Uuring näitas, et vastajatest peaaegu pooled (46% arvates *palju* ja 42% *mõnevõrra*) hindasid, et neid on mõjutanud kõige rohkem teiste isikute eeskujuga. Järgmine suurim mõjutaja on olnud eetikakoodeks (33% arvates *palju* ja 50% arvates *mõnevõrra*) ning seejärel riigikaitstes valitsevad väärtused.

Toetudes eespool väljatoodud hinnangule tsiviil-militaarsuhete peamiste osapoolte kohta, ei saa väita, et erinevus liberaalsete või konservatiivsete väärtuste toetamise osas mõjuks negatiivselt indiviidide omavahelistele suhetele, mis aga ei tähenda, et tsiviil-militaarsuhete üldist arengut ei mõjutaks erinev maailmavaateline hoiak ja erinevad väärtuste pooldamised ning lõhega põhimõttelistes küsimustes nagu kodaniku kohustus riigi ees. Näiteks, kui riigikaitse arengukava näeks ette üleminekut kutselisele kodanikearmeele, siis võib arvata, et tsiviil- ja militaargruppid toetavad selles küsimuses erinevaid seisukohti. Uuring näitab, et on olemas eeldused tsiviil- ja militaareliidi koostööks, et arendada konstruktiivset dialoogi ja juhtida tsiviil-militaarsuhteid usalduslikus õhkkonnas, kuna nii tsiviil- kui ka militaargruppide eliit ei eristu rangelt liberaalsete või konservatiivsete väärtuste pooldamine osas.

Resume

The author of the current analysis focuses on the importance of values in the Estonian National Defence. The author has researched and brought forth presently current values.

To find these values within the National Defence, the author analysed firstly, the main chapter of the National Defence Act, the main values which are brought forth in the National Defence conceptions, the loyalty oath of the public servants and officers in the Estonian Defence Forces, as well as ethical codes which are validated by these institutions. There are two previously validated ethical codes: in 1999, laws for the current servants working within the public services, in addition to the validated Public Service Ethics Code and the National Defence Ethics Code validated in 2004 by the Commander of Estonian Defence Forces for the officers and civil servants serving in the Estonian Defence Forces, the Defence League included.

Secondly, the author conducted an empirical study, where the views of officers from Latvia and Lithuania, serving officers in the Estonian Defence Forces, reserve officers serving in the Defence League, personnel preparing for missions at the Peace Operation Center, recruits of the Communications battalion, as well as cadets from the Estonian Military Academy, took part. From the Civilian environment, members of the National Defence Commission and civil servants of Ministry of Defence and Headquarter of Estonian Defence Forces servants, as well as High School students between the ages of 17-18, took also part in the study. There were 189 individuals involved in the study.

Thirdly, in addition to analysing the important values, the author also brought forth the relationship between the Estonian civilian and military sectors. The research introduced, that the higher position of a civilian or military official, the more positive were the assessments of relationships between civilian and military powers.

In analysing the results of the research, the author drew several conclusions:

In analysing the similarities and differences of values between experienced and emerging democratic environments, the author concluded that,

a) **in emerging democratic country** the citizens value greatly those values which are associated with their own population and country (the development of national and state independence, education and culture). A resident of a more experienced democratic county or society gives importance to values of a more global scale (defence of peace, protecting their environment, humanitarian aid) and which are more self-centered (personal freedom, social security).

b) **Irrespective of the phase of democracy**, respondents value *sense of justice* as well as, *personal rights* and *personal freedom* the most.

In analysing the value assessment of the military officers of the Baltic States, the author concluded that even though there were officers serving in three separate Defence Forces, because of the similar history of the three Baltic countries, their value assessments are very similar. The values they emphasise most are *justice, discipline and honour*.

It was noticeable that in comparing the basic values of importance to the three national groups, there were more similarities between Estonian and Latvian officers, than between Estonian and Lithuanian officers.

When analysing the terminal and instrumental values of the residents of Estonia, the author concluded that within Estonian society, there exists a gap between civilian and military in assessing the importance of each value: i.e. that which one group deems important, is not important to the other group. For example: the civilian group, civil servants and students found that **personal rights** and **personal freedom** are more important, instead of **patriotism** and **civil obligations toward the state**. The officers, cadets and career soldiers from each country believed the opposite, **honour and justice** were most important, **patriotism** was third and **an individual's responsibility to their country** was fourth.

A general conclusion can be drawn, that everyone believes that the values of justice and honour as well as country independence and patriotism are important.

In analysing the values of each target group and making a prognosis for further developments, the author predicts that there will be a further social divide, when the importance of social security that the military target groups brought to the forefront, becomes even more important in the near future, since this is one of the priorities that was placed high up on the scale of importance, i.e. military defence of state interests and social security.

Based on the answers given by the target groups, the author concludes **that there was no variation in the dominant values within Estonian society**. The results of the research show, that in our post-modern society as a whole, especially for the younger generations, a military career is a highly valued career move, compared to other careers.

In looking at the target groups taking part in the study, it cannot be said that the military groups hold the majority of conservatism on the conservative-liberal scale. Many of the

civilian groups considered themselves to be on the **conservative side** as well. A certain amount of polarity does occur however, and it can be concluded that the younger generations move towards the more **liberal side**, both within the civilian and military groups.

Conclusion. Regarding the assessment values that were associated with this analysis, between the principle of action and the institution, the author concluded, that the Public Service Ethical Code validated by law in 1999 is consistently associated with the institution's value system as a representative structure for current employees. Although the primary principles are thus covered, they are, however, weak in some critical stipulations positioned in vital areas.

In analysing the value system of the military institution, the author states that the 2004 Military validated ethical code is actually very strongly associated with actual value assessments. Even younger generation military, career soldiers and civil servants value assessment is compatible with the military etiquette.

Consequently, there is no need at the current moment to change the military-institutional value system, since the study did not find, that the Estonian Defence Forces participants value assessments differ too much from the current ethical code. In association with the facts mentioned above, it can be concluded that the ethical code validated by the institution fulfils all expectations and is in accordance with the formed value awareness.

Regarding the recent changes in the Defence Community, the author tried to investigate how much the accession to NATO has influenced our value assessments. It became clear during the study, that joining NATO has not been as influential as has been the example of some specific individual. In joining NATO, 36% believed it didn't influence *at all*, 48% thought it influenced *a little* and 16% believed, that it has influenced *a lot*.

The study showed that almost half (46% believed *a lot* and 42% *a little*) assessed, that they believe they have been influenced more by individual example. The next largest influence was the ethical code (33% thought *a lot* and 50% thought *a little*) and after that, the values most regarded by the National Defence.

The author believes that the values under discussion which were considered to be most important in the analysis, have been related to the values associated with the national state. The target groups that took part in the study, placed national independence first, secondly the development of education and culture and thirdly, international law and order and in fourth place was the functioning of democratic institutes.

Kasutatud allikad

Abrahamsson, Bengt. (1972). *Military Professionalization and Political Power*. London: Beverly Hills Sage Publications.

Aimre, Ivar. (2001). *Avaliku halduse alused*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia kirjastus.

Almann, Lauri. (2003). *Eesti riigikaitse juhtimine*. Tallinn: Eesti Vabariigi Kaitseministeerium.

Arvist, M. & E. Heinla (toim.). (2001). „Eesti elanikkonna väärtushinnangud 1993. ja 1998. aastal”, *Kultuur, elukvaliteet ja väärtushinnangud*. Tallinn: TPÜ Kirjastus.

Bland, Douglas L. (1999). „The Unified Theory Of Civil-Military Relation”, *Armed Forces & Society*, 26 (1), 7-26.

Boëne, B. & W. von Bredow & C. Dandeker. (2000). „The Military in Common Risk Societies. Elements of Comparison Among Nine Countries of West, Central and East Europe”. In: Kuhlmann, J. & J. Callaghan (eds). *Military and Society in 21st Century Europe*. Münster-Hamburg-London: Transaction Publishers, 305-331.

Bolin, Anna. (2000). *Political-Military Relation*, Stockholm: Strategiska Institutet, Serie R:1.

Burk, James. (2002). „Theories of Democratic Civil-Military Relation”, *Armed Forces & Society*, 29 (1), 7-29.

Cottey, A. & T. Edmunds & A. Foster. (2002). „The Second Generation Problematic: Rethinking Democracy and Civil-Military Relations”. *Armed Forces & Society*, 29 (1), 31-56.

Cresswell, M. J. (2004). „Legitimizing Force: A Lockean Account”, *Armed Forces & Society*, 30, (4), 629-648.

Dandeker, Christopher. (2000). „Military in Democratic Societies: New Times and New Patterns of Civil-Military Relation”, In: Kuhlmann, Jürgen Callaghan, Jean (eds). *Military and Society in 21st Century Europe*. Münster-Hamburg-London: Transaction Publishers, 27-43.

Dandeker, Christopher. (2000). „The United Kingdom: The Overstretched Military”, In: Segal, D. R. & J. A. Williams & C. C. Moskos (ed.). *The Postmodern Military*. New York - Oxford: Oxford University Press, 32-50.

Eriksson, Lennart. (1993). *Ohvitseri eetika*. Rootsi: Arméns Centrum för Ledarskap.

Eetikakoodeksite käsiraamat (2007). Koostanud Toivo Aavik, Külli Keerus, Kristi Lõuk, Ants Nõmper, Aive Pevkur, Leno Saarniit, Kadri Simm, Margit Sutrop, Margus Tõnissaar, Aire Vaher ja Ivo Volt. Tartu: Tartu Ülikooli Eetikakeskus.

- Faktum Uuringukeskus. (2004). *Avalik arvamus teenistusest Scoutspataljonis*. Tallinn.
- Feaver, Peter D. (1996). „The Civil-Military Problematique: Huntington, Janowitz and the Questions of Civil Control”. *Armed Forces & Society*, 23, 149-178.
- Fleckenstein, Bernhard. (2000). „Germany: Forerunner of a Postnational Military” In: Segal, D. R. & J. A. Williams & C. C. Moskos (ed.). *The Postmodern Military*. New York -Oxford: Oxford University Press, 80-100.
- Foster, Anthony. (2002). *New Civil- Military Relations And Its Research Agendas*. Geneva: Working Paper Series – No. 83.
- Fukuyama, Francis. (2002). *Ajaloo lõpp ja viimane inimene*. Tallinn: Tänapäev.
- Gibson, C. P. & D. M. Snider. (1999). „Civil-Military Realations and the Potential to Influence: A Look at the Natinal Security Decision-Making Process”, *Armed Forces & Society*, 25 (2), 193-218.
- Haltiner, K. W. & P. Klein. (2005). „ The European Post-Cold War Military Reforms and Their Impact on Civil-Military Realations”. In: Kernic, F. & P. Klein & K. Haltiner (eds.). *The European Armed Forces in Transition*. Frankfurt am Main etc: Peter Lang Publications, 9-30.
- Heinla, Eda. (2001). *Kultuur, elukvaliteet ja väärtushinnangud*, Tallinn: TPÜ Kirjatus.
- Heinla, Eda. (2004). „Eluväärtused”, *Valikud ja võimalused. Argielu Eestis 1993-2003*, Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Horowitz, Shale. (2004). „Explaining Change in Post-Communist Armed Forces: Democratic Control, Social Roles and Legitimacy, and Professionalization”, *Armed Forces & Society*, 30 (4), 663-676.
- Huntington, S. P. & L. E. Harrison. (2002). *Kultuur on tähtis. Kuidas väärtushinnangud kujundavad inimarengut*. Tallinn: Pegasus.
- Huntington, Samuel P. (1957). *The Soldier and The State*, Cambridge Mass: The Pelnap Harvard University Press.
- Huntington, Samuel P. (1986). „The Military Mind: Conservative Realism of the Professional Military Ethic”. In: Wakin, Mahlan M. (ed.). *War, Morality and the Military Profession*. Boulder-London: Westview Press, 35-43.
- Inglehart, R. & W. E. Baker. (2000). „Modernization, Cultural Change And The Persistence Of Traditional Values“, *American Sociological Review*, Vol. 65, 19–51.
- Inglehart, Ronald. (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles in Advanced Industrial Society*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald. (1990). *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Inglehart, Ronald. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Janowitz, Morris. (1964). *The Professional Soldier*. London: Free Press.
- Janowitz, Morris. (1971). „The Emergent Military”, In: Moskos, Charles C. Jr. *Public Opinion and the Military Establishment*. Beverly Hill, California: Sage Publications, 255-270.
- Kaitseministeerium. (2003). *Avalik arvamus ja riigikaitse 2000-2003*. Tallinn: Eesti Vabariigi Kaitsemisteerium.
- Kaitsevägi. (2003). *Eesti Kaitsevägi 2003-2006*. Tallinn: Eesti Kaitsejõudude Peastaap.
- Kalmus, V & T. Vihalemm. (2004). „Eesti siirdekultuuri väärtused” raamatus *Eesti elavik 21. sajandi algul: ülevaade uurimuse Mina. Maailm. Meedia tulemustest*. Toimetajad Veronika Kalmus, Marju Lauristin ja Pille-Pruulmann-Vergerfeldt. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kirch, A. & T. Tuisk. (2002). Sotsioloogiline analüüs „Eesti elanike väärtused ja identiteedi arengutendentsid EL integratsioonis”, Tallinn: Euroouringute Instituut.
- Kissinger, Henry. (2000). *Diplomaatia*. Tallinn: Varrak.
- Kitvel, Toivo. Eda Heinla (toim.). (2001). *Kultuur, elukvaliteet ja väärtushinnangud*, Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Kruusvall, J. & L. Tomson. (2004). *Eesti noored teel Euroopa Liitu*. Eesti Noorsoo Instituut, Tallinn Pedagoogikaülikooli sotsioloogia osakond, http://www.eni.ee/uploads/files/2004_teel_euroopa_liitu.doc (03.06.2007).
- Kutsar, Gustav. 2005. Kivirähk, Juhan „Riigikaitse ja avalik arvamus”, loeng Kaitsejõudude teabeohvitseride kursusel Aprill 2005. Loengukonspekt, 1-3, käsikiri autori valduses.
- Kümmel, G. & A. D. Prüfert. (2000). „The Richness of Military Sociology: An Introduction” In: Kümmel, G. & P. D. Andreas (eds.), *Military Sociology* 9, 7-10.
- Kümmel, Gerhard. (2000). „Styding Morale in the Armed Forces” In: Kümmel, G. & P. D. Andreas (eds.). *Military Sociology* 9, 379-406.
- Uurimuse aruanne: *Rollid ja hoiakud avalikus teenistuses*. (2005). / Lagerspetz, M. (uurimusrühma juht). Tallinn: Riigikantselei.
- Leplane, Liane. (2002). *Avaliku arvamuse uuringu tulemused*. Tallinn: Riigikogu.
- Maigre, Merle. (2006). „Tsiviil-militaarsuhted Eestis”, *Diplomaatia* 38. <http://www.diplomaatia.ee/est/artikkel.php?id=177>. (28.05.2007).

- Moskos, Charles C. (2000). „Armed Forces in the Three Eras: The United States” In: Segal, D. R. & J. A. Williams & C. C. Moskos (ed.). *The Postmodern Military*. New York -Oxford: Oxford University Press, 14-31.
- Moskos, Charles C. (2000). „Toward a Postmodern Military: The United States As a Paradigm”, In: Segal, D. R. & J. A. Williams & C. C. Moskos (ed.). *The Postmodern Military*. New York - Oxford: Oxford University Press, 14-31.
- Nelson, D. (1998). „Civil Armies, Civil Societies and NATO's Enlargement”. *Armed Forces & Society*, 25 (1), 23-137.
- Perlmutter, Amos. (1977). *The Military and Politics in modern Time*. New Haven-London: Yale University Press.
- Reformierakonna programm (2007).
<http://www.reform.ee/ee/erakonnast/erakond/programm#16>, (26.05.2007).
- Riigikaitse põhialused. (2005). Riigikogu arhiiv, nimistu 2, säilik 27, dok. nr. 72.
- Riim, Toomas. (1997). *Eesti julgeolek: Väikese riigi ellujäämine uues rahvusvahelises julgeolekupoliitilises olukorras*, Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduskonna politoloogia osakond. Tartu. [Bakalaurusetöö].
- Rokeach, Milton. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Rämmer, Andu. (2005). „Soolisi ja rahvuslikke erinevusi kahe kümnendi Eesti keskkooli lõpetajate tööväärtustes” raamatus *Põlvkonnad muutuvad ajas*. Koostajad Paul Kenkmann ja Jüri Saarniit. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Saar Poll. (2001). Muutused väärtushinnangutes aastail 1990-1999/Eesti elanike väärtushinnangud. <http://www.riik.ee/rahvastik/loppsaar.html>. (30.05.2007).
- Sarkesian, Sam C. (1977). „Professional Problems and Adaptions” In: Stern, Ellen P. *The Limits of Military Intervention*. Beverly Hill-London: Sage Publications, 301-322.
- Sepp, J. (1933). *Ohvitser*. Tallinnas: Joh. Pals'i Kirjastus.
- Simon, Jeffrey. (2004). *NATO and the Czech and Slovak Republics: a comparative study in civil-military relations*. Lanham etc: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Sirman, Kaido. (2005). „Esmane iseseisev kaitsevõime ennekõike”, *Sõdur*, 1 (50), Tallinn: Kaitsejõudude Peastaabi sõjandusalane väljaanne.
- Tarkmeel, Anneli. (1999). *Kohalik poliitiline eliit*. Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduskonna politoloogia osakond. Tartu. [Bakalaurusetöö].
- Tiko, A. & P. Pints. (1997). ”Väärtused ja eetika sotsiaaltöös”, *Inimkäsitlused ja eetika sotsiaaltöö lähtekohana*, http://www.parnu.ee/raulpage/koolitus/R_EET_Tiko.pdf.
- Toiskallio, Jarmo. (2004). *Identity, Ethics, and Soldiership*, 1. Helsinki: ACIE Publications.

Tooding, Liina-Mai. (2007). *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteaduses*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Vennesson, Pascal. (2003). „Civil-Military Relations in France: The Impact of Professionalism”. In: Kümmel, Gerhard & S. Collmer (Hrsg.). „Soldat-Militär-Politik-Gesellschaft“. *Militär und Sozialwissenschaften*. 35, 229-240.

Väli, Merike. (2007). *Tegevteenistusest tingitud sotsiaalsed probleemid kaitseväes*. Tartu Ülikool: Sotsiaaltöö korralduse osakond, Pärnu Kolledž. [Bakalaurusetöö].

Williams, John A. (2000). „The Postmodern Military Reconsidered”. In: Segal, D.R. & J. A. Williams & C. C. Moskos (ed.). *The Postmodern Military*. New York-Oxford: Oxford University Press, 265-277.

Töös kasutatavad peamised mõisted

Riigikaitse kontseptsioon - selle kohta, kas riigi kaitsmise küsimusi käsitletakse ametlikes dokumentides riigikaitse kontseptsioonina või riigi sõjalise kaitse strateegiana, on riigiti erinevaid näiteid. Töös kasutatakse ühtluse mõttes terminit *riigikaitse kontseptsioon*.

Armee/sõjavägi/kaitsevägi – riiklikult korraldatud ja sõjaväeliselt organiseerunud isikutest koosnev väekoondus on enamasti väljendatud sõna *armee*. Töös on kasutusel ka sõna sõjavägi üldise sünonüümina, kui on vaja kirjeldada teoreetilisi kohti. Eesti kontekstis tähistaks see sõna ühtlasi kaitseväge

Military – seda kasutatakse inglise keeles mitmetähenduslikult, üldmõistena võib tähendada kas sõjaväe tegevusvaldkonda või kogu militaarset institutsiooni, teinekord võib ta sõltuvalt kontekstist tähendada sõjaväge, ka sõjaväelist eliiti, ohvitserkonda.

Professionaalne armee ehk kutseline armee - mitmete autorite poolt on see defineeritud järgmiselt: professionaalne armee on jõud, mis on allutatud kindlale juhtimisele ja keskendub peamiselt sõjalise operatsioonide tõhusale ettevalmistusele olles riiklik ja institutsionaliseeritud ning vastab ratsionaalsele organiseeritusele vastavalt riigikaitstes kokkulepitud eesmärkidele.

Professionaal ehk elukutseline e. kutseline sõjaväelane – ainult siin kontekstis on mõeldud selle all sõdurit, allohvitseri, kes liitub sõjaväega või on seal teenistuses

Reservarmee ehk kodanike armee e. kohustusliku teenistusega reservarmee – selle all on mõeldud Eesti oludes toimuvad kohustusliku riigikaitsekohustuse tõttu väljaõppe enamusele meessoost isikutele. Nendest isikutest koosneb reservarmee. Töös on kasutusel sõna *ajateenija* nende kohta, kes läbivad reservteenistuse väljaõppe.

Töö küsitluses kasutatavad mõisted.

Küsitluses kasutatavate terminite inglise keelsed vasted pärinevad Vennessoni uurimusest. Need on tõlgitud eesti keelde Rahuoperatsioonide Keskuse Keelegrupi inglise filoloogide abil. Tõlkimisel on lähtutud sisulisest (riigikaitsealisest) kontekstist ja mitte nii väga sõna-sõnalt tõlkimise püüdlusest.

Üldväärtuste loetelu: patriotism (patriotism); au (sense of honour); õiglus (sense of justice); demokraatia (democracy); kodanikukohustus riigi ees (civil obligations toward the state); vaprus (courage); ohvrimeelsus (spirit of sacrifice); religioossed väärtused (religious values); isikuvabadus (personal freedom); inimõigused (human rights); kord ja distsipliin (order and discipline); Euroopa ideaal/ühised väärtused (European ideal).

Vahendväärtuste loetelu: demokraatlike institutsioonide toimimine (the democratic work of institutions); rahvuslik ja riiklik sõltumatus (national independency and defence of territorial integrity); riigi suutlikkus kindlustada igähele töökoht (capacity of the state to provide a job for everybody); rahvusvaheline õigus ja kord (international law and order); ühtse Euroopa ülesehitamine (European construction); sotsiaalne kindlustatus (tervishoid, vanaduspension) (social protection (health care, retirement benefit)); kaitsepoliitiline koostöö Euroopa

rahvastega (military solidarity with other European nations); keskkonnakaitse (protection of environment); riigi huvide diplomaatiline ja sõjaline kaitse (kodanike kaitse võõrsil, meresõidu vabadus, lepete austamine) (military defence of state interests in world (protection of state citizens abroad, freedom of the sea, respect of treaties)); hariduse ja kultuuri arendamine (the development of education and culture); rahu kaitse (defence of peace); humanitaarabi Kolmandale Maailmale (humanitarian aid to the Third World).

Lisa 1. Lätikeelne tõlge küsitluse terminitele

Patriotism (patriotism); gods (sense of honour); taisnīgums (sense of justice); demokrācija (democracy); pilsoņa pienākumi pret valsti (civil obligations toward the state); drošsirdība (courage); upurēšanās spēja (spirit of sacrifice); religiskās vārtības (religious values); personas brīvība (personal freedom); cilvāktiesības (human rights); kārtība un disciplīna (order and discipline); Eiropas ideāls/kopējās vārtības (European ideal); demokrātisko institūciju funkcionēšana (the democratic work of institutions); nacionāla un valstiska neatkarība (national independency and defence of territorial integrity); valsts spēja nodrošināt darbu ikvienam (capacity of the state to provide a job for everybody); starptautiskas tiesības un kārtība (international law and order); vienotas Eiropas izveide (European construction); sociāla nodrošinātība (veselības aizsardzība, vecuma pensija) (social protection (health care, retirement benefit)); Eiropas tautu sadarbība aizsardzības politika (military solidarity with other European nations); vides aizsardzība (protection of environment); diplomātiskā un militārā aizsardzība (pilsoņu aizstāvība ārzemes, kuģošanas brīvība, līgumu ievērošana) (military defence of state interests in world (protection of state citizens abroad, freedom of the sea, respect of treaties)); izglītības un kultūras attīstīšana (the development of education and culture); miera uzturēšana (defence of peace); humanitārā palīdzība Trešās Pasaules valstīm [states] (humanitarian aid to the Third World).

Lisa 2. Avaliku Teenistuse Eetikakoodeks

1. Ametnik on kodanik rahva teenistuses.
2. Ametniku tegevuse aluseks on ametivandes sätetatud austus «Eesti Vabariigi põhiseaduse» vastu.
3. Ametnik järgib oma tegevuses kodanikelt mandaadi saanud poliitikute õiguspäraselt väljendatud tahet.
4. Avalikku võimu tohib kasutada ainult avalikes huvides.
5. Avaliku võimu teostamine toimub alati seaduse alusel.
6. Avaliku võimu teostamisega käib alati kaasas vastutus.
7. Avaliku võimu teostamine on reeglina avalik tegevus.
8. Ametnik peab valmis olema ka ebapopulaarsete otsuste tegemiseks.
9. Avaliku võimu teostaja püüdleb võimalikult laia kodanike osavõtu poole võimu teostamisest.
10. Ametkondlikud huvid on alati allutatud avalikele huvidele.
11. Ametnik peab oma tegevuses olema poliitiliselt erapooletu.
12. Ametnik lähtub otsustamisel avalikest ja üldarusaadavatest kriteeriumitest.
13. Ametnik hoidub ka näiliku olukorra loomisest, mis võib seada kahtluse alla tema erapooletuse ja asjade käsitlemise objektiivsuse.
14. Ametnik peab tema kätte usaldatud varaga ümber käima säästlikult, otstarbekalt ja heaperemehelikult.

15. Ametnik kasutab ametikohustuste läbi teatavaks saanud informatsiooni ainult avalikes huvides.
16. Avaliku võimu teostajat iseloomustab ausus ning austus avalikkuse ja kaastöötaja vastu.
17. Ametnik on inimestega suheldes viisakas ja abivalmis.
18. Ametnik on väärikas, vastutustundlik ja kohusetundlik.
19. Ametnik kindlustab pideva enesetäiendamisega endast parima andmise avalikus teenistuses.
20. Ametnik aitab igati kaasa ülaltoodud põhimõtete levikule.

Lisa 3. Kaitseväe eetikakoodeksist väljavõtted

Siin lisas on töö seisukohalt olulised väljavõtted Kaitseväe eetikakoodeksist.

Kaitseväe juhataja eessõna:

Käesolev dokument laieneb kõikidele kaitseväelastele, sõltumata sellest, kas tegu on ajateenija, kaadrikaitsevälase või reservväelasega. Kaitseväes avalikus teenistuses olevatele ametnikele kehtib käesolev eetikakoodeks niivõrd kui võrd avaliku teenistuse seadusega kehtestatud eetikakoodeks ei reguleeri teisiti.

/ ... / Tänapäevaks on valminud Eesti kaitseväe eetikakoodeks, mille ettevalmistamisel koondati tervikult meie kaitseväe põhiväärtused, mis iseloomustavad kaitseväe ja kaitsevälase olemust, igapäevast teenistust ning ühiskonna ootusi.

Koodeksi valmimise käigus on tutvutud teiste riikide armeedes tunnustatud põhiväärtuste ja eetiliste põhimõtete ning analüüsitud tsiviilstruktuurides kasutusel olevaid eetikakoodekseid. Tuleb mees pidada, et eetikakoodeks Eesti armeele pole midagi uut - kaitseväe ja kaitsevälase väärtuste ja käitumise teemat käsitleti esmakordselt Vabariigi Valitsuse poolt 1927.aastal kinnitatud Sisemäärustikus, millega määrati kaitseväe eduka toimimise põhimõtted.

/ ... /

III. Eesti kaitseväe põhiväärtused

1. Ustavus: valmidus alati kaitsta Eesti demokraatlikku ja põhiseaduslikku riigikorda, vajadusel sõjalise jõuga ja oma elu hinnaga.

/ ... /

2. Distsipliin: kaitsevädistsipliin on seaduste, kaitseväes kehtivate määrustike, neist alamate õigusaktidega ja ülemate käskudega kehtestatud teenistuskohustuste ning kaitseväe korra nõuete täpne täitmine kõigi kaitsevälase poolt.

/ ... /

3. Vastutus: oma tegude ja nende tagajärgede põhjuslike seoste mõistmine ja tunnistamine.

/ ... /

4. Ausus: julgus tunnistada ja rääkida tõtt.

/ ... /

5. Õiglus: kaitseväes koheldakse kõiki võrdselt lähtudes kaitseväe eesmärkidest.

/ ... /

6. Inimväärikus: ära tee teistele seda, mida sa ei taha, et sulle tehakse!

/ ... /

7. Õppimine: soov omandada uusi teadmisi ja rakendada neid kaitseväe eesmärkide parimaks saavutamiseks.

/ ... /

8. Kaalutletus: ära riski tarbetult!

/ ... /

Lisa 4. Küsitlusankeet: väärtused riigikaitses

TEEMA I: ÜLDISED VÄÄRTUSED

Alljärgnevalt on ära toodud mitmed terminid, mis tähistavad üldisi väärtusi.

Palun reastage need tähtsuse järjekorras - Teie arvates kõige tähtsam märgistage ristikesega (x) lahtris 1, tähtsuselt järgmine märgistage lahtris 2 jne. Kõige vähetahtsam märgistage lahtris 12. (Vea korral kinnitage lõpus parandus nr-ga)

Väärtuse nimetus	Skaala												Märgi
	1- kõige tähtsam; ... 6 – vähem tähtis; ... 12 – mitte nii tähtis												parandus numbriga: näit. 8
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Patriotism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Au	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Demokraatia	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Õiglus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Kodanikukohustus riigi ees	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Vaprus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Ohvrimeelsus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Religioossed väärtused	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Isikuvabadus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Inimõigused	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Kord ja distsipliin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Euroopa ideaal/ ühised väärtused	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	

TEEMA II.: VAHEND-VÄÄRTUSED

Eesti on ühinenud EL ja NATO-ga. Seoses sellega on ka väärtuste skaala laiem.

Palun hinnake milline väärtus Teie arvates on kõige olulisem (märkide sellele reale x lahtrisse 1), milline neist on oluliselt järgmine (märkide x lahtrisse 2), jne.

Kui juhtus viga ja soovite muuta, siis võite lõpus kinnitada numbriga, millist x peate õigeks!

Väärtuse nimetus	Skaala												Märgi
	1- kõige olulisem; ... 6 – vähem oluline; ... 12 – mitte nii oluline												parandus numbriga
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Demokraatlike institutsioonide toimimine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Rahvuslik ja riiklik sõltumatus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Riigi suutlikkus kindlustada igapäevase töökoht	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Rahvusvaheline õigus ja kord	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Ühtse Euroopa ülesehitamine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Sotsiaalne kindlustatus (tervishoid, vanaduspension)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Kaitsepoliitiline koostöö Euroopa rahvastega	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Keskkonnakaitse	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Riigi huvide diplomaatiline ja sõjaline kaitse (kodanike kaitse võõrsil, mere-sõidu vabadus, lepete austamine)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Hariduse ja kultuuri arendamine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Rahu kaitsmine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Humanitaarabi Kolmandale Maailmale	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	

TEEMA III.: ÜHISKONNAS DOMINEERIVAD VÄÄRTUSED

Igas ühiskonnas on mõned väärtused tähtsamad kui teised -

palun hinnake millised väärtused on Teie arvates väga tähtsad, pigem tähtsad, jne.

Märkige valiku korral lahtrisse X.

Väärtused	<i>Väga tähtis</i>	<i>Pigem tähtis</i>	<i>Pigem vähe-tähtis</i>	<i>Tähtsusetu</i>	<i>Ei oska arvata</i>
Lapsed					
Perekond					
Tervis					
Armastus					
Majanduslik heaolu					
Puhas loodus					
Lähedased sõbrad					
Kutsetöö					
Maailmasündmustega kursis olemine					
Vaimne enesetäiendamine					
Füüsiline vormisolek					
Kultuurihuvide rahuldamine					
Vaheldusrikas elu					
Omalooming					
Ühiskondlik tegevus					

TEEMA IV: TSIVIIL-MILITAARSUHTED

Hinnake riigikaitstes osalevate institutsioonide (tsiviilvõimu ja sõjaväe) vahelisi suhteid - (märkige valiku rea ette x):

- 1) .....- suhted on väga head
- 2) .....- suhted on pigem positiivsed
- 3) .....- suhted on neutraalsed
- 4) .....- suhted on pigem negatiivsed
- 5) .....- suhted on negatiivsed

TEEMA V: MAAILMA VAADE

Kelleks te end rohkem peate: kas liberaalsete või konservatiivsete väärtuste esindajaks? (märkige valiku ette X)

.....- olen rohkem liberaalsete väärtuste pooldaja

.....- olen rohkem konservatiivsete väärtuste pooldaja

Millise erakonna poolt Te viimastel Riigikogu valimistel hääletasite?

..... - Eestimaa Rohelised

..... - IRL

..... - Iseseisvuspartei

..... - Keskerakond

..... - Kristlikud demokraadid

..... - Rahvaliit

..... - Reformierakond

..... - Sotsiaaldemokraatlik erakond

..... - Vasakpartei

..... - mõni vene erakond (Konstitutsiooni erakond, Vene erakond Eestis jms.)

.....- ei osalenud valimistel

TEEMA VI: OMADUSED

Järgnevalt on Teil võimalus iseloomustada erineva staatusega riigikaitstes osalejaid. Palun valige järgnevatest omadustest need, mida peate olulisteks tabelis toodud ametiisikute juures ja märkige need alloleva tabeli lahtritesse.

1. ustav	10. abivalmis	19. vastutusvõimeline
2. patriootlik	11. aus	20. koostöövõimeline
3. haritud	12. lojaalne	21. avaliku huvi järgiv
4. julge	13. õiglane	22. traditsioone austav
5. loominguline	14. viisakas	23. sõltumatu
6. kaalutlev	15. õpihimuline	24. (poliitiliselt)erapooletu
7. füüsiliselt tugev	16. kuulekas	
8. väarikas	17. sotsiaalne	
9. distsiplineeritud	18. heatahtlik	

Staatust	Lisage lahtritesse numbrid omaduste loetelu eest, näiteks - sõjaväelane 2. 7. 5. ... jne.							
- poliitik (n. riigikaitse eest vastutav)								
- ametnik (n. Kaitse- ministeeriumis)								
- sõjaväelane (n. ohvitser)								

TEEMA VII: Mis või kes on mõjutanud Teie väärtushinnanguid:

Mõjutegur	<i>palju</i>	<i>mõnevõrra</i>	<i>üldse mitte</i>
NATO-ga liitumine			
Riigikaitstes valitsevad väärtused			
Eetika koodeks			
Teiste isikute eeskuju			

TEEMA VIII: SOTSIAALNE TAUST

Palun lisage siia mõningad andmed enda kohta:

Olete olnud (riigi)teenistuses - ..... aastat

Kellena osalete riigikaitstes: .... – ametnikuna; ... – poliitikuna; ... – sõjaväelasena;

Nimetage elukoht: .....riik; .....maakond; .....vald

Teie haridus: ....-kõrgharidus , ...-rakenduskõrgharidus, ...-kesk-eriharidus,
....-kutsekeskharidus, ...-üldkeskharidus, ...-kutseharidus, ...-põhiharidus

Teie vanus on: ..... aastat

Lisa 5. Kriitiline diskursusanalüüs

Kriitilise diskursuse analüüsiga leitakse ametnikele kehtestatud eetika koodeksi kahekümnest punktist need väärtused või omadused, mis peaksid ametnikul olema: rahva teenimine(1), põhiseaduse austamine(2), poliitilise tahte järgmine(3), avaliku huviga arvestamine(4), seaduslikkus(5), vastutus(6), tegevuse avalikkus (7), valmisolek ebapopulaarseteks otsusteks(8), kodanike kaasamine(9), avaliku huvi prioriteetsus(10), poliitiliselt erapooletu(11), lähtuma otsustamisel avalikest kriteeriumitest(12), erapooletuse hoidmine (13), (riigi)vara suhtes heaperemehelik(14), info kasutamine avalikes huvides(15), ausus ja austus avalikkuse vastu(16), viisakus, abivalmidus (17), väärikus, vastutustundlikus, kohusetundlikus(18), pidev enesetäiendamine(19), eetikakoodeksi levitamine(20).

Neist on korduvad ja eraldiolevad omadused järgmised: rahva teenimine(1), poliitilise tahte järgmine(3), lähtuma otsustamisel avalikest kriteeriumitest(12); põhiseaduse austamine(2), seaduslikkus(5); avaliku huviga arvestamine(4), tegevuse avalikkus (7), avaliku huvi prioriteetsus(10), info kasutamine avalikes huvides(15); austus avalikkuse vastu(16); poliitiliselt erapooletu(11), erapooletuse hoidmine (13), info kasutamine avalikes huvides(15); vastutus(6), valmisolek ebapopulaarseteks otsusteks(8); vastutustundlikus, kohusetundlikus(18); kodanike kaasamine(9); (riigi)vara suhtes heaperemehelik(14); ausus (16); viisakus(17a); abivalmidus (17); väärikus(18); pidev enesetäiendamine(19).

Sarnased omadused koondatakse teematilisteks märksõnadeks:

- **riigitruudus** - rahva teenimine(1), poliitilise tahte järgmine(3), lähtuma otsustamisel avalikest kriteeriumitest(12); - **seaduste austamine** - põhiseaduse austamine(2), seaduslikkus(5); - **avaliku huvi järgimine**- avaliku huviga arvestamine(4), tegevuse avalikkus (7), avaliku huvi prioriteetsus(10), info kasutamine avalikes huvides(15); austus avalikkuse vastu(16); - **erapooletus**- poliitiliselt erapooletu(11), erapooletuse hoidmine (13), info kasutamine avalikes huvides(15); - **vastutusvõimelisus** - vastutus(6), valmisolek ebapopulaarseteks otsusteks(8), vastutustundlikus, kohusetundlikus(18); - **riigitruudus** - kodanike kaasamine(9); - **riigitruudus** - (riigi)vara suhtes heaperemehelik(14); - **ausus** - ausus (16); - **viisakus** - viisakus(17a); - **abivalmidus** - abivalmidus (17); - **väärikus** - väärikus (18); - **enesetäiendamine** - pidev enesetäiendamine(19).

Järgnevalt need märksõnad koondatakse ühiste nimetajate alla: *riigitruudus (seaduste austamine)- pigem lojaalsus; avaliku huvi järgimine; erapooletus (poliitiline erapooletus); vastutusvõimelisus; ausus; viisakus; abivalmidus; väärikus; enesetäiendamine.*

Kriitilise diskursusanalüüsiga leiti Avaliku Teenistuse Eetikakoodeksist järgmised ühised nimetajad: *lojaalsus, avaliku huvi järgmine, (poliitiline) erapooletus, vastutusvõimelisus, ausus, viisakus, abivalmidus, väärikus, enesetäiendamine.*

Lisa 6. Andmetöötlus tabelid

Väärtused vastajate grupid: juhtivohvitserid				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üv: patriotism	9	5,78	3,528	6,3%
üv: au	9	2,44	1,944	6,2%
üv: demokraatia	9	6,78	3,308	6,2%
üv: õiglus	9	2,78	3,193	6,2%
üv: kodanikukohus	9	7,33	2,236	6,3%
üv: vaprus	9	6,89	2,028	6,3%
üv: ohvrimeelsus	9	10,56	1,509	6,3%
üv: religioon	9	9,11	2,977	6,2%
üv: isikuvabadus	9	5,33	2,179	6,2%
üv: inimõigused	9	4,67	1,658	6,2%
üv: kord ja distsipliin	9	7,00	2,958	6,2%
üv: Euroopa ideaal	9	9,33	3,240	6,3%
Väärtused vastajate grupid: KL nooremohvitserid				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üv: patriotism	13	3,31	2,394	9,0%
üv: au	13	3,23	1,739	9,0%
üv: demokraatia	13	8,31	2,869	9,0%
üv: õiglus	13	3,08	1,977	9,0%
üv: kodanikukohus	13	4,23	2,976	9,0%
üv: vaprus	13	6,08	2,216	9,0%
üv: ohvrimeelsus	13	9,08	2,178	9,1%
üv: religioon	13	8,85	2,444	9,0%
üv: isikuvabadus	13	8,23	2,421	9,0%
üv: inimõigused	13	6,85	1,994	9,0%
üv: kord ja distsipliin	13	5,08	2,629	9,0%
üv: Euroopa ideaal	13	11,46	1,127	9,0%
Väärtused vastajate grupid: KVÜÕA kadetid				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üv: patriotism	25	4,08	3,027	17,4%
üv: au	26	2,96	2,441	17,9%
üv: demokraatia	26	6,81	2,638	17,9%
üv: õiglus	26	3,81	2,020	17,9%

üv: kodanikukohus	26	4,85	2,649	18,1%
üv: vaprus	26	6,12	2,847	18,1%
üv: ohvrimeelsus	24	7,92	2,302	16,8%
üv: religioon	26	10,35	2,097	17,9%
üv: isikuvabadus	26	5,54	3,010	17,9%
üv: inimõigused	26	6,62	3,086	17,9%
üv: kord ja distsipliin	26	5,42	2,969	17,9%
üv: Euroopa ideaal	26	10,58	2,082	18,1%
Väärtused vastajate grupid: missiooni üksus				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üv: patriotism	25	3,92	3,316	17,4%
üv: au	25	3,88	2,489	17,2%
üv: demokraatia	25	6,64	3,200	17,2%
üv: õiglus	25	3,36	2,289	17,2%
üv: kodanikukohus	25	4,44	2,615	17,4%
üv: vaprus	24	6,29	2,881	16,7%
üv: ohvrimeelsus	25	8,72	2,807	17,5%
üv: religioon	25	9,92	2,943	17,2%
üv: isikuvabadus	25	5,08	3,239	17,2%
üv: inimõigused	25	5,08	2,676	17,2%
üv: kord ja distsipliin	25	4,36	2,596	17,2%
üv: Euroopa ideaal	25	9,80	2,814	17,4%
Väärtused vastajate grupid: kaitsepoliitika grupp				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üv: patriotism	8	4,88	2,997	5,6%
üv: au	8	4,88	3,720	5,5%
üv: demokraatia	8	3,75	1,753	5,5%
üv: õiglus	8	4,63	2,504	5,5%
üv: kodanikukohus	8	4,13	2,295	5,6%
üv: vaprus	8	7,75	1,753	5,6%
üv: ohvrimeelsus	8	10,25	,886	5,6%
üv: religioon	8	10,75	1,581	5,5%
üv: isikuvabadus	8	5,88	3,563	5,5%
üv: inimõigused	8	4,88	3,563	5,5%
üv: kord ja distsipliin	8	7,38	3,249	5,5%
üv: Euroopa ideaal	8	8,75	3,151	5,6%
Väärtused vastajate grupid: KJametnikud				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N

üv: patriotism	9	5,67	3,317	6,3%
üv: au	9	4,22	3,114	6,2%
üv: demokraatia	9	5,44	2,963	6,2%
üv: õiglus	9	2,00	,707	6,2%
üv: kodanikukohus	9	5,78	3,346	6,3%
üv: vaprus	9	6,56	2,242	6,3%
üv: ohvrimeelsus	9	11,22	,667	6,3%
üv: religioon	9	8,00	1,936	6,2%
üv: isikuvabadus	9	5,33	2,236	6,2%
üv: inimõigused	9	4,67	2,784	6,2%
üv: kord ja distsipliin	9	5,33	2,739	6,2%
üv: Euroopa ideaal	9	11,22	1,093	6,3%

Väärtused
vastajate grupid: sõdurid-ajateenijad

	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üv: patriotism	12	7,58	2,575	8,3%
üv: au	12	5,83	3,129	8,3%
üv: demokraatia	12	5,83	2,443	8,3%
üv: õiglus	12	3,25	2,454	8,3%
üv: kodanikukohus	12	8,42	1,379	8,3%
üv: vaprus	12	7,25	2,633	8,3%
üv: ohvrimeelsus	12	9,42	2,575	8,4%
üv: religioon	12	8,75	3,980	8,3%
üv: isikuvabadus	12	3,67	3,143	8,3%
üv: inimõigused	12	3,58	2,843	8,3%
üv: kord ja distsipliin	12	6,42	2,644	8,3%
üv: Euroopa ideaal	12	9,33	3,172	8,3%

Väärtused
vastajate grupid: eliitkooli õpilased

	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üv: patriotism	24	5,42	3,599	16,7%
üv: au	24	2,79	2,105	16,6%
üv: demokraatia	24	4,54	2,431	16,6%
üv: õiglus	24	3,42	2,145	16,6%
üv: kodanikukohus	23	6,91	2,745	16,0%
üv: vaprus	24	6,54	2,734	16,7%
üv: ohvrimeelsus	24	9,00	2,874	16,8%
üv: religioon	24	10,08	2,104	16,6%
üv: isikuvabadus	24	3,50	2,226	16,6%

üv: inimõigused	24	4,04	1,989	16,6%
üv: kord ja distsipliin	24	6,50	2,571	16,6%
üv: Euroopa ideaal	24	7,96	3,290	16,7%

Väärtused
vastajate grupid: ametikooli õpilased

	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üv: patriotism	19	4,89	3,957	13,2%
üv: au	19	3,58	3,288	13,1%
üv: demokraatia	19	4,95	3,423	13,1%
üv: õiglus	19	4,05	3,808	13,1%
üv: kodanikukohus	19	5,16	3,579	13,2%
üv: vaprus	19	4,89	3,247	13,2%
üv: ohvrimeelsus	19	5,74	3,429	13,3%
üv: religioon	19	6,74	3,603	13,1%
üv: isikuvabadus	19	4,63	3,166	13,1%
üv: inimõigused	19	4,21	3,824	13,1%
üv: kord ja distsipliin	19	4,79	3,910	13,1%
üv: Euroopa ideaal	18	6,61	3,664	12,5%

Väärtused
vastajate grupid: Total

	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üv: patriotism	144	4,85	3,380	100,0%
üv: au	145	3,59	2,715	100,0%
üv: demokraatia	145	5,96	3,037	100,0%
üv: õiglus	145	3,46	2,478	100,0%
üv: kodanikukohus	144	5,56	2,998	100,0%
üv: vaprus	144	6,31	2,719	100,0%
üv: ohvrimeelsus	143	8,69	2,869	100,0%
üv: religioon	145	9,29	2,927	100,0%
üv: isikuvabadus	145	5,08	3,058	100,0%
üv: inimõigused	145	5,04	2,941	100,0%
üv: kord ja distsipliin	145	5,59	3,004	100,0%
üv: Euroopa ideaal	144	9,35	3,109	100,0%

Vahendväärtused
vastajate grupid: juhtivohvitserid

	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
vv: dem instit	9	1,67	,707	6,3%
vv: sõltumatus	9	2,78	2,587	6,2%

vv: töökoht	9	7,11	3,100	6,2%
vv: rv õigus	9	5,56	2,404	6,2%
vv: EL ülesehit	9	7,22	3,420	6,3%
vv: sots kindl	9	5,67	1,658	6,3%
vv: kaitsepol	9	7,78	1,563	6,2%
vv: keskk kaitse	9	7,22	2,587	6,3%
vv: dipl ja sõj k	9	6,00	2,872	6,2%
vv: har ja kult	9	5,78	2,774	6,2%
vv: rahu kaitsm	9	9,11	3,140	6,2%
vv: hum abi	9	12,00	,000	6,2%

Vahendväärtused
vastajate grupid: KL nooremohvitserid

	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
vv: dem instit	13	6,46	3,072	9,2%
vv: sõltumatus	13	2,38	2,755	9,0%
vv: töökoht	13	8,00	3,028	9,0%
vv: rv õigus	13	5,69	2,097	9,0%
vv: EL ülesehit	13	9,92	1,605	9,1%
vv: sots kindl	13	5,38	3,015	9,0%
vv: kaitsepol	13	7,46	2,295	9,0%
vv: keskk kaitse	13	5,46	2,602	9,0%
vv: dipl ja sõj k	13	7,00	3,162	9,0%
vv: har ja kult	13	4,15	1,951	9,0%
vv: rahu kaitsm	13	4,85	3,288	9,0%
vv: hum abi	13	11,23	2,204	9,0%

Vahendväärtused
vastajate grupid: KVÜÖA kadetid

	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
vv: dem instit	24	6,88	3,248	16,9%
vv: sõltumatus	26	4,85	3,695	17,9%
vv: töökoht	26	6,65	3,588	17,9%
vv: rv õigus	26	4,92	2,348	17,9%
vv: EL ülesehit	25	7,80	2,901	17,5%
vv: sots kindl	26	5,27	2,491	18,1%
vv: kaitsepol	26	5,62	2,593	17,9%
vv: keskk kaitse	26	7,50	3,165	18,1%
vv: dipl ja sõj k	26	5,19	2,829	17,9%
vv: har ja kult	26	5,15	3,209	17,9%
vv: rahu kaitsm	26	5,12	3,468	17,9%
vv: hum abi	26	10,50	2,302	17,9%

Vahendväärtused vastajate grupid: missiooni üksus				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
vv: dem instit	25	5,12	2,906	17,6%
vv: sõltumatus	25	3,40	3,873	17,2%
vv: töökoht	25	5,08	3,068	17,2%
vv: rv õigus	25	5,68	3,288	17,2%
vv: EL ülesehit	24	8,33	2,899	16,8%
vv: sots kindl	24	5,21	2,637	16,7%
vv: kaitsepol	25	6,32	2,577	17,2%
vv: keskk kaitse	24	6,46	3,270	16,7%
vv: dipl ja sõj k	25	4,36	2,722	17,2%
vv: har ja kult	25	5,60	3,028	17,2%
vv: rahu kaitsm	25	6,12	3,866	17,2%
vv: hum abi	25	10,04	3,208	17,2%
Vahendväärtused vastajate grupid: kaitsepoliitika grupp				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
vv: dem instit	8	3,38	2,326	5,6%
vv: sõltumatus	8	2,25	2,053	5,5%
vv: töökoht	8	8,38	3,503	5,5%
vv: rv õigus	8	5,63	3,777	5,5%
vv: EL ülesehit	8	8,38	2,722	5,6%
vv: sots kindl	8	5,88	2,475	5,6%
vv: kaitsepol	8	5,38	2,722	5,5%
vv: keskk kaitse	8	9,25	1,581	5,6%
vv: dipl ja sõj k	8	5,63	1,506	5,5%
vv: har ja kult	8	6,50	2,673	5,5%
vv: rahu kaitsm	8	6,50	3,780	5,5%
vv: hum abi	8	10,88	2,475	5,5%
Vahendväärtused vastajate grupid: KJametnikud				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
vv: dem instit	9	5,44	3,206	6,3%
vv: sõltumatus	9	4,56	4,586	6,2%
vv: töökoht	9	6,00	3,905	6,2%
vv: rv õigus	9	5,67	3,041	6,2%
vv: EL ülesehit	9	10,44	,882	6,3%
vv: sots kindl	9	3,33	2,000	6,3%
vv: kaitsepol	9	8,78	1,302	6,2%

vv: keskk kaitse	9	6,00	2,398	6,3%
vv: dipl ja sõj k	9	5,44	2,877	6,2%
vv: har ja kult	9	4,33	2,449	6,2%
vv: rahu kaitsm	9	4,11	2,848	6,2%
vv: hum abi	9	11,22	1,641	6,2%
Vahendväärtused vastajate grupid: sõdurid-ajateenijad				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
vv: dem instit	11	6,00	2,608	7,7%
vv: sõltumatus	12	5,33	2,774	8,3%
vv: töökoht	12	5,67	4,207	8,3%
vv: rv õigus	12	6,25	2,734	8,3%
vv: EL ülesehit	12	7,75	2,768	8,4%
vv: sots kindl	12	6,17	3,589	8,3%
vv: kaitsepol	12	6,67	2,270	8,3%
vv: keskk kaitse	12	6,50	3,920	8,3%
vv: dipl ja sõj k	12	5,50	3,503	8,3%
vv: har ja kult	12	4,00	3,015	8,3%
vv: rahu kaitsm	12	6,08	3,370	8,3%
vv: hum abi	12	9,75	2,800	8,3%
Vahendväärtused vastajate grupid: eliitkooli õpilased				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
vv: dem instit	24	4,83	2,823	16,9%
vv: sõltumatus	24	3,50	2,813	16,6%
vv: töökoht	24	6,25	3,554	16,6%
vv: rv õigus	24	3,96	2,010	16,6%
vv: EL ülesehit	24	8,08	3,348	16,8%
vv: sots kindl	24	6,08	3,322	16,7%
vv: kaitsepol	24	6,33	3,226	16,6%
vv: keskk kaitse	24	5,54	2,519	16,7%
vv: dipl ja sõj k	24	5,04	2,694	16,6%
vv: har ja kult	24	3,00	1,719	16,6%
vv: rahu kaitsm	24	5,00	3,079	16,6%
vv: hum abi	24	9,33	2,988	16,6%
Vahendväärtused vastajate grupid: ametikooli õpilased				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
vv: dem instit	19	5,05	3,153	13,4%
vv: sõltumatus	19	4,79	3,660	13,1%

vv: töökoht	19	4,84	3,948	13,1%
vv: rv õigus	19	4,95	4,327	13,1%
vv: EL ülesehit	19	6,37	4,044	13,3%
vv: sots kindl	19	4,26	4,161	13,2%
vv: kaitsepol	19	5,53	4,312	13,1%
vv: keskk kaitse	19	4,95	4,588	13,2%
vv: dipl ja sõj k	19	5,05	4,183	13,1%
vv: har ja kult	19	5,16	4,140	13,1%
vv: rahu kaitsm	19	4,74	4,395	13,1%
vv: hum abi	19	5,89	4,332	13,1%

Vahendväärtused
vastajate grupid: Total

	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
vv: dem instit	142	5,25	3,095	100,0%
vv: sõltumatus	145	3,90	3,427	100,0%
vv: töökoht	145	6,20	3,605	100,0%
vv: rv õigus	145	5,20	2,945	100,0%
vv: EL ülesehit	143	8,10	3,114	100,0%
vv: sots kindl	144	5,28	3,028	100,0%
vv: kaitsepol	145	6,41	2,922	100,0%
vv: keskk kaitse	144	6,38	3,305	100,0%
vv: dipl ja sõj k	145	5,28	3,041	100,0%
vv: har ja kult	145	4,75	3,010	100,0%
vv: rahu kaitsm	145	5,54	3,638	100,0%
vv: hum abi	145	9,79	3,269	100,0%

vastajate grupid: Läti ohvitserid

	Sum	N	Mean	Std. Deviation	% of Total Sum	% of Total N
ÜVpatriotism	64	14	4,57	3,322	34,4%	31,8%
ÜVau	46	13	3,54	2,904	31,7%	30,2%
ÜVdemokaatia	94	13	7,23	3,492	35,6%	31,7%
ÜVõiglus	48	14	3,43	2,377	33,8%	31,8%
ÜVkohustus	82	14	5,86	3,134	32,9%	31,8%
ÜVvaprus	63	14	4,50	2,682	35,0%	32,6%
ÜVohvrimeelsus	111	14	7,93	3,362	39,8%	31,8%
ÜVreligioon	111	14	7,93	3,050	29,8%	31,8%
ÜVisikuvabadus	64	14	4,57	3,081	28,2%	31,8%
ÜVinimõigused	64	14	4,57	3,228	29,6%	32,6%
ÜVdistsipliin	48	14	3,43	2,709	34,0%	31,8%

ÜVEuroopa ideaal	126	14	9,00	2,909	38,3%	31,8%
vastajate grupid: Leedu ohvitserid						
	Sum	N	Mean	Std. Deviation	% of Total Sum	% of Total N
ÜVpatriotism	70	18	3,89	3,179	37,6%	40,9%
ÜVau	58	18	3,22	2,962	40,0%	41,9%
ÜVdemokaatia	97	17	5,71	3,514	36,7%	41,5%
ÜVõiglus	62	18	3,44	2,595	43,7%	40,9%
ÜVkohustus	101	18	5,61	3,328	40,6%	40,9%
ÜVvaprus	73	18	4,06	2,920	40,6%	41,9%
ÜVohvrimeelsus	102	18	5,67	3,662	36,6%	40,9%
ÜVreligioon	162	18	9,00	2,701	43,4%	40,9%
ÜVisikuvabadus	97	18	5,39	3,256	42,7%	40,9%
ÜVinimõigused	85	17	5,00	2,806	39,4%	39,5%
ÜVdistipliin	50	18	2,78	2,510	35,5%	40,9%
ÜVEuroopa ideaal	124	18	6,89	3,234	37,7%	40,9%
vastajate grupid: Eesti ohvitserid						
	Sum	N	Mean	Std. Deviation	% of Total Sum	% of Total N
ÜVpatriotism	52	12	4,33	3,257	28,0%	27,3%
ÜVau	41	12	3,42	1,730	28,3%	27,9%
ÜVdemokaatia	73	11	6,64	3,557	27,7%	26,8%
ÜVõiglus	32	12	2,67	1,670	22,5%	27,3%
ÜVkohustus	66	12	5,50	3,119	26,5%	27,3%
ÜVvaprus	44	11	4,00	3,066	24,4%	25,6%
ÜVohvrimeelsus	66	12	5,50	3,205	23,7%	27,3%
ÜVreligioon	100	12	8,33	3,601	26,8%	27,3%
ÜVisikuvabadus	66	12	5,50	3,631	29,1%	27,3%
ÜVinimõigused	67	12	5,58	3,825	31,0%	27,9%
ÜVdistipliin	43	12	3,58	3,655	30,5%	27,3%
ÜVEuroopa ideaal	79	12	6,58	3,423	24,0%	27,3%
vastajate grupid: kõik Balti riikide ohvitserid						
	Sum	N	Mean	Std. Deviation	% of Total Sum	% of Total N
ÜVpatriotism	186	44	4,23	3,183	100,0%	100,0%
ÜVau	145	43	3,37	2,601	100,0%	100,0%
ÜVdemokaatia	264	41	6,44	3,493	100,0%	100,0%
ÜVõiglus	142	44	3,23	2,281	100,0%	100,0%
ÜVkohustus	249	44	5,66	3,140	100,0%	100,0%
ÜVvaprus	180	43	4,19	2,822	100,0%	100,0%

ÜVohvrimeelsus	279	44	6,34	3,543	100,0%	100,0%
ÜVreligioon	373	44	8,48	3,038	100,0%	100,0%
ÜVisikuvabadus	227	44	5,16	3,256	100,0%	100,0%
ÜVinimõigused	216	43	5,02	3,196	100,0%	100,0%
ÜVdistsipliin	141	44	3,20	2,874	100,0%	100,0%
ÜVEuroopa ideaal	329	44	7,48	3,288	100,0%	100,0%

vastajate grupid: Läti ohvitserid						
	Sum	N	Mean	Std. Deviation	% of Total Sum	% of Total N
VV: demokr institutsioonid	82	14	5,86	2,598	36,1%	31,8%
VV: rahvuslik sõltumatus	49	14	3,50	2,876	43,0%	31,8%
VV: igapäevase töökoht	75	14	5,36	3,319	30,7%	31,8%
VV: rahvusvaheline õigus	68	14	4,86	3,394	29,3%	31,8%
VV: EL ülesehitamine	124	14	8,86	2,742	39,1%	32,6%
VV: sotsiaalne kindlustatus	50	14	3,57	2,377	31,3%	31,8%
VV: kaitsepoliitiline koostöö EL	88	14	6,29	2,785	33,5%	31,8%
VV: keskkonnakaitse	69	14	4,93	2,200	30,7%	31,8%
VV: riigi huvide dipl. ja sõj. kaitsmine	71	14	5,07	3,075	30,5%	31,8%
VV: hariduse ja kultuuri areng	50	14	3,57	2,311	30,1%	32,6%
VV: rahu kaitsmine	64	14	4,57	2,652	35,2%	31,8%
VV: hum. abi	126	14	9,00	3,187	34,4%	31,8%
vastajate grupid: Leedu ohvitserid						
	Sum	N	Mean	Std. Deviation	% of Total Sum	% of Total N
VV: demokr institutsioonid	85	18	4,72	3,322	37,4%	40,9%
VV: rahvuslik sõltumatus	40	18	2,22	2,130	35,1%	40,9%
VV: igapäevase töökoht	101	18	5,61	2,477	41,4%	40,9%
VV: rahvusvaheline õigus	89	18	4,94	3,019	38,4%	40,9%
VV: EL ülesehitamine	117	17	6,88	3,723	36,9%	39,5%
VV: sotsiaalne kindlustatus	73	18	4,06	2,261	45,6%	40,9%
VV: kaitsepoliitiline koostöö EL	105	18	5,83	3,167	39,9%	40,9%
VV: keskkonnakaitse	115	18	6,39	2,524	51,1%	40,9%
VV: riigi huvide dipl. ja sõj. kaitsmine	96	18	5,33	3,835	41,2%	40,9%
VV: hariduse ja kultuuri areng	78	17	4,59	2,808	47,0%	39,5%
VV: rahu kaitsmine	72	18	4,00	3,308	39,6%	40,9%
VV: hum. abi	149	18	8,28	3,214	40,7%	40,9%
vastajate grupid: Eesti ohvitserid						
	Sum	N	Mean	Std. Deviation	% of Total Sum	% of Total N
VV: demokr institutsioonid	60	12	5,00	2,412	26,4%	27,3%

VV: rahvuslik sõltumatus	25	12	2,08	1,240	21,9%	27,3%
VV: igapäevase töökoht	68	12	5,67	3,725	27,9%	27,3%
VV: rahvusvaheline õigus	75	12	6,25	3,519	32,3%	27,3%
VV: EL ülesehitamine	76	12	6,33	2,605	24,0%	27,9%
VV: sotsiaalne kindlustatus	37	12	3,08	1,621	23,1%	27,3%
VV: kaitsepoliitiline koostöö EL	70	12	5,83	3,326	26,6%	27,3%
VV: keskkonnakaitse	41	12	3,42	2,644	18,2%	27,3%
VV: riigi huvide dipl. ja sõj. kaitsmine	66	12	5,50	4,400	28,3%	27,3%
VV: hariduse ja kultuuri areng	38	12	3,17	2,588	22,9%	27,9%
VV: rahu kaitsmine	46	12	3,83	2,980	25,3%	27,3%
VV: hum. abi	91	12	7,58	4,209	24,9%	27,3%

vastajate grupid: kõik Balti riikide ohvitserid

	Sum	N	Mean	Std. Deviation	% of Total Sum	% of Total N
VV: demokraatlik institutsioonid	227	44	5,16	2,853	100,0%	100,0%
VV: rahvuslik sõltumatus	114	44	2,59	2,255	100,0%	100,0%
VV: igapäevase töökoht	244	44	5,55	3,053	100,0%	100,0%
VV: rahvusvaheline õigus	232	44	5,27	3,259	100,0%	100,0%
VV: EL ülesehitamine	317	43	7,37	3,244	100,0%	100,0%
VV: sotsiaalne kindlustatus	160	44	3,64	2,136	100,0%	100,0%
VV: kaitsepoliitiline koostöö EL	263	44	5,98	3,031	100,0%	100,0%
VV: keskkonnakaitse	225	44	5,11	2,696	100,0%	100,0%
VV: riigi huvide dipl. ja sõj. kaitsmine	233	44	5,30	3,695	100,0%	100,0%
VV: hariduse ja kultuuri areng	166	43	3,86	2,606	100,0%	100,0%
VV: rahu kaitsmine	182	44	4,14	2,970	100,0%	100,0%
VV: hum. abi	366	44	8,32	3,463	100,0%	100,0%

Eesti ühiskonna dominantväärtused
vastajate grupid: juhtivohvitserid

	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üid: lapsed	9	1,00	,000	6,2%
üid: perekond	9	1,11	,333	6,3%
üid: tervis	9	1,33	,500	6,3%
üid: armastus	9	1,56	,527	6,2%
üid: maj edu	9	2,11	,333	6,3%
üid: loodu	8	1,75	,463	5,6%
üid: läh sõbrad	9	1,56	1,014	6,2%
üid: kutsetöö	9	1,89	,333	6,2%
üid: glob info	9	2,22	,441	6,3%
üid: enesetäiend	9	1,44	,527	6,3%

üd: füüs vorm	9	2,11	,782	6,3%
üd: kultuur	9	2,44	,527	6,2%
üd: vahel elu	9	2,56	,527	6,2%
üd: oma looming	9	2,11	,601	6,2%
üd: ühisteg	9	2,67	,500	6,2%

Militaar-tsiivilgrupid koos

Eesti ühiskonna dominantväärtused
vastajate grupid: KL nooremohvitserid

	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üd: lapsed	13	1,23	,439	9,0%
üd: perekond	13	1,08	,277	9,0%
üd: tervis	13	1,08	,277	9,0%
üd: armastus	13	1,46	,519	9,0%
üd: maj edu	13	2,08	,760	9,0%
üd: loodu	13	1,69	,630	9,0%
üd: läh sõbrad	13	1,62	,506	9,0%
üd: kutsetöö	13	2,54	,660	9,0%
üd: glob info	13	2,15	,689	9,1%
üd: enesetäiend	13	1,62	,506	9,1%
üd: füüs vorm	13	2,00	,913	9,0%
üd: kultuur	13	2,69	,855	9,0%
üd: vahel elu	13	2,38	,506	9,0%
üd: oma looming	13	2,38	,650	9,0%
üd: ühisteg	13	2,31	,480	9,0%

Militaar-tsiivilgrupid koos

Eesti ühiskonna dominantväärtused
vastajate grupid: KVÜÖA kadetid

	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üd: lapsed	26	1,19	,491	17,9%
üd: perekond	26	1,08	,272	18,1%
üd: tervis	26	1,42	,504	18,1%
üd: armastus	26	2,08	1,197	17,9%
üd: maj edu	26	1,58	,703	18,1%
üd: loodu	26	1,96	,662	18,1%
üd: läh sõbrad	26	1,81	,801	17,9%
üd: kutsetöö	26	2,15	,834	17,9%
üd: glob info	25	2,32	,802	17,5%
üd: enesetäiend	25	2,08	1,077	17,5%
üd: füüs vorm	26	1,58	,578	18,1%
üd: kultuur	26	2,62	,752	17,9%

üid: vahel elu	26	1,88	,816	17,9%
üid: oma looming	26	2,38	,898	17,9%
üid: ühisteg	26	2,50	,707	17,9%
Militaar-tsiivilgrupid koos				
Eesti ühiskonna dominantväärtused vastajate grupid: missiooni üksus				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üid: lapsed	25	1,32	,852	17,2%
üid: perekond	25	1,12	,332	17,4%
üid: tervis	25	1,12	,332	17,4%
üid: armastus	25	2,24	2,185	17,2%
üid: maj edu	25	1,84	,473	17,4%
üid: loodu	25	1,80	,577	17,4%
üid: läh sõbrad	25	1,68	,690	17,2%
üid: kutsetöö	25	2,20	,645	17,2%
üid: glob info	25	2,64	,700	17,5%
üid: enesetäiend	24	2,21	1,103	16,8%
üid: füüs vorm	25	1,64	,757	17,4%
üid: kultuur	25	3,00	,866	17,2%
üid: vahel elu	25	2,16	1,143	17,2%
üid: oma looming	25	2,60	1,041	17,2%
üid: ühisteg	25	2,40	,816	17,2%
Militaar-tsiivilgrupid koos				
Eesti ühiskonna dominantväärtused vastajate grupid: kaitsepoliitika grupp				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üid: lapsed	8	1,13	,354	5,5%
üid: perekond	8	1,13	,354	5,6%
üid: tervis	8	1,13	,354	5,6%
üid: armastus	8	1,50	,535	5,5%
üid: maj edu	7	2,00	,577	4,9%
üid: loodu	8	1,75	,707	5,6%
üid: läh sõbrad	8	2,38	,744	5,5%
üid: kutsetöö	8	1,88	,641	5,5%
üid: glob info	8	2,25	,707	5,6%
üid: enesetäiend	8	1,63	,744	5,6%
üid: füüs vorm	8	2,25	,463	5,6%
üid: kultuur	8	2,50	,756	5,5%
üid: vahel elu	8	2,50	,756	5,5%
üid: oma looming	8	2,63	,744	5,5%

üid: ühisteg	8	2,75	1,035	5,5%
Militaar-tsiiviilgrupid koos				
Eesti ühiskonna dominantväärtused vastajate grupid: KJametnikud				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üid: lapsed	9	1,00	,000	6,2%
üid: perekond	8	1,00	,000	5,6%
üid: tervis	9	1,22	,441	6,3%
üid: armastus	9	1,56	,726	6,2%
üid: maj edu	9	2,00	,000	6,3%
üid: loodu	9	1,56	,527	6,3%
üid: läh sõbrad	9	1,44	,527	6,2%
üid: kutsetöö	9	2,33	,707	6,2%
üid: glob info	9	2,89	1,054	6,3%
üid: enesetäiend	9	1,89	,601	6,3%
üid: füüs vorm	9	2,22	,441	6,3%
üid: kultuur	9	2,56	1,130	6,2%
üid: vahel elu	9	3,11	,782	6,2%
üid: oma looming	9	3,33	1,000	6,2%
üid: ühisteg	9	3,11	1,054	6,2%
Militaar-tsiiviilgrupid koos				
Eesti ühiskonna dominantväärtused vastajate grupid: sõdurid-ajateenijad				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üid: lapsed	12	1,75	1,215	8,3%
üid: perekond	12	1,67	,651	8,3%
üid: tervis	12	1,25	,452	8,3%
üid: armastus	12	1,75	,965	8,3%
üid: maj edu	12	1,58	,669	8,3%
üid: loodu	12	1,58	,793	8,3%
üid: läh sõbrad	12	1,42	,515	8,3%
üid: kutsetöö	12	2,83	1,115	8,3%
üid: glob info	12	2,67	,985	8,4%
üid: enesetäiend	12	1,83	,718	8,4%
üid: füüs vorm	11	1,55	,522	7,6%
üid: kultuur	12	3,25	1,055	8,3%
üid: vahel elu	12	2,17	1,267	8,3%
üid: oma looming	12	2,92	1,311	8,3%
üid: ühisteg	12	3,17	1,115	8,3%
Militaar-tsiiviilgrupid koos				

Eesti ühiskonna dominantväärtused vastajate grupid: eliitkooli õpilased				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üd: lapsed	24	1,79	,932	16,6%
üd: perekond	24	1,33	,637	16,7%
üd: tervis	24	1,29	,550	16,7%
üd: armastus	24	1,25	,532	16,6%
üd: maj edu	24	1,75	,676	16,7%
üd: loodu	24	1,71	,550	16,7%
üd: läh sõbrad	24	1,29	,550	16,6%
üd: kutsetöö	24	2,92	1,139	16,6%
üd: glob info	24	2,25	1,032	16,8%
üd: enesetäiend	24	1,71	,908	16,8%
üd: füüs vorm	24	2,00	,659	16,7%
üd: kultuur	24	2,50	,834	16,6%
üd: vahel elu	24	1,96	1,160	16,6%
üd: oma looming	24	1,75	,794	16,6%
üd: ühisteg	24	2,67	,868	16,6%
Militaar-tsiiviilgrupid koos				
Eesti ühiskonna dominantväärtused vastajate grupid: ametikooli õpilased				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N
üd: lapsed	19	1,32	,478	13,1%
üd: perekond	19	1,26	,562	13,2%
üd: tervis	18	1,33	,594	12,5%
üd: armastus	19	2,00	1,054	13,1%
üd: maj edu	19	1,84	,834	13,2%
üd: loodu	19	1,68	,946	13,2%
üd: läh sõbrad	19	1,68	,885	13,1%
üd: kutsetöö	19	2,00	,745	13,1%
üd: glob info	18	2,44	1,149	12,6%
üd: enesetäiend	19	2,05	,970	13,3%
üd: füüs vorm	19	1,84	,834	13,2%
üd: kultuur	19	2,58	,769	13,1%
üd: vahel elu	19	2,05	1,311	13,1%
üd: oma looming	19	2,16	,898	13,1%
üd: ühisteg	19	2,53	1,073	13,1%
Militaar-tsiiviilgrupid koos				
Eesti ühiskonna dominantväärtused vastajate grupid: Total				
	N	Mean	Std. Deviation	% of Total N

üid: lapsed	145	1,35	,732	100,0%
üid: perekond	144	1,20	,467	100,0%
üid: tervis	144	1,26	,469	100,0%
üid: armastus	145	1,78	1,227	100,0%
üid: maj edu	144	1,81	,647	100,0%
üid: loodu	144	1,75	,664	100,0%
üid: läh sõbrad	145	1,63	,735	100,0%
üid: kutsetöö	145	2,34	,884	100,0%
üid: glob info	143	2,42	,883	100,0%
üid: enesetäiend	143	1,90	,909	100,0%
üid: füüs vorm	144	1,84	,716	100,0%
üid: kultuur	145	2,70	,852	100,0%
üid: vahel elu	145	2,19	1,041	100,0%
üid: oma looming	145	2,39	,980	100,0%
üid: ühisteg	145	2,61	,875	100,0%
Militaar-tsiivilgrupid koos				

Lisa 7. Vastajate sotsiaalne taust.

vastajate grupid:	VANUS									
	kuni 20	20-25 a	26-30 a	31-35	36-40	41-45 a	46-50 a	51-55 a	56-60 a	üle 60 a
Juhtiv-ohvitserid				22,2%	33,3%	44,4%				
KL noorem-ohvitserid		7,7%	15,4%	30,8%	15,4%	30,8%				
KVÜÕA kadetid		100,0%								
missiooni üksus		32,0%	36,0%	20,0%	8,0%	4,0%				
kaitsepoliitika grupp			12,5%	12,5%	37,5%	12,5%			12,5%	12,5%
KJ ametnikud			11,1%	11,1%	11,1%	22,2%	11,1%	22,2%	11,1%	
sõdurid-ajateenijad	81,8%	18,2%								
eliitkooli õpilased	91,7%						8,3%			
ametikooli õpilased	89,5%	10,5%								
Kokkuvõte:	33,3%	27,1%	9,0%	9,0%	7,6%	8,3%	2,1%	1,4%	1,4%	,7%

vastajate grupid:	HARIDUS					
	kõrgharidus	keskeri	kutsekeskharidus	Üld.keskh.	Kutseharidus	Põhiharidus
juhtivohvitserid	100,0%					
KL nooremohvitserid	61,5%	15,4%		23,1%		
KVÜÕA kadetid	4,0%	12,0%		84,0%		
missiooni üksus	12,0%	28,0%	12,0%	24,0%		24,0%
kaitsepoliitika grupp	100,0%					
KJ ametnikud	77,8%	11,1%			11,1%	
sõdurid-ajateenijad		18,2%		63,6%		18,2%
eliitkooli õpilased						
ametikooli õpilased						
Kokkuvõte:	25,2%	10,5%	2,1%	25,9%	,7%	5,6%

vastajate grupid:	TEENISTUSES OLDUD AEG								
	1 aasta	kuni 3 aastat	3 – 5 a.	6 - 10a.	11 - 15a.	16 - 20a.	üle 20a.	on riigikaitset õppinud	ei ole õppinud ...
Juhtiv-ohvitserid				44,4%	44,4%	11,1%			
KL noorem-ohvitserid	7,7%	23,1%	7,7%	38,5%	15,4%	7,7%			
KVÜÕA kadetid	,0%	69,2%	30,8%						
missiooni üksus	16,7%	29,2%	16,7%	25,0%	12,5%				
kaitsepoliitika grupp			14,3%	14,3%	28,6%	28,6%	14,3%		
KJ ametnikud		11,1%	11,1%	33,3%		22,2%	22,2%		
sõdurid-	100,0								

ajateenijad	%								
eliitkooli õpilased								45,8%	54,2%
ametikooli õpilased								68,4%	31,6%
Kokkuvõte:	11,9%	20,3%	10,5%	13,3%	7,7%	4,2%	2,1%	16,8%	13,3%